

*«Я тут родивсь. І просто жив.
І горе знав. І щасття пив».
Б.Олійник*

НЕЗРАДЛИВА СОВІСЬ УКРАЇНИ

Борис Олійник
спогади, статті, інтерв'ю, поезії

НЕЗРАДЛИВА СОВІСТЬ УКРАЇНИ

Борис Олійник

спогади, статті, інтерв'ю, поезії

Київ
Видавничий дім Дмитра Бураго
2018.

УДК 821.161.1Олійник
ББК 83.3(4Укр)Олійник
Н 44

Н 44 **Незрадлива совість України. Борис Олійник: спогади, статті, інтерв'ю, поезії** / Редколегія: П. П. Толочко, Н. В. Костенко, П. М. Рудяков, Д. С. Бурого. – К.: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2018. – 268 с.

ISBN 978-617-7621-14-9

Представлене увазі видання об'єднує спогади і есе про великого поета української землі Бориса Ілліча Олійника. Його вірші звучать сьогодні як духовний заповіт. З усією джерельною силою поезії він застерігає читача від пересічних правд та істин-кліше, знов і знов повертаючись до вічних і зворушливих тем любові і зрадництва, долі рідної землі і пам'яті про батьківську оселю.

УДК 821.161.1Олійник
ББК 83.3(4Укр)Олійник

ISBN 978-617-7621-14-9

© Толочко П.П., Костенко Н.В.,
Рудяков П.М., Бурого Д.С, 2018

ЗМІСТ

<i>Петро Толочко. Передне слово</i>	4
Нобелівське подання Б. Є. Патона	12
<i>Олесь Гончар. Читаючи Бориса Олійника</i>	16
<i>Леонід Горлач. Його нетлінне слово</i>	22
<i>Іван Бокий. Вірний</i>	25
<i>Петро Толочко. Незрадлива совість України</i>	31
<i>Павло Рудяков. Поет від Бога, людина – від землі та крові</i> . . .	46
<i>Наталя Костенко. Світлий воїн на боці добра і правди.</i>	69
<i>Олександр Мороз. Вічна присутність матері</i>	105
<i>Михайло Шевченко. ...І слава сама припала йому до грудей.</i> . .	114
<i>Георгій Крючков. Талант на службі Вітчизні і народу</i>	122
Олександр Сизоненко . «Щоб і вам сонячно...»	127
<i>Валерій Ганичев. Духовними цінностями надо делиться без процентов</i>	190
<i>Михаил Швидкой. «Себя и время обогнать нельзя»</i>	200
Олександр Яровий . Борис Олійник: початок вічності	202
Борис Олійник: «Ми вижили, бо мали надію».	232
<i>Інтерв'ю Бориса Олійника. В ідею слов'янського солідаризму, сформовану концептуально на берегах Дніпра, варто було б спробувати вдихнути нове життя</i>	243
<i>Петро Толочко. Із ліричних поезій Б. Олійника</i>	249

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Пропоновані спогади і роздуми про видатного українського поета, політичного і громадського діяча, академіка Національної академії наук України Бориса Ілліча Олійника є першою спробою осягнути його непересічну особистість після відходу у вічність. Звичайно, вона не вичерпна. Кількість тих, хто хотів би згадати про Бориса Ілліча теплим словом, напевно, вимірюється сотнями, а то й тисячами людей в Україні й за її межами. Усім їм є що сказати про класика української, європейської і світової літератури, великого гуманіста і філософа. Автори даних спогадів писали, ясна річ, кожний про «свого» Олійника, такого, який закарбувався у їхній вдячній пам'яті. Якою мірою усім нам вдалося створити колективний портрет Поета, судити читачам. Гадаю, що час глибоких узагальнень і універсальних оцінок ще не настав, ні в осмисленні історичних епох, у яких жив і творив Борис Олійник, ні в осягненні істинного його місця в них. Велике, як відомо, бачиться на відстані.

Б. І. Олійник, безперечно, був крупноформатною особистістю, котра, з плином років, займала все більше місця в українському культурному, політичному і громадському просторі. Він ні на мить не зупинявся на здоланій вершині, невпинно йшов до вищої, торуючи шлях для інших, підтягуючи за собою решту загалу свого власного народу. На жаль, кількість тих, хто був готовий слідувати за ним, з роками не збільшувалася. В суверенній Україні Борис Олійник не став пророком. Він це розумів і ... мовчав. Ніколи не чув від нього гірких слів розчарування, що його не зрозуміли або недооцінили. Завжди вражали його епічний спокій і повна відстороненість від пристрасної суєти завидців.

Впродовж усього життєвого і творчого шляху Борис Олійник залишався вірним своїм переконанням, не збивався на манівці, не

зрікався сподіяного в радянські часи, не долучався до хору їх хулителей, як це зробили більшість його колег по перу. Його незрадлива щирість, закорінена в глибини народної мудрості, дозволила йому сповна віддати свій поетичний талант народу. Б. Олійник своєю творчістю і своїм життям був плоть від плоті народним. У цьому відношенні він надзвичайно близький до свого знаменитого предтечі Т. Шевченка.

Бориса Олійника з повним правом можна віднести до не надто широкого кола моральних авторитетів нації, до думки яких прислухається, з позицією яких звіряє власні думки значна частина суспільства. Можна припустити, що, якби не відбулися корінні соціальні і державно-політичні зміни на наших землях на рубежі ХХ і ХХІ ст., Бориса Олійника було б у тій чи іншій формі «канонізовано» ще за його життя. І було б це цілком справедливо, як з огляду на реальний внесок поета до літературно-мистецького доробку не лише України, а й всього Радянського Союзу, так і масштабу його особистості, місця, яке він посідав у суспільному житті.

Правда, історія, як відомо, не знає умовного способу. Ситуація раптом докорінно змінилася. Нові часи принесли нові віяння. Нові вожді взялися творити нових кумирів. Борис Олійник залишився осторонь цього не надто морального процесу. Особливого ентузіазму у нього він не викликав, до душі йому не припав. Поет не міг і, напевно, не хотів змінюватися так само кардинально, як час. Його сумління не дозволило йому беззастережно сповідувати нові, часто-густо, фальшиві ідеали. Час, а точніше, нова політична еліта України, не пробачила йому цього. Для неї, незважаючи на декларування демократичної і гуманістичної сутності нової України, такі самодостатні особистості, як Борис Олійник, які не проглядали своїх дідів і прадідів, за визначенням не могли стати своїми.

Згадаймо, як кілька років тому телеканал «Інтер» запустив цікавий і корисний проект «Великі українці». Чи не найбільш гострій пристрасні дискусії тоді викликала проблема критеріїв визначення того, кого ж варто, а кого не варто зараховувати до кола наших великих співвітчизників. Тоді якось вдалося виключити з числа

їх критеріїв такі «підводні рифи», як: етнічна чистота, володіння українською мовою, місце постійного проживання та ін. Що, на моє глибоке переконання, цілком справедливо. Адже прийнявши ці та подібні «фільтри», до категорії великих українців не можна було б віднести значну частину нашої інтелектуальної, духовної, мистецької еліти різних часів, зокрема: Петра Могилу, Лазаря Барановича, Миколу Гоголя, Михайла Драгоманова, Володимира Антоновича, Миколу Костомарова, В'ячеслава Липинського, Максима Рильського, Івана Козловського, Сергія Бондарчука й багатьох інших. Певні труднощі виникли б навіть з Іваном Мазепою, бо ж і його українська «чистокровність» не є безумовною.

У Б. Олійника у цьому сенсі все гаразд, усе так, як мало б бути: народився й усе життя прожив в Україні, з точки зору етнічної приналежності міг би вважатися мало не еталонним українцем з родоводом, кристально чистим від «інородних» домішок, щонайменше, до сьомого зачепилівського коліна. Українською мовою володів блискуче (дай Бог кожному), спілкувався нею і писав на ній. За творами поета можна вивчати мову в її найкращому варіанті – літературному, побудованому на основі саме того діалекту (полтавського), на якому вона формувалася протягом історичного розвитку. Свого часу колектив провідних учених-мовознавців підготував «Словник мови Тараса Шевченка». От би тепер узятися за «Словник мови Бориса Олійника»!

Незважаючи на етнічну «чистоту» й мовну досконалість Бориса Олійника, його приналежність до видатних представників української нації визначається не цими факторами, а насамперед багатством творчої спадщини (у проєкті «Інтера», про який ідеться, цей критерій, на жаль, було відсунуто вбік). Не менш вагомою і важливою у цьому контексті для будь-якої постаті є інтегрованість до української культури, науки, державно-політичного, суспільного життя. Якщо казати про Бориса Олійника, то до нього із цього погляду не може бути не те що закидів або претензій, а навіть і найменших зауваг. У цьому сенсі він також «відмінник», яких ще треба пошукати в наших краях. І, тим не менше, у тих хто нині вирішує,

хто для нас великий, а хто – ні, не спостерігається жодного бажання віддавати йому належне, як справді великому поетові. Був час, коли в незалежній Україні твори Б. Олійника були вилучені із програм шкільних курсів з української літератури, коли про нього стали помітно менше писати літературні критики і літературознавці.

І все через те, що ім'я Бориса Олійника в очах нової еліти міцно асоціюється з радянським періодом нашої історії. Він був комуністом, коли комуністи перебували на чолі державного управління, і не перестав ним бути, коли ідеологія змінилася, а наше соціалістичне минуле піддано анафемі. Б. Олійник один із небагатьох із свого покоління, хто після зміни політичних декорацій не відмовився від минулого і не заходився творити свою біографію з 1991 року, так нібито перед тим не жив і не працював. З точки зору нормального людського сприйняття, це, ясна річ, чеснота. З точки зору тих, хто спритно переодягли свої душі, – непростимий гріх. За роки суцільного заперечення й безапеляційної компрометації радянського періоду українців привчили до думки, згідно з якою, по-перше, соціалістичне минуле не було вибором українського народу, відтак, і його історією, а по-друге, це минуле не може отожднюватися з великими досягненнями й успіхами. Чорна тінь такого спотвореного сприйняття впала й на Бориса Олійника, перетворивши його (на жаль і не тільки його) на чужака на власній землі й у власному домі.

Звичайно, це було і лишається несправедливим. Правда, з огляду на інтелектуальний рівень «суддів» Б. Олійника, і не так драматично. Поет творив не на потребу дня, а для вічності, і немає найменшого сумніву в тому, що вона йому віддячить. Про «суддів» забуде. А якщо і згадає, то тільки як таких, що жили неправдою в часи Олійника.

Б. Олійник був не лише видатним поетом, а й глибоким мислителем. Він знав про природу, життя, його закони, істинне поклонання людині і суспільству щось таке, що давало йому наснагу жити, не схиляючи голови, не підкоряючись обставинам, не втрачаючи людської гідності та самоповаги. Може, не стільки знав,

скільки розумів усім єством своїм і до останнього подиху звіряв ці відчуття із своїм сумлінням.

Віднедавна у нас стало модно говорити про нові українські цінності. Борис Олійник про свою систему цінностей говорити на публіці не любив. Хоч, на відміну від багатьох «ціннісних ораторів», мав як цінності, так і систему. Намагався їх дотримуватися. Чи завжди це йому вдавалося? Мабуть, не завжди. На довгій життєвій ниві траплялось різне. Бувало й так, що згодом, з висоти певного досвіду якісь кроки та вчинки здавалися йому не такими, якими б вони мали бути, або й зовсім помилковими. Бувало, що він сам про це відверто говорив, визнаючи, що був неправий. І все ж таки, слова про «зерна неправди», яких «у нас немає за собою», поет міг би повторити по відношенню до себе з повним правом.

Коли в його присутності заводилася розмова на цю тему, поет, як правило, не включався до неї. Коли при цьому згадувалася така модна нині категорія, як цивілізаційні європейські цінності, які, якщо вірити нашим новим «пророкам», є споконвіку спільними для України та Європи, він і взагалі втрачав інтерес до співрозмовника. У казки про європейське минуле й європейське майбутнє України не вірив. А, міркуючи зрідка на людях про цінності, завжди закликав не забувати про інтереси. Такий, сказати б, народний, «сільський» прагматизм був для нього органічним. У його підґрунті лежало, зокрема, й глибоке знання Європи й європейського способу життя, здобуте протягом роботи головою делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи.

Потенційні можливості України Б. Олійник бачив не в сліпому запозиченні чужого, а у розвої свого, народженого власним досвідом. «Жити треба не чужим, а власним розумом», – неодноразово наголошував поет. Це співзвучно Шевченковому заклику «свого не цуратися». По суті, в Б. Олійника, як особистості, в усій його творчості, чується шевченківська поетична і світоглядна позиція. Поет виявився і ревним хранителем, і водночас творчим продовжувачем національної української літературної традиції. Як безпосередньо, через голови багатьох поколінь від Тараса, так і

від того літературного покоління, з рук представників якого йому, його ровесникам довелося приймати естафету: Максима Рильського, Володимира Сосюри, Андрія Малишка, Павла Тичини, Борисові Олійнику пощастило зберегти й розвинути цю традицію. Що з нею буде далі? Питання відкрите.

Для багатьох сучасників і досі не зовсім зрозуміло, як так сталося, що біль і трагедію сербів у колишній Югославії, які їй судилося пережити у 1990-ті рр., Борис Олійник сприйняв як свої власні. Починаючи з 1993 р., коли в очолюваному ним Українському фонді культури було організовано виставку фотографій про громадянську війну в Боснії та Герцеговині, яка показала криваві й трагічні події з точки зору «боснійських» сербів, сербська тема в усіх її можливих проявах перетворилася для поета на одну з найбільш важливих. Можливо, й у цьому випадку, як у багатьох інших, спрацювало притаманне йому почуття слов'янської єдності, міжслов'янської солідарності?

Можливо, далася взнаки давня зацікавленість перебігом історичних подій на Балканах, яка ще на початку 1970-х рр. втілилася у широко відомій, донедавна – хрестоматійній, поемі Олійника «Урок», де історичним тлом для роздумів і переживань сучасного батька зі своїм сином виступає трагічний епізод Другої світової війни, коли німці розстріляли учнів та учителів середньої школи у сербському місті Крагуевац, забравши їх на страту прямо з уроків («закон збереження пам'яті», відкритий Олійником, саме звідти)? Можливо, поет не зміг мовчати й сидіти, склавши руки, коли десь, не дуже далеко від нього відбувалася страшна, жахлива несправедливість по відношенню до цілого народу, проголошеного раптом гіршим за всі інші сусідні народи.

Якби там не було, Сербія і сербська тема міцно увійшли до творчості Бориса Олійника, залишившись для нього пріоритетом до останнього подиху. Бажання стати на захист тих, хто волею сильних світу цього опинився на грані фізичного виживання, виявилось в поета настільки палким, що навесні 1999 р., в дні агресії США і НАТО проти СР Югославії у складі Сербії та Чорногорії,

він, перебуваючи в черговий раз у Белграді, вийшов пізно ввечері разом із сотнями сербів на Бранків міст, щоб захистити його від ракетно-бомбового удару.

Окремо слід згадати тут висунення Бориса Олійника номінантом на Нобелівську премію в галузі літератури 2013 р. До збірника включено офіційне «Подання», адресоване Шведській Академії Президента Національної академії наук України, академіка НАН України Б. Є. Патона, яке містить у собі нехай стислий, але глибокий і змістовний аналіз творчості поета. Цю високу міжнародну нагороду Олійник не одержав. З одного боку, далися взнаки особливості роботи Нобелівського комітету та його підходу до відбору претендентів: у той час «черга» до України й її представників не підійшла, у ній перебували інші. З іншого, зіграли свою роль – відверто негативну – й наші українські особливості: ревнощі й заздрощі. Комусь з наших славних письменників здалося, що у сучасній вітчизняній літературі є постаті більш достойні, ніж Олійник. Хтось раптом у черговий раз згадав, що Олійник – комуніст. Ще хтось просто здійняв публічний галас проти того, щоб авторові «Трубить Трубіж» дали Нобелівську премію, під умовним гаслом: «так не діставайся ж ти (премія) нікому!». Вийшов черговий сеанс морального бруду та залаштункової гри, яких у нас, на превеликий жаль, останнім часом побільшало настільки, що стає ніяково.

Ставлення самого Бориса Олійника до цієї «пригоди» мені особисто видається показовим. Коли група ініціаторів прийшла до нього із цією ідеєю, він спокійно сказав: «Якщо вважаєте за потрібне це робити, робіть, заперечувати не буду». Отже, слід констатувати, що поет, безумовно, знаючи про те, що скромність прикрашає, був далекий від того, щоб зводити цю рису людської вдачі в абсолют. Нескромним він ніколи не був, але справжню ціну свосму таланту, своїм творчим здобуткам скласти міг. Коли ж стало відомо, що «чорний» рецензент Нобелівського комітету з числа представників української діаспори чи із Канади, чи із Сполучених Штатів Америки написав негативний відгук, Борис Олійник, в притаманному йому

іронічному стилі зауважив: «Це по-нашому. На кожне нагородне подання українці неодмінно надішлють клязузу».

Тут ніби само собою напрашується порівняння «нобелівської» долі Бориса Олійника та Льва Толстого, якого висували на здобуття цієї нагороди п'ять років поспіль, з 1902 до 1906 р. Толстой, який на той момент мав величезний авторитет, популярність, користувався без перебільшення світовою славою, щоразу поступався кандидатам, помітно слабшим від нього. Імен декого з них не згадають нині навіть фахівці. З точки зору літературних критеріїв рівних йому не було. Але проти нього була позиція Нобелівського комітету, заснована на традиційній упередженості Європи по відношенню до Росії й усього російського. Нинішня Україна, звичайно, не Росія, вже майже Європа, але у випадку з нобелівським кандидатством Олійника бачимо точнісінько таке саме ставлення.

Не знаю, наскільки він персймався нобелівською невдачею, але напевно знаю, що свої вітчизняні нагороди і звання він цінував значно вище. І не був обділений ними, правда, переважно ще в радянські часи. В 1975 р. він став Лауреатом Державної премії СРСР, а в 1983 р. – Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка. Але очевидно більше ніж офіційні визнання, дійсне місце Бориса Олійника в українській і світовій літературі засвідчують видання його творів у перекладах на російську, сербську, болгарську, словацьку, чеську, польську, італійську, а також на усі мови союзних республік Радянського Союзу. Осягнувши широкі обрії міжнародного визнання і слави, Борис Олійник, тим не менше, є глибоко національний поет. Його творчий геній увібрав всю тисячолітню мудрість народу і в цьому він, безперечно, зрівняв Григорію Сковороді, Тарасу Шевченку, Івану Франку, Лесі Українці, котрі стали символами України і її ангелами-хранителями на всі «покоління й віки».

ПОДАННЯ

Шведська Академія

Шановні панове,

Висловлюючи свою глибоку і щиру повагу Шведській Академії, маю честь запропонувати для номінації на здобуття Нобелівської премії в галузі літератури 2013 року відомого українського поета Бориса Ілліча Олійника.

Б. Олійник є представником старшого покоління українських письменників, яке розпочинало свою літературну діяльність у 60-х рр. ХХ ст. (“шістдесятники”) й з яким пов’язана низка вагомих і яскравих здобутків як у царині красного письменства, так і суспільно-політичної діяльності. Саме ця генерація (крім Б. Олійника, до неї зараховуємо І. Драча, Л. Костенко, М. Вінграновського, Д. Павличка та ін.) по-новому відкрила Україну, українську літературу та культуру для слов’янського світу й для Європи, саме вона рішуче повстала проти сталінського тоталітаризму. Ця генерація значною мірою визначила обличчя української літератури другої половини минулого століття, забезпечивши, до того ж, спадкоємність між літературою ХІХ – першої половини ХХ та кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Творчість Б. Олійника – візитна картка української поезії другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Поета з повним правом можна було б назвати “Шевченком ХХ століття”, маючи на увазі як значення його постаті для національної літератури, так і те, що він за нових історичних умов продовжив справу, розпочату Т.Шевченком у ХІХ ст.: піднесення національної літератури на рівень кращих європейських зразків, утвердження в ній національного начала як

головної домінанти та цінності, вдосконалення її власне поетичної, естетичної, якості, зрештою, введення своєї національної літератури до кола літератур світу.

З українським національним і постичним генієм Б. Олійника еднають глибина й чіткість осмислення та відображення природного єства української етнічної спільноти, виявлення соціальної сутності явищ та обставин буття національного колективу й кожного з його членів, уміння зануритися до найпотаємніших закутків індивідуальної свідомості та підсвідомості. Таке органічне поєднання національного, соціального, індивідуального надає творам поета надзвичайної ваги та значущості.

У поезії Бориса Олійника гармонійно поєднуються, з одного боку, яскраво виражена і виявлена національна специфіка та місцевий колорит, з іншого, – універсальна картина поетичного світу, категорична відмова від абсолютизації національного начала, послідовна й цілеспрямована орієнтація на наднаціональний вимір та загальнолодський масштаб.

Акцент при цьому робиться на специфіці та колориті, проте у незвичному для української літературної традиції сенсі. Борис Олійник репрезентує те, спільне для літератур багатьох європейських народів, явище, сутність якого визначає свідомо орієнтація на первинність саме етнічного елемента з наступним не менш свідомим і цілеспрямованим подоланням його замкненості на самому собі й обмеженості з виходом до універсальності.

Ліричний герой Б. Олійника – це водночас і тонкий лірик, і глибокий філософ, і пристрасний трибун, і палкий полеміст. Свої думки і враження він формулює й виявляє через діалог, партнерами в якому виступають різні персонажі: мати, кохана, історія й історичні персонажі, рідна природа тощо. Діалогізм є невід’ємною складовою поетичного світу Б. Олійника, поєднуючи його з кращими зразками світової поезії та літератури ХХ століття.

Поезія Бориса Олійника живиться фольклорною традицією в її романтичному варіанті, збагачену змістовими й формальними

новаціями, характерними для поезії другої половини ХХ століття. Одна з таких новацій – стереоскопічність, прагнення побачити будь-яке явище або подію не з одного, а з різних боків, забезпечивши в такий спосіб максимально широке й повноцінне їхнє сприйняття та оцінку.

У зіткненні цих двох стихій – фольклорно-етнографічної традиційності й модерності – у поезії Б. Олійника перемогу, зрештою, здобуває перша. При цьому, проте, відбувається її збагачення елементами поезії, за деякими формальними особливостями і за духом близької до модернізму і навіть у певному сенсі до того перехідного феномену, який можна було б умовно позначити як «напівпостмодернізм» або протопостмодернізм.

У своїх поемах, як колись Т. Шевченко, Б. Олійник охопив українське національне буття в усій його повноті й внутрішній суперечливості. Його творчість можна інтерпретувати як хроніку життя України за майже півстоліття: від 60-х рр. ХХ ст. до нашого часу – з усіма його проблемами, дилемами, падіннями і злетами, а також ситуаціями вибору (часто-густо – драматичного й навіть трагічного, але водночас такого, що містить або, принаймні, має потенційну здатність містити в собі елементи поступального розвитку, прогресу).

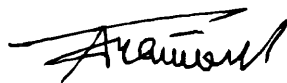
Роздуми митця над історичною долею української нації на різних етапах її становлення й розвитку глибокі, присутні, часто-густо болісні. Прагнучи досягнути логіку розвитку українства у часі й просторі, він зосереджує увагу на головних викликах національного буття, не уникає найгостріших і найболючіших питань, пропонує власний погляд на проблему становлення національної самосвідомості у боротьбі як проти зовнішніх, так і проти внутрішніх ворогів і недоброзичливців.

Б. Олійник – поет-гуманіст, поет-мораліст, поет-патріот, поет-лірик. Однією з центральних проблем у його поетичній творчості є проблема вірності/зради, одним з центральних образів – образ матері (матері-вдови). У світосприйнятті поета існує справжній

культ матері, який поєднується з культом рідної землі. Важливо наголосити, що любов до власного народу, щире захоплення ним позбавлені у нього навіть натяку на неповагу до інших народів, будь-яких проявів шовінізму та ксенофобії.

Президент Академії наук НАН України,
академік

Б. Є. Патон

ЧИТАЮЧИ БОРИСА ОЛІЙНИКА¹

Складається враження, що поетичному слову в наші дні стає дедалі важче здобувати собі прихильників. І напевно це означає, що душа сучасної людини емоційно озлидніла, переповнившись потоками інформації, приглухнувши під натиском різних найсучасніших чинників, часом далеских від мистецтва, від такої крихкої делікатної сфери, якою завжди була художня творчість людини.

Але тим більшою слід вважати перемогу творчого таланту, якщо йому вдається знайти шлях до сучасного читача, здобути народне визнання.

Таким сьогодні постає перед нами поет Борис Олійник, чие ім'я, поряд з іменами Василя Симоненка, Ліни Костенко, Івана Драча, Дмитра Павличка, Віталія Коротича, Миколи Вінграновського та ще багатьох їхніх ровесників, позначає творчі звершення того бурхливого, щедро обдарованого покоління, яке разом із старшими письменниками забезпечило українській літературі в сім'ї братніх літератур довготривале і нині цілком відчутне піднесення.

Творче зростання Бориса Олійника відбувалось досить стрімливо. Родом з країв полтавських – може сказати про себе поет і сказати з гордістю. Звідти він, де «чорнозем плідючий, наче жінка», де історія глибока ясними глибинами, де в людей «на золоті обжинки завжди напхвату зі сміху литий серп». Прийти в літературу від землі Котляревського й Гоголя, з країв, де, як і по всій Україні, у найвищій пошані «Кобзар», і народна пісня, і влучне веселе слово, – це мовби прийти з певним дипломом, що означає

---

¹ Передмова до двотомного видання вибраних творів Б. Олійника // К.: «Дніпро», 1985.

неабияку духовну естетичну підготовленість і накладає на митця відповідні творчі й громадянські обов'язки.

Ставши постом, Борис Олійник знову і знову віддає данину любові рідному краю, з синівським схвильованим почуттям пише він про напівстепові ландшафти свого дитинства, де кожен видолинок чи пагорб чимось озветься в душі, де чуле серце відчує щось значне і поетичне в самій задумі просторів. Образ рідного краю здатен викликати до життя слово чисте й довірливе, в тоні сповідальному поет складає вдячність людям, які, починаючи з Сивої Ластівки, з Матері, вчили його – щонайперше власним прикладом – таких, нічим у житті незамінних і всеосяжних понять, як совість, честь, людяність, вірність...

Маємо все! Ні купити його, ні продати.
З віку передане, –
передамо у віки.

Мотив синівської вірності, кривого обов'язку перед отчою землею, перед близькими людьми, зрештою, перед самим народом – один із найсильніших у творчості Бориса Олійника. Тут поет дивовижно розмаїтий, багатовимірний, щедрий у своєму невичерпному почутті. В особі автора поем «Доля», «Заклинання вогню», «Сиве сонце моє», в творцеві ряду книг, аж до найновішої під назвою «Міра» маємо співця пам'яті, патріотичної відданості, поета вимогливого до себе й до навколишніх. Муза його буває великодушною, вона здатна терпимо-іронічно ставитись до тих чи інших людських слабкостей, не прощає ця муза лише відступництва, занедбання пам'яті, втрати людиною того заповітного духовного нерва, що має повсякчас остерігати її від здрибнення і самоспустошення. Поезія Олійникова щораз виявляє гостру незмиренність, коли доводиться виступати проти егоїзму, споживацтва, виявів «ентеєрівського браконьєрства», від якого часом потребують захисту духовні цінності теперішні і предковічні.

З усіх моральних і естетичних чинників поет віддає перевагу першоджерелам народним, які для нього є безсумнівними у своїй

чистоті й гуманістичній сутності. Пам'ять для нього – сила діюча, збудлива, наснажлива:

Освітила мені пам'ять Долю з долу до вершка.
Я па повен зріст, мов явір, в сивій нам'яті стою.

Навіть там, де поет торкається високих філософських матерій, він не перестає бути земним, не втрачає контактів із сьогоденням, і, що особливо важливо, він не дозволяє собі стати надміру патетичним, пишномовним. Щоразу в таких випадках йому, реалістові, приходиться підмогу інтонація гумору, самобутнього, іноді вишуканого, в дусі кращих народних традицій; інтонація гумористична чи навіть саркастична має в поета безліч відтінків.

Натрапиш на вірш, скажімо, «Чарівник» (присвячений М. Рильському), і він захопить тебе поетичною граційністю, мудрим теплим усміхом, адресованим дітям і дорослим. Та, звичайно ж, поет не обмежує себе тоном лише лагідним, усміхненим, нерідко слово його стає суворим, навіть трибунним:

Тоді гукну:
– Беріть планети з бою,
Ламайте світ дюралевим крилом,
А я лишуся на землі вербою,
З якої перше колесо пішло.

Такі строфи не можуть не проникати в серце, не можуть не схилити на роздум про епоху, в якій нам судилося жити. Перед нами поезія, що не втомлюється уславляти гідних – ближніх і дальніх, які «йшли на кривду з праведним мечем, нерідко забуваючи кольчуги».

Поезія ця прагне досягнути долю народну в усій її складності, трагічності і величчї перейдених доріг, вона бачить, як «далеко-далеко (те знають хіба що лелеки) розкидала доля киптаріки і сіряки», і вона ж, наділена справжнім духом народності, здатна глибоко самоусвідомити себе:

Міцнюща моя кров. Жаркіша від огнива.
І, певне, недарма татарський людолов

Вогонь моїх дівчат висмоктував хапливо,
Щоб освіжить свою уже осінню кров.

Поезія глибокого дихання, вона чутлива до національної історії, і водночас ця поезія широко дивиться на світ, дивиться очима людини-інтернаціоналіста, уславлюючи братерство як найвищий дарунок долі:

По-братерськи ми ділилися з тобою
На довгій ниві жнив і лихоліть
Ковтком води, окопом і судьбою, –
І тільки корінь наш не поділить.

Активна громадянськість – прикметна риса поезій Бориса Олійника. Його слово – це слово митця стійких переконань, одного з тих, хто з гордістю усвідомлює свою приналежність до будівничих нового світу. Пристрасті і боріння епохи – вони і його особисті, і саме цим пояснюється, що поет часто буває гострий, полемічний. Коли йдеться про речі життєво важливі, він постає перед читачем у своїй ідейній всеозброєності; в пошуках істини його поезія не вдовольняється поверхневим зрізом життя, вона прагне глибин, намагається тримати в полі зору багатющий духовний досвід народу. У творах Бориса Олійника відчуваємо органічно засвоєну фольклорну образність, а також високу науку класики, зокрема Шевченка, Тичини, Маяковського, відчутні в його поезії мистецькі шукання сучасних прогресивних поетів світу. Справедливо буде сказати, що в кращих творах цього автора нема полегшених прохідних строф, в них пульсує жива думка, слово поета ясномовне, з прутким інтелектуальним та емоційним наповненням.

Маючи нахил до філософських роздумів, поет охоче використовує народну притчу, мандрівний сюжет, мудру алегорію, від його творчого доторку давній згусток народної мислі набуває сучасного, індивідуально забарвленого звучання.

Багата палітра асоціацій, напружений розвиток образу, притаманна багатьом поезіям співучість, зблизка до фольклору музикальність – все це, будвши підпорядковане ідейній

цілеспрямованості творів Бориса Олійника, разом надає їм неабиякої сили впливу на читача.

Доводилось не раз бути свідком виступів Бориса Олійника на літературних вечорах, в студентських аудиторіях, в робітничих клубах чути його слово в шахтарському Палаці культури і перед полтавськими хліборобами, і не пригадується випадку, коли б твори, прочитані поетом, полишали байдужими його читачів. Цей негучний, часом аж стишений голос, виявляється, здатен глибоко проникати в людські серця; щирий поетичний роздум автора будь-де здатен контактуватись, внутрішній неспокій поета щораз передається читачам і слухачам, мовби запрошуючи їх до співпереживання, закликає спільно дошукуватись важливих істин життя.

Борисові Олійникові органічно чужа будь-яка поза, манірність. Крикливе «якання», самозамилування – не для цього поета. У ставленні до своєї особи він не буває надміру самовпевненим, натужно величальним, скоріше, в цих випадках він вдається до самоіронії, і це викликає незмінну симпатію читача.

Я прийду сюди аж ген із того досвітку
Хлопчаком у полинялому картузику,
І розтане сивий іней мого досвіду
У завулку, що гучить мені, як музика.

І це при тому, що поет не обходить найсерйозніших проблем сучасності, він сміливо підступає до них, для нього вся теперішня епоха – поле шукань, досліджень, мистецьких втручань. Свіжу оригінальну образність поет знаходить, вглядаючись, скажімо, з нагоди 1500-ліття Києва у сиву далеч слов'янських віків, словом незужитим, свіжим приверне він увагу читача і тоді, коли відтворюватиме враження доріг «від білої хати до Білого дому», зацікавлять нас і його роздуми про цей космічний тривожний вік, про суперечності сучасної цивілізації, якій так часто бракує справжньої людяності і теплоти. Звертання до безсмертного образу Леніна, до світочів вітчизняної культури Шевченка, Сковороди, Пушкіна, Толстого для поета цілком органічні, вони виникають від його

прагнення глибше осмислювати дійсність, пильніше вглядатись у шляхи розвитку людства. Думка поетова тяжіє до значних філософських категорій, збудником для неї може правити звичайнісіньке життєве спостереження, скажімо, в безлічі разів змальованій картині пташиного перельоту поет відчує своє, суто індивідуальне:

Мовчить старий ватаг,
    задивлений у себе.
Утома вікова спада з його плеча...
Та раптом – змах крила.
І на сувої неба
Повільно проступа
    таємний знак ключа.

Поет відчуває себе впевнено в різних жанрах: він визнаний майстер поезми, хоча не меншу популярність серед читачів має також високохудожня лірика цього автора. В пошуках «пісенного вина» до творів Бориса Олійника охоче звертаються композитори, їх вабить задушевність його поезій, позначених багатою ритмомелодикою.

Відібрані для цього двотомника твори Бориса Олійника вже витримали суворий іспит часу, і вони, без сумніву, принесуть читачеві радість активного співпереживання. Перед нами поет мислячий, гострий, глибокий, чия творчість нині стає поряд із тими художніми цінностями, що їх подарували своєму народові найталановитіші співці Радянської України.

ЙОГО НЕТЛІННЕ СЛОВО

Від першої нашої зустрічі в журналі «Ранок», куди я ще студентом привіз свої вірші, і до останньої телефонної розмови за кілька днів до раптового відходу в інший світ Бориса Олійника ніби коротка мить пролетіла. Але скільки вона вмістила подій, спільних справ, щасливих звершень і катувань душі, скільки слів сказано й дум передумано! І все це вміщається в одне-єдине слово – життя. Я ж щасливий, що зустрів колись дещо старшого побратима, з яким був ладен сидіти в одному окопі до перемоги, що дихав одним повітрям і насолоджувався одними зорями та сонцем. Гірко відчувати, що українські сади востаннє зацвіли так буйно справжньому полтавцеві, що не почується більше його хрипливатий, натомлений хворобами голос із неповторним тембром.

На моїй пам'яті юначий романтизм перших віршів надзвичайно відкритого й чесного поета поступово переростав у протестні рядки проти всього зла світового, надто ж проти рідного, українського. Змінювалася з роками і життєва натура Бориса Ілліча, бо він не терпів нарути над людським серцем, надто ж коли йшлося про серце простої людини. Його не скалічило навіть багатолітнє перебування в різних владних верхах – він навчився і в умовах двулукості оних відстояти власні принципи. От уже до кого можна прикласти слова Григорія Сковороди: “Світ ловив мене, але не спіймав”. Багатоплановість життєвої філософії славетного майстра слова кермувала ним і в реальному світі, і в поезії. Саме тому він і став одним із перших відважних, хто в далекі 60-ті роки минулого століття не побоявся кинути виклик ретроградам від культури, а відтак і тим, хто навіть найвищі ідеали потопив у крові безневинних людей, хто й після небувалих народних трагедій

продовжував тримати в ярмі мільйони. Виклик поетичними рядками й конкретними справами. Досить згадати лишень кілька штрихів із його біографії.

Мало кому відомо, що саме в середовищі парткому Спілки письменників зароджувався, здавалося б, цілком протилежний за ідеологією Рух. Він був би, мабуть, серед його очільників, якби з волі Олеся Гончара не поїхав до Москви й там боровся за українську справу, на одному із комуністичних пленумів виголосивши на весь світ правду про Голодомор в Україні, підтримавши національні революції в країнах Прибалтики, Сербії, Нагірному Карабаху. Він виріс у масштабного громадського діяча і водночас зберігся як поет, співець рідної України. А ще залишався неймовірно скромною людиною в побуті, в товаристві. Ніхто не може дорікнути Борису Олійнику, що він бодай на йоту використав службове становище для шкурних інтересів – завжди був білою вороною в середовищі хануг, що мали Україну за годівницю, що й нині продовжують чинити наругу над власним народом.

А чого варта його рішучість у відстоюванні літописного й Тарасового Канева, коли довелося боротися з авторами проекту будівництва електростанції на й так уже запогидженому Дніпрі. А з якою впертістю воював Борис Ілліч, доки в Києві не постав пам'ятник Вдові часів Другої світової війни. Так ніхто з нас не зумів віддячити власній матері, хоча йому було досить навіть тих пекучих рядків, які стали крилатими народними піснями. А хто одним із перших кинувся в ядерне пекло Чорнобиля й озвучив правду про злочин тодішньої влади, доки інші розбігалися з Києва у всі затишні куточки планети, в найцентральнішій московській газеті? А творча робота Українського фонду культури, який він виплекав і керував ним тридцять років! Можна й далі наводити приклади незамовного патріотизму Людини, яка взяла собі правило: не брати від України все, а віддати їй себе до кінця.

Він завжди діяв за крилатим висловом Степана Руданського, який колись мудро сказав: “Одне молоти язиком, а інше – перти плуга”. Поет вибрав друге. І доки багато словоблудів міняли

сім раз шкуру в пошуках теплішого та поживнішого місця, час від часу кусаючи поета хоч за мозолі на натруджених долонях, він ішов власним битим шляхом, твердо стояв на землі батьків. Гадаю, час уже показує, хто є хто в Україні. Хочеться лишень нагадати стару арабську приказку: “Собаки гавкають, а караван іде”. Караван високої лірики, гнівного карбованого епосу нашого видатного сучасника ступає слідом за Богом народженою поезією Тараса Шевченка та інших українських геніїв...

Не так давно зустрілися ми з Борисом неподалік від його останньої домівки на Стрілецькій. Він уже не міг далеко відходити від під'їзду, як завше це було, то ми й присіли на лаву. Згадували часи давніші, перебирали свіжі новини. Зненацька Ілліч, поправивши незмінну кепку, мовив задумливо:

– Знаєш, свого часу я встиг навідатися до митрополита Володимира Сабодана. В нього й вигляд був як у святого. Сидів навпроти поруч і мовчки, заплющивши очі, слухав мене. Я вже був подумав, що зморив хвору людину, а він раптом, коли я замовк, у якусь мить розплющив очі й проказав тихо: “А я теж дуже люблю Україну”. Це мене буквально потрясло...

Чи не за таким принципом жив і сам Борис Олійник? Не бив себе в груди, не грав роль великого патріота – він був ним і в слові, і в житті. Бо жив, як писав і писав, як жив, лише для рідної України.

ВІРНИЙ

Перше моє заочне побачення (хочеться сказати саме так, а не знайомство) з Борисом Олійником відбулося десь восени 1961 року в Градизьку, де я тоді працював у районній газеті. З «Комсомольця Полтавщини» приїхав у відрядження у наш «морський» район Толя Островерхий, з яким ми познайомилися на обласному семінарі відповідальних секретарів району, а тепер він у статусі вже кореспондента молодіжки мав щось написати, здається, про кукурудзяні «подвиги» градижчан. І так якось випало, що, повечерявши, ми довго, кілька годин ходили вулицями старого містечка під горою Пивихою, йому, приворсклянцю, було цікаво відчутти і пізнати наші подніпровські музичні краї, освячені славою Лисенка і братів Майбород (Білаша тоді ще мало хто знав). І щось таке мрійливо-поетичне нашло на Анатолія, що він став читати невідомі мені вірші. Вони брали за душу, тривожили моє молоде серце, і я запитав: «Хто це так гарно пише?». Толя сказав гордо: «Борис Олійник, мій однокурсник. Він із Санжир, а якщо точно – то з Зачепилівки. Там мама його живе. А була ще баба Катря». І далі, перебиваючи розповідь віршами, став розказувати про друга все-все: і про життя в гуртожитку, і про любов і одруження з Тамарою Вертипорох, і про те, що Боря зараз працює в «Молоді України», і що його вірші читав і схвалив сам Павло Тичина, і що Боря гостював у поета-академіка на квартирі по вулиці Репіна, 5.

– Та ти ж не можеш не знати його «б'ють у крицю ковалі», ти ж читаєш «Літературну Україну», – сказав Толя. – Побачиш, він стане великим поетом.

То, нагадую, було моє заочне побачення з Борисом Олійником. Наживо бачив його уперше на ювілейному вечорі з нагоди

75-річчя Павла Тичини в Колонному залі імені Лисенка. Сиділи ми не поруч, але так, що я бачив живу реакцію його на те, що відбувалося в залі і на сцені. Запамяталося, як він реготав, коли Павло Григорович, відповідаючи на привітання, відсунув убік копію «Мідного вершника», подаровану йому Марією Комісаровою, зі словами: «Тут мені вручили коняку» – і зал вибухнув сміхом, бо ж на коняці сидів Петро Перший, а більшість знала ставлення Тичини до цього ката України. Десь уже пізніше нагадав йому той епізод, а він підтвердив: «Он як наші корифеї одним словом могли сказати все!».

А вже познайомилися ми з ним десь року 1972, коли він з Діаною Петрівною Петриненко та Нілою Крюковою приїхали з концертом у Глобине, де тоді працював і звідки Федір Трохимович Моргун забрав мене в Полтаву редактором того «Комсомольця Полтави», де раніше працював Толя Островерхий, який нас символічно «звів» з Борисом Іллічем, коли були ми юними і романтичними. І тут уже починається і наше товаришування, і глибше пізнання один одного – аж до того, що саме мені він доручив (звісно ж, попросив, але я вважаю, саме доручив) писати передмову до його знакової збірки «Таємна вечерея» і післяслово до першого тому його шеститомника, а раніше бути першим редактором «Двох років у Кремлі».

Скажу так: то було творче товаришування, без чарочок (хоч зрідка і не без того) і без панібратства (з Олійником, мені здається, таке було неможливо взагалі), без якихось авансів і прощень (просто не було чого прощати – на щастя), чесне і по-людськи тепле. Остаточно зблизили нас сумні події, пов'язані зі смертю матері Бориса Ілліча – Марфи Никонівни. Він був тоді саме на сесії Генеральної Асамблеї ООН, мати його померла несподівано, поки прилетів, поки відбулася та печальна подія. Він, здавалося, був зламаний, але тримався. Потім були дев'ятини, сороковини – сумні фото нашого фотокора досі зберігають атмосферу прощання поета з матір'ю. А невдовзі дзвінок мені і Михайлу Шевченку: «Хлопці, я написав «Сиве сонечко». Надрукуєте?» Сторінка з тим

геніальним поетичним циклом вийшла першодруком у «Комсомольці Полтавщини» 127-тисячним тиражом, над ним раділи і плакали і в високих кабінетах, і в селі, і скрізь на Полтавщині, а Моргун тоді зателефонував: «Борис написав це для вічності. Він сьогодні – як Тарас!».

Відтоді, поки я редагував полтавську молодіжку, Борис Ілліч давав у нас першодруком практично всі свої поеми і поетичні цикли. Аж у ЦК комсомолу «ревнували»: ваша газета гідний суперник «Літературної України», ще б так він «Молоді України», теж рідний, допомагав!

Він був друг справжній, а не весільний. Не є таємницею, що в ті часи в пресі, особливо молодіжній, деякі некомпетентні органи, а то й донощики, любили вишукувати «ізми». Знайшли й у нашій молодіжці – в оповіданні Андрія Нанкевича «Бережи груди, сину»: не сподобалося, що його герой виявляє до ворога чисто людське співчуття. Кана заварилася така, що потрапив цей «зрив» у доповідь першого секретаря на пленумі ЦК комсомолу. Борис Ілліч був на пленумі, у перерві підійшов до доповідача і до секретаря ЦК партії, рішуче взяв під захист газету, автора і мене як редактора, з ним погодилися, гроза нас обминула. То було не просто так, волею випадку. Борис Ілліч на моє прохання оповідання Нанкевича прочитав, ніякого гріха там не побачив, і захищав нас переконано і переконливо. Йому й самому перепадало за всілякі «ізми» в часи роботи у «Зміні» і «Дніпрі», тому знав, як важливо не дати розправитись з творчими людьми – і сміливо ставав в оборону.

Був і другий випадок, коли його слово зняло напругу між ЦК партії і «Комсомольцем Полтавщини». Ми надрукували рецензію на один з українських фільмів, у ній автор, режисер студії імені Довженка, взяв під захист поетичне кіно. А того року на Пленумі ЦК КПУ Щербицький якраз розгромив цю кінотечію, і заввідділом культури ЦК Микола Іщенко поспішив написати донос на адресу ЦК про «серйозну ідеологічну провокацію» полтавської молодіжки. Секретар ЦК КПУ Маланчук написав грізну резолюцію Полтавському обкому – розібратись і покарати. Моргун, прочитавши

донос і резолюцію, тільки засміявся: це що, Довженка «закривати» треба? Він дав поради, як це «питання» спустити на гальма, і все б нічого, але в ЦК комсомолу щось таки хотіли пошукати винних. Борис Ілліч, дізнавшись про ситуацію, пішов до Маланчука, і нас із грішників перевели до праведників. З часом Маланчук по приїзді в Полтаву завітав до нас у редакцію і дві години розпитував, як живемо-творимо, зронивши похвальне слово про Петлюру, мовляв, ми його ще не знаємо, колись оцінимо. Не проминув запитати і таке: чому вас так гаряче захищає Борис Олійник? Я відповів, що він земляк, наш автор, уважно читав газету. «А Моргун що, теж вас уважно читає? Я ще не чув, щоб перший секретар обкому партії десь так підтримував молодіжну газету». Коли я розповів про ці відвідини Олійнику, він тільки сказав: «Явно провокував тебе, явно... А що хотів, хто в тій темній голові розбереться».

Я б наводив ще й ще приклади такого уважливого і товариського ставлення Бориса Ілліча до друзів із журналістського цеху, вони відомі багатьом, та тут важливо сказати головне: Олійник не відокремлював своєї долі від долі покоління, до якого належав, не вивищував себе, жив по правді і совісті і намагався, щоб ті совість і правда в житті перемагали. Не завжди те вдавалося, система опиралася, але й у ній були люди, які розуміли, з ким мають справу і якої моральної висоти людина на ім'я Борис Олійник.

Я тут свідомо не вдаюся до аналізу його поезії і не менш потужної публіцистики чи критики, це робив у написаних раніше статтях і рецензіях, ще краще про це написали Михайло Шевченко, Наталя Костенко, Людмила Скирда, я не кажу вже про хрестоматійні статті Олеся Гончара і Леоніда Новиченка. Мене ж завжди зачаровувала в Борисові Олійнику його громадянська пристрась і чесність, вірність вселюдським і українським основам. Вони з особливою силою відкрилися в роки перебудови і нашої незалежності.

Згадаймо, хто першим з найвищих союзних трибун порушив питання про винуватців голодомору і репресій. Це було не так просто, мало хто знає, що українські верхи тоді хотіли відправити його за це в психлікарню, але заступилася «клята» Москва. Та

Москва, яка таки взяла його в радники союзного президента і одним з керівників Верховної Ради СРСР, не відаючи, що поет таки розпізнає, з ким має справу, і на повний голос скаже, хто ж нами правив. А в Україні в цей час його здавали і паплюжили «свої», не розуміючи, що Олійник відстоює якраз Україну не обікрадену, а повноправну і суверенну, але на інших засадах.

Робота над редагуванням «Двох років у Кремлі» багато відкрила мені в Борисові, якого я нібито ж знав, але він поставав у зовсім іншій іпостасі. Навіть прочитавши книгу, мало хто, навіть наші корифеї, не зрозуміли, про що в ній ішлося. Всі ще були зачаровані Горбачовим, який нібито дав волю і Україні. Хоч, скажімо, задовго до 24 серпня Олесь Гончар у щоденнику назвав автора перебудови «убивцею своїх починань». А Олійник розкрив моральну порожнечу цього убивці з такою силою, що іноді і я, редактор, задумувався: а чи не занадто він згущує фарби? І тоді Борис розповідав те, про що я пізніше читав у спогадах колег Горбачова по роботі в Ставрополі, а пізніше й у ЦК, і про що поет не хотів писати з чужих уст, а ядро тієї інформації в книзі було. Біду поет побачив не у власне падінні Союзу, бо до того йшлося, а у тому, що влада опинилася в руках звичайного кар'єриста, якого породила система, і його заручниками стали країна і народ. Хто цього не прочитав у книзі, той читав у книзі букви, а не біль поетового серця. Це було драмою цілого його життя.

Дехто й по смерті Бориса Олійника дорікає йому за те, що він помер комуністом. Це дурне дорікання, і не тільки тому, що комуністами померли і Пабло Неруда, і Луї Арагон, і Олександр Твардовський, і автор найантирадянського «Тихого Дону» Михайло Шолохов. Його піддавали за це найжорстокішому цькуванню, зокрема й найближчі колеги з поетичного цеху, зовсім не розуміючи ні його поезії, а це була поезія українського патріота і державника (навіть Слава Стецько казала, що якби в КПУ всі були такі державці, як Олійник, то вона б голосувала за Компартію), ні його морального вибору, ні його вірність і святість поколінням, що полягли за рідну землю.

Називаючи себе православним комуністом, Борис Ілліч пояснював свою приналежність до комуністів вірністю пам'яті свого батька, який загинув на фронті, захищаючи Батьківщину від гітлеризму. Всім відомі його незгоди з Симоненком аж до того, що змушений був вийти з фракції КПУ у парламенті, але він не ототожнював Симоненка з тисячами тих, хто в партії комуністів захищав соціальну справедливість і просту українську людину. І добре, що серед тих, кого розумів він і хто розумів його, були такі люди з нібито протилежного табору, але такі самі віддані Україні, як і він, Степан Хмара і Левко Лук'яненко, Михайло Сирота і Дмитро Чобіт.

А до перекинчиків він не належав і не міг належати за своєю суттю. Зрештою, ті перекинчики пішли за Кравчуком, Кучмою, Ющенком – і де вони тепер, з ким? З тими, хто наплював і на Майдани, і на народ, хто за взірцем голодомору організував тарифоціномор під ширмою «реформ».

Толя Островерхий таки сказав правду, що його друг і земляк стане великим поетом. Борис Ілліч Олійник став і Великим Громадянином, совістю українства на полях боротьби за нашу суверенність. Суверенність від імперських зазіхань і від кланово-злочинських посіпак. Він поліг у цій боротьбі в надії на перемогу народу. Його слово прозвучить як дзвін во славу цієї перемоги.

НЕЗРАДЛИВА СОВІСТЬ УКРАЇНИ

Ще з шкільних літ нам відома фраза видатного російського поета М. О. Некрасова: «Поэтом можешь ты не быть, но гражданином быть обязан». У Б. І. Олійника ці дві іпостасі у нерозривній єдності. Були і лишилися. Бо хоч поет і відійшов у вічність, для нас, для всієї України він назавжди залишиться духовним авторитетом і незрадливою її совістю. Коли я чую не надто прихильні характеристики нашого національного характеру, серед яких присутня і така риса, як невірність, саме Б. Олійник не дає впасти у відчай. Ось уже хто справді був надійний і вірний. Вірний своїм переконанням, вірний людям, що поділяли їх, вірний своїй Україні.

Б. Олійник, безперечно, найбільш яскравий український поет другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Він глибоко національний, органічно пов'язаний з радощами і печалями свого народу. Цим він перегукується зі своїм великим попередником Т. Г. Шевченко. У багатьох своїх поезіях, зокрема в епічній поемі «Трубить Трубіж», Б. Олійник, безсумнівно, сягає вершин Кобзаря. Його пристрасна поетична муза служить не сильним цього світу, на кожному повороті історії ідеологічно різним, а простим людям. Вона пов'язана з життєвою злободенністю, але не на рівні звичайної літературної ілюстрації, а глибоких філософських роздумів і узагальнень, по-сковородинівськи мудрих.

Справедливість сказаного засвідчують поезії Б. Олійника, присвячені Матері. Ця тема проходить через усе його творче життя. Фактично, з неї воно і почалося, коли у 1962 р. був опублікований вірш «Мати». Потім поет напише ще не один твір, де образ матері повстане в усьому його розмаїтті – від матері-хранительниці сім'ї, до матері-Землі. Звичайно, в строфах «Мати сіяла сон під моїм під

вікном», «Мати молитесь в небо ... на рідного сина», або «Я все віддаю за одне недоспіване: «Мамо», поет говорить насамперед про свою матір, але нам, читачам, здається, що це і про наших матерів. З особливою силою і ніжністю образ матері явлений поетом у «Пісні про матір». Читати її без душевного шему і сліз просто неможливо. Так в українській поезії про матір, про її прощання з дітьми і онуками ще ніхто не писав. «Навчила дітей, як на світі по совісті жити. Зітхнула полегко, – і тихо пішла за межу». За межу, але не в небуття, бо стала «замисленим полем на цілу планету, на всі покоління й віки». При цьому, дітям і онукам у спадок лишила своє чесне трудове життя, у сріблі на травах і в золоті на колосях. В поемі «У дзеркалі слова» образ «Матері» переростає в образ «Вітчизни». «Ми ще у ті осиротілі дні // Закарбували правило залізне: З усіх – два слова: «Мати» і «Вітчизна» – існують звіку тільки в однині».

Мати для Б. Олійника – його постійний співрозмовник, порадник і совість. «Поговоримо, мати. Ніщо не завадить тепер ... поговоримо серцем до серця. Бо ти у мені. Ти вже всесвітом стала. Зорею. Травою. Вербою». З нею він зв'язав свої думки і вчинки. Її святий образ освітлював його праведний путь, давав наснагу до оборони української мови і православної ідентичності, заповідану великими пращурами. Згідно з ним, у цій боротьбі не зарадять «шабля чи гармати», тут потрібен особливий меч, який «дарує із любові Мати // Як віру, пам'ять і закон предтеч. Йому імення Слово непожате!»

У вірші «Сиве сонце моє», з присвятою «Пам'яті матері», поет підносить материнський образ до рівня вічного символу буття. Вона – основа основ роду, її ім'я викарбуване на фамільному гербі, а хустка, як прапор, осіняє боротьбу зі злом і неправдою. «Всі колись довершим круг», – продовжує тему Б. Олійник, смерть не-владна тільки над матерями. «В чорнім горі і журі // Віру нашу не підтяти: Умирають матері // Та не вмре ніколи Мати!»

Святою темою для Б. Олійника була Велика Вітчизняна війна. Йому болять рани бійців, що стали на смерть в обороні рідної

землі, він тужить за мільйонами полеглих, не може змиритися з невдячністю нащадків, котрі спродують ордени дідів, оскверняють їх святіobelіски і гріють руки над Вічним вогнем. У «Баладі про першого», написаній у 1965 р., поет просить не забути того першого солдата війни, який не дійшов до Ельби, не піднімався на Рейхстаг, але залишився навічно на Бузькому рубежі. Його вже тоді непокоїла байдужість Європи до пам'яті про страшну трагедію війни. «Останні позиції і бліндажі // Розорює ревно Європа // Лиш він, обійнявши гвинтівку, лежить // У вічному, як рана, окопі». Пізніше, у вірші «На березі вічності», Б. Олійник скаже, що, зрештою, не було тоді ні других, ні третіх. «У списках планети однині усі вони – перші». Всі двадцять мільйонів, що полягли на кривавій ниві.

Від недавніх пір, в день 9-го травня, за народною ініціативою запроваджена ритуальна хода «Безсмертного полку», коли разом з живими в єдиній колонії ідуть у фотографіях батьки, діди і прадіди, що здобули Перемогу над фашизмом. Спершу ця акція мала місце в Росії, а потім поширилась по всьому світу. В Україні 9-го травня 2017 р., незважаючи на те, що для нинішньої влади та Велика війна була не нашою, «Безсмертний полк» зібрав понад 600 тисяч учасників. Для усіх це стало якимось несподіваним моральним відвертям. Але якщо ми уважно вчитаемось в написане Б. Олійником, то побачимо, що він провістив «Безсмертний полк» задовго до наших днів. У вірші «Парад перед брамою вічності», написаному у 1995 р., поет першим поєднав у єдиній колонії живих і полеглих.

Крізь півстоліття невгоєне –
Різних призовів і дат –
Строго шикуються воїни
На історичний парад.
У великодньому леготі,
Чисті, як правда сама,
Встали живі із полеглими:
Мертвих між ними нема!

Для Б. Олійника, сина фронтовика, абсолютно неприйнятним є лицювання історії тієї страшної війни, яку новітні ідеологи не визнають ні Великою, ні Вітчизняною. Як же вона не Вітчизняна, коли двічі чорним смерчем прокотилася по Україні і забрала понад шість мільйонів молодих її синів і дочок. Забрала і батька поета, якого він із мамою виглядав серед тих, що поверталися з війни і шукав серед тих, що пропали безвісті. Іноді йому здається, що він чує голос батька і бачить його.

Шукаю між тих, що безвісті ... в судну годину.
Та батьку ... Та де ж ти?
І чую здалека, як з берега вічності: «Сину».
Стою посивілий. А він мені ... зірку з пілотки.
О світе ж мій, світе!!! А я ж уже старший від батька.
І дивиться в серце так ніжно, печально і гірко.
«Прости мені – каже, – що виріс без отчої ласки».

У вірші «Вже менше їх, іще живих у плоті», Б. Олійник звертається до нащадків з пересторогою не забувати «люті уроки» війни, не гендлювати її святими символами, бо інакше країна загине.

Та вже коли онуки в переторзі
В металобрухт здають і тих, що в бронзі,
Забувши найсвятіше іспокон, –
Тоді й без ядерного градопалу.
В державі, де нащадки вбили пам'ять,
Страшніший війн гряде Армагеддон.

Б. Олійник не зрікається й не проклинає наше суперечливе соціалістичне минуле. Він глибоко переконаний в гуманній сутності цієї ідеї. Вона не знайшла кращих зразків реалізації, але провина у цьому не ідеї, а тих, хто не вмів впровадити її в життя, хто, зрештою, зрадив її. Йому глибоко чужі так звані коммутанти, які легко зреклися свого минулого і в нелюдському ражі гарцюють на

гробах своїх батьків і дідів. Таких оборотнів, що поміняли душі, поет показав у ряді сатиричних віршів – «Марш п'ятої колони», «Сон», «Перевдягання душ», «Треті», «Прозріння» та інших. По суті, мова в них про безчесних людей, котрі спритно поміняли переконання, і без сорому і совісті знову вчать нас, як треба любити Україну. При цьому роблять вигляд, що це не про них вбивчі характеристики Олійника:

Голубаво-жовті і червоні,
Чуєте: під марші перегуд
Коммутанти п'ятої колони
З яничарами навперегони
Україну на торги ведуть!

На превеликий жаль, цей незбагнений союз коммутантів з яничарами не приніс Україні крашої долі. Під нові гасла і знамена вони перетворили Україну з однієї із найрозвинутіших країн Європи на вимираючу. На переможному марші в нове життя вона втратила понад 10 млн. жителів.

... Це ж ти волав: «За волю – до загину!»
І ми пішли. І – вперлися у кут.
Ми хочем, щоб не вмерла Україна,
Так українці ж, волоцюго, мруть!

Після набуття Україною державної суверенності, отримали широкий розголос події минулої історії, котрі або замовчувалися в радянський час, або отримували неадекватні оцінки. Однією із найболючіших був голод 1932-1933 рр., котрий спричинив численні жертви українців. Багато хто із «прозрілих» істориків, котрі ще вчора писали, що ніякого голодомору в Україні не було, почали змагатися в тому, хто назве більшу цифру померлих. Б. Олійник це українське горе пропустив через свою душу. За його ініціативою, поруч з Мгарським монастирем, що поблизу Лубен, був насипаний

курган пам'яті землякам-полтавцям. На його освячення зійшлися тисячі жителів міста Лубни і навколишніх сіл. Це було справді народне поминання жертв того страшного голоду. Пізніше подія ця дістала образне втілення в прекрасній Олійниковій поезії «Біля Мгарського монастиря». Наведу тут лише одну строфу:

На тій горі, на пагорбі печалі,
Де все болить – від квітки до хреста,
Ідуть дощі вдовиними сльозами ...
На тій горі, на пагорбі печалі,
Німіє слово і мовчать вуста.

У багатьох поезіях, а найбільше у набатній поемі «Трубить Трубіж», Б. Олійник роздумує над майбутньою долею України. Її він любить усім серцем і не раз оспівдується у цьому.

І надивившись різних див, –
Клянуся на мечі пера, –
Дивнішого не сподобив
Від України і Дніпра.
Тут кожна віть мені жива.
Тут всі – свої. І всі – мої.
І мати квіти полива ...
Хоч вже давно нема її.

Любить, але не може змиритися з тим, якою вона стала і куди йде. Він роздумує над цим разом з Богданом Хмельницьким і Тарасом Шевченком. Чи про таку Україну вони мріяли? І чи таку Україну збудували «українолюби ревні»? Поет не ідеалізує минуле, згадує Шевченкові образи – «Варшавське сміття» і «грязь Москвы», але і від нинішнього не в захваті. Він не може спокійно жити, як

Над Україною «во время люте»,
Коли Солдат Великої війни

Упроголодь збуває ордени, –
Такі гримлять загонисті салюти,
Немов чума гостює в сатани.

Б. Олійника лякає так званий новий цивілізаційний вибір України. Він вважає, що робимо його не стільки ми, скільки наші наставники із-за бугра. Боїться, що коли й дійдемо в Європу, то будемо вже не «українцями, а хохлаками».

Заблукані в глухій чортополосі.
З похмілля так і не збагнули суть:
Що то не ми йдемо, сліпі і босі,
А нас ведуть.

Надзвичайно близько Б. Олійник сприйняв brutальну розправу НАТО над сербами. Він не раз побував в гарячих точках Югославії, виступав з яскравими публіцистичними есе, у яких розповідав, як цивілізована Європа скидала на голови сербів бомби зі збідненим ураном. По суті Клінтон і Олбрайт, як вважав поет, заповзялися довершити справу фюрера. Перші бомби фашистів впали на Белград 6 квітня 1941 р. і рівно через 58 років столиця сербів була піддана бомбовим і ракетним ударам НАТО. «Альянс безжально висаджував у повітря Белград разом з дітьми, жінками, німецькими старими, разом з мостами і священним камінням, з пам'ятниками і пам'ятками архітектури. Стратеги Альянсу стверджували, що вони вражають тільки військові об'єкти, але це суцільна брехня».¹

Не міг Б. Олійник не висловити свого ставлення до югославської трагедії і в своїх поетичних творах. Один із найпронизливіших і набатних має назву «Гей, слов'яни». Він про сербів, котрі у двадцятому столітті опинилися «на смертній межі», і про їхню православну віру, на яку «замахнувся сатана». Все це, як вважає поет, вимагає всеслов'янської солідарності, «Бо, коли не врятуємо

¹ Олійник Борис. Жорстока правда. Історичний нарис. м. Запоріжжя. 1999. – С. 9, 16-17.

сербів од смерті // Ми погубимо совість і пам'ять свою!» І говорилося це не заднім числом, коли всі ми стаємо мудрими, а в самий розпал кривавої трагедії сербів. Можна сказати, голос Поета пролунав прямо із сербських окопів.

Пізніше, у вірші «Спасибі вам, серби!» Б. Олійник повернеться до цієї теми ще раз, коли стане відомо, що слов'яни так і не сподобились на солідарний протест, а деякі і надали для прольоту назовських бомбардувальників свій повітряний простір. Поет просить прощення за тих, хто «Забившись в нори і підвали // Тремтіли як осинові листи». І це в той час, як в Брюсселі, в генеральському мундирі «Обнявши смерть, регоче сатана». Вибачившись, у тому числі і за слов'янських братів, Б. Олійник звертається з вдячністю до гордих і незборимих сербів.

Спасибі, серби,
                    незборимо горді!
Ви йшли в огонь,
                    відкинувши щити,
Аби не спопеліли
                    між народів
Дияволом підпалені
                    мости.

В своїх роздумах з приводу югославської трагедії Б.Олійник намагався дати відповідь на питання, чому Захід так упереджено ставиться до слов'ян. «Як тільки-но заходить мова про природню необхідність солідарності і взаємопідтримки між слов'янами, – зауважував він, – одразу інтонація (євро-американська – П.Т.) міняється на зловорожу. Тут тобі і панславізм, що чомусь загрожує розколом світу, і «рука Москви», і – щоб ви думали – «більшовизм» разом з тоталітаризмом. Ця атака на ідею слов'янської взаємопідтримки, найперше ж, супроти православ'я, ведеться вже не одне століття». Коріння цього свідомого несприйняття і підсвідомого страху, згідно з Б.Олійником, в тому, що слов'янство одвіку

було природним опонентом усім тим, хто замірявся єдиноначально правити світом.²

За всієї любові до своєї Вітчизни України, Б. Олійник ніколи не був схильний до псевдопатетики, хуторянського патріотизму і національної винятковості. Він усім своїм життям здобув право на те, щоб говорити те, що думав. Говорити правду, у тому числі і гірку. Звичайно, це не всім подобалося. Був час, коли занадто «свідомі» організовували справжнє цькування поета. Найбільшою провиною його вважалися політичні акцентації радянських часів, а також вірність ідеї соціальної справедливості в незалежній Україні. Безперечно, ця хула була поету неприємна, але він продовжував іти своїм шляхом. Іноді в розмовах з близькими йому людьми, торкаючись наговорів недругів, спокійно зауважував: «Їхня помста не мені. Вона їм самим за власну зрадливість і відступництво».

Запам'ятався виступ Б. Олійника на засіданні Верховної Ради, котра тривалий час не могла обрати собі голову. На одному із засідань на цю посаду була запропонована кандидатура Б. Олійника. Переконаний, що коли б на те була його добра воля, депутати проголосували б за нього. Але Борис Ілліч рішуче не погодився на таку пропозицію. Вийшовши на трибуну, він сказав: «Шановні колеги, спасибі за честь, але прошу зняти мою кандидатуру з голосування. Я все життя намагався прислужитися рідному народу і переконаний, що знявши свою кандидатуру на посаду голови Верховної Ради я хоч трохи віддам йому свій борг». З трибуни пішов під оплески залу.

Треба сказати, що Б. Олійник і без високої посади був моральним авторитетом Верховної Ради. На підтвердження цього можна навести один приклад із власного досвіду. У 2003 р. я вніс до Верховної Ради проект закону «Про охорону археологічної спадщини України». Несподівано він викликав спротив значної частини депутатів. Особливо неприйнятним для них виявився розділ, котрий регламентував діяльність приватних колекціонерів і зобов'язував

² Олійник Борис. Жорстока правда. – С. 26-27.

їх реєструвати свої зібрання у відповідних державних органах. Оскільки таких було багато серед депутатів, проект ніяк не набрав потрібної кількості голосів. Тоді я звернувся за підтримкою до Б. Олійника. Він пройшовся по проекту своїм «золотим» пером, і ми подали його до Верховної Ради під подвійним авторством. У березні 2004 р. проект став законом, у чому безперечна заслуга Б. Олійника.

У своїх поезіях Б. Олійник не раз освідчувався в любові до Києва. І живилася ця любов не тільки красою його нинішніх пейзажів, скільки історичною пам'яттю про минулу велич. Його постійно тягнуло на Старокиївську гору. В недільні дні Борис Ілліч дзвонив мені по телефону і говорив: «Петре, може ми подихаємо трохи історичним повітрям?» Я у такому ж дусі відповідав: «Буду вважати за честь провести екскурсію класику української літератури». Із Стрілецької вулиці Борис Ілліч йшов по вул. Стрітенській, на виході якої на Львівську площу я вже чекав його. Далі наш маршрут пролягав по Пейзажній алеї до Старокиївської гори, де я розказував йому про Десятинну церкву і інші споруди, які були зведені на дитинці княжого Києва. Потім Борис Ілліч на деякий час усамітнювався. Дивився на Андріївську церкву і осніяв себе хресним знаменням. Іноді я жартував над його набожністю, на що він незворушливо відповідав: «Не богохульствуй, але я помолюся і за тебе».

Прогулянки наші часто-густо затягувалися. І все через те, що Бориса Ілліча пізнавали перехожі, бажали потиснути йому руку і щось сказати. І не було жодного випадку, коли б він хоч комусь відмовив у спілкуванні. Після чергової зупинки, наче вибачаючись, говорив: «От біда, як не маскуюсь, а пізнають».

Одного разу нашим спільним співрозмовником на Алеї виявився посол Федеративної Республіки Німеччини пан Дітмар Штюдеманн. На той час він уже завершив свою посольську службу, але не повернувся додому, оскільки був запрошений в радники Президента України В. Ющенка. Бувають же такі збіги. Перед тим, як зустріти екс-посла, ми з Борисом Іллічем ділилися своїми

враженнями про нове його працевлаштування. В захваті від цього не були. Очевидно, не достатньо вмотивованою нова посада здавалась і пану Штюдеманну. На запитання Бориса Ілліча, чи правда, «что Вы теперь работаете в Администрации Президента», він, трохи зніяковівши, відповів: «Правда, если это можно назвать работой».

Закінчувалися наші прогулянки в одному із кафе на Володимирській вулиці, де ми пили чорний чай без цукру. Потім йшли до кіоску, де Борис Ілліч купував цілу купу газет. Навіть тих, про які був погані думки. На моє питання: «Навіщо?», посміхаючись відповідав: «Треба знати, що думають і твої супротивники».

Окремо в моїй пам'яті закарбувалася наша з Борисом Іллічем участь у конференції і народному святі, присвячених знаменитому «Слову о полку Ігоревім», що відбулися у Новгород-Сіверському. Було це, здається, влітку 2010 р. Поїхали ми туди на моєму автомобілі. На прохання сісти на переднє сидіння, щоб було краще розмовляти, Борис Ілліч чемно відповів, що звик сидіти на задньому. Дорога далека, зауважив він, можливо, я і задрімаю, а спати поруч з водієм небезпечно. Дрімати він так і не став, і ми проговорили з ним впродовж 325 чи 330 кілометрів, які відділяють Новгород-Сіверський від Києва.

Свято «Слова» було ініційоване Чернігівською і Новгород-Сіверською адміністраціями, науково-творчою інтелігенцією Чернігівщини, а також Спілкою письменників Росії, яку очолював тоді наш земляк, давній друг Б. Олійника і прекрасний російський письменник В. М. Ганічев.

У день приїзду, відразу після того, як ми облаштувалися в готелі (в одному, але двокімнатному номері) і перекусили, Борис Ілліч попросив мене показати, де жив князь Ігор Святославович. Ми пішли на Замкову гору, яка, хоч і знаходилася нижче плато, на якому розкинулося сучасне місто, в давнину становила собою важкодоступний береговий останець, який стрімко обривався над швидкоплинною Десною і підрізався яром, що збігав до річки. Я розповів Борису Іллічу про археологічні розкопки на цій

горі, здійснені моїми колегами із Москви (А. В. Куза) і Чернігова (В. П. Коваленко). Здається, вони натрапили таки на князівський двір, про що свідчила знахідка погребя-медуші, де в давні часи зберігалися князівські запаси меду і вина. Про це свідчила велика кількість круглих заглиблень у лесі, в які ставилися яйцеподібні візантійські амфори-корчаги з вином, медом, оливковим маслом тощо.

Ми поволі обійшли цю красиву гору, під якою несла свої води «зачарована» Десна, і з якої відкривалися розкішні пейзажі Задесення. Борис Ілліч був вражений побаченим. Повертаючись до готелю не поспішав. Звертаючись до мене, сказав: «Давай посидимо трохи тут і подумаємо». «Про що?» – запитав я. «Як, про що?» – здивувався Борис Ілліч. «Про Ігоря і його похід. Завтра ж треба буде щось говорити». Це «щось» прозвучало в залі конференції, як поетичний панегірик двом давньоруським подвижникам – Ігорю Святославичу і Автору поеми, що «лишили по собі пам'ять, гідну довічної східнослов'янської правнучої шани».

Після бібліотечного залу конференція продовжилась на площах і вулицях Новгород-Сіверська, де вирувало справжнє велелюддя. Усі її учасники пішли «в народ». В обох делегаціях, українській і російській, було багато відомих науковців і письменників, але центральною постаттю свята, безперечно, був Б. Олійник. Його пізнавали усі. Кулінари і народні майстри, що вивезли із різних районів і сіл Чернігівщини до Новгород-Сіверського свої вироби, намагалися дати йому якийсь сувенір. То тут, то там його просили стати до гурту, щоб зробити спільне фото і перемовитися хоч кількома словами. Один шанувальник таланту Б. Олійника, мій давній знайомий Михайло Сергійович, котрий довгий час опікувався культурою Новгород-Сіверщини, запросив нас до своєї оселі і пригостив тільки-но викачаним медом. Його запрошення було настільки щирим, що не прийняти його Борис Ілліч просто не зміг.

Повертаючись додому, ми зупинилися на відпочинок у Чернігові. Автомобіль поставили біля будинку Інституту історії Чернігівського педуніверситету, а самі пішли на територію дитинця

стародавнього міста. Більш красивого місця, де б зберігалось стільки архітектурних будівель XI-XVIII ст., я в Україні не знаю. Про кожну з них Борис Ілліч розпитував мене з таким інтересом, неначе вперше побачив цей чудовий ансамбль. Хоч, напевне, бував у Чернігові не раз. Бо ж знав, що тут є пам'ятник Т. Г. Шевченку відомого українського скульптора В. Чепелика, до якого і повів мене після невеличкої історичної екскурсії. Зображення Т. Шевченка подобалось Б. Олійнику своєю юною чистотою. “Ще не батько України, не Кобзар бородатий, в шапці і кожусі, як це традиційно бачимо ми Шевченка у скверах наших міст і сіл, – сказав Борис Ілліч, – а її син, молодий і красивий”. При цьому згадав одну строфу із свого давнього вірша про Шевченка:

Мальований, бронзокутий,
Одкриваний сотні крат ...
І вирішив тоді скульптор
Нічого не одкривать.

На завершення, хотілося б виділити ще одну тему творчості Б. Олійника, яка постійно привертала його увагу. Це східнослов'янська єдність. У вірші “Ода братерству”, присвяченому корінній єдності двох етнічно споріднених народів – українського і російського, йдеться про спільні історичні витоки і нерозривну сплетеність доль. Перед читачем постає широка картина їхньої героїчної і драматичної історії – від Київської Русі до часів Великої Вітчизняної війни. Всього було “На довгій ниві пройдених століть”, але вистояти під ударами іноземних зайд два народи змогли тільки завдяки своїй єдності.

І навіть в ночі скорбної руїни,
Коли фашист рубав слов'янську віть,
Ми знали:
ні не вмерти Україні,
Покіль Росія при мечі стоїть.

Напевно, у нинішній час непростих взаємин між правлячими елітами України і Росії – пафос поетичних узагальнень Б. Олійника не усіма сприймається близьким, але я впевнений, що ми не маємо морального права ревізувати сказане. Олійник – неперевершений майстер епічного слова – писав не на потребу дня, не до ювілейної дати, але за велінням серця і, звичайно ж, для вічності. У цьому він згідний мудрому і незворушливому літописцю. Так і справді було. Я сподіваюся, що й буде. Вік народів довший від віку їхніх часто недолугих керманчів. І хто зна, чи не доведеться українцям з росіянами ще не раз боронити свою східнослов'янську православну ідентичність. Згідно з образним висловом поета, “слов'янську віть” і “слов'янський родовід”.

Такими ж близькими і рідними для Б. Олійника були і білоруси. Їхню трагічну долю в часи воєнного лихоліття він увібрав до свого серця так само близько, як і українську. Спалена Хатинь і його особисте невиліковне горе. І тому, звертаючись до Білорусі, поет просить дозволити йому, коли “Вечір погасне останнім стакато, – перейшовши печальний курган // Край беріз твоїх тихих замисленим явором стати”.

Тяжко переживаючи часи східнослов'янського розбрату, Б. Олійник з ентузіазмом сприйняв так звану “Мінську ініціативу”, якою передбачалися періодичні зустрічі наукової і творчої інтелігенції Білорусі, Росії і України. Він і очолив українську делегацію на першій зустрічі у Мінську 2 грудня 2015 р., при цьому подбавши, щоб до неї увійшла, як він висловлювався “творча молодь”. Благородною метою “Мінської ініціативи”, згідно з її ініціаторами, є збереження традиції генетичної спорідненості трьох східнослов'янських народів і культур, пам'яті того, що їхні духовно-історичні зв'язки освячені подвижницькою працею минулих поколінь, а, нерідко, і спільною жертовністю. Це не повинно бути віддано забуттю, оскільки саме в нашому спільному минулому надії на краще міждержавне порозуміння сьогодні і в майбутньому.

Красиво і образно про все це сказав на пленарному засіданні Б. І. Олійник. Лейтмотивом його виступу був заклик “зберегти чисте золото братерства наших народів”, який, по суті, став і його заповітом нащадкам, враховуючи, що невдовзі він відійшов у вічність.

Я мав щастя товаришувати з Б. Олійником і спостерігати його в різних обставинах. І що завжди мене вражало, це його епічний спокій. Він був повністю позбавлений заздрощів і прислужливої суєти, чим грішили і грішать його колеги по перу. У нього дійсно ніколи не було “зерна неправди за собою”. Здавалося, що він знає істинний смисл приходу у цей світ і з спокійним достоїнством звершує призначену йому земну місію. Ще в молоді роки Б. Олійник написав щемливі слова про смерть, яку страшно зустріти кожному “в славі там чи в неславі”. Але ще страшніше, вважав він, “коли людині ні за що вмерти”. Доля виявилась милостивою до нього. Вона щедро нагородила його талантом поета-філософа, який він віддав своєму народу. І цим навечно увійшов у вдячну його пам’ять.

ПОЕТ ВІД БОГА, ЛЮДИНА – ВІД ЗЕМЛІ ТА КРОВІ

«Батько, роль свою скінчивши, віддає нащадкам кін».
(Б. Олійник, поема «Урок»)

* * *

Здається, що Бориса Олійника я знав стільки ж, скільки знаю самого себе, тобто за звичними людськими мірками завжди. Яспа річ, що це – ілюзія. Насправді, діло виглядає по-іншому. Був час, коли він і я перебували у паралельних світах, потім був період, коли я знав Олійника-поета за його творами, не маючи щастя бути знайомим з ним особисто, ба навіть не мріючи про те, що це може колись статися. А тоді вже прийшла пора, коли я читав нові й перчитував старі твори Майстра, час від часу поринаючи у розкіш спілкування з ним самим. Під різними приводами, у різних ситуаціях і декораціях, за різних обставин, за різних контекстів та підтекстів.

Працюючи у 80-ті – на початку 90-х рр. ХХ ст. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної Академії наук України (у ті часи – Академії наук Української РСР), я мав змогу кілька разів бачити Бориса Ілліча у коридорі Інституту. Одного разу, пригадую, ми навіть ледь не зіткнулися з ним у дверях кабінету академіка Ігоря Олександровича Дзеверіна, який тоді був директором Інституту: я виходив, Борис Олійник заходив. Він на мене, природно, навіть не глянув, бо йшов не до мене, і я його не міг цікавити. Я ж не наважився підвести на нього очі, бо це ж був «сам» Олійник! Такий собі малозначущий епізод чи навіть не

епізод, а дрібненький епізодик, який чомусь запам'ятався мені на довгі роки. Чому? Хто знає. Можливо, це – одна з тих довільних випадковостей, якими так багате людське життя. А, може, зіграла свою роль шалена внутрішня енергетика Бориса Олійника: він умів притягувати до себе людей і людську увагу одним рухом, поглядом, жестом.

На той час Борис Олійник був звільненим секретарем парткому Спілки письменників України. Очолював Спілку тоді Павло Загребельний. Секретар парткому в тогочасній спілчанській ієрархії був, висловлюючись словами одного з державних діячів уже нашого, суверенного буття: «не перший, але й не другий». У його руках було зосереджено велику владу, як формальну, так і неформальну, не меншу, ніж у секретарів Спілки. Його вплив практично на все, що відбувалося і на літературному «фронті», й у літературному «тилу» важно переоцінити. З огляду на нав'язану нині суто негативну інтерпретацію радянського періоду історії України та ролі Компартії у розвитку української літератури та культури, хтось, може, подумає, що цей вплив був відверто руйнівний, такий, що заважав вільному перебігу літературного процесу загалом та долі кожного українського письменника зокрема. І помилисья. Стверджувати, що партія вела і завела літературу кудись «не туди», у глухий кут, некоректно. Вважати, що Борис Олійник як повноважний представник партії у Спілці письменників творив для членів цього творчого об'єднання та для літератури загалом щось, що було виключно недобрим, – тим більше.

Партійна робота на підприємствах, в установах різноманітного профілю, в усіх інших місцях, де працювали люди, була невід'ємною складовою способу життя, який існував у радянській Україні. Партійна робота у творчих спілках, зокрема у письменницькому середовищі, теж була складовою, теж невід'ємною, до того ж, украй важливою. Партія тримала руку на пульсі усього, що відбувалося, вважаючи за потрібне формувати цей пульс відповідно до своїх цілей, завдань, інтересів. Бувало, що «лінія партії» додавала пульсу сили й енергії, бувало, що, навпаки, енергію

відбирала, перетворюючи її на щось інше або й узагалі спотворюючи. Партійний вплив на радянську літературу та мистецтво не варто оцінювати однозначно, тим більше, – однозначно критично. Представляти зараз письменницьке буття за часів СРСР і КНР як суцільну благодать, як повну гармонію митця та його оточення, суспільства, держави більш, ніж наївно. Проте й змальовувати його виключно у чорних фарбах навряд чи варто. Спілка письменників, поза всяким сумнівом, була інструментом контролю з боку партії та держави над письменницьким загалом. Утім, водночас Спілка відіграла роль потужної ресурсної бази, за рахунок якої на державному рівні забезпечувалися як творчість письменників, так і їхній побут в усіх його проявах.

Та зустріч Бориса Олійника й Ігоря Дзеверіна, яка мені згадалася, тривала недовго: десь хвилин сорок – п'ятдесят. Про що саме розмовляли той раз двоє академіків, мені невідомо. Дві провідні інституції, які безпосередньо опікувалися українським красним письменством – академічний Інститут літератури і Спілка письменників – співпрацювали активно і плідно. Тож тем для розмови в одного з вищих керівників письменницького цеху та головного літературознавця республіки було, зрозуміло, чимало. Втім, вони того разу могли зустрітися й без особливої нагоди, просто так. Поспілкуватися в режимі, який Ігор Дзеверін жартома називав: «ішов повз твою хату, дай, думаю, зайду», – випити по чарці коньяку. Таке, як мені стало відомо згодом, хоча й зовсім нечасто, але траплялося. Коли в той вечір Олійник пішов, а я повернувся до кабінету Дзеверіна, щоб продовжити наше з ним спілкування, розпочате перед тим, він мовив: «Олійник – цікавий чоловік. Хоче всім, кому може, допомогти, прагне, щоб усім було добре, а з письменниками таке можливе ще менше, ніж з літературознавцями».

Відносини з Інститутом літератури склалися у Бориса Ілліча по-різному. Його власне ставлення до цієї установи, до деякого з її співробітників з числа тих, хто були водночас членами Спілки письменників як літературні критики, і яких Борис Ілліч, відтак знав, було в нього, якщо можна так висловитися, амбівалентне.

Щоправда, кажу я про це з висоти певного «історичного» досвіду: про те, що було у 1980-ті роки, я дізнався від Бориса Олійника майже двадцять років по тому, в період з 2006 до 2017 рр. Наша літературна критика і після радянських часів лишилася «партійною»: вона значною, якщо навіть не вирішальною, мірою була залежною від питань не так власне літературного, естетичного, як кон'юнктурного плану. Борис Ілліч це бачив і розумів. Додаткової гостроти й чіткості бачення у порівнянні з тим, що було доступне, приміром, таким людям, як я, йому надавала, гадаю, одна обставина особистого характеру. Коливання критичних «гойдалок» він відчував на власному досвіді. Був час, коли академічні фахівці, вони ж – члени комісії критики СПУ, буквально билися між собою за почесне право писати про поезію Олійника або, бодай, про щось таке, до чого можна було б якимось боком притулити згадку про нього. Прагнення подобатися начальству брало верх над усіма іншими мотивами. Про письменницьку меркантильність можна писати енциклопедію. Потім запанувала тиша, Олійника критика воліла або не згадувати зовсім, або згадувати принагідно. У присутності нових канадсько-американських друзів українських критиків і літературознавців, які у великій кількості з'явилися у Києві наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, оцінювати його творчість так, як це робилося до того, стало і «немодно», і не вигідно. До концепції історії української літератури, що її взяли активно нав'язувати радянським українцям українці діаспорні, постать автора «Уроку» вписувалася не без проблем, щоб не сказати – не вписувалася. По-перше, комуніст. По-друге, традиціоналіст. По-третє, «радянський», якого неможливо схилити до зради, самозречення, самозаперечення, до відмови від того, що становило сенс його буття.

На зламі історичних епох дуже швидко з'ясувалося, що переважна більшість літературознавців та літературних критиків з Інституту літератури виконувала свої фахові обов'язки, прославляючи соціалістичний реалізм та досягнення української радянської літератури, не так за покликом душі, як за меркантильними

мотивами, пов'язаними із забезпеченням привілейованого доступу до матеріальних благ шляхом сліпого обслуговування режиму. Коли режим змінився, вони поспіхом кинулися здобувати прихильність нових хазяїв життя, беззастережно приймаючи змінені правила гри. Показово у цьому зв'язку, що багато хто з них почав згодом представляти публіці свої біографії... з 1991 року! Ніби до того їх взагалі не було на цьому світі. Зрозуміло, що для них Борис Олійник, який залишився вірним своїм ідеалам, ідеям, принципам, минулому своєму власному і своєї країни, став не лише чужим, а ворожим.

Вони одвернулися від нього як відвертаються від дзеркала зрадники, щоб не побачити у ньому свою зраду. Та й гроші та квартири тепер розподіляв не він. Напевно казати не можу, але не думаю, що Борису Іллічу така метаморфоза була приємною. Радити із цього приводу він, певна річ, не радів, проте й надто перейматися і посипати голову попелом не збирався. Запас психологічної стійкості у нього був надзвичайно великий. І один у полі воїн, – це про нього, про таких, як він. Йому не треба було завжди перебувати у лавах більшості. Коли він знав, що правий, що відстоює те, що є істинним, моральним, правильним з огляду на його власне розуміння істини, моралі, правильності, то міг іти проти будь-якої течії, був спроможний залишатися один проти тисячі опонентів. Дивовижна, вражаюча сила характеру, міць духу дозволяли йому витримувати тиск – і психологічний, і моральний, і фізичний – з боку будь-якої більшості. Оцінка більшості була для нього, як і для будь-якої людини, важливою, але не вирішальною. Хтось дуже, як на мене, слушно і влучно написав про Олійника: «він завжди умів протистояти інстинкту отари, захищаючи право кожного на істину». Самооцінка важила для нього значно більше. «Хто ж простить мене мені?», – написав поет в одному з творів ще, якщо не помиляюся, 1970-х років. У цих словах, гадаю, міститься ключ до розуміння його незмінно чіткої, послідовної, принципової позиції протягом усього життя. Зраджувати самому собі він собі не дозволяв.

Багато років після буремних подій останнього десятиліття ХХ ст. у статті з нагоди 80-річчя Олійника, опублікованій у «Літературній Україні», один з таких пристосованців – Віталій Дончик – насмілився дійти висновку, згідно з яким Борис Олійник, всупереч усім його «вадам», все-таки – «наш», тобто український у сучасному трактуванні цього поняття. Коли я згадав цей момент у розмові із самим Іллічем, він у відповідь лише посміхнувся. Коментувати свою «нашість» з Дончиком і компанією він, ясна річ, не став. Мені ж згодом раптом спало на думку, що, як би там не було, прагнення вітчизняної культури в особі окремих її діячів не відкинути Олійника, не заперечити його існування та роль у розвитку літератури та суспільства, не викреслити його з історії культури, а, навпаки, включити до загального процесу треба, безумовно, вітати. Борис Олійник – великий українець, він завжди був і залишився назавжди невід’ємною частиною життя України, вітчизняної історії. Нашої України, тієї, в якій приналежність до кола «наших» визначають не тимчасові переможці, а український народ та його кращі сини, одним з яких був Олійник.

* * *

Моє «офіційне» знайомство з Борисом Олійником відбулося 1993 року. У приміщенні Фонду культури на Липській у Києві, який він, як відомо, створив і очолював, демонструвалася виставка фотографій про громадянську війну у Боснії та Герцеговині. Не пригадую вже, від кого й як я дізнався про неї, але дізнався й в якийсь день пішов подивитися. На той момент виставка працювала вже кілька днів, але ажіотаж навколо неї не зменшився, а, навпаки, зріс. У залі на першому поверсі людей було так багато, що одразу не те, що підійти, а якось проштовхатися до стендів з фотографіями було важко. Гул голосів нагадував шум від працюючого мотору автомобіля.

Як «офіційно» називалася та виставка, не пригадую, але в тому, що вона стала справжньою подією культурного життя Києва, переконаний на сто відсотків. У той час громадянська війна у

Боснії і Герцеговині була у самому розпалі. Уявлення про неї, як і про всі буремні, трагічні події на теренах колишньої Югославії у ході її розпаду, в Україні формувалися під впливом світових ЗМІ, які в один голос стверджували, що серби – «погані хлопці», а всі ті, хто проти них – «хороші». Запущена американцями глобальна пропагандистська кампанія працювала системно, цілеспрямовано, ефективно. Стверджувати це маю можливість з огляду не лише на результат, досягнутий на загальному рівні, – в Європі, у світі, а й на власний досвід. Мені не раз доводилося у розмовах з розумними, грамотними, інтелігентними людьми з різних соціальних верств у Києві чути про «сербів-четників», про «сербів-злочинців», які тероризують «м'яких і пухнастих» хорватів, боснійських мусульман, косовських албанців, творять страшні злочини, винні в усіх бідах, проблемах, драмах і трагедіях, які супроводжували народження на Балканах нових незалежних держав Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговини.

Виставка в Українському фонді культури показувала події у Боснії і Герцеговині об'єктивно, розкриваючи правду про боснійську громадянську війну, яку всіма правдами і неправдами намагалася приховати глобальна пропаганда. Якщо вірити фотографіям з тієї виставки (а як їм можна не повірити, коли вони – документальне свідчення?!), боснійські серби виявлялися не патологічними злочинцями, а жертвами злочинних дій інших учасників збройного протистояння в республіці – боснійських мусульман та герцеговинських хорватів. За мірками Києва така трактовка була справжньою інформаційною бомбою, відкриттям, одкровенням. Борис Олійник, мушу визнати, завжди був великим майстром організації такого роду подій. Робив він це не заради «красного слівця», не заради слави або особистої вигоди, а заради захисту правди і справедливості. А ще, мабуть, заради самого себе, задля збереження самоповаги. Щоб потім, висловлюючись словами класика, «не было мучительно больно за бесцельно...». Олійникові – не було!

Треба сказати, що з точки зору офіційної державної політики виставка у Фонді культури, про яку йде мова, була відвертою й

очевидною фрондою. Київ у той час активно контактував із Загребом, дуже мало спілкувався з Белградом, формуючи свої міжнародні симпатії й антипатії у відповідності з публічними і непублічними настановами з-за океану. Олійника цей факт навряд чи не турбував, але не зупинив. Він мав власний погляд на югославські події й на те, що було з ними пов'язане. На момент відкриття виставки Борис Ілліч встиг кілька разів побувати на Балканах, причому, як у Сербії та Чорногорії, так і в Боснії і Герцеговині, охопленій громадянською війною. Боснійська «епопея» виявилася логічним продовженням тих зусиль, які Борис Олійник, уже не як поет, а як видатний громадсько-політичний діяч, доклав на рубежі 1980-1990-х років для з'ясування стану справ у «гарячих точках» на території СРСР та для врегулювання конфліктів, які розгорілися у Нагорному Карабасі, Придністров'ї, Абхазії та Аджарії.

Сербську справу її страшну біду, яка спіткала сербів у 1990-ті роки, Олійник сприйняв як власну. Цьому, безумовно, сприяло його генетично закладене, відшліфоване протягом життя почуття справедливості й бажання захистити того, хто потребує захисту. Він завжди ставав на бік тих, кого, на його думку, ображали, зневажали, переслідували. Зіграла свою роль і та обставина, що сербська тема була знайома Олійникові як поету: у поемі «Урок» він описав епізод сербської історії, який мав місце під час Другої світової війни. Історію розстрілу німцями учнів та вчителів сільської школи Борис Ілліч сприйняв як особисту трагедію, пропустив через своє серце, свій розум, свою душу. Вона стала складовою його особистості не меншою мірою, ніж трагедії, які довелося пережити, вистраждати, переболіти його рідним полтавцям, українцям, мешканцям усього Радянського Союзу.

Вести мову про сербську тему в творчості Бориса Олійника у суто науковому, літературознавчому сенсі було б навряд чи коректно, але про Сербію і сербів поет у різних формах, з різних приводів, під різним кутом зору писав не один раз. Сталося так, що ця частина слов'янського світу стала для поета одним з пріоритетів, постійним джерелом переживань, роздумів, натхнення.

У нього, приміром, є блискучі вірші «Гей, слов'яни!» (із збірки «Шлях», 1995), «Спасибі вам, серби!» (із нових віршів 2004–2005), інші. Перше з них – про сербський народ, який опинився «наодинці У двадцятому віці на смертній межі», про православ'я як фундаментальний компонент сербської ідентичності, на яке «сатана замахнувся». Поет апелює до загальнослов'янської солідарності і робить це не після бійки, не заднім числом, а у розпалі кривавої розправи «цивілізованого Заходу» над православними слов'янами – сербами. Не буде перебільшенням сказати, що голос поета лунав тоді безпосередньо із сербських окопів. У другому із згаданих віршів Олійник, ще раз вертаючись до теми сербської трагедії, просить пробачення за тих, хто, «забившись в нори і підвали, Тремтіли, як осикові листи». І це в той час, коли у Сербії «земля горить: диявол править месу, Ракети б'ють по зорях і хрестах. Стоять під смертю серби на мостах», а «в Брюсселі, в генеральському мундирі, Обнявши смерть, регоче сатана». Трагедія братнього народу перетворилася на особисту трагедію поета. Ось чому, відчуваючи власну провину, вибачаючись за те, що ніхто не зміг захистити сербів у найтяжчу для них пору, він звертається до них зі словами вдячності: «Спасибі, серби, незборимо горді! Ви йшли в огонь, відкинувши щити, Аби не спопеліли між народів Дияволом підпалені мости».

Є в Олійника ще публіцистичне есе «Сатанізація сербів, кому вона потрібна?» (1995 р. його окремим виданням видано у Белграді). «Пробивався на Белград крізь ембарго, – читаємо у ньому. – Цим похмурим евфемізмом хазяї нового світового порядку маскують черговий акт у віковичній драмі геноциду сербів... Дорогі українці, ну, облишмо ж, нарешті, смішити світ своєю святою наївністю... Ще раз скажу: я в жодному разі не відбілюю чи облагороджую сербів. Але – хто, коли і кому дав право обsenzивнювати їх супротивників? За такої «правди» ми ніколи не дізнаємося істинної правди, і – з волі чи мимохіть – тільки обтяжимо братовбивство». Борис Олійник завжди ратував за правду в тому її вигляді, який вважав істинним, завжди прагнув не допустити

братовбивства. І робив для цього все, що від нього залежало, все, що дозволяли йому його можливості. І навіть трохи більше.

Подивившись виставку, я зайшов до кабінету Бориса Ілліча. Він був не сам, біля столу, за яким він сидів, та загалом у приміщенні скупчилося не менше десяти-дванадцяти людей. Говорили одночасно одразу декілька з присутніх, тож атмосфера була, що називається, робочою. Мене підвели до хазяїна кабінету, ми привіталися, потиснувши один одному руку. Я назвав себе, сказав якісь слова про виставку, про те, як важливо, що її привезли до нас. Він щось відповів. Із цього моменту почалося моє особисте знайомство с Олійником, моє спілкування з ним. Наступного «раунду», щоправда, мені довелося чекати майже два з половиною роки. Він стався у лютому 1996-го, коли у Фонді культури відбулася презентація моєї книжки «Переселення сербів до Росії у 18 ст.», яка певного перед тим вийшла друком сербською мовою в одному з белградських видавництв. Але це вже інша історія.

На Балкани, до сербів Борис Олійник продовжував регулярно їздити протягом 1990-х – 2000-х рр. Одна з таких поїздок у квітні чи травні 1999 р. відбулася тоді, коли Сербію і Чорногорію, які в той час перебували у спільній державі – Союзній республіці Югославія, – спіткала нова страшна біда: збройна агресія з боку США і НАТО, «сором'язливо», а насправді цинічно, названа тими, хто її здійснював, «гуманітарною інтервенцією». Ракетно-бомбові удари по території СРЮ розпочалися 24 березня і тривали до 10 червня. Спершу агресор завдавав їх по військових об'єктах, згодом, всупереч обіцянкам з Вашингтону і Брюсселю, діапазон цілей було розширено, й під смертельний вогонь потрапило все, включаючи житлові будинки, мости, лікарні, редакції засобів масової інформації й навіть будівля Посольства Китаю в Белграді. Сербська армія, хоч і поступалася практично за всіма суто військовими параметрами агресору в рази, але чинила гідний спротив. Не сиділи мовчки по підвалах і бомбосховищах і цивільні серби. Однією з форм протесту проти агресії стали масові маніфестації на мостах. Борис Олійник узяв участь в одній з них – на Бранковому

мосту в Белграді. На той час він у Сербії був уже добре і широко відомий. Ось, і цього разу його впізнавали, віталися, кидалися до нього зі словами вдячності й захоплення. Чи був цей вчинок поета виявленням героїзму? Сам Борис Ілліч так не вважав.

Чимало уваги й часу «сербській справі» Борис Олійник приділяв і у Києві. За його безпосередньої підтримки й особистої участі, зокрема, я як Голова Товариства «Україна – Сербія» проводив у приміщенні Українського фонду культури різноманітні заходи, включаючи презентації нових друкованих видань, відзначення ювілейних дат сербських письменників, святкування річниць визначних подій сербської історії та культури тощо. Усі без винятку посла Югославії, Сербії у Києві вважали за честь познайомитися з Борисом Олійником. У кількох випадках такі знайомства відбувалися й за моєї присутності та участі. Із сербського посольства до мене зверталися по допомогу для підготовки подання на нагородження Олійника державною нагородою Сербії. Я допоміг, чим міг, проте далі подання справа, на жаль, не пішла. Нагороди від братів-сербів Борис Ілліч, щоправда, так і не дочекався.

Остання спроба Бориса Олійника відвідати милу його серцю країну мала місце 2016 р. Як голову Українського фонду культури його запросили до Нового Саду. На Радіо-телебаченні Воєводини, столицею якої є це місто, задумали відновити контакти з Україною, тож звернулися до мене з проханням знайти партнера з українського боку для майбутньої співпраці. Думати над тим, хто б у нас міг би і мав би виступити у такій ролі, довго не довелося: звичайно ж, Борис Ілліч і його Фонд культури, хто ж іще?! Олійник сприйняв ініціативу дуже прихильно, позитивно. Спершу планували летіти до Сербії навесні, вже навіть мали квитки на руках, проте через погіршення фізичного стану Бориса поїздки довелося відкласти. Перенесли на осінь. Восени він активно збирався у путь, до останнього моменту планував летіти, але, на жаль, змушений був все-таки відмовитися від поїздки. У програмі перебування фігурувала лекція Бориса Ілліча у Матиці Сербській, найбільш, мабуть, знаній і авторитетній після

Сербської Академії наук і мистецтв установі у Сербії. Виступати там довелося мені.

Літали ми без нього. Гостинні хазяї на всіх зустрічах і переговорах довго розпитувалися про Бориса Ілліча: як він, що з ним, які прогнози? Усім нам хотілося вірити в те, що погіршення стану здоров'я тимчасове, що все ще вдасться повернути на краще. Про співпрацю нібито домовилися, але до практичних кроків з її реалізації справа так і не дійшла. Бо Борис пішов.

* * *

Одним з останніх великих починань у сфері культури, до яких був причетний Борис Ілліч, і про який відомо мені, стала «Мінська ініціатива» – спільний білорусько-українсько-російський гуманітарний проєкт, спрямований на відновлення та забезпечення дальшого розвитку духовних контактів і зв'язків між трьома східнослов'янськими народами. Олійник у ньому грав роль «номера першого» від України. Ніхто ні з нас, українців, ні з тих, хто долучився до ініціативи з боку Білорусі та Росії, цьому факту не здивувався. Авторитет Бориса у світі дозволяв йому очолювати що завгодно як на громадському, так і на державному рівні. Прикро, що держава Україна авторитетом свого славного сина воліла останнім часом не користуватися. Додатковим аргументом на користь того, щоб саме Борис Олійник узяв на себе роль головного «мінського ініціатора» від України, міг би бути ще один факт, про який мало кому відомо. У другій половині 1990-х рр., коли Сербія переживала один з найбільш важких періодів у її новітній історії, група інтелектуалів із Сербської Академії наук і мистецтв разом з представниками кількох університетів Греції виступила з ініціативою створення міжнародної організації «Конгрес духовно близьких православних народів». До участі у проєкті планувалося залучити й українців, і першим у списку кандидатів на входження до керівних органів стояло ім'я Бориса Олійника. Втім, довести справу до стадії реалізації з різних причин не вдалося.

Ініціатива, про яку йдеться, почала йменуватися «Мінською», бо про її започаткування було оголошено у Мінську 2 грудня 2015 р. під час трьохсторонньої зустрічі діячів науки і культури Білорусі, Росії, України під назвою «Наука і культура у сучасному дискурсі». Замість слова «сучасний» спершу пропонувалося слово «постконфліктний», але від нього вирішили відмовитися, щоб зайвий раз не акцентувати політичний контекст ситуації. Росіяни і білоруси звернулися до нас з проханням підготувати проект заключної декларації Конференції, ми запропонували. На той момент, коли велася робота над текстом проекту, мені вже доводилося не один раз бачити у ділі Олійника як редактора. Незважаючи на досвід, який я вже мав у цьому питанні, редакторський хист і майстерність Бориса Ілліча цього раз мене без перебільшення навіть не вразила, а приголомшила. Після його правок та уточнень до першого варіанту сторінка тексту на аркуші формату А-4 була чорною. На мої іронічні коментарі з приводу нових і нових правок, які Борис вносив до тексту, він реагував не дуже охоче, але, коли реагував, то незмінно відповідав іронією на іронію.

Сподіваюся, що текст декларації «Мінської ініціативи» з правками Олійника зберігся, вірю, що його колись буде видруковано в одному з томів повного зібрання творів поета. Тут же дозволю собі згадати основні тези документа, процитувавши кілька пасажів з нього. У мотиваційній частині тексту вказувалося на те, що прагнення до відновлення спілкування та співпраці за нових умов ініціаторів нового проекту ґрунтується на розумінні генетичної спорідненості трьох східнослов'янських народів та їх культур, на усвідомленні того, що їхні духовні зв'язки освячено подвижницькою працею багатьох поколінь, на визнанні того факту, що культурна і наукова співпраця у трьохсторонньому форматі несе у собі значний потенціал, здатний надати додаткові імпульси міждержавному співробітництву. Особлива увага зверталася на те, що духовна сфера не є ізольованою, не обмежена ані національними, ані державними, ані будь-якими іншими рамками. У процесі редагування тексту декларації Борис Олійник додав пасаж, в якому

йшлося про намір і готовність учасників «Мінської ініціативи» відкинути «поділ народів і культур на «великі» та «малі», висловлювалася їхня налаштованість на «взаємовигідну співпрацю на рівноправній основі в усіх можливих за умов сучасного дискурсу форматах».

Під час дводенного грудневого спілкування у Мінську на засіданнях, у кулуарах, за столом на спільних обідах і вечерях значною мірою завдяки порадам і зауваженням Бориса Ілліча вималювалася загальна картина «Мінської ініціативи» як комплексного білорусько-російсько-українського проекту, націленого на активізацію наукової і культурної діяльності у кожній з країн та у спільному духовному просторі шляхом наповнення новим сенсом трьохстороннього та багатостороннього обміну та співробітництва. Одним з пріоритетів було заявлено розвиток міжслов'янського наукового діалогу і культурної співпраці. До цього Олійник також доклав руку: слов'янське питання, проблеми слов'янської спільності та взаємності хвилювали його протягом значної частини його життя. Ми з ним не раз і не два розмовляли на цю тему. Коли ж я одного разу показав йому свій текст на цю тему, підготовлений для виголошення на міжнародній конференції у Белграді, то він, прочитавши його, взявся дуже ретельно і детально коментувати окремі положення, розвиваючи їх, піднімаючи на більш високий рівень осмислення.

Окремо у Мінську було обговорено й оговорено, що сторони вважають принципово важливим сприяти професійному зростанню нових наукових генерацій, надавати підтримку молодим талантам у різноманітних сферах культури, літератури, мистецтва. Турбота про молодих митців, науковців, просто здібних людей для Олійника була природною. У розмовах зі мною він неодноразово з надзвичайною теплотою і вдячністю згадував поетів старших поколінь, які підтримували його, коли він готувався до свого літературного дебюту, коли цей дебют відбувся, коли розпочалося повноцінне життя Олійника-поета в українській літературі. Ніби відчуваючи себе у боргу перед старшими, сам він намагався «сплачувати» цей уявний борг молодшим. «Молодість

інтернаціональна, – написав Борис Олійник у «Передмові» до білорусько-російсько-українського альманаху молоді поезії «Тетра poetica», який став одним з практичних втілень «Мінської ініціативи». – Молоді білоруські, російські, українські поети пишуть різними мовами, але добре розуміють один одного... Подібність чи навіть певна спорідненість тем, мотивів, образів, стилістичних зворотів та риторичних фігур впадає в око... Спорідненість зроджує чимало цікавих відтінків, вартих того, аби над ними серйозно поміркувати і молодим, і старшим. Одна з них – універсальність. Поетична універсальність вартісна сама собою. Втім, вона має ще один вимір, котрий виходить за межі і літератури, і мистецтва, і духовної сфери загалом. Універсальність поетичного мислення спроможна за певних умов і обставин відкрити літературній молоді шлях до порозуміння не лише, власне, літературного, а й, сказати б, екзистенційного. Саме на її фундаменті молодь могла б розпочати широкий діалог, якого давно вже прагнуть наші три народи, і який ніяк не вдається відновити нам, представникам старшого та середнього покоління».

Борис Олійник завжди був палким прихильником діалогу в усіх його можливих і навіть неможливих проявах. Сам він у будь-який момент був готовий до діалогу, намагався вести діалог, якщо того вимагали обставини – навіть нав'язувати діалог, завжди і всюди. У бесідах зі мною він згадував, що примудрявся (його власне формулювання) вести діалог у Парламентській Асамблеї Ради Європи (Борис Ілліч, як відомо, певний час очолював українську делегацію в ПАРЄ) з колегами з США, Великобританії, деяких інших країн Європи навіть тоді, коли відбувалася агресія США і НАТО проти Югославії, яку вони – колеги – підтримували, а він, навпаки, категорично не сприймав і рішуче засуджував. «Діалог задля взаємовигідного компромісу», – цю сентенцію, гадаю, цілком доречно було б викарбувати на гербі роду Олійників, якби такий герб існував. Тих Олійників, що ведуть свій рід від Бориса Ілліча, Героя України.

Саме можливість нового діалогу цікавила Бориса Олійника у проекті «Мінська ініціатива». Свій виступ на конференції у

грудні 2015 р. він назвав «Культура і мир». Ось фрагмент з нього: «В последнее время у нас (как, кстати сказать, и у вас, россиян) под воздействием известных обстоятельств взялись много, охотно, взахлеб рассуждать на тему «культура и война». Намерение представить духовную культуру в качестве одного из подручных средств сведения счетов с противником с помощью вооруженной силы при этом не только не скрывалось, а, наоборот, всячески выставлялось напоказ, выпячивалось, педалировалось. Кое-кто из тех, кто пытался осмыслить проблему, договорился до того, что, дескать, «культура является частью войны, а война – частью культуры». Что тут сказать? Как говорил известный литературный герой, «для кого и кобыла – невеста». Я с такой постановкой вопроса категорически не согласен. Культура по своей природе гуманна и гуманистична. Она призвана не калечить людские души, а врачевать их, вселяя в них не злобу и ненависть, а веру, надежду, любовь. Тот, кто считает по-другому, заблуждается. Вольно ли, или невольно, но заблуждается, приписывая культуре несвойственные ей черты и функции. Сегодня мне хотелось бы, пользуясь предоставленной нашими гостеприимными хозяевами возможностью, поговорить не о культуре и войне, а о культуре и мире. Тем более, что тема нашей встречи естественным образом подталкивает к размышлениям такого рода. Не уверен, что культура сама по себе способна предотвращать войны. Не знаю и того, может ли культура остановить войну, когда та уже началась. А вот в том, что именно культуре дано играть важнейшую роль в налаживании диалога между участниками войны после того, как она с Божьей помощью завершена и даже тогда, когда война еще продолжается, у меня нет ни малейшего сомнения. Послевоенное развитие определяется культурой, если не на все сто, то, как минимум, на семьдесят-девяносто процентов. Чем громче в такой момент заговорят музы, тем быстрее забудется грохот пушек, тем скорее затянутся раны, причиненные им, тем легче и надежнее удастся преодолеть последствия того состояния, в котором говорят не музы, а пушки».

* * *

З певного моменту я став заходити до Бориса Ілліча до його Фонду культури, навіть не маючи до нього якихось справ. Просто так. Знав, що він майже щодня приблизно в один і той самий час приїжджає на Липську й проводить там певний час, ось і приходив, щоб його побачити, погомоніти. Говорили про різне, жартували, сміялися, згадуючи якісь цікаві або кумедні моменти чи історії з життя. Бувало, що проводили час, розмовляючи ні про що. Олійник належав до того рідкісного типу людей, які, навіть говорячи ні про що, вміли сказати щось важливе. Мені з ним завжди було цікаво, приємно, сказати б – затишно. Спілкувалися ми з Борисом Іллічем й не лише у Фонді, зустрічалися й в інших місцях та містах. Дякую долі, що це було. Безмірно шкодую, що цього більше немає й не буде ніколи.

Остання моя зустріч з Борисом Олійником у приміщенні Українського фонду культури відбулася на святкуванні мого 60-річчя. Борис Ілліч був присутній, головував, сказав про мене перше слово, задавши тон для всіх інших виступів. Говорив про мене дуже позитивно, схвально. Для мене це була велика радість і честь. На неофіційну частину Олійник не залишився, не мав для цього здоров'я. До виходу йшов повільно, не перший місяць нестерпно боліли ноги, пересуватися було важко. Один з моїх гостей – Володимир Носенко – підійшов до нього привітатися, Борис, простягнувши йому руку, раптом приязно посміхнувся і мовив: «Вітаю, творча молодь! Усіх благ!». Здалося, про свій біль він у ту мить зовсім забув. Він умів не звертати увагу на себе і на свої власні проблеми. Навіть у дрібницях.

...Востаннє мені довелося бачити Бориса Ілліча за пару тижнів до того, як він пішов з життя. Ми з Дмитром Будковим приїхали до нього на бульвар Лесі Українки. Був пізній ранок, час між десятою та одинадцятю годинаю. Борис Ілліч уже не вставав з ліжка, і нас приймав сидячи у ньому, проте намагався триматися бадьоро і невимушено. Увесь зовнішній колорит і кімнати, в якій перебуває важко хвора людина, і його самого, пригніченого і

змученого хворобою, виразно контрастував з ясным і, як завжди, проникливим поглядом поета. «Що нового?», – запитав він нас, коли ми розмістилися навколо нього. І потім, поки ми були біля нього, ще кілька разів повторив запитання: «Що нового, ну, що ще нового?». Ми з Дмитром щось по черзі або й «дуєтом», ледь не перебиваючи один одного, розповідали, згадуючи останні події і перипетії нашого літературно-культурного, політичного життя-буття та якісь чутки та плітки. Борис Ілліч прислухався до наших слів, але швидко втрачав інтерес і, як здавалося, занурювався у власні роздуми. На превеликий жаль, гарних новин для нього у нас не знайшлося. Чи то їх, дійсно, не було, бо не було, чи то нам не вдалося згадати щось таке, що могло б Бориса Олійника зацікавити або навіть втішити, але факт залишається фактом: задовольнити інтерес поета до позитивної новизни нам той раз так і не вдалося. А ще однієї спроби Доля не дала.

Згадуючи про Бориса Олійника як про людину, з якою мені випало велике щастя бути особисто знайомим, думаю і про Олійника-поета, одного з кращих українських поетів ХХ століття. Який він – Олійник-поет? Хоч і написано про його творчість чимало, нам, гадаю, ще тільки взятися за роботу, наслідком якої могло б стати її – творчості Бориса Олійника – осягнення.

Олійник – людина свого часу і свого простору. Олійник – поет своєї доби і свого середовища. Він – великий українець, великий слов'янин, великий європеець, великий представник земної – глобальної – цивілізації. Він писав українською, але, завдяки перекладам його твори лунали багатьма мовами світу, з ними змогли познайомитися у різних країнах, на різних континентах. Для більшості з них вірші та поеми Олійника були зрозумілі й близькі: під українським народним костюмом та українською вдачею його ліричного героя билосся серце людини світу в усій його, з одного боку, універсальності, з іншої – амбівалентності.

Борисові Олійнику судилося прожити тривале життя, переживши при цьому чимало пригод, труднощів, ба навіть справжніх катаклізмів. Ставши в якійсь момент свого життя чиновним, Борис

Ілліч не перестав бути людяним. У цьому сенсі також виявивши унікальність своєї особистості та своєї долі. Зробивши блискучу кар'єру, злетівши не лише в літературній, а й у суспільно-політичній ієрархії до без перебільшення захмарних висот, він зумів зберегти себе. Й у житті, й у творчості. Коли ж вітри історії задули у протилежному напрямку, потягнувши його з вершин додолу, він лишився самим собою, таким, яким був до кардинальної зміни політичних декорацій. І продовжив за нових умов робити справу, якій присвятив життя. Вже в іншій, ніж перед тим, іпостасі: майже як один у полі воїн. Або, можливо, краще було б сказати: один з трьохсот сучасних спартанців, які ризикнули встати на шляху Зла, яке з кожним днем набирало силу і владу.

Олійник був комуністом, коли це було модно і вигідно, й лишився ним, коли це стало неприбутково, а згодом небезпечно. А ось вважати його поезію комуністичною навряд чи варто. Гуманістичною – так. Оптимістичною – так. Історичною – так. Діалектичною – так. Матеріалістичною – так. Реалістичною – так. Але ні в якому разі не догматичною, не пафосною, не демагогічною, не ідеологізованою. Ідеологія в його літературному доробку була присутня, проте не домінувала, не підміняла собою інші компоненти творчого світу. Ідеологія не служила інструментом досягнення позалітературних цілей, вона була природною складовою індивідуального світогляду та поетичної свідомості.

З перших кроків у красному письменстві, зроблених ще в старших класах середньої школи й на перших курсах університету, Олійник цільний і цілісний. Сумніви, вагання, внутрішні терзання його ліричного героя зведено до мінімуму. Хоча, незважаючи на всю енергію, всю силу молодості, всю спрямованість нового покоління, яке вступає в життя, «вперед і вгору», все-таки присутні. Дуже характерно і вельми показово у цьому сенсі звучить один з ранніх – його датовано 1957 р. – вірш «Я до тебе йшов...». Ліричний герой тут іде до своєї любові, приходять до неї, здається, знаходить її, але раптом завмирає буквально за один-єдиний крок до її знайдення. «Я читав в твоєму погляді глибокім: / Ти чекала. / Ти чекала того

сонячного слова, / Неповторного і вічно молодого, / Я ж – неначе відібрало в мене мову – / Мовчки квіти обривав собі під ноги». Так і не дочекавшись зізнання, дівчина йде, герой кидається за неї навздогін, проте, на жаль, повернути хід подій назад йому не вдається.

Борис Олійник багато бачив, багато знав і розумів, багато вмів і міг. Йому було до снаги те, що могли осилити лише одиниці, лише найкращі, кращі з кращих. До кола яких він, безумовно, належав. З ранньої юності й до схилю віку його незмінно вдавалося робити те, що виходило в небагатьох: осягати найбільш сокровенні таємниці буття, людського та суспільного. І щедро, радісно, весело, як, мабуть, умів лише він, ділитися своїми новими й новими відкриттями й одкровеннями з людьми, з читачами. Уміння були дуже різні, інколи зовсім несподівані. Йому, приміром, було дано дивовижну здатність, яку він сам на зорі своєї високої поетичної долі сформулював такими словами: «І – дорослі – ми станем од щастя дітьми» («Ми прощатись не будемо»). Маючи оригінальний погляд, оригінальне мислення, Олійник помічав навколо себе, у собі, в інших чимало такого, що не вдавалося помітити й відзначити нікому іншому. А для того, що помічав, знаходив яскраву образну, словесну оболонку.

Молодий Олійник – тонкий лірик, громадянин, мужчина. З власним кодексом честі й совісті, власними уявленнями про суще й правильне, власним розуміння того, що таке «добре», що – «погане», де «свої», а де «чужі». А ще він – благодатний нащадок своїх славних предків, вдячний учень формальних і неформальних учителів, друг, побратим. Ну, і, певна річ, син. Його синівські почуття заслуговують на те, щоб згадати про них окремо. Їх щирість, сила, глибина, емоційний заряд не можуть не викликати захоплення. Культ матері у творчості Олійника – це особлива історія, окрема сфера, в якій повною мірою виявилися його кращі особливості. Зрілий Олійник, аж ніяк не менш ліричний, ніж замолоду, тепер ще і поет-трибун, поет-мислитель, який уважно дивляється у сутність подій і явищ, відстежує зв'язок часів, б'є

в набат, намагаючись попередити свій народ і людство про наближення великої біди.

Творчість Бориса Олійника в найтісніший спосіб зв'язана з традицією. Як тією, що її було сформовано поетичним поколінням, яке безпосередньо передувало появі покоління шістдесятників, до якого належав він сам, так і поколіннями більш ранніми, включаючи Шевченківське. Не буде, гадаю, перебільшенням констатувати, що поет виріс на традиції: українській національній, радянській інтернаціональній, слов'янській наднаціональній, – згодом розвинувши кожна з них, привнісши до них свіжий струмінь. На жаль, з його власною традицією справа стоїть складніше, проблематичніше. У сучасній українській літературі не видно поетів, яких можна було б зарахувати до послідовників Олійника. Це, як на мене, збіднює нашу поезію, позбавляючи її чогось дуже важливого, дуже цінного, дуже потрібного.

Борис Олійник є поетом глибоко національним. В усіх смислах цього терміну. Він був патріотом України тоді, коли за такий патріотизм карали, він залишився патріотом України тоді, коли патріотами раптом стали всі. Його патріотизм щирий. Олійник ніколи не був схильний до того, щоб свою любов до Батьківщини виявляти через ненависть до когось іншого. Усім своїм життям, усією своєю творчістю він заслужив право на правду. В тому числі й гірку. Це подобається не всім. Були часи, коли надто «свідомі» організували справжню травлю поета. Його звинувачували у політичному акцентуванні радянського часу, у вірності ідеям соціальної справедливості, яким він не зрадив до останнього подиху. Хула дошкуляла поетові, але він ішов своїм шляхом, не надто оглядаючись по сторонам. Інколи у розмовах з нечужими для нього людьми, зберігаючи позірний спокій, замічав: «Вони не мені мстяться. Вони мстяться самим собі за їхнє власне відступництво».

На міжнародній конференції у Мінську з нагоди 30-річчя аварії на Чорнобильській АЕС (ця трагічна подія, яку поет зблизка бачив на власні очі, пропустив крізь серце, перетворилася для нього на одну з головних тем і турбот) Борис Ілліч, зокрема, казав:

«Нині ми якраз переживаємо момент, коли Чорнобильська аварія переходить зі сфери *комунікативної* пам'яті (вона охоплює масив спогадів і вражень, доступний двом поколінням – дітям та їхнім батькам) до сфери *культурної* пам'яті нації (тієї, що формується й існує як спільний для всіх поколінь здобуток нації у процесі історичного розвитку)». Тепер дихотомію двох видів пам'яті варто застосувати до самого Олійника: поет, його творчість, діяльність – поетична, публіцистична, громадська, політична, їхні контексти – переходять до іншої площини сприйняття. Бачу завдання свого покоління в тому, щоб забезпечити цей перехід, зберігши ім'я Олійника для української і світової історії.

Як це не видається парадоксально, проте для того, щоб зробити це, доведеться докласти чимало зусиль. Проблема в тому, що останнім часом інтерес до творчості Бориса Олійника в Україні, м'яко кажучи, не зростає, а, навпаки, згасає. Ім'я автора поем «Урок» і «Трубіж» у сучасній українській літературі та культурі не потребує ані особливих коментарів, ані пояснень щодо того, хто такий, звідки з'явився? Таких вслетнів духу і слова, як він, у нас у цьому столітті було зовсім-зовсім небагато, на пальцях однієї руки можна рахувати. Загрозлива тенденція до зниження рівня загальної культури населення, до забуття класичної спадщини вітчизняної літератури, яка спостерігається нині в Україні, Олійника майже не зачепила. Його добре знали, його поезію читали і в 1960-ті, і в 70-80-ті, і в 90-ті роки. Протягом 2000-2010-х ситуація почала змінюватися в гірший бік: Бориса Ілліча читають менше, знають гірше, що ж до шанування, то тут краще взагалі змінити тему, щоб не було соромно. Значення поетів і діячів такого рівня й класу, як Олійник, у національних літературах мало б перманентно зростати, у нас же, по суті, спостерігається процес зворотного спрямування. Інакше, ніж культурною деградацією, кваліфікувати його не можна. Читає Олійника, знає, цінує його й як великого поета, й як великого громадянина частина суспільства, не дуже знає і не читає друга частина, можливо, не більш численна, але більш

активна, агресивна, ніж перша. Точка зору меншості нав'язується більшості, й про Бориса Олійника все менше згадують.

Ліричний герой не старіє. З роками він стає більш досвідченим, мудрим, стриманішим у бажаннях і прагненнях, спрямовуючи погляд не так у майбуття й сьогоднішня, як у минуле. Незалежно від того, проте, скільки років авторові – сімнадцять, тридцять, п'ятдесят, вісімдесят, – його ліричний герой, залишаючись молодим протягом усього творчого шляху свого творця, продовжує вести мову про теж саме, про що міркував і говорив у момент, коли з його губ зірвалося найперше поетичне слово. Ліричний герой Бориса Олійника у цьому сенсі не є виключенням. Він завжди говорив про одне, про найголовніше – про Кохання, про Любов. Перша з іпостасей цього почуття у творчості Олійника це – любов до рідної домівки, до рідної природи, до рідної духовності. Друга – кохання до жінки, єдиної, неповторної, ідеальної. До тієї, яку зустрів, про зустріч з якою мріяв. На відміну від більшості наших поетів, у Бориса Олійника була не одна, а дві кохані, ідеальні жінки: одна – мати, друга – та, заради якої він, як його ліричний герой, «просинається вранці джерелом». Третя любов поета це – любов до життя і до гармонії, як всередині самого себе, так і навколо, у світі малому й великому, у родині, в колективі, в народі, у державі. Не зраджуючи собі, не повторюючись, ліричний герой Олійника був готовий хоч сто, хоч двісті років шукати найбільш яскравий образ, здатний в усій повноті, глибині, красі відобразити відчуття любові, яке переповнювало серце ліричного героя.

...Закон збереження енергії відомий будь-якій людині ще зі шкільної парти. Борис Олійник відкрив інший важливий закон – закон збереження пам'яті. Відкрив, залишивши у спадок нам і тим, хто прийде після нас. Дай Бог, щоб нам вистачило сил для того, щоб не зрадити пам'ять про самого Бориса Олійника та про все те, що було йому близьким й дорогим.

СВІТЛИЙ ВОЇН НА БОЦІ ДОБРА І ПРАВДИ

Мабуть, не тільки для мене, а й для інших небайдужих сучасників сама присутність Бориса Олійника, який працює, бореться за збереження і збагачення національної культури, і при тому сам є її творцем, видатним поетом, унікальним майстром українського слова, була життєво необхідною потребою, без якої було б неповноцінним розуміння й сучасної української поезії, і навіть самого теперішнього нашого життя.

Він прийшов в українську літературу на початку 1960-х рр., разом з іншими, згодом такими ж відомими поетами-шістдесятниками, з-поміж яких із самого початку його вирізняла світла, сонячна відкритість душі, міцна спорідненість з родом-народом, відчайдушна правдивість і прямота. Прийшов з головною своєю темою – пам'яттю про загиблого на фронті батька, про героїчні й трагічні роки Великої Вітчизняної війни, про матір-вдову... Глибинне осмислення цієї трагедії виховало в ньому крицеву духовну стійкість, принципове ставлення до морально-етичних основ життя, до проблем добра і зла, правди і брехні, честі й безчестя. Зрештою це сприяло розвитку його критичного мислення і яскравого сатиричного хисту.

І в 1990-ті – 2000-ті роки Борис Олійник, як ніхто інший, зумів продовжити магістральну для української поезії шевченківську традицію невід'ємності національної ідеї від ідей соціальної справедливості й свободи. Він дав гостру критичну оцінку доби межичасся – між розвалом Союзу і спробою на уламках побудувати власний рай – і висловив її з великою художньою переконливістю

й силою у поетичних творах і публіцистиці. «Лідером духовного опору»¹ назвав його Іван Бокий.

Разом з тим він хотів примирити різні, навіть протилежні сторони. Виступав проти війни. Шукав компромісу й миру. Він був світлим Воїном на боці добра і правди.

...Мені пощастило на кілька зустрічей і бесід з поетом. Не маючи якогось досвіду в написанні спогадів, я спробувала для початку створити хроніку подій; це дало можливість побачити, що точки наших творчих і людських спілкувань збігаються з якимись ключовими моментами в особистій долі кожного і в долі всієї країни.

1960-ті роки. Драматичні колізії 1970-х... Перебудова. Руйнування Союзу. Незалежність України. Майдани. Війна. Пошуки миру...

Поява на літературному кону 1960-х рр. цілої плеяди молодих талановитих поетів збіглася з моїми студентськими роками на філфаці Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, де тоді, тільки на старшому курсі, навчався ще не виключений з університету Іван Драч, поряд розпочинав поетичну творчість Володимир Підпалій, трохи раніше, наприкінці 1950-х рр., вчилися Василь Симоненко, Борис Олійник, Тамара Коломієць, Микола Сом, Василь Захарченко, Василь Діденко, Борис Мар'ян та ін.

Звісно, що віршова творчість цих молодих університетських поетів викликала у нас особливий інтерес, тим більше, що нові поезії, напр., Івана Драча, часто читалися не в журналах, а з філфаківської, довжелезної, на чотири-п'ять метрів, стіннівки. Борис Олійник ріс у колі цих поетів. Усі вони зустрічалися на засіданнях університетської літературної студії, якою десь у ті самі часи керував Юрій Мушкетик.

Згодом, наприкінці 1960-х – у 1970-ті рр., в аспірантурі й на початку викладацької роботи, коли через професійні, віршознавчі

---

¹ Бокий Іван. Не похитнуться у вірі й слові. // Борис Олійник. Таємна вечера. Поезії 1989-2000, К.: 2000. – С. 23.

інтереси я зацікавилась літературною критикою, розміри моєї «кумирні» звузились. Незмінне перше місце в ній залишалось за поезією Миколи Бажана, який в кінці 1960-х – у 1970-ті рр. публікує такі вершинні свої твори, як «Чотири оповідання про надію. Варіації на тему Р.-М. Рільке (1966) та ін. Але поряд з М. Бажаном все частіше перечитувалися поезії Бориса Олійника, які зачіпали своєю життєвістю і людяністю.

У серпні 1975 р. в оглядовій статті «Пам'ять прапора і серця» (Огляд поетичних публікацій в ж. «Дніпро», 1975, № 1-7) я спробувала привернути увагу читача до нової поеми Бориса Олійника «Урок», опублікованої того ж року у п'ятому номері «Дніпра». На мій погляд, ця поема дозволяла «говорити про новий якісний рівень нашої літератури на воєнну тему»². Новизна – в гострому акцентуванні проблеми пам'яті про великий подвиг і великі жертви слов'янських народів у боротьбі з фашизмом, але і про безпам'ятство, спробу зітерти з пам'яті нових, молодих поколінь правду про цю війну. Твір писався у 1970-ті роки, задовго до 1990-х – 2000-х рр., коли ця болюча проблема постане в центрі ідеологічної та геополітичної боротьби між різними країнами і поколіннями.

Критика й раніше звертала увагу на історичність поетичного мислення Б. Олійника. Але в поемі «Урок» з особливою гостротою виявилась прозорливість поета, який умів зазирнути в майбутнє, на десятиліття вперед. Глибока історичність цього, безперечно, видатного твору забезпечувалась, з одного боку, ґрунтовним знанням теми (історії героїчного опору сербського народу в роки фашистської окупації), а з іншого, непересічною, дивовижною інтуїцією, такою феноменальною особливістю, характерною для справді великих митців, як дар провидця, здатність до передбачення.

Нагадаю: у поемі йдеться про трагічні події у сербському містечку Крагуеваць, де німецько-фашистські карателі під орудою майора Кеніґа розстріляли сім тисяч людей, серед них триста гітлазістів на чолі з учителями. Поет ніби передчував, що подібні

² Костенко Наталія. Пам'ять прапора і серця. // Літ. Україна, 1975. 12 серпня. – С. 2.

трагедії не завершилися у 1940-х рр. Що «сакральною» жертвою нового переділу Європи і агресивних дій НАТО може таки знову стати Сербія. Твір підводив до думки, що історія циклічна, її трагедії повторюються, кожна з них – урок. Водночас цикл, коло, на новому витку неминуче переходить у спіраль, яка з минулого – через теперішнє – увиходить у майбутнє. В цьому урок історії і обґрунтування необхідності історичної пам'яті. Як пише поет: «Має пам'ять зоставатись як осердя. / Ми від неї, наче віти, / Що вчувають корінь свій. / Пам'ять віри. Пам'ять роду. / Пам'ять прапора і серця. / Лиш по пам'яті в людині / впізнає Людину світ».

Саме пам'ять стала основою того все більш глибокого аналітизму й критичного висвітлення моральних і соціально-політичних збочень тодішнього постхрущовського курсу, яке можна спостерігати у його збірках кінця 1960-х, 1970-х, 1980-х рр. (збірки «Коло», «Відлуння», «Гора», «Заклинання вогню», «У дзеркалі слова», «Міра», «Поворотний круг»), хоча вона (пам'ять) й не призвела до ідеологічного й політичного нігілізму – Борис Олійник ніколи не мав ілюзій стосовно того, що «Захід (Америка) нам допоможе»; в соціалізмі він бачив не тільки вади, але й великі соціальні й культурні переваги. Ця пам'ять стала осердям і його власного розуміння національної ідеї. Ще у вірші «Мій борг» («Я тим уже боржник, що українець зроду») зі зб. «Відлуння» (1970) він говорив про історичний зв'язок між героїчними походами козацтва Запорізької Січі й науковим подвижництвом генерального конструктора космічних ракет Сергія Корольова. Річ не в національній винятковості, тим більше – у якійсь національній вищості, а в умінні почути історичне відлуння – голос пращурів, звернений до сучасників.

Шістдесятництво, породжене хрущовською відлигою, було по суті першою спробою перебудови, яка на політичному й соціально-економічному рівнях була штучно перервана (репресій зазнав не один письменник, в тому числі й Борис Олійник, досить згадати печальну долю його збірки «Рух»). Однак потреба в перебудові давно визріла в суспільстві, і вона не могла не повторитися у 1980-ті роки, хоча стала ще коротшою, ніж у роки 1960-ті.

Борис Олійник був одним із тих, хто вірив у перебудову. Більше того, він був «однією з цементуючих постатей перебудови в Україні. Він вірив у (її) реальні можливості й позитивні наслідки... в те, що можна еволюційним шляхом демократизувати суспільно-політичне життя, реформувати економіку, вийти на нові щаблі культурного розвитку в Україні і Союзі. Це був вибух загального суспільного піднесення – перебудову («перестройку») вистраждало кілька поколінь людей, які жадали морального очищення суспільної атмосфери, звільнення від пут бюрократії, корупції»³.

У період перебудови Б.Олійник розгорнув велику громадсько-політичну і культурологічну діяльність, висвітлену в багатьох книгах і статтях про поета. Зазначимо тільки, що тридцять років поспіль, з 1987 по 2017 р., до останнього дня життя, він – на громадських засадах – очолював Український фонд культури, розглядаючи цю установу «як нову у тих умовах найдемократичнішу благодійну громадську організацію, яка залучала широкі верстви населення держави та українців за її межами до дійової участі у відродженні й розвитку національної культури, відкривала перспективи для творчої діяльності самобутніх особистостей і колективів»⁴. Так, одна з програм фонду була спрямована на відродження такого унікального різновиду народної творчості, як кобзарство. Розроблялись програми «Народна пісня», «Тарас Шевченко», пропагувались здобутки образотворчих мистецтв, повертались в Україну художні та історичні цінності, які з різних причин опинились за кордоном, встановлювались пам'ятники і меморіальні дошки видатним історичним діячам і митцям.

Ті високі посади, які обіймав поет з другої половини 1980-х – на початку 1990-х рр., як депутат Верховної Ради СРСР, голова комітету по зв'язках Верховної Ради СРСР із громадськістю, віце-голова палати національностей Верховної Ради СРСР, згодом як

³ Костенко Наталія, Скирда Людмила. Стою на своїй землі. Борис Олійник. Лірична та епічна творчість... – К.: «Укр. письменник», 2016. – С. 209.

⁴ Інтерв'ю з Борисом Олійником. Тридцять років подвижництва // «Культура і життя», 2017, 21 квітня. – С. 3.

депутат Верховної Ради України, давали йому можливість у найкоротші терміни реалізувати найсокровенніші задуми.

Отже, незважаючи на значні прорахунки перебудови, не тільки Борис Олійник, але й мільйони людей «були налаштовані на конструктивну роботу для досягнення її гуманістичних цілей»⁵. Однак такі наміри влаштовували не всіх.

Як мисляча, правдива і чесна людина, Борис Олійник не міг не бачити, що з кінця 1980-х рр. усе більшої ваги і сили набирають руйнівні тенденції, внаслідок яких підривались основи союзної соціалістичної держави, свідомо розпалювались вогнища міжнаціональної ворожнечі, розгорталась антикомуністична істерія. Ці тенденції виразно заявили про себе, зокрема, на Першому з'їзді народних депутатів СРСР 1989 року в Москві у виступах представників т. зв. Міжрегіональної депутатської групи (МДГ), яка, на думку Бориса Олійника, зіграла значну роль у підміні понять соціалістичної перебудови. Процес розхитування основ завершився спровокованим руйнівниками путчем «ГКЧП» (ДКНС), задачею союзної держави. У розпалі цих подій Борис Олійник створює свій видатний публіцистичний твір «Два роки в Кремлі» (назва твору варіювалась від першої публікації у газеті «Сільські вісті» до наступного подання українською, російською та іншими мовами – «И увидел я другого зверя или два года в Кремле», «Відступник, або два роки в Кремлі» та ін.). В книзі простежена історія руйнування Союзу, зрада Горбачова-Єльцина, насамперед зловісна роль першого союзного президента Михайла Горбачова. Як учасник подій, поет вважав своїм обов'язком виступити проти нав'язуваного офіційного тлумачення серпневого перевороту 1991 р. та його наслідків, проти «подвійної моралі й лицемірно звеличуваного обману». Невипадково одразу після виходу книжка стала об'єктом огульної критики. Автора звинувачували в суб'єктивізмі, містицизмі, політичній недалекоглядності й взагалі в тому, що він «не словна розуму».

⁵ Олійник Борис. Криниці моралі та духовна посуха. Статті, виступи, публіцистичні роздуми, інтерв'ю. – К.: 1990. – С. 201.

Ця дивовижна, натхненна, гірка й гнівна книга, сповнена біблійних, філософських і літературних знаків, справила на мене надзвичайно сильне враження. Намагаючись підтримати поета, я написала стисло публіцистичну статтю «Супроти течії», запропонувавши її громадсько-політичній газеті «Демократична Україна» (колишній «Радянській Україні»), яка одразу надрукувала текст.

Щодо містицизму, то найбільшою мірою прийоми метафізичного, релігійно-міфологічного зображення поет використав у мотивації появи на історичній сцені Михайла Горбачова, якому він надав риси демонічної істоти, посланої з «царства тьми». Мотивом такої метаморфози став звичайний для здорової психіки постулат, що «не може людина свідомо, з такою наполегливою послідовністю сама себе намагатись подати світові чудовиськом, перед яким Азеф і Юліан-Відступник здаються агнцями»⁶.

У своїй статті я намагалась пояснити, що «право художника – зображувати речі такими, як він їх бачить, тим більше, що «біблійні образи несуть у собі глобальні філософські й моральні категорії добра і зла»⁷; це зовсім не містичні одкровення автора, як, напр., у геніального російського містика ХХ ст. Даниїла Андреева. «Якби він обмежив оповідь історичною площиною, без переведення у біблійно-міфологічну, то від цього програв би і твір, і читач, оскільки лише таким «нетрадиційним способом» можна було розбудити свідомість оглушеного політикою і нестатками нашого сучасника»⁸. Об'єктивна і суб'єктивна «площини з самого початку розгортаються паралельно, іноді вставками, відступами заступаючи одна одну, іноді перетинаючись, як перетинається світ реальний з ірреальним, матеріальне буття з інфернальними візіями»⁹.

В інфернальному світлі представлено й сцену абсурдного судового процесу над Комуністичною партією, коли одні комуністи, уже переодягнені у нові політичні шати, судять інших,

⁶ Олійник Борис. Два роки в Кремлі. – К.: Сільські вісті – 1992 – С. 73.

⁷ Костенко Наталія. Супроти течії // Демократична Україна. – 1992, 10 листопада. – С. 3.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

сьогоднішніх. Гротескність і водночас трагізм ситуації показані через пронизливий сюжетний поворот: у свідки поет запрошує не тільки живих, а й мертвих, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни; серед них – ще зовсім молодий його батько, який не може ні зрозуміти, ні прийняти логіку зради.

Це трагічна сповідь поета, сина віку, котрий волею обставин опинився у ролі політичного діяча, в баюрі брудної політики; водночас – тією чи іншою мірою – його сповнюють «сумніви, розчарування багатьох і багатьох... співвітчизників, співгромадян і сучасників»¹⁰.

У фатальні 1990-ті, десь до початку 2000-х рр., ще до «кольорових революцій», коли новоявлені цензори й іже з ними не так тотально переслідували прояви опозиційного мислення, Борис Олійник підводив певні підсумки зробленого в «поворотну» добу, щоб ясніше побачити напрям дальшого творчого руху, а разом з тим, з'ясувавши причини і наслідки, продовжувати й навіть активізувати наступ проти всього, що гальмує відродження незалежної України.

Підсумковою була його збірка поезій «Шлях» (1995), що якимось непомітно вийшла з друку у видавництві «Наукова думка» до його 60-річного ювілею. У передмові до збірки, куди увійшли твори різних літ, Борис Олійник писав: «Що ж до поезії і взагалі моєї творчості, то про її вартість судити читачам. Єдине, об чім би хотів сказати: можливо, деякі вірші нині я написав би по-іншому. Але від жодного з них не відмовляюся і переписувати не збираюся»¹¹. (А скільки таких «переписувань» – жалюгідних і кумедних – доводилося тоді читати!). Водночас це була нова, актуальна книжка, і не тільки тому, що відкривалась низкою нових віршів. Збірка стала чи не першим глибоко критичним осмисленням «сьогодення», відтвореного у художньому слові видатним майстром сучасної

---

¹⁰ Там само.

¹¹ Олійник Борис. Шлях. Вірші та поеми. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 34.

української поезії. Оминуті її було неможливо. У травні 1996 р. в газеті «Київська правда» вийшла моя рецензія «Для того і дорога, щоб іти...» (про поетичну збірку Бориса Олійника «Шлях» (1995).

У цьому невеликому відгуку йшлося про духовно-психологічну й творчу цілісність поета, який не зійшов на манівці пристосування і продовжив розпочате в перебудовчі роки художнє діагностування морально-етичних і соціальних змін в суспільному середовищі. А те, що він володів унікальним хистом виловлювати в мінливому життєвому процесі нові соціальні типи і втілювати їх у художньо завершених образах, було очевидним ще у його попередніх збірках («У дзеркалі слова», 1981; «Міра», 1984; «Поворотний круг», 1989) і публіцистичних творах (у тому ж памфлеті «Два роки в Кремлі», 1992). У збірці «Шлях» до створених раніше типів, скажімо, «перекотиполя», «пластмасового» громадянина світу з віршової новсли «Дивовижа» (зб. «Міра»), додаються нові, характерні саме для українського контексту 1990-х рр., навіть не типи, а *стереотипи* людської поведінки, які тоді повально поширюються і нав'язуються, зокрема тип камелеона, перекінчика, перевертня. Суспільство охоплює епідемія втрати індивідуальності, «себе-перевертання». Цій хворобі Борис Олійник дав дуже точну назву, що стала заголовком вірша-диптиха «Перевдягання душ»; цій же темі він присвятив інший диптих «Ану-м, стинай «московській яничарці», де попереджає, що національна нетерпимість може призвести до громадянської війни. «Сурмами совісті» хоче розбудити заблукані душі поет. Водночас як людина великого серця, він усе ж просить Всевишнього простити грішникам їхні гріхи (вірш «Молитва»), при тому найвищі вимоги ставить перед самим собою. «Для мене, – пише поет у вже згаданій «Передмові», – найважливіше не погрішити супроти своєї совісті, сумління і честі. Ця тріада для мене уособлюється в Україні»¹².

Вихід збірки «Шлях» був, безперечно, знаменним явищем ще й тому, що в неї вміщена низка поем, в тому числі нових, і серед них – один із шедеврів української ліро-епічної поезії кінця ХХ ст.

¹² Олійник Борис. Шлях. Вірші та поеми. – С. 34.

«Таємна вечеря» (1995), яка вражає глибиною смислу і досконалістю художнього втілення. В цьому творі поет знову повертається до наскрізної для його творчості трагічної теми зради. Але вперше вона підноситься до рівня найширших філософських узагальнень, які екстраполюються і на сучасність. Блискучу статтю про цей, один із вершинних Олійникових творів написав Іван Бокий.

Тонке й артистичне переплетіння біблійно-міфологічного і сучасного планів зображення породжує тут особливий пророчий, високий стиль, де гнівне слово інквизиції поєднується з «урочистим книжним словом давнього літопису»¹³ й Біблії. До прийомів цього стилю, мотивованого шуканням істини, поет звертатиметься і в пізніших творах 2000-х рр.

Смисл твору не можна зрозуміти, не враховуючи авторової іронії. Приміром, епізод довгого чекання Ісуса Христа закінчується ... «появою Іуди (коли приходить Христос, учні не чують і не розуміють його). «Решта все було за писанням, – пише автор, – а насправді створює своєрідний сучасний апокриф, де не в оселі Христа, а в шинку, і не апостоли, а теперішні нувориші правлять свою таємну вечерю і зустрічають на порозі нових Іуд»¹⁴.

Збірка «Шлях» була першою й останньою в Олійниковій поезії 1990-х рр., яка вийшла нормальним накладом і яку можна було придбати в книжковому магазині. Уже про наступну «Трубить Трубіж» (окремим виданням в 1997 р. була опублікована поема «Трубить Трубіж»; однойменна збірка з'явилась у 1998) можна було дізнатись хіба що через електронні ресурси та й то після довгих розшуків. Літературний процес другої половини 1990-х рр. обмалів і уніфікувався (за новими політичними кліше і стандартами).

Те саме відбувалося і в публіцистиці. Опозиційним виступам «світила» доля промелькнути десь на периферії мас-медіа, і вже про окремі видання зовсім не йшлося. Між тим драматичні 1990-ті рр. і тепер залишаються в полі дослідницького зору Бориса

¹³ Костенко Наталія. «Для того і дорога, щоб іти...» – Київська правда, 1996, 23 травня. – С. 4.

¹⁴ Там само.

Олійника. Восени 2000-го року в кількох номерах газети «Сільські вісті» з'являється його великий публіцистичний есей «Хто нами править?», у якому він підводив підсумки своїх критичних спостережень над соціально-політичними зрушеннями в Україні в попереднє десятиліття. Оскільки цій роботі Борис Олійник надавав особливого значення (він говорив мені про окреме видання, яке в сьогоденні каталогах – тим більше в Інтернеті – як неоцифроване – знайти неможливо), спробуємо зупинитися на ній трохи докладніше.

У центрі уваги поета – процес формування нового суспільного прошарку «т. зв. нових українців», які «в каламуті перехідного періоду» знайшли «зручне для свого хапального інстинкту місце»¹⁵. Це «скоробагачки», «мутанти», «окупанти», спритники «з кланів і сімей, котрі сіли на шию народові і поганяють його до ями»¹⁶.

Найбрутальніших з них Борис Олійник назвав «піраньями». Ще на ранніх етапах розвитку у них «випав ген совісті». Різні за походженням, вони об'єднувались «пожадливым хапальним рефлексом, моральною неперебірливістю і особливим цинізмом у пробиванні до влади і грошей»¹⁷.

На думку поета, головна небезпека загрожувала «від найбільш поширеної популяції, яка виплодилась і зросла на соціально-біологічній базі деформації соціалізму, особливо ж – у брежнєвську епоху. Застій, – пише він, – поволі розкладав найперше середню партланку та їхнє оточення. Найближчими ж були, поміж інших, і деякі комсомольські ватажки.

...І вони ж першими, коли вдарили дзвони «перестройки», весело обітерши ноги об знамено, якому тільки-но присягали, – в цій же аудиторії падали на коліна і цілували вже нове знамено, ладні за зміни суспільно-політичної ситуації, цілувати ще новіше, старанно обітерши ноги об попереднє». Вони вже звикли жити комфортним подвійним життям. І як тільки з'явилися «ознаки переділу, точніше,

¹⁵ Олійник Борис. Хто нами править? // Сільські вісті, 2000, 17 листопада.

¹⁶ Там само.

¹⁷ «Сільські вісті», 2000, 21 листопада.

розграбування всенародно набутого добра, вони першими кинулися ловити малу й велику рибу в мутному збуренні.

Ці молоді, здорові, динамічні кметі одразу знайшли свою нішу, оскільки вже давно були **тута...**¹⁸.

Таких «перекинчиків» часів «перестройки» поет назвав «коммутантами» (термін з двох складників: «комуніст» і «мутант», себто мутанти від комуністів)¹⁹. Водночас він вважав, що конфлікт між «правими» і «лівими» свідомо розпалювали ті, хто, на його погляд, були «третьою силою», що була продуктом не лише внутрішнього, а й зовнішнього втручання.

Вже на межі 1980-х–1990-х рр. можна було помітити, що «темний здвиг у настроях, ці бензовози і голодівки, ця гонитва за відьмами – не стихія, а кимось досвідченим «розкручується...»²⁰. Не без впливу заокеанських друзів і благодійників, зокрема й Народний Рух за соціалістичну перебудову поступово перетворюювався на антисоціалістичний Рух. «Подейкують, – зауважує у згаданій статті Борис Олійник, – на першопочатках Рухові сприяли вітчизняні делікатні служби»²¹. Втім поет допускав, що це були тільки чутки і версії. «Але ж те, – продовжує він, – що Рух підживлювали з-за рубежу – об тім сьогодні вже відають і школярі. Йдеться про ті вливання, які текли по артеріях різних закордонних «добродійних» фондів, котрі, своєю чергою, спонсорувались певними закордонними службами. Невже хтось і досі вірить, що ці надходження – під шляхетною рекламою «на суверенітет» – і справді йшли на незалежність України?!

...А тим часом всі ці статки надходили строго адресно, заздалегідь підготовленим піраньям, і то була не безкорислива «запомога», а суворо підзвітна позичка, яку треба було відробляти до цента: в тому світі альтруїстів не водиться.

От і віддаємо...»²².

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

У статті «Хто нами править?» Борис Олійник цілком логічно ставить й інше питання: «Чи потрібна була цим друзям-позичальникам справді суверенна, незалежна Україна? Чи потрібен цивілізований Європі... ще один новий конкурент, причому досить сильний і перспективний? Та, природно, що – ні. Цій Європі істинно міцна, суверенна Україна, та ще й з таким потенціалом однаково небезпечна... як лівого, так і правого спрямування»²³.

Усі конфлікти (вкупі з поспішливим виходом із Союзу) ослаблювали і розхитували суверенітет України, що якраз і входило в наміри європейських «навчителів». «Вони готували цей ослаблений суверенітет для отієї, вже згаданої сили, яка не тільки саморозплоджувалась, а й підготовувалась тими ж новими «друзями» і зрештою очолила вітчизняну «п'яту колону», яка й править нині Україною»²⁴.

З метою протидії руйнації держави Борис Олійник виступив з пропозицією створити у Верховній Раді, депутатом якої він був, народно-патріотичне об'єднання широкого політичного спектру «За Україну» – «як для конституційної оборони суверенітету держави та прав знедолених громадян, так і законності взагалі»²⁵. Найперше завдання цього парламентського об'єднання та його народно-патріотичних осередків на місцях він вбачав у тому, щоб «вибороти, вирвати Україну як реальну державу «з обценьків окупантів-тимчасовців, безбатченків, криміналітету та колоніального уперслідження»²⁶.

Борис Олійник був справжнім державним діячем, тобто не руйнівником, а будівничим, який робив усе можливе для зміцнення української держави, при тому мирним конституційним шляхом.

Однак його критичні виступи, поетичні сатири і публіцистика драгували багатьох із тих, хто видавав себе за «демократів». У есеї «Хто нами править?» поет відкрито і прямо заявив, що зазнає постійних переслідувань, спрямованих на його «суспільно-моральне

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Сільські вісті, 2000, 21 листопада.

²⁶ Там само.

знищення». На хвилі антикомуністичної істерії «мутанти» й «коммутанти» намагалися створити в особі поета «образ ворога нації». Організовували «листи трудящих» з вимогою повертати авторові його книги, депортувати з України як «агента Кремля» і т. ін. Але залякати, змусити його замовкнути не змогли. Більше того, правдива, послідовна позиція поета викликала повагу не тільки з боку однодумців, а й тих, хто не поділяв його поглядів, причому не лише в Україні, а й за кордоном.

Досить згадати, що в 1996-2006 рр. Борис Олійник був віцепрезидентом Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), з трибуни якої українська делегація відстоювала свою різко критичну позицію щодо агресії НАТО проти Югославії.

Сьогодні Європа робить вигляд, що «нічого такого не сталося», що мета – облаштування Євросоюзу – виправдала засоби, і що всі вже давно погодились з реаліями. Хоча насправді і в 1990-ті, і в 2000-ті рр. лунали голоси політиків і вчених, які протестували проти злочинних дій НАТО. У статті «Хто наступний?» Борис Олійник наводить уривки з відкритого листа всесвітньовідомого швейцарського еколога Франца Вебера президенту Клінтону, в якому висловив своє обурення діями США та альянсу. Він відверто заявив, що «цивілізована Європа в жаху від цієї війни»²⁷, і що треба «її негайно зупинити»²⁸. «Якби європейці, – писав Вебер, – мали змогу вповісти Клінтону те, що вони думають з цього приводу..., вони б сказали, що треба розпустити цей блок НАТО, котрий приносить лихо, і замінити його всесвітнім союзом миру, який би всі проблеми вирішував шляхом діалогу, мирними засобами»²⁹.

Коментуючи цей лист, Борис Олійник звертає увагу на те, що критична оцінка подій, висловлена Вебером, цілком збігається з прийнятою Верховною Радою України заявою щодо козовської кризи і з її ж Постановою «щодо відносин з НАТО як з

²⁷ Олійник Борис. Хто наступний? // Слов'янське віче – XXI століття, 2000, № 1. – С. 161.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

організацією, що своїми агресивними діями поставила себе поза всіма міжнародно-правовими і моральними законами»³⁰. У прийнятті цих документів велику роль відіграла безкомпромісна антимілітаристська позиція поета.

Борис Олійник попереджав, що «іскри балканського розбрату» здатні досягти й рідних кресів... після Сербії в чергу стає кожен перший, і ми в тім числі»³¹, оскільки, крім «всіх руйнацій і людських жертв, побоїще в Югославії *виплодило зловісний вірус моральної деградації*... Висаджено в повітря всю систему повоєнного закономірності в Європі. Почався новий переділ світу... Місце елементарних морально-етичних принципів посіли всюдозволеність, цинічне зневаження всіх міжнародно-правових норм, що й спричинило розщеплення духовного ядра»³².

Епідемії «вірусу моральної деградації» передбачувано зазнала й Україна. Як митець слова і як дослідник-діагност Борис Олійник уважно аналізує її причини й наслідки в українському суспільстві, оперуючи різними літературними й публіцистичними жанрами. Але головним полем його творчої діяльності в 2000-ті – 2010-ті роки стала не публіцистика, сфера поширення якої в цей період зводиться майже до нуля, а поезія. З кінця 1990-х рр., після публікації поеми «Трубить Трубіж» – як продовження її героїчного і драматичного пафосу – виходить низка збірок нових його поезій «Тамна вечера» (2000), «Знак» (2003), «Стою на землі» (2003), «У замкненому колі. Із окупаційного зошита» (2007), «Трубить Трубіж. Вірші. Уривки з поем» (2012), «Крик» (2015) та ін.

Ця вибухова творча продуктивність поета, його незбориме сходження по дальших, нових щаблях мистецтва не може не потрясати. Як пише Михайло Шевченко, Борис Олійник «воістину, як чесний поет, насторожі долі свого народу поставив слово.

³⁰ Там само.

³¹ Там само. – С. 163.

³² Там само.

Причому таке могутнє, наповнене вибуховою силою правди, що навіть продажні націонал-спекулянти, які в дев'яностих першими накинулися на Олійника, щоб вислужитись перед хазяїном нового порядку в Україні, оторопіли. І жодного слова про його десяток книжок уже цього ХХІ століття не сказали. А в них така жорстока і різьблена правда нашого продажного часу...»³³. «Історію, – вважає М. Шевченко, – ми вчитимемо за підручниками різних кольорів (коли яку яка політична сила підсуне), а звірятимемо її, безперечно, за творами Бориса Олійника»³⁴.

Пізня лірика поета розглянута в нашій монографії «Стою на своїй землі. Борис Олійник. Лірична та епічна творчість...» (2016), про створення якої йтиметься далі. Хотілось би наголосити, що саме в 2000-ті рр. він пише свої найгостріші і найяскравіші політичні сатири, ідучи тим шляхом, який майже двісті років тому торував великий німецький поет Генріх Гейне, котрий «не боявся говорити німецькому народові всю правду – не тільки солодку, а й гірку – і про його історію, і про його вдачу, використовуючи всі засоби романтичної іронії і сатири – містифікацію, гротескні сновидіння і пряме публіцистичне слово»³⁵. Так само Борис Олійник найразючіші інвективи адресує своєму власному народові, тавруючи такі прикрі риси його національного характеру, як індивідуалізм, хуторянство, заздрість, пиха, байдужість, продажність, які сам народ висміяв у влучних прислів'ях, «щоб у сусіда хата згоріла», або «моя хата скраю – нічого не знаю» і т. д.); звісно, віра поета у відродження держави засновувалась на визнанні в характері українця таких чеснот, як свободолюбство, сміливість, вірність слову, щедрість, чуття справедливості й взаємодопомоги, оптимізм та ін.

---

³³ Шевченко М. ...І слава сама припала йому до грудей // Олійник Борис. Крик. Поезії з життєвого шляху. – К.: Укр. письменник, 2015. – С. 7.

³⁴ Там само.

³⁵ Наталія Костенко, Людмила Скирда. Стою на своїй землі. Борис Олійник. Лірична та епічна творчість. – К.: Укр. письменник, 2016. – С. 103.

Найбільш активний період моїх людських і творчих стосунків з поетом припадає на 2010-ті роки, десь після майданних подій 2014 р., і до останніх місяців його життя. Звичайно, і в попередні роки життєві шляхи періодично перетинались – або в Фонді культури, або на літературних заходах. Пам'ятаю один з його власних літературних, ювілейних вечорів, здається, ще в 1990-ті рр. в Українському домі. Пригадую, як у переповненому залі люди вітали його стоячи, а потім ловили кожне його слово – така велика була туга, ностальгія за дорогоцінним словом Правди. Пам'ятаю, як геніально співала Ніна Матвієнко його золоті пісні про матір – «сиву ластівку, сиве сонечко...». З Борисом Олійником – як очільником УФК і Комітету по Шевченківських преміях – контактував мій батько – В. С. Костенко – який на Київщині, у своїй рідній Барішівці, заснував музей Шевченка, подарувавши землякам свою велику шевченкіану – прижиттєві й посмертні видання «Кобзаря», картини і т. д. Своїм ніжним ставленням до матерів поет заволодів і серцем моєї мами, яка зустрічалась з ним, на жаль, у лікарнях, тому що здоров'я обох, особливо після Чорнобиля, залишало бажати кращого...

Приводом для прямого зв'язку з поетом стало загострення політичної ситуації влітку 2014 р., у перші місяці війни в Донбасі, трагічні події в Донецьку, Маріуполі, Слов'янську... Незважаючи на Мінські домовленості про припинення вогню та введення сил контролю від ОБСЄ, – військові дії під гаслом «повної перемоги» над Донбасом продовжувались. Гинули люди з обох боків... Ніхто тоді не міг навіть подумати, що ця війна триватиме понад чотири роки, довше, ніж Велика Вітчизняна. І хоч абсолютна більшість людей в Україні була проти війни, однак, залякана й затюкана з усіх сторін, боялась заявити про свою позицію. І ми питали одне одного: чому всі мовчать?!

Знаючи про антивоєнні настрої Бориса Олійника, я зважилась подзвонити йому і запропонувала виступити зі зверненням до щойно обраного президента, який обирався під гаслами миру, від української інтелігенції із закликом «зупинити кровопролиття,

повернутись за стіл переговорів». Борис Ілліч уважно мене вислухав і зробив зустрічну пропозицію: – Ініціатива «наказуема»... Напишіть текст листа...

Я погодилась і склала приблизний текст, датований 20 липня 2014 р., сподіваючись на певну його коректуру й редагування. В тексті йшлося про те, що «третій місяць на сході України не вщухає війна. Ллється кров, руйнується Донбас –індустріальне серце країни; у блокаду взято Донецьк і Луганськ, міста, близькі й дороги кожному українцю. Ми підійшли до небезпечної межі, за якою – трагедія братовбивчої війни...

...Україна – багатоетнічна держава, і права кожної етнічної групи мають бути захищені. Треба повернутись до ідеї «єдиної країни – єдиної страны»...

Треба припинити військові дії з обох сторін. Поновити діалог, залучити до «круглого столу» не тільки політиків, кожний з яких відстоює правоту своєї партії, а й представників широких кіл громадськості – творчої інтелігенції, церкви, бізнесу, трудових колективів, працівників мас-медіа. Припинити пропаганду ксенофобії і насильства у засобах масової інформації.

Пошук взаєморозуміння і компромісу – єдиний шлях до примирень...».

Ступінь моєї наївності, очевидно, був настільки високий, що я не побоялась завершити текст листа ...поетичними рядками – але якими! З геніальної поезії Павла Тичини зі збірки «Замість сонетів і октав» (1920), написаної і опублікованої у розпал громадянської війни, майже сто років тому, – «Уже світає, а ще імла...». Гіркі рядки з усіченого сонета якось особливо тривожно звучали у мене в душі, коли на сході запалали міста і села:

... Ой, не фанфари то, а сурми і гармати.

Лежи, не прокидайся, моя мати!..

Прокляття всім, прокляття всім, хто звіром став!
(Замість сонетів і октав).

Папку з текстом було віднесено в Український фонд культури. Поета не було, але охоронці фонду обіцяли передати папери з рук в руки.

Мабуть, не тільки в Києві, а й по всій Україні й за її межами визрівали і міцніли антимілітаристські настрої і вимоги припинити бойню на сході України. Але не для того добродії з-за кордону затівали цей геополітичний конфлікт, щоб при першій зручній нагоді його припинити. Потрібна була якась катастрофічна провокація, щоб підлити масла у вогонь. І вона не забарилась. У тому ж місяці-липні над Донецьком було збито «Боїнг», на якому група малазійців поверталась з Амстердаму додому. Майже триста душ загинули. Чому літак опинився над зоною бойових дій, одному богу відомо (хоча десь прозвучала інформація про те, що його маршрут передбачав політ над Дніпропетровськом). Але вже через кілька годин, без розслідування обставин катастрофи, офіційно було заявлено, що «Боїнг» збито бойовиками з Донбасу, яких треба визнати «терористичною бандою», на зразок аль-Каїди, і що за цим злочином стоїть Росія. Почалося розкручування антиросійської істерії. Відключили усі російські телевізійні канали. Залунали заклики до поширення бойових дій.

У цій збаламученій атмосфері голосів на захист миру вже ніхто не чув. Зважаючи на нові, непередбачувані обставини, я подзвонила Борису Іллічу і запропонувала на певний час відкласти нашу відозву. Він погодився.

Згадую про цей епізод, тому що переконана, що були й інші громадські виступи з вимогами мирного врегулювання конфлікту. Але сила була на боці війни.

Десь через місяць, наприкінці літа 2014, мені подзвонила секретар комітету із присудження Шевченківських премій Вікторія Костюченко і зробила несподівану пропозицію. До 80-річного ювілею поета (в жовтні 2015 р.) планувався випуск кількох видань, зокрема монографія про його творчість. Борис Ілліч назвав кілька імен близьких йому по духу авторів. – На першому

місці, – сказала В. Костюченко, – він назвав Ваше ім'я. Чи згодні Ви взятися за цю справу?

Я була трохи приголомшена. Звісно, чудова пропозиція. Але тривогу викликало те, що треба було в короткий термін створити абсолютно нову працю, переглянути великий обсяг літератури про життя й творчість одного з кращих сучасних поетів – чи встигну до ювілею? Зваживши всі «за» і «проти», я запитала, чи можу я взяти когось у співавтори, наприклад, поета і дослідника сучасної української поезії, колись мого аспіранта Олександра Ярового? – З цим проблем не буде, – заспокоїла мене В. Костюченко.

Замовником книжки виступило видавництво «Либідь», колишнє університетське видавництво, яке тепер періодично видавало фундаментальні видання про творчість визначних діячів української культури (якраз перед тим вийшла просто зразкова монографія Івана Дзюби про творчість Ліни Костенко; зразок, звісно, недосяжний).

Так розпочалась робота над нашою книжкою «Стою на своїй землі. Лірична та епічна творчість...», що згодом продовжилась уже в іншому видавництві з іншим співавтором. Очевидно, намагаючись прискорити процес підготовки ювілейного видання, «Либідь» переорієнтувалася з монографії на святковий збірник кращих поетичних творів Бориса Олійника. Його назву «Синівське» було взято з відомого Олійникового вірша. Упорядкувала збірник Вікторія Костюченко, а мені замовили широку літературно-критичну статтю як післямову до збірника. Розкішне ювілейне видання з чудовими ілюстраціями і фотодокументами вчасно вийшло до ювілею.

Однак основна частина монографії про поета теж уже була написана. Постала проблема: знайти інше видавництво для її видання. Зрештою вдалося включити роботу в план – але вже на 2016-й рік – провідного державного видавництва «Український письменник», яке очолював тоді відомий поет, лауреат Шевченківської премії Юрій Буряк, прихильник Олійникової творчості.

Оскільки вихід книжки відкладався майже на рік, була можливість допрацювати текст, ґрунтовніше простудіювати літературну критику й публіцистику поета. Водночас, зважаючи на те, що життєві обставини завадили Олександрю Яровому написати відповідні розділи, епічну творчість проаналізувала відома поетеса і науковець Людмила Скирда, яка раніше опублікувала розвідку про поеми Бориса Олійника в 6-томному виданні його вибраних творів (2007). Вона, по суті, врятувала роботу, оскільки таким чином її зміст було завершено.

Звісно, ці перипетії відбувалися не за один день. Ще на замовлення видавництва «Либідь» ми планували взяти інтерв'ю у Бориса Олійника про його життєві й творчі дороги, хоча тоді вже було зрозуміло, що «Либідь» взяла курс на видання вибраних поезій майстра зі статтею і коментарями.

Інтерв'ю з Борисом Олійником³⁶ відбулося 20 квітня 2015 р. Технічну допомогу погодився надати один з моїх останніх, молодших аспірантів Василь Соловій; поет і віршознавець, він досліджував сучасну українську поезію і віддавав належне творчості Бориса Олійника. День був ясний і холодний. Ще холодніше було у приміщенні Українського фонду культури, яке давно не опалювалось. У коридорах було безлюдно. Черговий провів нас через знайомий зал, де раніше юрмилися жваві помічники і прихильники поета, і показав маленьку, з причиненими дверима кімнату, де й чекав на нас поет.

Борис Ілліч сидів за столом у пальті і в своїй незмінній кепці та ще й з опущеними на вуха «клапанамі». Він піднявся назустріч – маленький, блідий, змучений, але, як завжди, дружелюбний і делікатний. Він запротестував, коли я скинула куртку. Побачивши, що я в жакеті, без головного убору і вже сиджу з відкритим блокнотом, він теж скинув пальто і кепку.

³⁶ Це інтерв'ю як додаток у повному варіанті вміщено в монографії: Костенко Наталія, Скирда Людмила. Стою на своїй землі. Борис Олійник. Лірична та епічна творчість... – К.: Укр. письменник, 2016. – С. 229-240. Тут наводимо лише окремі фрагменти, які, на наш погляд, зацікавлять читача.

Ми не приховували радості від зустрічі; відчувши себе серед друзів, поет дозволив собі бути dokonечно відвертим у нашій бесіді.

Стиль його розповіді був суто розмовний, не «олітературений», часто з гумористичними і самокритичними репліками, простий і щирий – як простою і щирою буває душевна дружня розмова. Поету хотілося виговоритися, і він сповна скористався цією нагодою. Цей стиль мав мало спільного з тим біблійно-філософським, високим, заснованим на інакомовленнях і символізації стилем, який запанував у його ліриці з 2000-х років. Отож мені дещо дивними здалися зауваження деяких моїх колег з приводу того, що текст розповіді треба було «почистити» і «відредагувати», щоб надати йому більш літературного вигляду.

– Ви вважаєте, що Бориса Олійника можна редагувати? – запитала я. – На мій погляд, цього робити не треба. Тому що зайвих слів у таких поетів не буває...

Схема запитань була традиційною: з чого починався творчий шлях (батьки, дитинство, шкільні й студентські роки, друзі, перші публікації), етапи поетичної творчості, публіцистика. Акценти виникали в процесі самої розмови. Наприклад, ми зупинились на «журналізмі» як особливості його пера і вдачі. (Відомо, що Борис Олійник закінчив факультет журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка – тодішня назва).

Я запитала:

– Ви починали як журналіст і, можливо, це була Ваша перша любов?

– Та безперечно, – підтвердив поет. – Я починав як кар'єрний журналіст.

Він згадав, як починав свої перші кроки в газеті «Молодь України» – від простого літпрацівника-кореспондента до заввідділом «літератури, мистецтва і фейлетону» (він жартома сказав «хвейлетону»), як за відрядженням газети створив свою першу книжку нарисів, по суті документальну повість «За Сіверським Дінцем» (1959) про будівництво Сіверсько-Донецького комбінату – через рік після закінчення університету! Потім працював у журналах

«Зміна» і «Ранок», а згодом його забрав до себе, у видавництво «Дніпро», Юрій Мушкетик, який знав Бориса по університету, коли керував там літстудією...

Я поцікавилась:

– Чи можна говорити, що «журналізм» навіть став складовою Вашого стилю? Маю на увазі точність деталей, гостру актуальність?

– Збоку видніше, – посміхнувся поет.

– Правдивість, прямодушність, сміливість в оцінках...

– Було, попадало, нормально. В «плотных слоях атмосферы» працював, де горять обшивки кораблів навіть...

– Ви і тепер... в таких «плотных слоях» виступаєте...

– Та вже пізно мінятишся.

– Не боїтеся цензури, яка була і тоді, і зараз?

– Остерігаємося, намагаємося обійти її, але щоб боятись, то ні. Як був я півтора року редактором «Зміни», головним редактором, одержав вісім доган. Що не номер, то догана. Приходив до нас цензор і говорив: – «Так, Борис Ілліч, есть свіжий «небольшой ограничениц» (сміється). І читав нам. Ми, конешно, каялись і допускали...

Я спробувала зачепити таку болючу для сучасної української журналістики тему, як переслідування опозиційних журналістів. Якраз невдовзі перед тим було вбито нашого колишнього студента, випускника філфаку, Олесь Бузину. Борис Олійник відповів коротко і гірко:

– Це печально. Це поганий знак вісить...

На жаль, поганий знак повис над кожним із нас і над усією Україною.

Звісно, після розмов про життєві перипетії ми перейшли до поетичної творчості. Якраз у цей час я завершувала текстуальний аналіз його лірики – з 1960-х по 2000-і роки – і могла побачити найбільш, з мого погляду, осяйні, кульмінаційні точки його творчого руху. Назвала улюблені мої збірки, по десятиліттях – у 1970-ті рр. – «Відлуння», «Гора», «Заклинання вогню», у 1980-ті – 1990-ті – «У дзеркалі слова», «Шлях», «Трубить Трубіж»... Оскільки мій

фаховий інтерес був пов'язаний з дослідженням віршової форми і загалом стилю й поетики, я намагалась повернути поета на проблематику такого роду. Зокрема спитала, як замислювався і реалізувався задум чудового вірша «Золоті ворота», де одночасно розгортаються два семантично контрастних хронотопічних мотиви – Київ 1970-х рр. і Київ 1943 р., під час форсування Дніпра і звільнення столиці, що створювало ефект музичного контрапункту. Чи користувався він свідомо якимись засобами музичного мистецтва?

Однак Борис Ілліч відкинув мій формалізм і сказав, що ця тема особливо йому близька, вона породжувалась реальними подіями і реальними почуттями, які він пережив у дитинстві під час війни.

– Я дитя війни, то для мене ця тема дорога, по суті, сама по собі...

Поет пригадав конкретний епізод з тих воєнних років, коли вони з матір'ю ледь не потрапили в полон, долаючи відстань від Тернопільщини до Полтавщини, і лише чудом врятувалися. У дитячій пам'яті закарбувалися епізоди трагічної поразки наших військ у перші місяці війни, зокрема картина загибелі нашої кавалерії в районі Чутово, на рідній Полтавщині.

Попри романтичні мотиви у ранній поезії Борис Олійник у глибокій своїй творчій суті був реалістом і виходив з того, що правда художня має у своїй основі життєву правду; такому розумінню мистецтва сприяла і його журналістська й публіцистична діяльність.

Так само і щодо ключової поеми «Трубить Трубіж». Коли я висловила своє захоплення задумом твору і художнім його втіленням, синтезуванням історичних, літописних і біблійних образів, він уточнив, що це «був справді Трубіж. Ми були там. Стояв фронт там. Народу загинуло багато. Оце так якимось навіяло, ну а там вже розробка...».

Зайшла мова і про таку психологічну особливість творчого процесу, як уже згадана прозорливість, вміння передбачати, прокувати подальший розвиток подій. Цей «Божий дар», яким володів Тарас Шевченко, був органічно властивий і Борисові

Олійнику, особливо в останні 1990-2000-ті рр. Він, мабуть, тому і звертався до біблійних і міфологічних образів, щоб дістатись глибшої правди, зазирнути в завтрашній день. Я спитала, як він відчув – «задовго до обох майданів – 2004-го і 2013-2014 рр. – що насувається якась катастрофічна загроза, яка може призвести до руйнування всієї держави (цим настроєм пронизано ряд творів 2000-2010 рр.). У поемі «Трубить Трубіж» є такі вражаючі слова, що саме в момент проголошення незалежності України – «саме в ту хвилину / Новий хазяїн світового чину / Твій рід і люд наївний, мов курей, / Заманить вміло в імпортну торбину / І Україну нарече... Юкрейн...».

– Коли то писалось? Двадцять років тому, а наскільки це реалізувалося – один до одного – що не можна не дивуватись, наскільки Ви вмiєте побачити, передбачити...

Відповідь була блискавична – сподівана і несподівана. У багатьох творах історіософської проблематики Борис Олійник використовував образ «кола» (є й окрема збірка «Коло» 1960-х рр.), через який прагнув розкрити філософську ідею циклічного розвитку історії.

На моє запитання про передбачення Борис Олійник сказав так: – Є формула: «Это будет, ибо это уже было...».

...По циклу йде розвиток історії. Як і людина по циклу запрограмована. І нічого людина не навчиться. Не вчиться нічого.

– А як же спіраль? Коли розривається коло і йде далі новий цикл, не повторюється один і той самий?

– Але в основі спіралі лежить коло.

... Людська природа, натура, її хапальний рефлекс, який лишився од звірячого того. Ми ж звірі, зверху прикриті тонким, тонюсінким шаром цивілізованості. І при першому здвизі цей шар тріскається, й інстинкти звірячого вискакують. Хто там може контролювати себе, то так, а людина є людина. Потім так же і на фронті або цих розгонах майданів, убивають, а потім – стоп, когось я вбив. Це страшне діло. Це братовбивча війна, провокована третіми»...

Не оминули ми й головного Олійникового публіцистичного твору «Два роки в Кремлі». Здавалося, що тепер, коли з часів державного перевороту в СРСР минуло понад чверть століття, гострота його вражень мала б притупитись. Але поет підтвердив своє цілковито негативне, нищівно критичне ставлення до серпневих подій 1991 р., до зради першого й останнього президента СРСР Михайла Горбачова. У його оцінках з'явилося тільки більше зневаги й гіркоти.

– Цей чоловік був підсунутий. Він амбітний був. Вони зіграли на його амбіціях. ...Те, що вони підписали із Рейганом на кораблях, здачу, по суті, підписали, і таке було море – розкидало ці кораблі... Природа була проти. А так він дядько недалекий, по суті. Кар'єрист просто такий. Кар'єру в основу поклав, а там плювають на всі ці народи і так далі»...

Це було одне з останніх його інтерв'ю. На згадку про нашу зустріч Борис Ілліч подарував мені свою чудову книжку для дітей і юнацтва «Очима добра» (2010).

2015-й рік у біографії поета був роком його 80-річчя. На щастя, на верхніх щаблях розбіжності в політичних поглядах було відкинуто в бік, і всі його ближчі й дальні соратники й друзі чекали цієї події як свята.

У день його народження, 22 жовтня, було організовано прийом в Українському фонді культури. Зійшлися люди зі Спілки письменників, театральні діячі, артисти й художники. Було сказано багато добрих слів. Борис Ілліч у своєму улюбленому коричневому піджаку і червоній сорочці сидів в кінці залу – не за столом, а на окремому стільці – і всіх сердечно вітав і з усіма чоломкався.

Урочистий ювілейний вечір під шляхетним гаслом «За честь і лицарські права» відбувся наступного дня, 23 жовтня в Оперному театрі. Люди з Фонду говорили мені, що до останнього дня було невідомо, чи відбудеться цей захід взагалі; як завжди, бракувало коштів. І хоча оркестрова яма театру була порожньою, але

з музичним оформленням непогано впорався народно-інструментальний ансамбль. Та головне, що в творчому вечорі взяли участь такі видатні українські співаки й декламатори, як Ніна Матвієнко, Віктор Павлик, Анатолій Паламаренко та ін. Паламаренко читав свій улюблений фрагмент з поеми «Трубить Трубіж».

Мене вразило, як з перших двох слів «Трубить Трубіж» він акцентував друге слово «Трубіж» і вимовляв його різко, рубано, потім робив паузу і далі так само різко, багатозначно скандував слова-рими – «рубіж», «ніж». Тут кожне слово сповнене глибокого смислу.

Після концерту на сцену нарешті вийшов Борис Олійник. Зал, аплодуючи своєму поету, встав. Чомусь стіл і стілець для виступу поета організатори вечора поставили в протилежному кінці сцени. Він, накульгуючи, ледве дійшов до «місця призначення». Потім, присівши на стілець, весело сказав у мікрофон:

– Це я сів не тому, що втопився, а тому, що я перегрався у футбол...

Зал грохнув од реготу.

І далі він читав свої нові й старі, переважно сатиричні вірші.

Ювілсй, очевидко, вичерпав останні залишки фізичних сил поета. Невдовзі стан його здоров'я різко погіршився.

У ці завершальні півтора року його життя мені випало кілька разів зустрічатись із ним; спілкувались подеколи і по мобільному телефону.

Десь наприкінці березня 2016 р. вийшла з друку наша з Людилою Скирдою монографія «Стою на своїй землі» про творчість Бориса Олійника. Варто зазначити, що це було останнє з видань видавництва «Український письменник», очолюваного Юрієм Буряком. Він був і редактором книжки. Останнє, тому що несподівано, без будь-яких попереджень, керівництво НСПУ (Національної спілки письменників України) прийняло рішення про усунення Юрія Буряка з місця директора видавництва. Для здачі повноважень надавалося кілька тижнів. Отже, робота над нашою монографією завершувалась у штормовому порядку. І все ж завдяки

наполегливості Юрія Буряка та його молодих помічників книжка за короткий час побачила світ.

Невдовзі я подзвонила Михайлові Шевченку, який мав близькі стосунки з Борисом Іллічем, щоб з'ясувати, чи не можна було б зробити в Українському фонді культури хоч невеличку презентацію нашої книжки. У відповідь почула, що Борис Ілліч у даний момент перебуває у кардіологічній лікарні, і що йому збираються робити операцію.

Якось не одразу я усвідомила, про що йдеться. Але ввечері того ж дня, осмислюючи сказане, зрозуміла, що збираються оперувати людину, яка тяжко хворіє на гострий діабет, а це смерті подібно!

Я розхвилювалась. Подзвонила знайомому таксисту і запропонувала провідати хворого поета. Отже, 3-го квітня 2016 р. поїхали в клініку, швидко знайшли потрібне відділення; чемні чергові медсестри назвали нам палату на п'ятому поверсі.

Я обережно заглянула в палату. Борис Ілліч ніби чекав нас. Сидів на своєму ліжку, а на іншому, порожньому, навпроти, лежали якісь книжки й речі. Привітавшись, я одразу сповістила радісну новину: нарешті вийшла наша книжка про його творчість! Передала йому в руки примірник з авторськими дарчими написами. Борис Ілліч щиро зрадів, став дякувати, хвалити й Людмилу Скирду, і мене.

На кілька секунд наша розмова перервалася. Потім я спитала, як кажуть, «в лоб»:

– Вам збираються робити операцію? І Ви погодились?!

– До мене тут приходили професори, вже кілька разів, – відповів поет. – Пропонували підлікуватись, зробити операцію. Хоча останнє слово залишили за мною...

Я злякано глянула на поета.

– Але, – продовжував він, – я не погодився. Я розумію, що це кінцівка...

Він чітко вимовив саме це слово «кінцівка».

– Абсолютно! – вигукнула я. – Ніяк у Вашому стані не можна оперуватися. Кров погано згортається. Не можна погоджуватись

на операцію, коли маєш гострий діабет. Лікарі спочатку – на день операції – збивають цукор, а потім...

– А потім, – додав поет, – ураганно цукор підскакує, і все!

– Так, – закричала я. – Кілька моїх родичів з діабетом прооперувались, і вже не було життя!

Я не вживала таких «крайніх» слів, як «смерть», «вмирати», але ми розуміли одне одного. У моїй пам'яті спливав образ близької родички з рідного села, яка жила на інсуліні, а потім впала і зламала стегно. Кричала від болю, і діти, жаліючи матір, повезли її в лікарню на операцію. Після операції вона прожила ще кілька місяців, але нічого і нікого вже не сприймала, сиділа в кріслі під деревом, дивлячись в одну точку...

– Слава Богу, – зітхнула я. – Слава Богу, що Ви відмовилися від такого ризику...

Однак сказаних слів мені здалося замало. І я стала просити його, як дитину – дати клятву.

– Дайте клятву, що не будете – ні за яких обставин – погоджуватись на операцію.

Борис Ілліч весело поклявся.

... Та тривога усе ж десь на дні душі озивалась...

– Давайте ми з таксистом заберемо Вас і відвеземо додому. Тому що знову прийдуть...

Борис Ілліч відхилив мою пропозицію, сказавши, що треба долікуватися, виконати увесь графік з крапельницями і т. д.

Тут прийшла медсестра і запросила його на процедуру з аналізу крові.

– З мене тут кров п'ють, – пожартував Борис Ілліч.

Ми попрощались. Він виглядав дуже виснаженим – маленький, худенький, – хлопчик-горобчик, – як його захистити?

Незважаючи на слабке здоров'я, поет боровся за кожний день активної творчої роботи, без якої він себе не уявляв. Він не міг регулярно з'являтися у Фонді культури, важко було ходити. Звувилось число візитерів, які раніше постійно приходили на вогник поета.

Між тим сам факт його присутності, його моральний і творчий авторитет продовжував бути важливим рушієм суспільного і літературного життя в Україні. Якраз у цей драматичний період, коли загострювався військовий конфлікт на Донбасі й «треті сили» свідомо розпалювали ненависть між Україною і Росією, в середовищі творчої інтелігенції, зокрема на рівні міжнародного наукового співробітництва, актуалізувалась думка про необхідність протистояння цьому конфлікту, про пошуки компромісів і примирення. Розроблялась ідея проведення спільного українсько-російсько-білоруського форуму, який сприяв би реалізації тристороннього гуманітарного проекту, названого Мінською ініціативою (не без натяку на Мінську угоду по примиренню на Донбасі). Спочатку таку міжнародну зустріч планувалося провести на базі Національної Академії наук України у Києві. Її організацією піклувався зокрема і Дмитро Будков, який певний час працював директором Українського центру міжнародної освіти. Але на останньому етапі підготовки заходу на базі Академії за «рекомендацією згори» роботу було припинено. Саме в цей час у процес реалізації зустрічі втрутився Борис Олійник, який запропонував зробити базовою установою очолюваний ним Український фонд культури. Як пише у своїх спогадах Д. Будков, «авторитет видатного поета-академіка дозволив у лічені дні завершити те, що не вдавалося зрушити з мертвої точки кілька тижнів»³⁷.

Спільна наукова конференція «Наука і культура в сучасному дискурсі» відбулась 2 грудня 2015 р. у Мінську. З програмною доповіддю «Культура і мир» виступив Борис Олійник.

Йшлося саме про мир (російською теж «мир» – текст було виголошено по-російськи) як альтернативу війні, як передумову розвитку й розквіту культури. Звертаючись до аудиторії, поет сказав, що хоче говорити «не про культуру і війну, а про культуру і мир...». Що в нього немає впевненості, чи спроможна «культура сама по собі... попереджати війни...» і чи «може культура

³⁷ Будков Д. В. Минская инициатива для науки и культуры // З архіву Д. В. Будкова.

зупинити війну, коли та вже почалась...». Але немає сумніву в тому, що «саме культурі дано відіграти найважливішу роль у налагодженні діалогу між учасниками війни після того, як вона з Божою поміччю завершена, і навіть тоді, коли вона ще продовжується... Післявоєнний розвиток визначається культурою, якщо не на всі сто, то, як мінімум, на вісімдесят-дев'яносто відсотків. Чим голосніше в такий момент заговорять музи, тим швидше забудеться гуркіт гармат, тим швидше затягнуться рани, тим легше і надійніше вдасться подолати наслідки того стану, в якому говорять не музи, а гармати»³⁸. (Повний текст доповіді вміщено в другому виданні нашої монографії).

Це був останній публічний виступ поета, по суті його моральний і політичний заповіт.

Заклик до миру і заперечення війни через шлях до культури, виголошений в доповіді Бориса Олійника, було почуто. Конференція прийняла заяву, яка поклала початок новому спільному тристоронньому гуманітарному проекту «Мінська ініціатива». У рамках цього проєкту було налагоджено випуск літературного альманаху «Terra poetica». Слід зазначити, що символ «Terra poetica» був використаний значно раніше. Ще в жовтні 2014 р. під цією емблемою – за сприяння президента України, Міністерства культури, Міністерства закордонних справ України, департаменту культури КМДА – було проведено поетичний фестиваль, в директори якого запросили Бориса Олійника. Під його головуванням відбулося відкриття фестивалю в академічному драматичному театрі імені Івана Франка і згодом його закриття в дипломатичній академії МЗС України.

Щодо альманаху «Terra poetica», то перший його випуск, присвячений молодій поезії України, Білорусії і Росії, вийшов у 2016 р., другий, 2017 р., за тим же принципом презентував прозу молодих українських, білоруських і російських письменників, наступний, 2018 р. – драматургію. Отже, мирні гуманітарні ініціативи й контакти між творчою молоддю трьох братніх

³⁸ Там само.

країн – всупереч інформаційній війні й військовому конфлікту – налагоджуються і міцніють. І на початку цих ініціатив стоїть – і тепер! – Борис Олійник.

У перший випуск згаданого альманаху було вміщено його передне слово, звернення до молодих письменників, які, володіючи характерною для словесного мистецтва мовою універсалій, можуть, з погляду поета, «швидше знайти шлях до порозуміння не лише власне літературного, а й, сказати б, екзистенційного»³⁹. Він вважав, що саме на такому «фундаменті молодь могла б розпочати широкий діалог, якого давно вже прагнуть наші три народи, і який ніяк не вдається відновити нам, представникам старшого та середнього покоління»⁴⁰.

Увесь весняно-літній і навіть осінній сезони 2016 р. я підтримувала більш-менш активні контакти з поетом – часом у Фонді культури, куди його періодично підвозили на авто, а частіше – по мобільному зв'язку з Києва або з батькової хати в селі Дернівка на Баришівщині. Можливо, в ці дні лікарі на якийсь час дали йому спокій, тому що тепер він часто бував вдома. Але на моє запитання, як він себе почуває, журливо відповідав: – «Хотілося б краще...».

Мабуть, його не балували дзвінками, тому що він завжди просив дзвонити частіше. У нас справді зав'язались дружні стосунки. Мене зворушило те, що з якогось моменту він перейшов зі мною на «ти». Інколи я брала на себе роль «старої вчительки», чи «викладачки», яка хоче застерегти дитину від непередбачуваних загроз, насамперед з боку усіляких застуд і хвороб. Він часто говорив хриплим голосом, перериваючи слова надсадним кашлем. Мене це непокоїло. Я радила йому негайно вдягти якусь теплу безрукавку, чи хоча б жилетку, гарненько укутуватись... При тому я згадувала – з батькових розповідей – як в УРЕ професор

³⁹ Будков Д. В. Минская инициатива для науки и культуры // Там само.

⁴⁰ Там само.

Підоплічко на всі випадки життя говорив: – «Ото треба укутуватись...». На мої численні поради Борис Ілліч відповідав жартами.

А часом в мені прокидався надто допитливий літературознавець-віршознавець, і я мучила поета – в своє виправдання скажу, що досить рідко – конкретними запитаннями про особливості його стилю, або про його «кумирню», наприклад, чи мала на нього якийсь вплив поезія Олександра Блока. Зокрема початок знаменитого циклу «Сиве сонце моє», присвяченого матері, – «Чорний вітер. Жовтий смерч» – мимоволі викликав у пам'яті початкові рядки з поеми О. Блока «Дванадцять»: «Черный вечер. Белый снег / Ветер, ветер...». Поет замислився, а потім відповів, що тепер уже не пам'ятає, як визрівав твір.

– Можливо, це якесь несвідоме відлуння?..

– Можливо, – погодився поет.

Над цим геніальним Олійниковим циклом «Сиве сонце моє» я наполегливо працювала влітку 2016 р., готуючись до участі в V Міжнародній віршознавчій конференції в Чернівцях, організованої професором, деканом філологічного факультету Чернівецького університету, відомим віршознавцем, літературознавцем і поетом Борисом Бунчуком. Однак поїздка ледь не зірвалась, оскільки в нашому Київському університеті ім. Тараса Шевченка внаслідок т. зв. оптимізації, а по суті – злиття кафедри теорії літератури з двома історико-літературними кафедрами – мене звільнили з роботи. Деякі з моїх друзів вважали, що однією з причин відразування могла бути книжка про Бориса Олійника...

Цей удар міг звалити мене з ніг, але врятувала поезія Бориса Олійника і студенти й аспіранти, які в жовтні поїхали зі мною на конференцію в Чернівці. Там ми знайшли і розуміння, і підтримку...

Однак статус безробітного давався мені дуже нелегко. Скільки себе пам'ятаю на педагогічній стежі, у нас завжди працювали семінари з поезії, куди приходили найталановитіші студенти; понад двадцять років – спочатку з Людмилою Скирдою, а потім з Олександром Яровим – мені поталанило керувати університетською

літстудією імені Максима Рильського. З 1990-х рр. (уже на постійній основі) у нас сформувався науковий віршознавчий семінар; виходили збірники наукових статей студентів і аспірантів. І от усе це було перекреслено...

На одній з наших коротких зустрічей у Фонді культури, дізнавшись про моє звільнення з університету, Борис Ілліч висловив своє обурення і заходився дзвонити у ректорат, та, слава Богу, додзвонитися не вдалося. Він допомагав багатьом людям; так, по суті врятував уже згаданого Олександра Ярового – не тільки талановитого поета, а й батька трьох дітей; за його рекомендацією О. Яровий зміг продовжити викладацьку роботу в іншому місці. Однак, зважаючи на вікові категорії, моя ситуація була абсолютно безнадійною.

Уже повернувшись додому, я раптом пригадала, що на маленькому столику, за яким тривала наша розмова, лежали його поетичні збірники. Точно пам'ятаю, що праворуч лежав четвертий том його шеститомника «Сива ластівка». Трохи з запізненням прийшло усвідомлення, що, можливо, це був головний знак нашого діалогу. Тепер мені здається, що тим самим поет хотів вказати на ту головну струну, яка зблизила нас – любов до рідної матері. А разом з тим він, можливо, в такий спосіб хотів висловити і свою вдячність за те, що в нашій книзі про це написано таки не байдужим пером. Справді, коли я писала про поетичний цикл «Сиве сонце моє», я не могла стримати сліз. Була вражена дивовижною глибиною ніжної синівської любові поета до матері (він був дуже схожий на загиблого на фронті батька, і мати берегла його як зіницю власного ока). Це відповідало і моїм чуттям, оскільки не так давно я поховала свою маму. А головне те, що для цих чуттів він знайшов такі живі й прості слова, що, здається, вони можуть сколихнути і кам'яне серце, – з перших рядків:

Мамо, вечір догоря.
Вигляда тебе роса.
Тільки ж ти, немов зоря,

Даленієш в небеса,
Даленієш, як за віями сльоза...

...Щодо альманаху «Тетра роетіса», то з приводу цього видання у нас була ще одна окрема, коротка розмова, уже по мобільному телефону, і то була остання наша бесіда; вона відбулась десь на початку квітня 2017 р., за кілька тижнів до його смерті. Знаючи про загострення його хвороби, я подзвонила просто для того, щоб почути його голос і хоч якось його підтримати. Хтось перед тим казав мені, що йому пропонували ампутувати ногу, і він відмовився, – отже, розумів, що часу йому вже відведено небагато. Але тримався, навіть жартував.

У той день останньої нашої розмови на моє привітання й запитання про здоров'я, він слабким голосом, як і раніше, відповів: – Хотілося б краще... Щоб підбадьорити його, я почала розповідати про те, як університетські студенти читають альманах «Тетра роетіса» (весною 2017 р. мені таки пощастило – на погодинних умовах, завдяки підтримці проф. О. Г. Астаф'єва – прочитати короткий курс з теорії і практики віршування). У мене було два примірники альманаху, і я запропонувала студентам зробити хоча б загальний віршостилістичний аналіз віршів молодих поетів. Студентам сподобались усі три – українська, білоруська і російська – підбірки – і їх пошукова форма, і нонконформістський зміст. Обговорення було дуже цікавим. Згадала я і про передмову Бориса Ілліча та його роздуми про універсальність поетичної мови і про готовність молодих поетів слухати одне одного. Він уважно слухав мою розповідь, і з його коротких реплік я відчула, як на краще змінився його настрій. Коли ж на кінець розмови я побажала йому швидше одужувати, у відповідь він радісно вигукнув:

– Тим же боком тобі, але в десять разів більше!

(Це було його власне знамените побажання, яким він щедро обдаровував своїх друзів у кращі часи).

30-го квітня 2017 р. його не стало.

...Після смерті поета розроблений ним на базі Українського фонду культури міжнародний гуманітарний проект «Мінська ініціатива» – останнє його культурологічне дітище й заповіт на майбутнє – продовжив свою роботу. Ідея миру, а не розбрату, зміцнення зв'язків з Росією і Білоруссю, була ним глибоко осмислена і вистраждана, оскільки у впровадженні цього проекту він вбачав – поряд з дипломатичними домовленостями – реальний шлях до миру, до припинення братовбивчої війни на сході України.

У рамках цього проекту 6 жовтня 2017 р. у музеї Т. Г. Шевченка, за ініціативи Дмитра Будкова та підтримки директора музею Дмитра Стуса, відбувся вечір пам'яті Бориса Олійника і водночас творча зустріч молодих поетів трьох братніх східнослов'янських народів. Вечір проходив під символічною назвою «Три Софії» (запропонованою, здається, самим поетом). Цей потрясаючий символ оснований на тому реальному історичному факті, що майже одночасно, в XI ст. в трьох містах Київської Русі – у Києві, Новгороді й Полоцьку – було споруджено Софійські собори. Отже, це справді яскравий символ тисячолітньої культурної, духовної, релігійної спорідненості трьох східнослов'янських народів, їхньої непохитної єдності, яку не зможуть зруйнувати ніякі конфлікти. На вечорі виступали народний артист України Анатолій Паламаренко, академік Петро Толочко, громадський діяч, поет Олександр Мороз і багато інших достойних людей – поетів, музикантів, декламаторів; вечір вела молода українська поетеса Олеся Мудрак.

І всім здавалося, що в залі присутній і сам поет. Що він десь, зовсім близько, ось-ось тут сидить – як завжди, не за столом, а на якомусь крайньому стільці в другому, чи там у третьому ряду. І його усміхнене, привітне обличчя світиться добром, ласкою і надією...

«...І світло в темряві світить, і темрява не поглинула його...».

ВІЧНА ПРИСУТНІСТЬ МАТЕРІ¹

Здається, все: разюча простота в слові і... велич та божественна краса образу – краще не скажеш. Це – Шевченко! Але мине небагато часу, і в рік смерті Тараса Григоровича його побратим в дещо плакатизованому вірші «Святиня» скаже, устами матері вияскравивши всерозуміючу жертвність материнську:

*Прийде, прийде, моя доню,
Такая година,
Що рідніше нені буде
Любая дружина.*

А ще перед тим кривавими слізьми вилле материнську покаянную Євген Гребінка:

*Ген там, на могилі, хрест божий стоїть,
Під ним рано й вечір матуся квилить:
«О, боже мій милий! Що я наробила!
Дочку, як схотіла, із світа згубила!».*

Тоді буде «Дезертир» Федьковича:

*Бо він летить до матоньки
Старої домів,
Дрівець єї врубатоньки,
Би хатку нагрів.*

---

¹ Борис Олійник. Вибрані твори в шести томах, т. 4. Сива ластівка. – К.: «Просвіта», 2007.

А потім змучений Павло Грабовський та епічний громовержець Франко, Дніпрова Чайка і Уляна Кравченко, Олександр Олесь і Микола Вороний, особливо «Легенда» Вороного, її цитували всі, хто звертався до материнської теми. Пригадуєте, лукава обранка наказала хлопцеві на підтвердження свого кохання принести їй серце його матері. Вчинивши «лютий злочин», він несе материнське серце до обранки:

*Ось-ось добігає, не чуючи ніг,
Та раптом спіткнувся і впав на поріг...
І серденько неньчине кров'ю стекло,
І ніжно від жалю воно прорекло...
Востаннє озвалось до сина в ту мить:
– Ой, любий, ти впав... Чи тебе не болить?..*

Після цього, здається, писати вже й нема чого. Але в новому столітті нові поети напишуть несподівано інші гімни і молитви, Матері, зовсім не схожі на твори попередників, і, найчастіше, це будуть їхні найкращі поезії.

Так змусить працювати нові таланти сам характер двадцятого століття. Буряне в цілому, до України воно часто було особливо злочинним. У революціях, у бойні громадянської війни, а потім у репресіях, голодоморах винищуючи народ, воно «прибирало» з історичної арени особливо чоловіків як воїнів і оборонців. А тоді ще й Велика Вітчизняна війна, що огненним вихором знесла цілі покоління чоловіків, доробила чорну справу батьковбивства. І весь тягар виживання і суспільства, і держави, і дітей упав на материнські плечі. Ті, кого в майбутньому назвуть «дітьми війни», більшістю будуть дітьми вдовиними. У материнському всесвіті хлопчикам навіть прикладу чоловічого брати буде ні з кого – сильніші, кращі чоловіки загинуть. Чоловічі риси (жінки, до матері та кож) їм збережуть. Але проявляться вони – чоловічі риси – лютою, незборимою силою, що є в усьому. І в поезії – також. Любовна ліра материнської теми просто вибухне для молодих. І тут Борис

Олійник – як виняток. Але мине чимало літ і він стане як поет великий. Можливо, тому, що ця тема у нього стала не лише органічною в поезії на все життя, а й складовою всієї поезії.

Коли сьогодні починаю згадувати Олійника в різні роки, постійно, як світло, в поетовому слові з'являється вона скрізь, незалежно від того, хоч би про що він писав.

Згадаймо цей ключовий вірш, що однієї із перекладних його книжок «Стою я на землі». Ось портрет свого часу: ракетоплани ..., новини екрана й літаки та ще... зони, циклони, тонни патріотичних похоронних (з В'єтнаму); та ще купа всіляких ультра, англійські фунти, та ще... грози, погрози, електровози.

І рядки: «Сон утікає, і я пишу тобі. Ти вже пробач, що так спритно, як спринтер, петляю між літер, порожніх, як вітер, слова незігріті кладу на палітру, бо все ніколи. Вік такий, мамо: сажений, шалений, шосейний, атоми й гени ловлять генії...» І так далі.

Мати читала.

головою хитала.

навіть зітхала.

Взяла олівець

та й прописала:

«Здрастуй, сину. Я ж тобі казала,

дитино, аби добре вкутував шую,

бо застудишся. А таки допарубкувався.

І далі:

І таки: «Так ти, мо ', приїхав би? Га?

Їду!

Вагони.

перони,

прогони

і перегони.

Нарешті – Зачепилівка.

*... – Здрастуйте, мамо! Оце ж і я.
(Ти диви: заговорив нормально!).
Стою на своїй землі.*

Вірша «Стою на землі» в оцьому томі нема. Це ж поезія, здається, не про матір. Не ода їй і не пісня. Але я не випадково цитую саме його. Це яскраве потвердження того, що присутність матері у мисленні поета постійна, незалежно від того, про що він пише, що думає. Ось дещо іронічний, але палко патріотичний вірш: «Дискусія з глобусом». Це вже й зовсім не про матір. Але раптом вривається в текст, як вітер:

*А хіба це дрібниця, коли
Моя мати побожно надвечір
Дістає з голубої печі
Повновидий, як місяць, хліб!*

І коли поет закінчує вірш у великодній доброті:

*Вірю в пам'ять і серце людське:
Десь на теплих його півкулях
Є село моє – Зачепилівка! –*

то яке ж воно – серце людське – у світі без поствої матері, без серця материнського?

... Ще далеко до болю найбільшої синівської втрати. Ще могутня філософська сила, що нуртує в молодому таланті, кидає найдорожчі символи в найнапруженіші сюжети. Ще осмислюється образ Матері у планетарному вимірі. Ось він, чи не найперший вірш, адресований людству, аби воно зрозуміло матір космонавта – «Мати».

*І тривога їй кригою пада на серце:
«А як з космосу чорного*

*син не повернеться?»
...І тому вона йде
за село, на околицю.
І стає на коліна.
і небові молиться.
Та не супте ви брів
і не хмартесь осінньо:
Мати молиться в небо
на рідного сина.*

Це 1962 рік. Поетові всього двадцять сім! Але яка виболіла природність письма! Коли людина читає чи слухає такі поезії, завжди по голому серцю проноситься щось своє – найболочніше, непотамовне. Так і в мене. Одразу постає в пам'яті: «Що ж ти наробила! Ти ж казала, тільки провідаєш Таню і – додому... Хто ж зі мною тепер поговорить, хто порадить і пожаліє?» – приказувала дочка та припадала до неньки, проводжаючи її в останню дорогу.

І слова прості, до наївності безпосередні були абсолютно природні, бо велике горе було стократ більше од узвичаєної стриманості. І з тої своєї висоти воно, вилите в слово, буквально видавлювало сльози в кожного, повернувши в серці його «улежане» власне горе «голим боком до краю». В такі миті все – справжнє. Довіру викликає кожне слово. Вигранившись у юній філософській нещадності, так з часом зазвучали слова в Олійниковій поезії про матір. Матір далеку. Матір чиюсь і всіхню. Але вже в цих словах відчувається якась невідворотна наближеність болю власного. Ще зухвало пручатиметься у в'юнкому молодому слові певна гра з життям (пригадує, «Мати сіяла сон...»)? «Тільки квітом своїм при моєму вікні не опав соняшник. Я несу його в світ, щоб не тільки мені. Щоб і вам – сонячно»), ще, мов поспішаючи, аби устигнути порадувати матір, поет писатиме: «Мати наша – сивая горлиця. Все до її серденька горнеться: Золота бджола – намистиною, Небо – празниковою хустиною», а вже на обрії серця забриніли

вчинків, вона формує його світосприйняття в цілому. При чому, в Олійника-Майстра, як і в Олійника – молодого поета, – однаково: Мати – Бог Духу.

Саме тому мені думається, що тут уже йдеться про Матір як совість і душу нації, окремою, але надійною, повноформатною шкалою і мірою чого і є поет. Справжній.

Певне, лише такий творчий шлях і міг привести Бориса Олійника до ... І як його назвати «Сиве сонце моє» – це цикл чи поема? Адже автор не визначив жанру не випадково. А саме тут, у «Сивому сонці», так нагло вдарив «Чорний вітер. Жовтий смерч»... і «Чи то яструб, чи то... смерть – Просвистіло біля скроні». Це вже близько. Ближче нікуди – своє! Поливай сльозами – все по правді.

Але великий талант тим і відрізняється, що він хоч і сприймає біль втрати так, як усі, і страждає так, як усі, але реагує у творах тільки так як великий талант. Щоправда, тут, в разючу мить втрати, і в нього оголено вихлюпнувся (вперше і востаннє) звичайний людський біль:

Біг я сліпо.

Падав...

Біг...

Коні – сторчма у замети.

Літаки валило з ніг,

Задихалися ракети.

На порозі хати стих.

Глянув... ноги похололи.

Захитався світ: «Не встиг».

І ніколи вже... ніколи...

Але вже в другому вірші на читача обвалюється безмежний весвіт почуттів і думок, якими живе людина незвичайна. Почуття настільки сконцентровані, спресовані в одній точці, що, здається, вона вагою своєю може пробити камінь.

*Вирваний день. Мінус.
 Зворотного відрахунку. ...
 Одне стоїть. Я чи не ... я?
 Хряснуло лунко.
 ... Цвях не заходив. Примірились... в скроню мені.
 ... День проминув? Вік проминув?
 ... стою в однині.*

Ця критична сила почуттів, що в серці поета стислась у надприродну, вибухову масу (хай – духовну!) зовсім природно вибухнула у великих роздумах про Матір. В образі Матері «маємо все! Ні купити його, ні продати. З віку передане – передамо у віки». Ось саме таке «сиве сонце» людства і сходить в поемі «Сиве сонце моє», визначаючи всю моральну основу духовності слов'янства, яка завжди визначалася рівнем любові і шани до жінки, а особливо – до матері.

В невеличкій поемі Борис Олійник концентрує все найсвітліше, найблагородніше і найболючіше, найтрагічніше, що наповнює образ матері-слов'янки, матері-Українки в героїчному і трагічному двадцятому столітті. Далі не хочу цитувати жодного рядка. Скажу лише: поет настільки нещадно, глибоко і безжально вивернув свою наболілу душу, що більше ніколи не осмілювався звернутися в поезії до своєї, саме своєї матері.

Давно колись, років тридцять тому, повернувшись пізно з відрядження і сидючи майже опівночі на кухні та знічев'я слухаючи «динаміка», ніби зачепився за глухуватий характерний голос Бориса Олійника. Йшла літературна передача, в якій поет говорив про свій творчий доробок, а виходило так, що говорив про матір. Говорив проте, як заспокоює його незаростаюча стежка до материнської могили. Цей незникомий слід людей до матері ніби виправдовує в чомусь автора. Виправдовує і кожного з нас.

Кожен свого часу переживає мить діалектичного явища, коли батьки завершують своє земне коло, а ти не можеш з тим змиритися і водночас нічим того не відвернеш. Тоді й приходить запізніле

каяття, що не все робив як треба, що все доречно до часу, що робити добро треба поспішати, доки воно ще потрібне. І особливо – матері.

Міру цьому ніхто не визначив і ніхто її не знає. Та й знати не треба. Адже відомо: добра забагато не бува. Тільки ж усе це стає відомо і зрозуміло тобі, коли ... коли.

А саме матері потрібно ой як небагато!

Отож, як запізніле каяття переповнює твою душу, як хочеш подумки звернутися до матері, відчути, що вона поруч, стежить за тобою, оберігаючи тебе на кожному кроці, – бери твори Бориса Олійника. Особливо – оцей томик. І відпустить серце.

І тепло змахне крилом тобі твоя Сива Ластівка.

...І СЛАВА САМА ПРИПАЛА ЙОМУ ДО ГРУДЕЙ¹

Починаючи це вступне слово до книги видатного поета, академіка, Героя України Бориса Олійника, згадую крилаті слова Леонардо да Вінчі: воістину великим буває митець тільки величчю своєї Вітчизни. Саме ця формула і визначає постать нашого митця.

Борис Олійник – непересічне явище в українській культурі, політиці і філософії. Один із знаних поетів, послідовний і непохитний борець за національні інтереси – таким він вийшов на перевал двох тисячоліть і, не втрачаючи висхідного життєвого вектора, залишився в авангарді розвою національної культури.

Він не зробив жодної серйозної помилки на життєвому шляху, тому був і залишається зразком для тих, хто обрав для себе життєве кредо – відповідальність за долю нації, долю свого народу. «Бо з тої миті, як на світ родився, ти в ньому вже відповідай за все», – сказавши це ще в молодості, він на все життя залишився вірним обраному принципу.

На зорі третього тисячоліття, коли світ сходить кров'ю в процесі перерозподілу земель і впливів на глобальний розвиток людства під диригуванням затаєних зловісних сил, його зовні непоказна фігура з'являлася в найгарячіших точках на землі – в зоні бойових дій саме тоді, коли без нього події могли розвиватися трагічніше для окремих людей, навіть народів.

Рік 1986, Чорнобильська трагедія. Пам'ятаємо: чимало його колег, учорашніх співців ланцюгової реакції, спекуючи чорнобильськими знаками на склі власного авто, шикували в столиці,

---

¹ Передмова до останньої збірки Бориса Олійника «Крик». – К.: «Український письменник», 2015. – С. 3-8.

а Олійник під незмінною кепочкою із самого чорнобильського пекла вів репортажі на центральному телебаченні, викриваючи справжні причини трагедії та дії тих керманічів, хто з переляку чи свідомо кидав під меч ядерного розпаду наші народи, і український народ в першу чергу.

Саме Олійник відвернув будівництво промвузла під серцем України – Чернечою горою.

Саме він не допустив будівництва АЕС під Чигирином та на сейсмічно небезпечних ґрунтах Криму.

Він першим на Всесоюзній партійній конференції ще 1988 року на весь голос заявив про голодомор 32-33 років, довів, що були конкретні сили і конкретні злочинці цього страшного дійства, і поставив вимогу (зверніть увагу) – не спорудити свічку своєму народу, а назвати поіменно усіх убивць та їхніх зловісних натхненників. Він знав, що лише покараний злочин не може повторитися.

Мова. Сьогодні «дрібні співці великого народу» зчепилися з ідеологічними авантюристами за мову: хто більше чію любить і якій мові що надати в Україні. Авантюрними випадками в сфері мовних проблем, дорогою ціною творячи свій сумнівний імідж в українському політикумі, вони певною мірою прислужилися й нашим ворогам, підігруючи і без того страшне полум'я розбрату на сході України. За що вони боролися? Важко сказати. Бо нема і тоді вже не було сумнівів, що в Україні є одна державна мова – українська. Але хочу нагадати, що закон, який гарантував це, уже давно був ухвалений Верховною Радою України РСР. А озвучив його проект і «проводив» до ухвалення саме Борис Олійник. Лишалося тільки дотримуватися цього закону і владі, і нам усім. Рідною мовою говорити з трибун і телеекранів, нею подавати усю інформацію (особливо на вулицях столиці і великих міст), каятися в гріхах своїх і не грішити більше – і все! І тоді буде нашій мові в нашій державі, як у Бога за пазухою! Й іншим мовам це буде до душі.

Не можна забути час, коли політичні пройдисвіти заходилися ліквідувати графу про національну приналежність із наших

паспортів. І тоді знову-таки на повний зріст устав не Президент України, не Голова Верховної Ради України, не мальовані лідери патріотів, а Олійник. Сам.

Жаль, орли національної гордині, які, мов отара, хором звинувачували його в недостатньому патріотизмі, коли це було вигідно перед пастухами, не зважилися на героїзм і не підтримали Олійника, а тому за паспортами ми й залишилися нічийними людьми, безбатченками.

Працюючи заступником Голови Палати Національної Верховної Ради СРСР, він побував у всіх гарячих точках міжнародних конфліктів, рятуючи людей від братовбивства і кровопролиття, а потім у праці «Два роки в Кремлі» засвітив усіх наперсників розбрату та їхній механізм розцьовування народів. Щоб ми знали і не йшли на провокацію.

Шкода, не всі, далеко не всі політики зробили для себе висновки із цієї праці. Певною мірою саме тому й ми нині оплакуємо своїх дітей замість того, щоб у добрі і злагоді розбудовувати нашу молоду, вільну і щасливу державу.

Знаний поет і мислитель – він точно визначав темні сили, що несли смерть і сльози різним народам. Тому саме він серед перших кинувся на підтримку братів слов'ян у Югославію і, окурений окопним димом, видав дві праці – «Хто і з якою метою сатанізує сербів» та «Хто наступний?», викривши справжню суть агресивних світових сил настільки переконливо, що навіть найзапекліші його опоненти проковтнули язика.

Вражає невичерпний запас силового поля його таланту. Прийшовши в літературу в 60-х, він ніколи не хизувався шістдесятництвом. Бо і в 70-х, і в 90-х, в 2000-х, і до цього дня він залишається невідкупним сурмачем правди, без якої Україні не стати на ноги ніколи. Гостра прозорливість і далекоглядність у розумінні всіх політичних процесів державотворення, знання світових політичних течій, а притому вірність своїй Україні, своєму народові, принципівість і мужність в оцінках усього, що діється в нас і на світових просторах, – все це робить його справжнім Українцем, інколи навіть на заздрість його ровесникам.

Я не випадково так розлого говорю про громадського діяча Бориса Олійника. Істинно так: істинним поетом може бути лише великий громадянин. Воістину українським поетом може бути лише істинний Українець.

На його творчий злет випав, можливо, найкращий час нашої багатостраждальної історії, коли народ, важкою кров'ю оплативши свою перемогу у Великій Вітчизняній війні, розкрилив невмирущий дух переможця у великій спразі мирного життя. Поезія, як особливий прапор духу, священного материнського слова і вічної праги свободи, кинула їх, дітей війни, знову на передову. І знову, як завжди на передовій, не всі вистояли перед страхом і спокусами. Минуло небагато часу і новобранців було переформовано в різні табори героїв і запроданців. Перших було посаджено, а інших підсаджено і розвезено «до самых до окраин». І лише найстійкіші, не спекулюючи вірністю вітчизні й ідеєю свободи, у часи найжорстокіших репресивних сплесків працювали як справжні патріоти. Саме тоді Борис Олійник писав:

*Двадцятий вік відважно і громово
Старих богів розвінчує на стінах.
Зате перед новими по новому
Демократично повза на колінах.*

*...А сфінкси як завжди ховають тайни
У сардонічнім обрисі губів,
І взагалі, коб не було рабів,
Цікаво, чи з'явилися б тирани?*

Це 1968 рік. За такі відкриття Олійника справді можна назвати не лише одчайдушним, а й безнадійним романтиком, бо людство, не розділяючись на рабів і тиранів, не прожило й дня. І влада робила все, щоб народи цього не знали. Так ними легше правити. Тому, заявивши святу правду тисячними тиражами, слід було чекати будь на що.

Мине багато часу, світ трічі перевернеться, не знайшовши опори під ногами. І під рукою в хазяїв нового порядку в Україні знайомі козачки в секонд-хендівських сюртуках, які не так давно до зернятки макового змалювалися перед хазяїном давнім, накинуться на Бориса Олійника. Причина відома – щоб на його тлі підсвітити хазяїну новому свої ниці, припрілі постаті борців за національну незалежність. Чимало повалять їм услід, хоч і розпізнають лицемірство, але повалять – такі ми люди. Проте правду визначить саме життя.

Ми у жодного з цих перебудовних борців не знайдемо, скажімо, такої поеми з тих часів, як «Дорога» Олійника. Це її герой – «індивідуум непевного кольору», «невідомої конституції», «на людину не схожий і схожий» – «громадянин планети Земля» без статті національності в паспорті (як добре проглядається сьогодні – звідки він, з якого кубла і для чого створений), уже тоді розпізнаний поетом, видає себе:

*Досі носитесь з пуповиною,
Хутірський придбавши склероз:
Ті – «під вишнею та калиною».
Ті – «под сенью белых берез».*

*...Під кінець гучної промови
Він узяв мене під обріз
Надто мудрим і модним словом
З наконечником гострим «ізм».*

Пам'ятаємо. Це 1968 рік. Репресії в розпалі. Уже прогуркотіли поїзди, довозячи до місць віддалених перший набір політичних в'язнів, які ніколи не повернуться в Україну. Порожняки стояли в тупиках – на підхваті. Певно, молодий поет знав це, але не написати такої поеми не міг. Бо більше не було кому.

Ідею національної незалежності Борис Олійник виборював на відкритому полі. Тому органи держбезпеки, що звикли працювати в присмерковій тиші переляку, до нього добралися пізніше.

Але він пережив усе. І з честю вийшов із випробувань як справжній володар у всесвіті слова, що «береже в основі безсмертя української душі».

Далеко позаду «Двадцятий вал». З'являються його знакові книги «Вибір», «Коло», «Відлуння», «На лінії тиші». І поема «Доля», яка на повну силу визначила автора не лише як зрілого майстра, а й як незламного послідовного патріота, кому перстом Божим було вказано дошукатися, як «ми зберегли своє власне обличчя, ймення, характер, поставу і звичай, землю і долю свою» (це саме те, що народ і нація можуть утратити сьогодні). І яку «дорогу всіх доріг» обрати, щоб вистояти на світових протягах, де все підпорядковане єдиному закону: у смертельній боротьбі виживає сильніший.

Нову епоху в історії України Борис Олійник зустрів, як і належить поважним людям: він наскрізь бачив, що діється, хто керує і чим це закінчиться. Але ні вплинути на цей процес, ні брати участь «у базарі проклять» не міг. Тому воістину, як чесний поет на сторожі долі свого народу поставив слово. Причому таке могутнє, наповнене вибуховою силою правди, що навіть продажні націонал-спекулянти, які в дев'яностих першими накиннулися на Олійника, щоб вислужитись перед хазяїном нового порядку в Україні, оторопіли. І жодного слова про його десяток книжок уже цього ХХІ століття не сказали. А в них така жорстка і різьблена правда нашого продажного часу, що я можу ще раз підкреслити: історію ми вчитимемо за підручниками різних кольорів (коли яку яка політична сила підсуне), а звірятимемо її, безперечно, за творами Бориса Олійника.

Його поезія має надзвичайно широкий діапазон. Він істинний лицар інтимної лірики і його «бісова дівка», що «на кручі стоїть огорнувши вітрами стан» опекла серце не одному справжньому чоловікові уже багатьох поколінь.

Безсмертна Олійникова «Сива ластівка» – Мати – навіки божественно залишиться на духовному небосхилі нації.

Олійник – істинний маестро у жанрі поеми. Він володіє унікальною наукою побудови сюжетних полотен, сам творить закони

архітектури духовних зрушень і укріплень, відкриваючи таїни співжиття людей на землі. Критика, що виросла з ужиткового ремесла обслуги «двора», не наважувалася осмислювати ці полотна, бо ж те означало б думати майже урівень з автором, що і не всім під силу, і не відомо, як «оплатиться». Отож усю цінність поем Бориса Олійника і впізнав, і оцінив читач сам. Оцінив дуже високо.

Але навіть на тлі такого визнання осібно вивищується поема «суверенних» літ «Трубить Трубіж». Це перший і єдиний в українській літературі масштабний художній твір, де автор, оком патріарха проглядаючи глибоку історію, беручи уроки ще з часів монголо-татарської навали, а то й часів допотопних, куди він легко проникає багатою уявою, на зорі третього тисячоліття відкрив коріння національних трагедій, що виплуталися не лише з нашого менталітету, але й світових гадючих кубел, звідки починаються сліди багатьох світових злочинів. Як вірний син України, як людина, що в сумнівах своїх шукає істинний шлях до свободи, він сам побачив і нам показав і «куди вона крутиться», і «хто тим править», і хто кого та куди веде.

Борис Олійник жив уже при багатьох генсеках і президентах. Вони до нього ставилися по-різному: підносили, поступалися місцем на трибунах, щоб близькістю поета облагородити й себе, присвоювали найвищі звання, забороняли друкувати, намагалися запроторити до психушки (бо який же нормальний повстане проти влади?), знову любили і підносили. Все – мінялося. Але незмінно він був шанованим і улюбленим поетом у народі. Завжди!

Зовні Олійник постійно демонструє холодну скромність. Але я припускаю, що слава потай безумовно втішала і втішає його. І є тому просте виправдання – вона заслужена всім великим життям поета, мислителя, громадянина. Свого часу написавши:

*Тяжчого ж, брате,
видовища в світі нема,
Аніж поет, що старцює під вікнами слави.*

Борис Олійник силою свого благородного слова зробив так, що слава, як впокорена любов'ю жінка, сама припала йому до грудей. Проте слава такого поета – ноша надзвичайно тяжка. Борис Олійник працює в літературі близько шістдесяти років. Без перебоїв у зоні надзвичайної напруги, на передовій боротьби за долю України, долю нашого народу. Дехто з його ровесників, давно «зносивши» енергетичний запас «шістдесятництва», передихнувши після «ленініани», давно проспівав славу новим владарям і давно хліб поїв, здобутий тою послугою. Дехто, відчувши, що поетичний талант виснажився на вигідних перевалах, у відчаї кинувся до поезії матюків. Потенціал обдарування Бориса Олійника здається невичерпним. І сьогодні його поезія пульсує надзвичайною силою – це істинний крик людини, котра з висот своєї мудрості бачить все, що діється в її Вітчизні та в світі, і з непоборною силою намагається зупинити все зло на землі. Слово його непідкупне, могутнє образністю і сильне громадянською позицією. Не граючись у патріотизм, він залишається істинним патріотом і оборонцем свого народу, нашої України.

ТАЛАНТ НА СЛУЖБІ ВІТЧИЗНИ І НАРОДУ

Вдячний долі, що мені пощастило бути особисто знайомим із незабутнім Борисом Іллічем Олійником, більше чверті віку в одному строю, на одному боці барикад обстоювати ідеали справедливості і правди, чесності і порядності.

У його поетичній творчості мене, політика, приваблюють делікатний ліризм, глибокий драматизм, тонкий гумор, алегоризм і символізм, а особливо – глибоке знання і філософське сприйняття життя в усіх його вимірах, злетах і негараздах, чітка, послідовна громадянська, патріотична позиція, вірність переконанням, щире вболівання за долю нашого багатостраждального народу і оптимізм, який ґрунтується на розумінні суспільних процесів, баченні провідних тенденцій їх розвитку.

Толерантність у спілкуванні з людьми, інтелігентність у високому розумінні цього слова, здатність прощати іншим, навіть тим «різним, хто зраджував», хто «здавав» його особисто, поєднуються в ньому з презирством до «тих персон, що зраджували і зраджують Вітчизну», «метких до хвороби патріотів», котрі «вже й з Вітчизни стрижуть, як з овець», «вбивають з кров'ю борги, ярмарково ляскаючи в долоні». Ця тема його завжди хвилювала.

В одному зі своїх віршів він сказав про це з вражаючою відвертістю і глибиною:

Ох і навчився я прощати:
                    банкротам – борги несвітенні,
Друзям – грішки.
                    Навіть недругу зичу пощади.

Це б тільки й горя!
... Одначе в оцім всепрощенні
Можна ж до того дійти,
коли сам собі станеш прощати.

На схилі літ, «на межі, за котрою вже крижане мовчання», він з гіркотою, прагнучи «урешті дістатись правди», розмірковував над тим, «хто ж сьогодні наш дім заселя – чи то птиці із райського саду, чи шури, що втекли з корабля». Мене завжди вражало вміння Бориса Ілліча розпізнавати людей – як чесних і порядних, так і тих, хто «з подвійним дном», хто здатний на підлість чи інший негідний вчинок, давати кожному влучну характеристику.

Коли співставляєш творчий, науковий доробок поета – академіка Національної Академії наук України Б.І. Олійника, його внесок у розвиток вітчизняної літератури з подвижницькою діяльністю в Українському фонді культури, котрий він очолював тридцять років – від часу його створення у 1987 році, чи в якості секретаря Спілки письменників СРСР і секретаря правління Спілки письменників України, секретаря спілчанської партійної організації, або на посаді голови парламентського Комітету в закордонних справах, керівника делегації Верховної Ради України в Парламентській Асамблеї Ради Європи, важко сказати, що переважало в його особі – неперевершений майстер поезії, вчений-філософ чи мудрий державний, громадський і політичний діяч.

Активно і без перебільшення плідно працювали ми, будучи народними депутатами Союзу РСР: Борис Ілліч – як заступник Голови Ради Національностей Верховної Ради СРСР, я – як керівник чи заступник керівника Секретаріату з'їздів народних депутатів СРСР, член Конституційної та інших комісій.

Б. І. Олійнику довелось побувати майже в усіх «гарячих» точках Союзу РСР, який на очах радянського народу і всього світу розвалювали М. Горбачов та його спільники. Я був відряджений у литовську столицю – Вільнюс, де сталися відомі події в районі телецентру, а за кілька днів після кривавої трагедії – до киргизького

міста Ош. Був приголомшений тим, що там побачив. Тоді навіть у жахливому сні не міг припустити, що побачене мною може щедесь, на території Радянського Союзу, повторитись. На жаль, повторилося...

І в тій же Ферганській долині, де мені ще раз довелося бути, і в Баку, і в Тбілісі, і в Придністров'ї, і в Нагірному Карабасі, і в північно-кавказьких республіках Російської Федерації... І, що найбільчше, – за двадцять з лишком років по тому в моїй рідній Вітчизні, в Донбасі, де те, що сталося і продовжує відбуватись, за своїми наслідками перевершує всі трагедії, які мали місце на пострадянському просторі.

Спілкуючись у Верховній Раді СРСР мало не щодня, ми однаково оцінювали тодішні події, в міру можливості вносили відповідні пропозиції, які, на жаль, з боку керівництва держави здебільшого не діставали належного реагування.

Борис Ілліч Олійник чи не першим з відомих діячів публічно відверто сказав про причини того, що відбувалося в країні, про зрадницьку позицію горбачовського керівництва КПРС та його епігонів на місцях. Багато галасу зчинила тоді його мужня документальна праця «Два года в Кремле (Князь тьмы)», а також видана у співавторстві з В. Павловим і М. Рижковим книга «Иуда. Анатомия предательства Горбачева». А дане ним надзвичайно влучне визначення «коммутанти» назавжди затаврувало перевертнів і зрадників з квитками члена КПРС, які добре, за відомим висловом незабутнього Галушки, «привлаштувалися» й при новій, антикомуністичній владі.

Між іншим, уже в наші дні, коли відзначався ювілей поета, деякі його недоброзичливці, які раніше мало не на колінах благали допомогти їм «партизуватися», поширювали нісенітницю, буцімто свою книжку «Два года в Кремле» Борис Ілліч написав, бо був ображений тим, що «Горбачов не підтримав його кандидатуру для обрання Першим секретарем ЦК Компартії України, коли В.В. Щербицький йшов на пенсію». Як низько треба було впасти, щоб додуматись до таких дурниць!

Коли кравчуківський режим незаконно (що через десять років визнав Конституційний суд України) заборонив Комуністичну партію України, Б.І. Олійник був серед тих, хто мужньо і переконано боровся у судовому процесі за відновлення чесного імені партії і відновлення її діяльності. Він був делегатом Першого з'їзду КПУ, який у напівлегальних умовах відбувся у Донецьку в 1993 році і створив легальні умови для відновлення її легальної діяльності.

Усім життям, багатогранною діяльністю Борис Ілліч підтвердив вірність словам: «Я – комуніст. І цим усе сказав». Батько його загинув на фронті. Неможливо читати без сліз зворушливі рядки поета про велику мрію – знайти могилу батька, про той час, коли буде з усіма почестями похований «Останній Воїн тієї Великої, Священної війни».

Глибокий слід залишив Борис Ілліч, працюючи як народний депутат кількох скликань головою Комітету Верховної Ради України у закордонних справах. У той час я очолював парламентський Комітет з питань національної безпеки і оборони. Над багатьма питаннями нашим комітетам доводилося працювати і вирішувати їх спільно. Наші зусилля, як народних обранців, були спрямовані на зміцнення міжнародних позицій України як миролюбної демократичної держави, здійснення нею ролі об'єднуючого чинника на європейському континенті, вибудову добросусідських відносин з суміжними державами, передусім з Російською Федерацією, Республікою Беларусь, іншими слов'янськими державами.

Плідну роботу наших комітетів багато в чому визначало те, що в принципових питаннях ми з Борисом Іллічем були однодумцями і знаходили правильні рішення навіть у, здавалося б, безвихідних ситуаціях. Найяскравіше це виявилось, коли авіація НАТО піддала варварським бомбардуванням Федеративну Республіку Югославію, її столицю – Белград. Попри те, що в українському парламенті, у складі наших комітетів вже тоді досить впливові позиції займали прихильники НАТО, нам вдалося добитися ухвалення більшістю депутатського корпусу Постанови від 23 квітня

1999 року, якою Верховна Рада України засудила як невинуватену й антигуманну акцію НАТО в Югославії, а Організацію Північно-Атлантичного договору назвала агресивним військовим блоком. Наскільки відомо, так вчинив тільки український парламент.

Тоді, як і в перші дні після Чорнобильської катастрофи, з великою силою проявилися й такі, притаманні Борису Іллічу риси, як мужність, сміливість, готовність і здатність зробити виклик тим, хто порушує норми міжнародного права і людської моралі. Коли Натовські яструби бомбардували югославську столицю, Б.І. Олійник разом з такими ж відважними людьми стояв у «живому щиті» на одному з основних мостів на Дунаї. Про тодішні події і все, що з ними було зв'язане, він розповів у своїх блискучих есе «Кто и зачем демонизирует сербов?» і «Кто следующий?».

Перебуваючи в квітні 2014 року в Белграді з нагоди 15-х роковин Натовських бомбардувань Югославії, я переконався, як шанобливо, з якою повагою ставляться серби до Бориса Ілліча, зберігають правду про великого гуманіста і інтернаціоналіста.

Незаперечним був його авторитет у поважних міжнародних організаціях, зокрема в Парламентській Асамблеї Ради Європи, почесним членом якої він залишався до своєї кончини. Як розповідав Є.В. Мармазов, який також був членом нашої делегації в ПАРЄ, коли на сесії Асамблеї оголошували, що «наступним виступатиме Борис Олійник (Україна)», напівпорожній до того зал засідань миттєво заповнювався членами Асамблеї, які, затамувавши подих, слухали мудрий виступ керівника української делегації (Борис Ілліч завжди виступав українською мовою), а після виступу нагороджували його тривалими оплесками.

Вже в наші дні, коли в Україні влада, ультранационалістична частина громадськості роблять все для того, аби навіки роз'єднати братні народи України, Росії, Білорусі, Б.І. Олійник очолив делегацію представників української громадськості на представницькій зустрічі в Мінську діячів науки і культури – білорусько-російсько-українській конференції «Наука і культура в сучасному ракурсі». Її девізом стали слова Бориса Ілліча: «Зберегти чисте

золото братерства наших народів». Учасники конференції висловилися за заснування «Мінської ініціативи» – комплексного тристороннього проекту, мета якого – активізувати наукову і культурну діяльність в кожній країні і в спільному духовному просторі через наповнення новим змістом тристороннього і багатостороннього співробітництва.

Недоброзичливці звинуватили організаторів і учасників зустрічі мало не в «підпільній, утаємниченій» її організації, нібито збереження ділових, взаємовигідних творчих стосунків між нашими країнами і народами завдає шкоди Україні, а знищення цих зв'язків йде їй на користь. На сторінках газети «День» навіть пролунала вимога «піддати Олійника декомунізації, звільнити його з посади керівника Фонду культури». Воістину: кого хоче покарати Бог, того він позбавляє розуму...

Мужніми кроками, які переконливо засвідчують благородну громадянську позицію Б.І. Олійника, стали також його заяви про складення повноважень і члена Комітету з державних нагород на знак протесту проти присвоєння президентом В. Ющенком звання Героя України Ст. Бандері та про вихід зі складу Комітету з Державних премій ім. Т.Г. Шевченка після присудження більшості членів Комітету премії за твори, які, за переконанням Бориса Ілліча, недостойні високої відзнаки.

Вчинки, як і все життя Б.І. Олійника, – варті найвищої оцінки і наслідування.

На закінчення не можу з гіркотою і обуренням не сказати про таке.

На початку травня цього року, коли відзначався День пам'яті Бориса Ілліча, передбачалося відкрити Пам'ятну дошку на будинку, де розміщений Український фонд культури, який майже третину століття він очолював. Дошку виготовляли. Зібрались щирі шанувальники геніального поета-патріота. Та знайшлися дуже «пиліньні охоронці національної пам'яті», які «не порадили» це робити. Не прийшли на вечір і члени Спілки письменників, які ще недавно на пам'яті Бориса Ілліча прагнули створити власний імідж.

Прикро про це говорити. На жаль, таке ставлення до пам'яті видатних діячів, які здійснили неоціненний вклад у зміцнення і розвиток Вітчизни, знищення історичної пам'яті нашого народу стало мало не нормою у сучасній Україні.

Впевнений: рано чи пізно ці часи минуть. А світлий образ Бориса Ілліча Олійника – нашого видатного співвітчизника – назажди збережеться у вдячній пам'яті українського народу.

10 червня 2018 року

«ЩОБ І ВАМ СОНЯЧНО...»¹

Дякувати Богові, я... не переступив друзів і недругів, не ухилився від громадського обов'язку, не витер чоботи об знамена, під якими наші прадіди, діди та бацьки захистили нас від коричневої смерті.

З авторської передмови до збірки «Шлях»

Його – самоіронічного та ввічливого – любили навіть тоді, коли очолював партком СПУ.

За часів секретарювання Олійникових попередників на зачинені двері парткому поглядалося з острахом чи пересторогою: вони відчинялися тоді лиш, коли туди «викликали для розбору польотів».

При Борисові ці двері були відчинені навстіж. До нього в партком тяглася вся Спілка, всім там було затишно, йшли у партком не на посиденьки, не ляси точити, а за підтримкою, порадою чи допомогою.

...Тільки станеш на поріг – він уже й голову підняв, одірвався від паперів. Весь – увага: наготові привітне слово, приязна усмішка, готовність вислухати й дати раду. Хоч йому ніколи навіть зняти свою знамениту кепочку, у якій лігає у Раду Європи – «в отой Париж, що за Бердичевом», «в оту вашу ситу Європу», «в уходжений та самовпевнений Страсбург». А також ходить, як він каже, «в парламент».

Борис Олійник... Без нього не уявляється ні наша Спілка, ні «шістдесятництво» в літературі та громадському житті, ні похорон друга, ні ще якась значна подія в громадському чи культурному

---

¹ Сизоненко Олександр. Не вбиваймо своїх пророків! Книга талантів. – К.: Дніпро, 2003. – С. 255-317.

житті України. За нелукаву дружбу й товарииськість його любили в університеті. Любили й у Спільці. Тому, мабуть, заочі звали його «Боря Олійник». «Боря» – ласкаво, з любов'ю, як рідного. Бо добрість, людяність і привітність сяють на його обличчі, струмують з його очей, бринять у його голосі.

У віці ж давно, ще замолоду, навіть літературні метри називають його не інакше, як Борис Ілліч, віддаючи належне його талантові, принциповості, глибині й серйозності його суджень. Саме з цього й формується авторитет. І в Бориса Олійника він був та залишається незмінно високим.

Вихований у найкращих народних традиціях, він так само, як і, скажімо, Гончар чи Малишко, у визнанні й славі лишається скромним, товариським, вірним у дружбі.

Секретареві Спільки письменників довелося виручати й Івана Драча перед ідеологічним відділом ЦК КПУ за прочитану на тризні по передчасно померлому Володимирі Підпалому «Баладу про солов'їв», і Женю Гуцала, і ще багатьох.

Саме за це безоглядне заступництво Борис накличе на себе «височайший» гнів партійного начальства, і його виведуть із секретаріату Спільки письменників. Замість нього «висунуть» сімдесятилітнього Леваду. На тому пленумі СПУ Олійник сипатиме дотепами на адресу своїх колег, не оминаючи й себе. Замість того, щоб «суворо засудити» й картати його, пленум сміятиметься! А сам Борис лишиться іронічним і незворушним.

Проявиться характер істинно козачий: сміливий, дотепний у скруті, незламний і шляхетний. Січовий, запорозький! Принаймні – для мене. Але й усі інші побачать у тій гострій гротесковій колізії Бориса Олійника на висоті духовних і моральних принципів, якими відзначається лідер.

Мали намір «у верхах» поставити на місце зухвалого й непоступливого, провчити його! Але, виводячи Бориса Олійника із секретаріату СПУ, мудрагелі-цековці, самі того не підозрюючи, піднімали його одночасно на п'єдестал страждальця «за други своя» й підносили його незаперечний авторитет на ще вищий рівень. А він лишався несхитним.

Це вміння завжди і скрізь, в будь-яких ситуаціях залишатися самим собою – ознака натури сильної, правдивої, чесної. Безцінні й привабливі риси Бориса Олійника особливо яскраво проявляться саме на посту секретаря парткому в той надзвичайно складний, мінливий час демократизації суспільства, хитання й розброду, викликаного горбачовською «перестройкою», коли важко зрозуміти: куди нас ведуть і хто нас веде? Партком же за своїм гласним та негласним призначенням мав бути і наглядачем, і «наставником», і інформатором «куди слід».

Коли ж його очолить Борис Олійник, такі негласні функції відпадуть ніби самі собою. Насправді ж це складний процес! Після «зняття» у 1971 році Олеся Гончара в парткомі десять років богуватимуть ставленики Маланчука: почнуться виключення з партії та Спілки, арешти, ув'язнення. Письменники полегшено зітхнуть, коли у грізному кабінеті з'явиться справжній поет – відкритий, душевний, чесний. Наведу уривок з інтерв'ю Миколи Славинського, взятого в Олійника для журналу «Україна»: «Борисе Іллічу! Справді-бо, а чому соромитися? Келих шампанського, люлька, рвійний шарф, густа поетична чуприна... Хіба не естет, не бард, не трубадур? Це ж ви, а не Господь, визволяли своїх колег по перу з певних закладів, рятували їхні партквитки, отже й репутацію, може, навіть долю, яка за тих часів прямо залежала від того, забрали чи не забрали в людини, надто ж віршувальника, червону книжечку?»

– Жарти-жартами, але пригадайте: за мого десятилітнього партійного секретарювання у Спілці письменників України жодного письменника не заарештували, не виключили з лав КПРС. Я це просто констатую. А люлька... То для форсу. Чуприна ж прощала-ся зі мною швидше, ніж я – з ілюзіями молодості».

Якщо зважити на те, що Борис Олійник майже хворобливо сприймав найменшу похвалу на свою адресу, то з цього хвалькуватого нагадування переконаємося, як високо цінував він саме результати свого партійного секретарювання: гордився ними і через двадцять років! Та й як же не гордитися, коли партком СПУ

з репресивного органу перетворився на осередок згуртовуючий, об'єднуючий. Коли він не притлумлював, а будив і утверджував національну самосвідомість.

За секретарювання в ньому Бориса Олійника партком підтримав започаткування Статуту Товариства української мови. Зародився в парткомі й «Рух за перебудову». Тоді ж з ініціативи Бориса Ілліча міцніла громадсько-патріотична діяльність Фонду культури України.

* * *

В шістдесяті-сімдесяті роки, на моє глибоке переконання, поетична творчість Бориса Олійника досягне свого апогею: з'являться визначні його поеми «Сиве сонце моє», «Доля», «Заклинання вогню», «Крило», «Дума про місто». Розквітне його лірика: «Гей, дуби мої – зелені хмарочоси», «Біла мелодія», окраса всієї нашої поезії «Мати сіяла сон під моїм під вікном...», «Відлуння», «Мій борг», «Стою на землі», «Над Полтавою літо бабине», «Погоня... І постріл... І змилений круп...», «Був чоловік. І – нема» та «У поета гроші завелись...», що буквально потрясли тоді всіх!, «Іезуїт цілує туфлю папи», «Дядько Яків»:

Як іде з роботи дядько Яків, –
То земля хитається, мов трап...
На руці у дядька – синій якір,
На кашкеті в дядька – жовтий «краб».

Він іде з хмільком після получки,
Ще й гукає друзів пригостить.
І собаки лашаються і рвучко
В бублики закручують хвости.

Бо у дядька серце – добре й тихе
І душа багата, як земля,
І тому довкола його стріхи
Ластівок найбільше кружеля.

Він мугиче пісеньку охрипло
Голосом, простреленим в боях,
І нога його тихенько рипа,
Як старий, пошарпаний баян.

Ах, вона рипить, та не розкаже,
Що її на фабриці майстри
Лаштували Яші замість справжньої,
Котра держить біль Сапун-гори...

З оцим цитуванням – просто біда! Та як ми визнаємо своїх поетів без цитування їхніх віршів? Думаємо, що знаєм, а заходимося читати – не можемо одірватись! Якщо це, звісно, справжні поети. От і Бориса Олійника (та ще з моєю клятою пам'яттю, що ніби сама запам'ятовує і поезію, і прозу) ніби й знаю, розгорну, як оце зараз, скажімо, подаровану мені книжку вибраного «Шлях», видану «Науковою думкою» до 60-річчя поета, і щораз відкриваю його для себе мовби заново!

І хочеться не лише самому читати, а й залучити до читання всіх найдостойніших читачів – усіх, кого ти любиш і поважаєш: послухайте або почитайте самі.

Що було – не вернеться. Одгуляло. Жовто...
Запливає вересень у затоку жовтня.
Вересню мій, веслами весело греби,
Ждуть тебе на березі з кошиком гриби.
Чаль хутчій до берега, бо встає над світом
Із протоки Беринга скрижанілий вітер.
Ти ховайся у яблуко, в терен і у кріп,
Ти втікай у ямби, а хочеш – у верлібр.
А як піде з висвистом завірюха клята,
Попросись у прихисток під долоню ратая,
Де між ліній світяться дати і віки,
Де дванадцять місяців сплять, як малюки...

Вірш цей зветься «Долоня». Він нагадає тобі твого мудрого, як світ, дядька Митрофана, що в двадцятих, коли ти ще тільки народився, випише аж із Марселя саджанці найкращих французьких сортів і на «перевалі» посадить виноградник для всього села, працюватиме потім польоводом і вмере у твоїх несходимих степах – у колишньому Дикому полі, як умирали колись у ньому чумаки на гірких своїх чумацьких дорогах: «Воли ж мої круторогі, гей-ге-ей! Хто ж вам буде пан?..»

Не розминешся й з віршем «Говорили-балакали дві верби за селом»... І з «Баладою про картузи». І безмірно дивуєшся різнобарвній та різнокольоровій партитурі Олійникової поезії: від лірично-сумовитої «О жовтий квіт мелодії, розстань Над строгими квадратами перонів...» до «Роботи», присвяченої пам'яті Євгена Оскаровича Патона:

Одні залюблені в старі листи,
Ті – в музику. А ті – в руді томища.
Таке життя... А він любив мости.
О, не любив – кохав. А може, й вище!

Зворушує до сліз, хоч би скільки його читав, «Похорон учителя», присвячений пам'яті Олексія Антоновича Вовнянка.

...Нас чарували тоді нові вірші Бориса Олійника в «Літературній Україні», у «Вітчизні» й «Дніпрі», в «Ранку» та «Молоді України», навіть в «Правде» у перекладі Льва Смирнова. «Танцюють грузини», «Кінь», присвячений Кайсину Кулієву, диптих «Мікеланджело». Це були події в нашій поезії. Особливо потрясла «Пісня про матір»:

Посіяла людям літа свої, літечка житом,
Прибрала планету, послала стежкам споришу,
Навчила дітей, як на світі по совісті жити,
Зітхнула полегко – і тихо пішла за межу.
– Куди ж це ви, мамо?! – сполохано кинулись діти.
– Куди ви, бабусю? – онуки біжать до воріт.

– Та я недалечко... де сонце лягає спочити.
Пора мені діти... А ви вже без мене ростить.
– Та як же без вас ми?.. Та що ви намислили, мамо?
– А хто нас, бабуню, у сон поведе у казках?
– А я вам лишаю всі райдуги із журавлями,
І срібло на травах, і золото на колосках.
– Не треба нам райдуг, не треба нам срібла і злота,
Аби тільки ви нас чекали завжди край воріт.
Та ми ж переробим усю вашу вічну роботу, –
Лишайтесь, матусю. Навіки лишайтесь. Не йдіть. –
Вона посміхнулась, красива і сива, як доля,
Махнула рукою – злетіли увись рушники,
– Лишайтесь щасливі, – і стала замисленим полем
На цілу планету, на всі покоління й віки.

На наших очах сталося диво: з цим віршем Борис Олійник перейшов на правий фланг чільної шеренги нашої поезії! Розступившись, дали місце поміж собою як рівному його вчителі Рильський, Сосюра, Малишко.

* * *

Незважаючи на свою відкритість і товариську, Борис був замолоду та лишається й досі дуже строгим у доборі друзів. Не запобігає перед старшими при найвищій повазі і любові до них. Не поплескує по плечах молодших, підтримує слабших, зневірених, але ніколи не припускається панібратства та осаджує найменші спроби його виявлення на свою адресу. Завжди він підкреслено коректний, ввічливий, і його привітність не переходить меж пристойного тону – лишає свободу вибору і дій.

Я люблю його поезію ще з Миколаєва, коли й сам тільки-но увиходив у літературу, витерши ноги від повсякденності, як радив усім нам незабутній Остап Вишня. Пам'ятаю добірки в газетах і журналах. В «Літературній Україні» – особливо. Тоді вона називалася ще «Літературною газетою», і її редагував сам Шамота!

Грізний і нещадний охоронець ідейності. Ми тоді листувалися досить інтенсивно із Загребельним. Саме він написав мені в кінці п'ятдесятих чи на самому початку шістдесятих: «Зверни увагу на поезію Бориса Олійника в сьогоднішній нашій «ЛГ»: дивуюся, як їх пропустив «бдительный» Шамота? По-моєму, в літературу прийшов справжній поет, без ніяких витребеньок і «завихрений». Читай і не кашляй, не чхай, не колупайся в носі – це непристойно в порядному товаристві. І вчись у молодших, як треба писати про дядьків у мамках та куфайках: зсередини, з їхніми одвічними болями за дітей та за онуків, а не так, як у тебе вальцювальник Голуб «бореться за мир» в новелі «Для миру», яку ти послав через мою голову «вищим сферам», а вони вже й прочитали, і підписали до друку. Бо їм же – як попереду танцювати друкувати отакі газетні агітки у журналі «Вітчизна». Бережи, Сашо, свій талант! Так, як бережуть його оці молоді хлопці: той же Борис Олійник. Ах, які вірші! Пальчики оближеш! А не про мир дбатимеш».

Круглолиций, в гарно і хвацько зсунутому набакир береті а-ля Чс Гевара, Борис здався тоді мені прицигльованим і навіть випеченим з газетного фото, отого – сорокалітньої давнини. А поезії його вразили нелукавим сільським реалізмом, відкривали найпотаємніші закутки селянської душі та найсокровенніші думки і мрії, близькі й зрозумілі усім вихідцям із села, якими тоді були ми – і старші, і молодші. Чимось рідним-рідним – не зачепилівським, а нашим, новоолександрівським, – як війнуло на мене з отієї чи не першої добірки Бориса Олійника – та так і віє в мою душу й понині:

О дивна ніч, о дика ніч жаги,
Коли тремтить і чадіє любисток!
Травневий шал – до забуття любити –
Лишає обережні береги.

Усе в чеканні: спілі краплі рос,
Земля і місяць, вишні і тополі.

І тиша в тиші. І туман у полі.

І навіть вуж нечутний, мов донос...

Я люблю Борисову поезію, бо вона справжня! Вона викликає в моїй душі такі асоціації, наче я пізнаю в ній давно забуту милу мелодію чи мамину пісню, забуту ще давніше. І мені любо й печально все це відкривати мовби заново, жалкувати, що ні батькові, ні матері, ні сестрам уже не прочитаю її. Бо їх давно немає. Але є моя люба дружина, з якою дружимо ще з нашої Новоолександрівської семирічки, а живемо разом ось уже 58-й (п'ятдесят восьмий!) рік, і вона плаче, зворушена Борисовою поезією, разом зі мною. А ще є наші діти, що знаються на поезії змалечку, по-справжньому і високо цінують її. Та підрастають онуки і правнуки. І я радію, що нашому роду, майже вибитому на війні, так-таки й немає переводу! І що наш народ шанує своїх постів, незалежно від того, в яких умовах живе сам.

Відомо, що поезія і політика – ледве чи не взаємовиключаючі. Однак саме ці дві якості не лише уживаються, а й доповнюють і взаємозбагачують одна одну у внутрішньому світі Бориса Олійника, як ні в кому з тих поетів, що на вітрах перебудови й суверенізації рвонули в депутатство. Рвонули в політику і... присмирніли як поети. Розгубили й те, чого колись досягли в поезії. Бо сказано ж: поет має завойовувати свого читача постійно! Щораз майже заново.

Саме так у Бориса Олійника: все нові й нові його добірки віршів у парламентській газеті «Голосі України», поеми «Трубить Трубіж», «Таємна вечерея» та нові книги міцно тримають читачську увагу, зацікавленість, а то й захоплення і виводять його щоразу на передній край літератури.

По-моєму, коли й залишиться щось із першого десятиліття Незалежності України в нашій занедбаній та нещасній літературі, то це поеми і лірика Бориса Олійника, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, недооціненого Михайла Шевченка, Миколи Лукива, Дмитра Кременя, Павла Вольвача. Прозі ж поталанить менше: в'яло і вельми емпірично відтворює вона складні, хаотичні,

конвульсійні явища суспільного життя і розгубленої та змалілої перед лицем несподівано впалих на неї проблем... людини.

Дивуватися тут нічому: література витіснена гонитвою за грішми у найвищих ешелонах влади, непереобтяженої ні високою освіченістю, ні естетичним вихованням, на задвірки і узбіччя життя, їй відмовлено в суспільній необхідності й значущості в духовному житті народу – комп'ютер і телевізія вбивають книгу і потяг до читання. Де вже там упослідженій та приниженій літературі бути «володаркою дум»?!

Тим відрадніше спостерігати, як активна політична діяльність Бориса Олійника надихає його на справжні успіхи в поезії та публіцистиці. Політик – не з останніх на Україні і в Європі, – він був і лишається перш за все – Поетом! Поетом-ліриком, справжнім майстром поеми та есеїстики. І писати про його творчість вельми складно.

Ось що пише мені один із найкращих наших есеїстів-літературознавців, та й поет від Бога, Володимир Базилевський у листі за 30.05.2001 року:

«Добре, що Ви намислили написати про Б. Олійника. Він із тих наших сучасників, хто прямо причетний до творення мікроклімату в суспільстві.

Попри позірну простоту, Борис Олійник дуже непростий для розуміння. І як поет, і як людина, і як політик. Його дуже спрощують. Одні свідомо, інші – від вродженої легкодумності. Між іншим, остання його книжка «Таємна вечеря» повчальна ще й у сенсі усвоєння і тлумачення історичного досвіду останнього десятиліття. Є над чим подумати...

Олійника так довго потоптували, що Ваше слово буде ще й актом справедливості. Хай Вам щастить!»

* * *

...Бориса Олійника народила нам Полтавщина – осердя нашої землі. Вирядивши його у світ, у поезію та політику, вона не зводить з нього вимогливого й залюбленого погляду. Так дивляться вслід своїй дитині рідні батьки.

Ні улюблений друг мій Борис, ні будь-хто з нас, фронтовиків, не знаємо і ніколи не визнаємо, на якому полі упав його батько, коли білявому хлопчикові виповнилося всього вісім років! Знаємо тільки: на Бранному, на Героїчному полі Великої Вітчизняної впав політрук Ілля Олійник, захищаючи рідну землю від фашистів. Але батьківський погляд, закарбований і закодований в пам'яті й серці, Борис трепетно несе через усе життя.

Так само і материн погляд – погляд отієї «Сивої ластівки», що стала надбанням і окрасою нашої поезії.

Під поглядами батька й матері та своєї Полтавщини – вимогливими й ніжними – Борис Олійник на наших очах бореться, живе, зростає як поет і як політик з року в рік, від події до події, від книжки до книжки, від успіху до кари, що не минала його замолоду і з найвищих партійних рук, крісел і посад. Не минає й тепер, в суверенній та незалежній, то намовами й брехнею, то заздрістю і люттю. А він, мов той караван, іде далі, до обраної мети – служіння Україні, рідному українському народові. І не лише своєму; це ж він ще замолоду в присутності великих учителів своїх взяв на себе хрест священного обов'язку: «Я – Всесвіту боржник, бо українець зроду!»

Борис Олійник несе цей добровільно взятий, а може, й долею доручений хрест: згадаймо Баку і Вільнюс, Азербайджан і Вірменію, Нагірний Карабах, Абхазію і Грузію. Згадаймо Придністров'я і Сербію, Боснію-Герцеговину, нещасну і героїчну Югославію!

Скрізь, в усіх «гарячих точках» братовбивчого «розводу» націй і республік, яким став хитро й підступно спланований і здійснений розвал Радянського Союзу і ще хитріший – союзної Югославії, побував Борис Олійник – заступник Голови Ради національностей Верховної Ради СРСР, а потім, як народний депутат України, голова Постійної парламентської делегації в Раді Європи, її віце-президент.

Для мене особисто найяскравішим проявом мужності, людяності й справедливості є його з'ява на телеекранах Європи і світу серед сербів на мосту через Дунай, в епіцентрі цього «живого

чита», перед повітряною атакою, запланованою «стратегами» – «миротворцями» НАТО. Наш поет разом із сербами став віч-на-віч з убивцями братів-сербів та Югославії на очах всього так званого «цивілізованого світу», що мовчки спостерігав, як розгнущана воєнщина США у мирний час, без оголошення війни стирає з лиця землі одну з найкрасивіших столиць Європи – Белград. Пам'ятаєте, ми співали після війни: «Ночь над Белградом тихая... Вышла на смену дня...».

І Белград, і дивовижні мости через Дунай, і всю суверенну Югославію, форпост слов'янства і православія в центрі Європи, – все це нищилося з підводних човнів «Томагавками», а з літаків – бомбами й ракетами. «Миротворчими акціями» назвали це варварство «акули пера» з продажних ЗМІ, залишивши далеко позаду доктора Геббельса з його «Фелькішер Беобахтер».

Косово – це лише привід. Югославія та її народ завинили перед «найдемократичнішою в світі демократією» тим, що не підкорилися диктатові США. Все інше – від лукавого! І Борис Олійник довів це своєю блискучою публіцистикою. І поезією – теж. Почитайте його «Гей, слов'яни!».

Балкани – «підбрюшся Європи», за визначенням Черчилля. Саме на Балканах мають розташуватися наймогутніші бази НАТО, тобто США, щоб контролювати всю Європу! А то й увесь Євро-Азіатський континент. А тут якась Югославія з непокірним волелюбним народом?! Змести! Знищити! Поставити на коліна, щоб і не писнули! Ще жорстокіше, ніж Гітлер і Павеліч!

Безоглядно сміливою і несхитною позицією в підтримці Югославії та послідовним викриттям бандитської неспровокованої агресії, самодурства очманілої від всездозволеності «наддержави» Борис Олійник здобув всеєвропейське визнання.

Пригадується, так само несхитним був він і в Чорнобилі: одразу ж після катастрофи з самого ядерного пекла вів телерепортажі, які суперечили брехливим й облудним трактуванням офіційними партійними органами причин і наслідків вселенської трагедії.

Але й тоді був, і тепер залишається, і завжди буде найперше – Поетом! Перевертні й відступники талановито одбріхуються:

«Поэзия обиделась и ушла». А чи ж справжня поезія? Чи то облудне і фарисейське версифікаторство, та й годі? Ось у чому суть! Борис Олійник саме тоді сколихнув Україну поемою «Трубить Трубіж», яка залишиться візитною карткою дев'яностих років ХХ століття:

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж!
Позаду – смерк, попереду – свобода!
За Трубежем примружилися орди,
І хан на око проміряє ніж...

Ця поема стала вже хрестоматійною, незалежно від того, чи введуть її у шкільні програми, чи включають до вузівських курсів, чи обмежаться експериментами щодо 12-бальної системи оцінки знань та введенням діаспорного «лямпо-клясового» правопису 30-х років.

Він збагатив нашу лексику: до відомих «окупантів», «колаборантів» він увів у широкий вжиток – «коммутанти»; «корумпан-ти», «треті» – ці та інші слова, які зазвучали по-новому. Фразеологію, ідіоми нашої мови теж не оминув своїм внеском: «Ви не все ще продали, Ми – не все докрали», «Нас вони учора продавали, вас вони у завтра продадуть». Бо тепер же все вимірюється на долар – «доринкувалися!»

Отак ти нас розбудував, козаче!
Тепера нами править чоловік,
По кому не одна в'язниця плаче,
А він регоче серед чоловіх.

Не названі, але, однак, легко «впізнавані», вони і в сні жахаються від цієї правди!

Ні, це не хата – тільки сон про хату.
Її у землю замок придавив
Того, хто півсела повів на страту,
І вашу хату власноруч спалив.

Тепер він знаний патріот у краї.
 Подейкують, що шишка немала.
 Він каже, що пішов у поліцаї,
 Аби Україна вільною була.

Це – строфи, довільно взяті з балади «Сон», убивчої за своїм викривальним пафосом, сарказмом та іронією. А ось із «Інвективи-2»:

І ми восплащемо талановито,
 Зазвичай поминаючи дідів,
 Що нас ізнов за наше жио бито,
 І Україні, неспалим купині,
 Поклянемося при святі дари,
 Що, коли б нас вчереве не купили,
 Ми б вас, маман, їй-бо, не продали.

Афористичність, виразність і простота відображення найскладніших явищ, процесів, настроїв і почуттів вигідно й переконливо виділяють поезію Бориса Олійника серед недолугих потуг модерністів, постмодрну, що, по суті, повторюють давно заявлені й зужиті зади європейського авангарду поп-арту, котрими прикривається поетична й інтелектуальна безпорадність, художня імпотенція, відступництво від великих і безсмертних традицій поезії та класичної літератури.

«Тамна вечера! Недаремно озаглавила нову його книгу: в ній із біблійної легенди про зраду Ісуса Іудою Борис Олійник виводить нас із Гетсиманського саду аж на сучасний Хрещатик, в сьогодні, й показує нам, як передається естафета відступництва і зради з тих далеких – у наші часи нинішнім зрадникам та грабіжникам України та її знедоленого народу, бандитам з того ж таки племені – диявольського. Ось строфа з глави V:

Що його розп'ялі на покуту усіх,
 То тяжка але – істина, люди.

Лиш єдине гризе – хай проститься мій гріх! –
А чи й справді повісивсь... Іуда?

...Так, зрадництво, попереджає нас поет, продажність за тридцять срібників чи за мільйон баксів не перевелись з біблейських до наших часів. А зараз множаться, множаться, множаться! Набирають сили Закону і Чину! Як у державних верхах, так і серед фінансово-кланової «еліти». А в VII главі провіщає будучину:

А Хрещатик новітній гудів, як базар.
...Під шинком, прихилившись до муру,
Очужило сидів провінційний кобзар,
Застебнувши на гудзик бандуру.
– І надовго зібрався мовчати, дідусь? –
Запитав молодий переблуда, –
Посміхнувся кобзар у замислений вус:
– Вже недовго... До Страшного суду.

А що Страшний суд не за горами, второпали останнім часом навіть «чолові»! На самій горі, у найвищих кабінетах.

...Зроду не займався рекламою – все брав на себе «Книготорг», знищений нині «невідомими». Але зараз прошу, благаю: прочитайте «Тяємну вечерю»! Не «одного з...», а наймужнішого, найталановитішого із сучасних наших поетів. Ця книга – надовго! А може, й назавжди! Запевняю і свідчу!

Бо вона дуже близько до Шевченка. Вчитайтесь – і все побачите самі. Тільки ж у вас, бідних, обідраних і безробітних, грошей на книжки немає. Купити б дітям батон за 1 грн. 20 коп. Та де їх узяти? Якщо ніде заробити. Хіба в так званих «олігархів», «крутих» бізнесменів позичити? Так вони ж із нами не на тій нозі. У них грошей багато! І всі вкрадені у нас із вами. Та й Україну вигребли дочиста, як селянські й колгоспні комори в тридцять третьому. На що ж тепер сподіватися? На кого? Хіба що на поетів та на Бога?

Отож не зрікайтесь «Темної вечери» Бориса Олійника. Вона утішить вас хоча б тим, що покаже одворотне нутро зрадників, рвачів, перевертнів, відступників і ваших грабіжників. Розкриє їхню темну суть, подасть вам надію: це не назавжди!

Нехай іржуть на гульбищах чуми,
То знак провісний їхньої кончини.
У нас є меч. За нами Україна:
Останніми засміємося ми!

Так воно мусить бути! Так і буде! Історія вчить: все минає. І все оновлюється. І за все в цьому світі треба платити. За грабіжництво – теж. За лихоїмство, за казнокрадство, за муки й приниження народу – тим більше! А поет і громадянин Борис Олійник завжди, скрізь, у всьому буде з нами. В надії на краще – також...

* * *

Побували ми з Борисом і на рідній моїй Миколаївщині на Днях літератури, під час яких відкрили там філію Спілки письменників. Запам'яталася й Хмельниччина: там з нами була Ірина Вільде, яку ми бачили отак зблизька вперше. До неї липли, шукали її прихильності. А Боря з притаманною йому делікатністю й скромністю, особливо по відношенню до старших, тримався осторонь, на певній відстані. Тільки іронічно всміхався, коли гостра на язик напашка брала нас із Сашком Білашем на кпини.

А то якось ми були в Кам'янці-Подільському...

...Найпопулярнішими в нашій делегації були Сашко Білаш і Михайло Ткач зі своїми піснями «Ясени, ясени, бачу вас за селом край дороги», «Білий сніг на зеленому листі», «Сину, качки летять!», «Прилетіла ластівка». Але коли на заключному концерті, на який перетворився літературний вечір, Борис тихим і невиразним голосом став читати свої прекрасні вірші, йому влаштували справжню овацію і довго не відпускали зі сцени.

Був я вітром, був я лютим, був я нордом.
Став я ніжним, став я птахом і крилом.
А якось мені зустрілась вельми горда –
І прокинувся я вранці джерелом.

Лепечу тепер струмочком біля хвіртки.
Шепочу їй: хоч устами приторкнись.
А вона собі примхлива, наче скрипка,
Випада з мого оркестру, хоч топись.

«Ну, стривай же! – я хлюпнув у тишу криком. –
Що я – справді?! В пана Бога вкрав теля?!»
А вона пройшла холодна, наче крига, –
І лови тепер у небі журавля...

Став я вітром, став я лютим, став я нордом.
Б'є зима мені, як панові, чолом.
Я прокинувся уранці вельми гордим,
А вона до мене... плаче джерелом.

Цей вірш Борисові довелося читати двічі. Але й після цього зал не вгавав, не міг вгомонитися. І тоді Борис прочитав:

За рікою тільки вишні... тільки вишні... тільки вишні.
Та дорога за тумани утіка.
І ніхто мене не чує, і ніхто мені не пише,
І ніхто мене не жде і не гука.

Це тому, що цього ранку з-над ріки умовним стуком
Вірний дятел мені вістку переслав,
Що, мовляв, на видноколі засвітилася розлука,
Що печаль до мене плине в два весла.

Це тому, що за рікою тільки вишні... тільки вишні,
А у річці скаламучена вода.

Це тому, що цього ранку ти на берег мій не вийшла
І не вийдеш – мені дятел передав.

Це тому, що в цьому світі загубитися неважко
Між провулків, віражів та вітражів.
Це тому, що інші встигли обірвати всі ромашки, –
А мені тепер на серці ворожить?

Це тому, що мені в серці поселилась тиха мука,
Це тому що... це тому, що... це тому,
Що на обрії моєму засвітилася розлука
І розтала у вишневому диму.

Для мене це було нове відкриття Бориса Олійника, і з того дня він і сам засвітився в нашій поезії якоюсь зовсім новою гранню. Поряд із цими віршами засвітаються по-новому й написані трохи раніше. Бо коли після довгих оплесків кине тихим своїм голосом:

– Був чоловік... і – нема.

Зал здригнеться, зал заплодує ще завзятіше: згадає цей вірш, написаний двома роками раніше. Бо такі вірші не забуваються.

Був чоловік... І – нема.
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... зима.
Прийдуть весна і літо.
А чоловіка – нема...
Як же це, клятий світе?!...

...У залі важка тиша. Люди напружено слухають: це ж про кожного з нас! Про наших батьків, з якими вже розпрощалися. Чи передбачається довічне прощання. І хоч криком кричи – ні до кого не докричишся. І нікому не пожалієшся. І в цьому відкриється кожному велика несправедливість! Все залишається, як було, а батька й матері немає...

...Як йому аплодували! Борис ніби й читав свої вірші, але промовляв до людей їхніми словами, мучився їхніми роздумами, говорив не своїми, а ніби їхніми словами! От що таке істинна, справжня народність: не тільки писати про своїх рідних людей, а ніби розчинитися в них і повернути їм їхні ж думи, їхні слова, заговорити їхнім голосом!

Вже тих учених – тьма.
Все прояснили на світі.
Ще б їм одне пояснити:
Як ото був – і нема.
Що вже простіше на світі?!
... А чоловіка – нема.

...Після Малишкових тріумфальних виступів перед найчисельнішими аудиторіями, на яких довелося побувати у залі чи й спостерігати з президії, вперше спостерігаю феноменальний успіх Бориса Олійника. А коли вже неповторна Діана Петриненко проспівала пісню Володимира Тилика на його слова «Мати сіяла сон під моїм під вікном...», стало ясно, що головною подією на Днях літератури на Хмельниччині була і залишається поезія Бориса Олійника. Та хіба ж тільки на Хмельниччині? Мало кому з поетів випадає ще за життя такий незаперечний успіх замолоду!

Поезія в нього ніби й не пишеться, а сама плеться, різнобарвна, різностильова, зажурена або лукава, іронічна, а то й саркастична. І вся чиста – невимушена, безпосередня, іскриста. Така природна, як дихання.

...Маємо всі підстави ще раз акцентувати на якійсь глибинній народності поезії Бориса Олійника. А це – чи не найвищий, найдорогоцінніший і найважчий аспект і критерій!

Майже всі його вірші, не кажу вже про поеми, – сюжетні. В поезії це – рідкість: сюжет, кажуть модерністи, вбиває поезію. Брехня! Сюжет дається далеко не всім навіть у прозі. А в поезії він і справді норовить підмінити її настроєву образність, емоційну

наснаженість звичайною розповідною інтонацією. І це викликає певні труднощі, ускладнює взаємини автора з жанром. У тому-то й суть, щоб поезія і в сюжетній розповіді лишалась поезією, а не прозою про якусь там бувальщину.

Борис Олійник уникає цієї небезпеки мовби завиграшки, бавлячись! Бо його лексика й фразеологія закорінені в пісенну народну творчість, як, скажімо, в знаменитому вірші «Говорили-балакали дві верби за селом». Перечитаємо його ще раз і подивуймося органічності й глибині Олійникової поезії, її дивовижній простоті, якомусь нібито побутовізму, за яким криється така поетичність, що в ній дихає, вгадується ота сива замрія наших безсмертних дум про далекі й близькі часи гіркої й печальної історії України та її згорьованого народу:

Говорили-балакали дві верби за селом.

Потім тихо поплакали дві верби за селом.

А про що, а за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали

Дві верби за селом?

Говорили-балакали дві вдови за селом.

Потім тихо поплакали дві вдови за селом.

А про що,

А за чим говорили-балакали, потім гірко поплакали

Дві вдови за селом...

Говорили-шепталися дві топольки гінкі,

Потім тихо сміялися дві топольки гінкі.

А про що

І чому говорили-шепталися, потім тихо сміялися

Дві топольки гінкі?

Говорили-шепталися дві дівчини в порі,

Потім тихо сміялися дві дівчини в порі.

А про що

І чому говорили-шепталися, потім тихо сміялися
Дві дівчини в порі?

Мабуть, знають о тім лише дві стежини малі,
Що одна – тільки топчеться, а другá заростає вже,
Що одна лиш вибрунькує, а другá усихає вже,
Як листок на гіллі.

Для мене цей вірш – диво з див! Тут вчувається і ота «наша дума, наша пісня», що «не вмере, не загине», і звичайна побутово-розмовна інтонація. Але ж вчувається і безжальна плинність життя, в якій так багато печалі й невідворотності. Отут, мабуть, і криються ті дивовижні складність і неоднозначність Бориса Олійника – поета, людини й мислителя, на яку звертає мою увагу в своєму листі, мабуть, найтонший аналітик і поціновувач нашої поезії Володимир Базилевський.

У своїй глибокій і мудрій роботі «Клич гнізда» він підкреслював Борисову зухвалість і молодецтво у віршуванні, довільне жонгливання ритмікою, розміром стопи, своєрідністю римування. Все це знаходимо саме у цьому вірші. Але знаходимо також і паралелізм, характерний для нашого фольклору, оту замірю, тиху і печальну, і лукаву усмішку мудрої старості над забавами безоглядної юності. Так і хочеться гукнути: «Товариство! Цінуймо свої надбання, своїх геніїв!» Але ж... Недарма сказано ще в далекі біблійські часи: «Несть пророка у своїй Вітчизні і в домі своєму...»

Але ж сказано й Шевченком навіки: «А ви претесея на чужину шукати доброго добра!» А ще він сказав: «У чужому краю не шукайте, не питайте того, що немає і на небі, а не тільки на чужому полі». То неухважливість, то метушня, а то й заздрість та вічний комплекс власної неповноцінності заважають нам побачити й оцінити по достоїнству успіх чи досягнення колеги, товариша по літературі, бо не вміємо відрізнити справжню поезію від модернової підробки. Ганяємося за Умберто Еко, за а-Гассетом, за іншими авангардистськими чи

постмодерністськими химерами, а справжньої поезії не помічаємо – одвертаємо писок: традиційна, мовляв.

А що ж таке традиція, як не утверджена й випробувана часом новація? Хіба Пушкін, Лермонтов, Гете, Шевченко, Толстой, Чехов, Коцюбинський не були новаторами, а отже й модерністами? Не відкривали хіба нові горизонти і грані літератури? От тільки досягнення їхні виявилися недосяжними! І тому любителі легкої слави гайнули в обхід – в штукарство! Яке не має жодного стосунку до справжньої літератури!

Все життя воюємо з хутором Букулькине – винаходом Таралуньки. Але ж, рвучись у Всесвіт, не забуваймо оглянутися й довкола: не плюймо в колодязь, з якого доведеться пити, коли, протрезвівши у гонитві за жар-птицею модерну, повернемося до справжнього відтворення розбурханого світу і забутої в цих походеньках людини в цілому.

Побільше б добра й доброзичливості поміж нами! Побільше б уміння радіти за товариша у його успіхах, а не плекати заздрість і злобу, ревності до слави, яку Шевченко називав: «А ти, задрипанко, шинкарко! Перекупко п'яна!» Тоді б побачили, що є в нас і Ліна, і Василь Симоненко, і Василь Стус, і Вінграновський, і Драч, і Павличко. Занурившись у політику, Олійник, мабуть, найглибше за всіх, інтенсивно працює в поезії й публіцистиці протягом останнього десятиліття, як, може, не працював і замолоду.

Якщо ми вже заговорили про народність Борисової поезії, то принагідно згадаймо, як визначав народність Некрасова великий Достоевський:

«В любви к народу он находил нечто незыблемое. Потому... что любовь к народу была у Некрасова как бы исходом его собственной скорби по себе самом. Поставьте это, примите это – и вам ясен весь Некрасов и как поэт, и как гражданин... Народ был настоящею внутреннею потребностью его не для одних стихов. В любви к нему он находил свое оправдание. Чувствами своими к народу он возвышал дух свой... А если так, то, стало быть, и не находил ничего святее, незыблемее, истиннее, перед чем

преклониться. Не мог же он полагать все самооправдание лишь в стишках о народе. А коли так, то, стало быть, и он преклонялся перед *правдой народною*. Если не нашел ничего в своей жизни более достойного любви, как народ, то, стало быть, признал и *истину народную, и истину в народе, и что истина сохраняется лишь в народе*. Если не вполне сознательно, не в убеждениях признавал это, то сердцем признавал, неудержимо, неотразимо». Тут підкреслення – Достоевського.

Наводжу це глибоке висловлювання не для того, щоб ототожнити Бориса Олійника з Некрасовим, боронь Боже! А для того, щоб нагадати всім ревнителям еліти, всім тим, хто рвонув у неї подумки, не маючи за душею й гроша духовності: не туди біжите, панове! Не там шукаєте себе! Он де справжнє покликання літератури – в народі! В його стражданнях, в його надії, в його мученицькому житті! Може, ще більше, ніж за часів Достоевського й Некрасова, народ наш зараз потребує захисту, вимагає від письменників небувалої уваги!

Борис Олійник – і як поет, і як політик – був і лишається виразником інтересів свого народу, відтворювачем його духовного світу, його многотрудного життя. За глибоким моїм переконанням, вищого обов'язку для письменника не існує! А нині нашому народові ще важче, ніж у війну чи й у відбудовний період. І саме в цей тяжкий час інтелігенція, спокушена облудною ідеєю «ходіння в еліту», покинула його на роздоріжжі, вбираючись у шати панства і позираючи на народ зверху вниз, мов на худобу чи бидло. Саме на народність Некрасова як на найвищу його ідейно-художню якість вказував у своєму слові над труною Миколи Олексійовича, народженого на Україні, геніальний Достоевський: «В этом порочном мужике, униженный и унижительный образ которого так его мучил, он находил, стало быть, что-то истинное и святое, что не мог не почитать, на что не мог не отзываться всем сердцем своим. В этом смысле я и поставил его, говоря выше об его литературном значении, тоже в разряд тех, которые признавали правду народную. Вечное же искамние этой правды, вечная жажда, вечное

стремление к ней свидетельствуют явно... о том, что влекла его к народу внутренняя потребность, потребность, высшая всего, и что, стало быть, потребность эта не может не свидетельствовать и о внутренней, всегдашней вечной тоске его, тоске, не прекращавшейся, не утолявшейся никакими хитрыми доводами соблазна, никакими парадоксами, никакими практическими оправданиями. А если так, то он, стало быть, страдал всю свою жизнь...

И какие же мы судьи его после этого? Если и судьи, то не обвинители».

Щось подібне, не зводячи аналогій до абсурду, можна сказати й про нашого Бориса. Бо він несе на собі, як уже мовилося, погляд загиблого на війні батька і отієї «сивої ластівки» – матері, а також своєї Зачепилівки, своїх земляків-сусідів, селян з преждивіку! І ніколи ні в чому не зраджував їх, не забував їх, міряв і міряє себе їхньою міркою.

Саме для них поезія мого побратима, за всією своєю складністю думання й освоєння проблем і процесів сьогодення, залишається найперше простою, зрозумілою, прозорою. А це – найважче! І не лише в поезії. Але в поезії – в першу чергу! Хоч бувають і винятки:

БІЛА МЕЛОДІЯ

Глянув: лелечко, лілії!
Світ мій в білому-білому,
Я в сні?

Ні-таки, ні таки ж!..
Ліг сніг... Срібною ниткою
В'ється тиша між вільхами,
Пахне юною вільгістю,
Пахне чистою вільгістю,
Пахне... вічністю... даль.
Небо – вигнутим дзеркалом.
Зорі тонко подзенькують.

«Дзінь-дзінь», – дзвінко подзенькують,
Мов на люстрі кришталь.

Ця вишуканість форми, яскрава алітерація ніби підкреслюють:
ні, ми не ликом шиті! Схочемо – он як уміємо!

Я один,
а тільки тіні бігають,
Сам-один у цій біблейській білості,
Тільки іній невагомо скапує,
Хтось плече моє торкає лапкою.
Хто ж це так голубить лапки лапкою?
Озираюсь – тільки тінь.

Тільки тінь біла
біло
бігає.
Скік на гілку голубою білкою.
Скік на гілку
Да скік із гілки...
Гілка в гілку.
І я один.

Цю поезію, здається, найбільше хвалили апологети модерну і вишуканої форми. То я втримаюся – жодних коментарів! Скажу тільки, що і в формалістичних викрутасах, якби він вдався до них, Борис залишив би далеко позаду багатьох авангардистів, модерністів та постмодерністів. Бо в нього був би – не міг не бути! – глибокий зміст, справжні, а не пластикові чи пластмасові почуття і настрої, як і в цьому вірші.

* * *

Коли вже зайшлося про хвалу чи огуду, то давайте згадаємо, що в ту пору розквіту і натхнення писали про Олійника найдостойніші його сучасники – здебільшого старші і славетніші за нього.

Ось, скажімо, що писав про нашого поета видатний прозаїк Росії Юрій Бондарев у передмові до його книги «Избранное» у видавництві «Художественная литература» під назвою «Талант доброты и нежности».

«Все, кто любит поэзию, знают, что порой поэт изменяет слову или наоборот – слово изменяет поэту. Сама же поэзия кончается и гибнет всерьез, когда изменяет себе, утрачивая способность различить истину и мистификацию, разум от безрассудства, искренность от надуманности.

Борис Олейник наделен не только крупным даром художника, но и особым душевным качеством, которое я назвал бы совестливой верностью слову и нескончаемой влюбленностью в бытие, что приносит ему и радость, и мучительную боль. Он чуток, мягок, добр, даже нежен ко всему человеческому в окружающей нас действительности и беспощадно непримирим ко всякой разрушительной силе, предающей человека.

Несомненно, эта обостренная душевная наполненность должна быть свойственна всякому пишущему стихи. Однако Борис Олейник, в отличие от многих поэтов, как бы весь распахнут перед людьми, готов вобрать в себя все их восторги, сомнения, страдания, готов по первому сигналу прийти на помощь.

Читая Бориса Олейника, я испытываю чувство соприкосновения с открывающимся мне миром, который знал и не знал, а, познав чувством и мыслью поэта, полюбил надолго. Я ощутил толчки этого мира, его цвет, звук, движение, легкие весенние и хмурые зимние настроения, смех, слезы, любовь, борьбу, правду, боль, спасительную иронию, а значит, самую жизнь во всех ее проявлениях.

О желтый цвет прощаний и разлук
Над строгими квадратами перронов!..
Состав мой подан, и опять из рук
Уходишь ты под сень вокзальных кленов.

Или:

Да, я постиг тревогу наших душ:
Не растранижат ли наследство дети?..
Но вы поверьте – краснодонский шурф
И мне терзает сердце на рассвете.

Я процитировал строфы этих прекрасных стихотворений и едва сдержал себя, чтобы не привести их текст полностью. В самом деле, мне пришлось бы цитировать автора слишком много, ибо почти в каждом стихотворении, в каждой поэме его есть чарующая сила ритма, рифмы, метафоры, не похожих на близлежащие образные структуры своей дерзостью, неожиданностью и вместе внутренним изяществом.

Да, поэзия Бориса Олейника – это не прогулки по риторическому саду (где вам предлагают срывать красивые, но ничем не пахнущие бумажные цветы), а это интереснейшее путешествие из мира внешнего в мир внутренний и из мира внутреннего в мир внешний, что является свойством таланта подлинного.

Впрочем, говорить прозой о стихах – занятие малополезное. Талантливые стихи следует читать».

А ось що писав у своїй передмові до ювілейного двотомника в 1985 році Олесь Гончар.

«Складається враження, що поетичному слову в наші дні стає дедалі важче здобувати собі прихильників...»

Але тим більшою слід вважати перемогу творчого таланту, якщо йому вдається знайти шлях до сучасного читачтва, здобути народне визнання.

Таким сьогодні постає перед нами Борис Олійник.

Творче зростання Бориса Олійника відбулося досить стрімко. Родом з країв полтавських – може сказати про себе поет, і сказати з гордістю. Звідти він, де «чорнозем плодючий, наче жінка», де історія глибока ясними глибинами, де в людей «на золоті обжинки завжди напихваті зі сміху литий серп». Прийти в літературу від землі Котляревського й Гоголя, з країв, де, як і по всій Україні, у найвищій пошані «Кобзар», і народна пісня, і влучне

веселе слово, – це мовби прийти з певним дипломом, що означає неабияку духовну, естетичну підготовленість і накладає на митця відповідні творчі й громадські обов'язки.

Ставши поетом, Борис Олійник знову і знову віддає данину любові рідному краю, з синівським схвильованим почуттям пише він про напівстепові ландшафти свого дитинства, де кожен видолинок чи пагорб чимось озветься в душі, де чуле серце відчує щось значне і поетичне в самій задумі просторів. Образ рідного краю здатен викликати до життя слово чисте й довірливе, в тоні сповідальності поет складає вдячність людям, які, починаючи з Сивої Ластівки, з матері, вчили його – щонайперше власним прикладом – таких, нічим у житті незамінних і всеосяжних понять, як совість, честь, людяність, вірність...

Мотив синівської вірності, кривого обов'язку перед отчою землею, перед близькими людьми, зрештою, перед самим народом – один із найсильніших у творчості Бориса Олійника. Тут поет дивовижно розмаїтий, багатомірний, щедрий у своєму невичерпному почутті... Муза його буває великодушною, вона здатна терпимо-іронічно ставитись до тих чи інших людських слабкостей, не прощає ця муза лише відступництва, занедбання пам'яті, втрати людиною того заповітного духовного нерва, що має повсякчас остерігати від здрібнення і самоспущення. поезія Олійникова щораз виявляє гостру незмирненість, коли доводиться виступати проти егоїзму, споживацтва, виявів «ентеєрівського браконьєрства», від якого часом потребують захисту духовні цінності теперішні і предковічні.

З усіх моральних і естетичних чинників поет віддає перевагу першоджерелам народним, які для нього є безсумнівними у своїй чистоті і гуманістичній сутності...

Навіть там, де поет торкається високих філософських матерій, він не перестає бути земним, не втрачає контактів із сьогоденням, і, що особливо важливо, він не дозволяє собі стати надміру патетичним, пишномовним. Щоразу в таких випадках йому, реалістові, приходиться на підмогу інтонація гумору, самотнього, іноді

вишуканого, в дусі кращих народних традицій; інтонація гумористична чи навіть саркастична має в поета безліч відтінків...

Борисові Олійникові органічно чужа будь-яка поза, манірність. Крикливе «якання», самозамилування – не для цього поета. У ставленні до своєї особи він не буває надміру самовпевненим, натужно величальним, скоріше, в цих випадках він вдається до самоіронії, і це викликає незмінну симпатію читача.

Я прийду сюди аж ген із того досвітку
Хлопчиком у полинялому картузику,
І розтане сивий іній мого досвіду
У завулку, що гучить мені як музика.

* * *

Наводжу ці характеристики щонайвидатніших наших прозаїків про поета на підтвердження й свого захоплення ним та його поезією не з дружніх почуттів, а із загальнохудожніх та загальнолітературних критеріїв, бо завишених оцінок мій давній друг і побратим не потребує. Та й не сприйме їх. Бондарєва й Гончара залучаю до цієї розмови не так для вас, шановні читачі, як для нього самого, щоб не дорікав мені захвалюванням чи перехвалюванням, яких не терпить!

То надамо ще і йому самому слово. Ось монолог, взятий із інтерв'ю кореспондентові журналу «Українська мова і література в школі» (1980, № 7):

«Я належу до тих молодих та ранніх, хто ще в шкільні літа завдяки щедрій поблажливості редакційних працівників побачив своє ім'я в друці. Було це десь 1948 року: я тоді топтав стежку до п'ятого класу Зачепилівської семирічки. Стояв звичайний літній день, коли мені вчителька російської мови Анастасія Гнатівна Ольшанська значуще вручила новосанжарівську райгазету «Ленінським шляхом». Там чорним по білому над невеличким віршем, переписаним начисто відповідальним секретарем редакції Дмитром Безручком, стояло моє прізвище...

Отже, починав я, як і всі. А проте мені, мабуть, поталанило більше, ніж іншим. Село наше, Зачепилівка, де я народився 1935 року, хоч і невеличке, зате близько од райцентру Нові Санжари: отак десь кілометрів три з половиною пройти через лісок, луки, а потім мостом через Ворсклу – і ти вже в «городі».

Батько мій, за свідченням його матері, а моєї бабусі Катерини, був чоловік динамічний і романтичний. Після дев'ятого класу він утік зі школи і подався на шахти. Там він потрапив в обвал, з якого дивом вийшов з ушкодженою правою рукою. Після такої оказії блудний син повернувся в Зачепилівку і пристав до райгазети, до якої дописував ще школярем. Починав, як ведеться, інструктором, а вже 1939 року дістався поважного редакторського крісла. Не знаю, як би склалася його доля, коли б не війна.

...Я ледь-ледь пам'ятаю батька. Але десь у підсвідомості, на дні мого серця, світиться невеликий міст через старицю Ворскли. Там ми прощалися. Невисокий, широкоплечий, він ще раз озирнувся посеред мосту, махнув нам рукою і рішуче закрокував на Нові Санжари, до військкомату. За кілька хвилин міст злетів у повітря. Сапери поспішали: то був рік сорок перший. Наближалися фашистські танки...

У спадок від батька мені залишилася його вишита сорочка голубим по білому, кишеньковий годинник з римськими цифрами на циферблаті. Та ще пам'ять, розмита часом і відстанню в сотні літ. А ще – загострене почуття обов'язку та залізне правило і право: не спекулювати на доброті держави і людській співчутливості. Батько пішов на фронт, хоч міг би скористатися «білим білетом», зважаючи на контрактуру правої руки...

Ще він залишив мені найдорожче – книжки, які бабуся Катерина якимось чудом зуміла вберегти від ворожого ока в часи окупації. А що читати я почав як на ті часи вельми рано – в п'ять років, то проштудіював їх ще до школи... У мене під рукою були академічне видання Пушкіна за 1939 рік, «Кобзар» Шевченка, «Ліс Микита» Івана Франка, «Гримить барабан» Шандора Гергея, «Вибрані твори» Гоголя, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та ще деякі серйозні книжки.

Мушу зізнатися щиро, що і моя рання грамотність була всього лиш наслідком педагогічного експерименту наймолодшої батькової сестри, а моєї тітки Віри Іванівни. Вона добровільно взяла на себе роль няньки і виховательки. І не лише вигодала мене, а й навчила читати та писати. Певне, з неї вийшла б добра вчителька. Але війна обірвала її навчання на дев'ятому класі і разом з іншими її ровесницями закинула в Німеччину, де вона пройшла всі дев'ять кіл фашистського пекла.

І все ж праця моєї тітки не минула марно, в чому вона переконалася невдовзі після повернення з триклятої чужини, заставши мене за студюванням... Мопассана. Книжка рішуче була забрана, а «любому другові» перепаало на горіхи.

Отже, в моєму літературному навчанні панували хаос і суцільна еkleктика. З прочитаного я переважно вловлював лише перший план, не докопуючись до смислу, та інтуїтивно відчував ритм не тільки римованої речі, а й прозової фрази. Певне, оця здатність та ще притаманний кожному потяг до змагання й спричинилися до перших моїх наївних римованих вправ.

Часу в мене для цього було більше, ніж досить. Після школи я похапцем робив уроки і брався до римовання. Переважно на пас-тівнику, де степ, нудьга та переліски хияють до самовдосконалення і рішучих замірів та задумів.

Бувало, що часто й пізнього вечора, коли вже всі вкладалися спати, я брався за олівець (перо тоді було розкішшю). І тут я мушу з великою вдячністю схилитися перед матір'ю, яка давала мені повну волю. Я в неї був один, до того ж дуже схожий на батька, отож вона берегла й заступала мене в усьому. А що з нею ми не бачилися цілими тижнями, бо угіддя нашого колгоспу лежали за 7-10 кілометрів од села, і в жнива зачепилівці їхали «в степ» на кілька днів, то кожні наші зустрічі ставали справжнім святом. Це свято завжди зі мною – і тоді, коли я виривався з Києва у рідні полтавські краї, до отчої хати, де на порозі, приклавши долоню дашком до чола, мене зустрічала найкрасивіша і найсвятіша для мене жінка – Мати, і тепер, коли її не стало і ми бачимося з нею тільки у снах та спогадах...

Першими терплячими слухачами моїх вправ були бабуся Катерина, тітка Віра Іванівна та її чоловік Микола Євдокимович Давиденко. Микола Євдокимович по-циганському смагливий, веселий, з тонким відчуттям гумору, страшенно любив дітей, і ті йому відповідали взаємністю: у його дворі завше було повно сусідської дітвори. Та й зараз, коли його доньки давно вже повиростали, на їхньому обійсті оптимістичний галас нових поколінь.

Микола Євдокимович був схильний до раптових непередбачуваних рішень. Отож одного дня, весело примружуючись, він наказав переписати на чистовик мої «вірші», по тому рішуче взяв мене за руку і повів... у райгазету. Отаким несподіваним чином із'явився мій вірш у газеті, коли я топтав дорогу до п'ятого класу.

Згодом я вже сам носив до редакції свою «продукцію». А оскільки чимало працівників газети, особливо найбільш стабільна її частина – друкарі та верстальники, – ще пам'ятали мого батька, то мене приймали там як свого. І довіряли настільки, що вже з восьмого класу я став ледве чи не штатним працівником: писав зарисовки, навіть «нариси», формував літературні сторінки, правив, вичитував, брав участь у плануванні номерів. Одне слово, моя подальша доля була визначена: 1953 року я вийшов на батьківську дорогу, вступивши на факультет журналістики Київського державного університету.

Я назвав тут чимало прізвищ не з родинного обов'язку, а з тим, аби підкреслити, що мені завше щастило на добрих людей, що завдяки їхній душевності, щирості й сердечності я ніколи не почувався безбатченком. Вони вчили мене найвищого – доброти, щирості й принциповості, і коли я щось справді зробив, то тільки завдяки їм. Певне, тому чимало моїх віршів, як те й критики помітили, мають конкретних адресатів, бо народ – це не безлика маса, а об'єднані воєдино люди, особи, кожен зі своїм обличчям, характером і вподобаннями. Кожен з них несе визначальні риси свого народу, як і народ – риси кожного з них.

В університеті мені було вчитись неважко, можливо, легше, ніж іншим. Знову ж таки не тому, що мав якісь особливі здібності,

а завдяки тим обставинам, про які йшлося вище: газету я знав не з парадного входу, а, так би мовити, «з кухні». Відтак на практиці, порівняно швидко відробивши свою норму в газетних жанрах, я ще встигав надрукувати кілька віршів.

1957 рік для мене особливий. На республіканському турнірі поетів (зараз такі не проводяться, а жаль!) я посів перше місце. Приз мені вручали відомі поети Степан Олійник, Микола Нагнибіда, Платон Воронько. Це була вельми приємна для мене несподіванка, оскільки ще до початку турніру я відводив собі роль статиста.

І хоч я вже зрідка друкувався в республіканській пресі, публікація у газеті «Радянська Україна» мала для мене неабияке значення. Вірш передрукували майже в усіх поважних журналах, аж до «Огонька» і навіть «Нового мира» включно; це створило мені досить широке паблісіті, аж таке, що одне солідне видавництво запропонувало подати рукопис. Я, звичайно, його подав, але невдовзі забув про те: наближались державні іспити. А потім – в 1958 році – почав працювати в республіканській комсомольській газеті «Молодь України», і вже було не до рукопису. Всеношні чергування змінювалися відрядженнями, а ті, в свою чергу, – відписуванням в номер. Одне слово, газетні будні.

Сталося так, що найчастіше мені випадало бувати на Лисичанському хімкомбінаті, який на той час оголосили комсомольською будовою. Буквально на моїх очах росли цехи, а з ними й молоде місто, яке відоме нині як Сіверськодонецьк. Неодноразові довготривалі відрядження давали мені змогу простежити, як разом з комбінатом і містом ростуть люди, як вони мужніють і дедалі глибше осмислюють життя і своє місце в ньому.

Серія нарисів, що з'явилися в газеті, після цих відряджень, привернула увагу видавництва «Молодь». Таким чином, першою моєю книжкою були не вірші, а документальна повість «За Сіверським Дінцем», яка побачила світ 1959 року...

Так, газета чимало забирає часу й енергії, але ж і дає вона поетові неоціненне: ти пізнаєш життя не з підрядників, а з оригіналу, у всіх його вимірах і виявах. І що найголовніше – зустрічі з людьми, а поезія ж – це передовсім людинознавство...

І от 1962 року у видавництві «Молодь» вийшла моя перша збірка «Б'ють у крицю ковалі»... 1964-го побачила світ друга збірка «Двадцятий вал», за яку мені присуджено Республіканську премію імені Миколи Островського...

Також друга збірка, що вийшла в Москві, принесла мені Державну премію СРСР 1973 року.

...1975 року в Нью-Йорку, де я перебував у складі делегації України на XXX сесії Генеральної Асамблеї ООН, мені виповнилося рівно сорок. Отже, повернуло на п'ятий десяток.

Це не так багато, але ж і не мало! Перейдено добрий шмат життєвого поля, за плечима вже якийсь досвід, отже, маю моральне право зробити деякі висновки. Принаймні для себе.

Перший з них категорично наказує: в жодному разі не легковажити словом і по змозі високо нести честь свого поетичного цеху...

Я згоден, що поезія – це передовсім інтуїція. Але ж інтуїція передбачає досвід, тобто знову ж таки – знання життя у всіх його вимірах.

Поезія – це і спалахи натхнення, і важкі робочі будні. Але робота ця має свою специфіку – вона невидима для стороннього ока, вона відбувається в естві поета: відбір, оркестровка, пошуки найоптимальнішої інтонації тощо. Читачеві до цього діла немає: він бере собі вже знайдене.

Отож іще один висновок: віршів не можна висиджувати, натужно, по-ремісницькому припасовуючи рядок до рядка. Вони мають вихлюпуватись на папір у мить спалаху натхнення, яке готується отією внутрішньою, незримою працею...

Мій ідеал поета найповніше схарактеризував Костянтин Миколайович Батюшков: «Перше правило... має бути: живи, як пишеш, а пиши, як живеш». Це нелегко. Але поки живий – їди!

...Сучасний поет, хоч як би він щедро був обдарований природою, не зможе втриматися на рівні часу, коли досконало не володітиме своїм ремеслом, себто віртуозним версифікаторством, усім спектром інтонаційно-ритмічних засобів, образних побудов,

зрештою, усім тим, що, за Франком, складає «секрети поетичної творчості».

Отже, він мусить – зобов'язаний! – бути інтелектуальною, високоосвіченою людиною, вільно орієнтуватися у світових надбаннях, бо тільки культура розуму, як твердить Брюсов, робить можливою культуру духу...

Не забуваймо слова Пушкіна: «Старик Державин нас заметил...» І хто знає, чи був би Пушкін тим, ким він є, аби не Державін чи Жуковський, які по-батьківськи вивели його на дорогу Великої Літератури!

Тож шануймо всіх чесних трударів на безмежних ланах слова. Вони гідні того, бо разом творять літературу нашу!

Особисто мені в поетові імпонує передовсім почуття власної гідності. Себто уміння з гідністю реагувати на критичні зауваження щодо своїх творів. Звичайно, йдеться про високо фахову, доброзичливу критику, а не волонтаристські наскоки з голоблею, інкрустованою ярликами.

Реноме поет здобуває і підтримує на належному рівні тільки своєю творчістю і громадянською позицією. Що вищий потенціал, то менше потребує він декларування, відстоювання, утвердження, пробивання.

Ще хотілося б побажати од щирого серця: позбутися дуже, на жаль, поширеного ганджу – заздрості. Нічого гріха таїти, трапляються особи, навіть обдаровані, які визнають у літературі тільки себе. Коли їх товариш створює цікаву, талановиту річ, вони намагаються або не помітити успіху, або знизити його схидними репліками, двозначними натяками чи, в кращому випадку, замовчати. Це свідчить про те, що людина має схильність до дріб'язковості. Дріб'язковість же, як іржа, підточує талант. Тому треба мати мужність, упіймавши себе на заздрості, негайно вдатися до кардинальної терапії. Себто стати над собою, примусити себе об'єктивно оцінити вартість сподіяного побратимом. Коли досягнеш цього, ти почнеш радіти успіхові товарища як своєму власному. А здатність радіти досягненням друга – то вже талант, якому немає ціни.

Виросте ж він од усвідомлення тої істини, що ти – лише рядовий літератури, що без неї, себто без своїх побратимів, ти – нуль...».

Все це сказано з власного гіркого досвіду, виношено й вистраждано. Бо в оцінках доробку самого Бориса Олійника, при всьому незаперечному й неспростовному таланті його, спостерігалася тенденція до заниження: не можна сказати, що критика і, як тепер модно говорити, «загал» не приділяли йому уваги. Але у визначенні його місця в нашій поезії намагалися втиснути Бориса Олійника в середину якоїсь обойми, хоч середнім він ніколи не був і бути не міг саме з огляду своєї яскравої самобутності і ненавидів сірість, про що й написав у знаменитому вірші «Середній». В артилерійських стрільбах використовується недаліт і переліт. З них потім будується «вилка», і ціль накривається. Так от Борисові об'єктивні попадання не загрожували: весь час був «недаліт» в оцінці його книг і публікацій. Чого б то? З якого доброго дива?!

Зараз оце, перечитуючи Олійника, дивуюсь самому собі: при всій моїй любові до його поезії як же я сам недооцінював її! А значить, і його талант. Тобто наді мною, дуже невіддатливим на чужі міркування, все одно тяжіла ота загальна тенденція применшити вагомість Олійникового внеску в нашу українську літературу, значимість його непересічної особистості. Недарма ж він уже за другу книгу в Москві отримав Державну премію Союзу РСР в 1975 році, а Шевченківську премію – тільки у 1983-му. Тобто через вісім років! А мало б бути навпаки...

Ну в кого з наших поетів, навіть поетів-фронтовиків, є отакий вірш?

НА БЕРЕЗІ ВІЧНОСТІ

В колонах Поротно. Крізь попіл, і бронзу, і мармур.
З непам'яті. З пам'яті, з виру морського і суши
Солдати, матроси, сфрейтори і командарми
Проходять, проходять повз нас, і грядущих, і сущих...

...Програмний вірш не лише покоління дітей війни, якими й були шістдесятники. Тема Світу і Всесвіту загніздилася в Олійникові ще тоді, як він ходив у «полинялому картузику», як дядько Микола Євдокимович вів його за руку з п'ятого класу в редакцію районної газети: діти війни бачили своїх загиблих батьків не «у незнаомого поселка», а в центрі Всесвіту – тільки ж за нього міг загинути батько, а не за якусь там «безымянную висоту». Знаю по собі: з глухого села у широкий світ тягне сила неймовірна і неуявна для жителів міста або столиці – звідси ніби вже й дороги нікуди немає. Бо куди ж іще прагнути, якщо живеш у столиці?

Так і бачу їх, коли оглянуся в Борисове дитинство, як вони йдуть мостом через Ворсклу: великого й доброго дядька Миколу Євдокимовича і малого, білоголового, круглоликого п'ятикласника-сироту, у якого війна забрала молодого батька. Забрала назавжди, навіки! І з цим треба було миритися. Рано серйознішати. Ще раніше відповідати за всі свої вчинки. Бо ж нікому заступитися за тебе, захистити тебе. А мати в полі та в полі. «В степу», – як кажуть в Зачепилівці. «На степу», – кажуть у нас, в Новоолександрівці, що виникла в Дикому полі 1862 року, переселена з Полтавщини. Бо так же ж усе впізнавано і знайомо! Що в біографії Бориса Олійника та його родинних і побутових зв'язках, що в шкільному житті, захопленні книжками, в отих мандрах у літературу через районну газету. Тільки у Нових Санжарах звалась вона «Ленінським шляхом», а в Баштанці – «Під прапором Леніна». Боря Олійник в п'ятому класі надрукувався, а я – в десятому.

Цю спорідненість, їй-право, відчуваєш інтуїтивно, ще й не знаючи подробиць біографії: з поведінки, з поезії, з уподобань і позицій. У нас не було такої вже великої дружби – оберталися в різних колах. Але приязнь була на якомусь душевному рівні.

Коли ж цей колишній зачепилівський хлопчик «в полинялому картузику» засвітився на весь Радянський Союз у Великому Кремлівському палаці як заступник Голови Ради Національностей Верховної Ради СРСР, ми не зводили з нього захопленого погляду: наш, наш! І на такому високому посту!

Милувалися: як він достойно, з якою гідністю представляв там Україну, свою Зачепилівку і нашу українську літературу. А він і справді поводився гречно й шляхетно у всіх непростих парламентських колізіях та перипетіях. І його виступів чекали мов одкровення: були вони завжди правдиві, загострено-полемічні, чесні й прямі, без ніяких політичних евфемізмів і хитрувань. Били супротивників з Міжрегіональної депутатської групи, як вони самі кажуть, «не в бровь, а в глаз»! Відстоювання істини в політиці – справа вельми складна й ефемерна. Але саме прагнення істини й забезпечило Борисові неабиякий політичний авторитет. Він ріс і зростав від виступу до виступу. А коли почав виїздити в «гарячі точки», де його знали як поета, і втихомирював пристрасті, як ніхто інший, авторитет його виріс незмірно і навіть небезпечно. Так що й Горбачов не раз змушений був вдаватися до реверансів: «Мой друг Борис Олейник».

Але в Бориса Олійника позиція була досить відмінна від позиції «міченого» руйнівника великого Радянського Союзу. І він ніколи не крився з цим: неодноразово попереджав Горбачова про хибність обраної ним лінії і з трибуни Верховної Ради СРСР, і партійних пленумів. Та все те було марно, бо запродавцям вороття вже нема: навіть якби вони й отямилися та намірилися повернути «навспак» – нові хазяї не дозволили б! Про це Борис блискуче написав у відомій книзі «И увидел я другого зверя...», або Два роки в Кремлі.

Ця книжка не була несподіванкою. Бо не була ні «зрадою» Горбачова, як намагалися подати її недруги, ні якимсь поворотом чи ревізією поглядів – вона зродилася саме з незмінної патріотичної позиції Олійника, з його чесності перед історією і державою, з його особистої порядності й послідовності у відстоюванні своїх поглядів, своєї позиції. В цей брехливий час демагогів і перевертнів Борис Олійник світився тоді і світиться зараз світлом Правди й Добра! За те його й любили і люблять і в Україні, і в Європі, і не тільки!

Вже одне те, що його, комуніста, тричі обирають віце-президентом Ради Європи, говорить само за себе. До його думки, до його голосу і там прислухаються, як прислухалися на сесії Верховної

Ради України. А нам залишається тільки втішатися й радіти, що Зачепилівка Новосанжарського району на Полтавщині народила, вивчила й виховала без батька цього «хлопчика у полинялому картузику», якого ми любимо і гордимся ним!

А він ні в далеких світах, ні тут, у Києві, ніколи не забуває її, як і свою матусю, оту Сиву Ластівку, що давно вже стала ніби й нашою матір'ю. Ця синівська вірність Матері, рідній Зачепилівці та рідній землі, а отже й рідному народові, вигідно вирізняє його й з-поміж найвизначніших наших поетів:

Ти – зорею. А я – кленом... Ти – зорею...
Ах, коли б так і лишилось у віках!
І ходив би поміж небом і землею
Білий вітер у пухнастих чобітках...

Зачепилівка не зводить закоханого погляду зі свого видатного сина, що зачарувала давно і Україну, і Європу. Але й він її не забуває ні в Парижі, ані в Страсбурзі, ані в Києві: міцно приріс до неї серцем, як пам'яттю приріс до своєї матері, до загиблого батька. Тому лине серцем до тих людей, серед яких ріс і виростав, з якими ділив усе, що випало на долю. Один із найкращих його творів, паспорт його душі, посвідчення синівської любові й відданості своїм рідним людям – вірш «Про хоробрість».

...Який пронизливий цем любові, співчуття й тихого зачудування ллється на нас із цього вірша, написаного років сорок тому!

...А ось зовсім інші персони і персонажі, зовсім з іншого світу! Але як вільно почувається наш поет і тут! Як глибоко проникає він у їхню справжню, а не показушну суть крізь машкару добродійності і фарисейського святенництва:

Іезуїт цілує туфлю папи,
Навліп зламавши губи неживі...
А із свічок середньовічних капа
До всього звичний та байдужий віск.

М'який та добрий і до всіх лояльний,
Він бездоганно гра жакливу роль
Ще з того дня, як на руках Лойоли
Сховав під себе лютеранську кров.

Іезуїт до туплі губи тисне...
А папа зна, що все це – лише гра.
Та, добре навчений ховати мислі,
Він навіть з Богом у покірність гра.

Він грає роль... А віск байдужо капа.
І, склавши звично руки на живіт,
Не вірить й крихти езуїту папа,
І тим же платить папі езуїт.

Вірші, які я тут цитую, написано ще в 60-ті роки. А які вони актуальні й сьогодні?! До багатьох роздумів і настроїв у цих віршах сумовито озивається ще й ностальгія – за молодістю, за тими часами, за роками, що пролетіли й не вернуться. Та й мало ще за чим? У житті завжди було більше місця для печалі, ніж для радощів. То що вже говорити про дні нинішні? А все ж, а все ж...

Не тъмяніє, не старіє Олійникова позія і в ці гіркі та розшарпані часи. Бо, як усяка справжня поезія, вона здається вічною:

ПАРУБОЦЬКА БАЛАДА

Я летів красивим чортом
На коні, як ворон, чорнім –
Біла піна падала, як сніг, –
Ех, до тієї Чураївни,
Що клялась від третіх півнів
Рушники послать мені до ніг,
Та до тієї... До такої,
Що як поведе рукою –
Солов'ї вмирають навесні!

Я летів... А на Купала
Дві зорі підбито впали,
Заридав у глухомані сич...
Гей, скоріше, коню-друже,
Щось мені на серці тужно,
Щось не договорює ця ніч,
Та ще ж, як на чиюсь намову,
Загубилася підкова...
Щось недобре затаїла ніч.

Я влетів з розгону в ранок
Під високий білий ганок,
Де колись уста її пізнав...
Тільки чом це так вогнисто
Сіють музику троїсті?
Чуєш, коню, що б воно за знак?

Розчахнулись нагло двері –
Став біліший від паперу:
Вийшла Чураївна... у фаті.
Тонко скрикнула, мов чайка.
Випала у свахи чарка.
Три музики зблідли, як святі...

Туга за втраченим коханням – може, єдиним на все життя! Образа і молодече зухвальство перемішалися в цьому вірші, у цій «Парубоцькій баладі», немов у казці. Та й сама балада сприймається як притча із блукаючим сюжетом. Але в оркестровці Бориса Олійника, в чудесному ритміко-емоційному та образному ладі вона справляє таке сильне враження, що я ось вкотре читаю й перечитую її і не можу стримати сліз співчуття і захоплення її героями і майстерністю поета. І не знаю, чого тут більше. Бо все воно тут, як і належить у справжньому художньому творі, злилося і утворило таку живу, динамічну, виразну і яскраву картину, без якої важко уявити нашу поезію.

Так само викликає захоплення, але зовсім на інший лад, вірш «У поета гроші завелись...», названий автором «Притча»:

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори обліслі:
«У поета гроші завелись?
У поета? Гроші? Та облиште!»

Критик цю проблему охопив
Оком всевидючим і недремним:
«Ну, якщо авансом не пропив,
То тепер уж проп'є напевне».

Рахував зневажливо касир,
Обиватель млів: «Живуть же, гади!»
А поет розгублено косив
На поважну паку безпорадно...

Як тоді зворушила нас усіх ця чудесна притча! Як і всі інші, наведені тут і не наведені, вірші, балади, поеми, інтимна і громадянська лірика Бориса Олійника. Публічно – у пресі, на письменницьких з'їздах і пленумах – визнавався і його незаперечний талант, оригінальність його поетичного мислення, віртуозне володіння віршуванням. А в «кулуарах», як тепер модно висловлюватися, – в застіллях, на кухнях, у всіляких збіговиськах – ні-ні та й просичить хтось зміїно то про «селянськість», то про Зачепилівку, в любові до якої поет ніколи не крився ні у віршах своїх, ні в публічних виступах, ні в бесідах з колегами. Але навіть відданість своєму рідному красві і рідним людям ставилася й ставиться йому на карб.

Хто нам не тикав, хто не «ліз гадюкою в очі» (вираз Дмитра Кременя) то мужичо-селянським походженням, то неуцтвом (навіть Григору Тютюнникові закидали, що він, мовляв, не знає як слід світової літератури, – сам це чув на засіданні творчого об'єднання прозаїків при обговоренні його новел), то

традиційністю. І до цього пора б уже звикнути. Але не звикається. Бо зараз особливо загострилося намагання будь-що вирватися в ефемерну «еліту» – в авангард і андеграунд, в модерн та постмодерн, котрий виливається в звичайнісінькі матюки. Аби тільки «по-новому», «по-західному», «по-європейськи» та «по-американськи», як вони думають.

Будем жити, панове, працювати в ім'я незалежної України, а не зводити ідейні рахунки, та ще й на фальшивих бланках! Ось як пише поет у вірші «Робота», присвяченому пам'яті Євгена Оскаровича Патона:

Одні залюблені в старі листи.
Ті – в музику. А ті – в руді томища.
Таке життя... А він любив мости.
О, не любив – кохав. А може, й вище!

Він їх не слав, не креслив, не мостив.
Він їх ліпив і дарував їм душі.
Під серцем тихо, як дітей, носив
І клав на сон грядущий під подушку.

Вони з уяви прагли висоти,
Громохкі і тендітно-елегантні,
По котрих би Улановій пливти –
Ефірно так, на голубих пуантах.

Як ворожбит, він блискавки метав
І мав суворий аскетичний профіль.
І впертий до затягості метал
Лягав ритмічно у залізні строфи...

...Отак би й нам працювати, як Євген Оскарович Патон будував мости, як Борис Олійник пише вірші, а не розводити чвари, роздаючи направо й наліво паспорти то на безсмертя, то – на

ганьбу. Хемінгуей таких роздавачів називав не інакше, як «вши, ползающие по литературе» (переклад Кашкіна). А делікатний доктор Чехов казав і писав, що таких, як Скабічевський, котрий у пресі пророкував йому, п'яному, смерть під парканом, треба вбивати палкою по голові.

* * *

Побиття і потоптування найталановитіших стає в нашій літературі чи не нормою?! Та дивуватися вже нічому: згадаймо, що витворяють з Шевченком, Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським, Головком, Довженком. Гончареві новоспечені лауреати Шевченківської премії та давні його професори по Харківському університету відмовляють у власному індивідуальному стилі. Кому? Найкращому, найблискулішому стилістові нашої прози?! Та що ж ми за нація така? Що ми за література?! Горе, та й годі!

У цей же ряд оббріханих, обпльованих, безпідставно зневажених вписуються і Олійник із Базилевським. Подивіться на цей ряд! І поміркуйте, хто ж править бал зараз у нашій літературі? Чи не має рації Коротич, коли у відомому інтерв'ю нашій славетній «Літературній Україні» кинув «крилату» фразу: «Сірі починають і виграють». Ми всі тоді обурилися. Всіх нас охопив «благородний гнів». Але погляньмо на себе в дзеркало! І кого ж ми там побачимо? Сірих чи мишастих? І всі – генії!

Про коріння й природу ненависті й брехні на адресу Бориса Олійника розмірковують вже давно помітні в Україні люди – розумні, чесні, благородні: Володимир Базилевський, Іван Бокий, Леонід Талалай, Віталій Возіанов. І не тільки розмірковують, а й виступають на його захист в пресі, під час всіляких культурно-літературних заходів. Немає лише доступу на телеекран і в радіоэфір, де богують, безкарно порушуючи закони й саму Конституцію, ставленики «олігархів» та іже з ними.

Володимир Базилевський, наприклад, ще 1995 року написав блискуче есе «Клич гнізда», пропонував його всім редакціям – ніде не взяла, а самого розпинали за інші його роботи. Прекрасну

розвідку про Бориса Олійника написав і опублікував Леонід Талалай. Зветься вона «Останній романтик». Тиражі, однак, настільки малі, що і найталановитіше лишається, як правило, непоміченим.

Більше таланить Іванові Бокому: він друкується в півмільйоннотиражних «Сільських вістях», і його постійні публікації там стали неабияким духовним надбанням цілої України.

Але найбільше вражає його передмова до останньої книжки «Тамна вечеря», удостоєної Міжнародної премії імені М. О. Шолохова. В ній Іван Сидорович теж розмірковує про цькування нашого поета: «Однак для чого оця кампанія цькування, – дивується він, – звідки ця хвороблива зненависть до людини, яка, хоч як їм не хочеться того визнавати, морально вивищується над ними просто-таки незрівнянно?»

Найкраще на це відповів сам Борис Олійник: «Ну, це ж природно! Відступник найбільше ненавидить того, хто не відступився. І – зятяте: не мені вони мстять. Вони мстять собі за власне кривовірство, за малодушшя, за власне відступництво. Бо добре відають: все потаємне раніше чи пізніше, як свідчить апостол, стане явне. І раніше чи пізніше люди спізнають всю ницість їхніх мізерних душ. Ті ж, хто не відступився, уже своєю присутністю створюють тло, на якому особливо контрастно проступає вся їхня трухлява суть. Звідси й особлива зненависть до тих, хто не відступився від своїх принципів і позицій».

«Ні на кого з політиків, – продовжує Іван Сидорович, – державних діячів чи наших культурників в останні роки не велася така масована атака, як на Бориса Олійника, переконаного українського державника. Хіба що в період розгулу сталінських репресій та в роки перебування в Україні Кагановича по війні...»

Борис Олійник багатьом стоїть на перепоні.

На перепоні, власне, стоїть народ, совість якого й уособлюють такі чисті люди, як Олійник». Краще не скажеш!

Та кому ж служать хулители? Задумувалися вони коли-небудь над цим? Чи діють навмання, втрачаючи здоровий глузд і керуючись заздрістю до його таланту і сліпою ненавистю саме до його

непоступливості у відстоюванні своєї позиції, до його невідступництва?!

Ось вам, панове, орієнтир, який ви ховаєте в чорних сутанах своєї ненависті, але на який тримаєте курс:

МАРШ ПЯТОЇ КОЛОНИ

Де ви днесь, панове коммутанти –
Видатні мініяйли прапорів?
На яку адресу вам писати,
Між яких ловити кольорів?

Кажуть, в радикалів грають нерви,
Коли ви, впадаючи у шал,
Пісте натхненно «Ще не вмерла...»,
Як учора – «Інтернаціонал».

Кажуть, ви тепер б'єте поклони
Так же ревно, як у ті часи
Били у церквах святі ікони
І сукали дулі в небесі.

Гей, пильнуйте, хлопці-радикали, –
В коммутантів незмінима суть:
Нас вони учора продавали,
Вас вони узавтра продадуть...

Спогадаймо пору незабутню,
Як вони в серпневу зорепадь
Обміняли зірку п'ятикутню
На місця в колоні нумер п'ять.

Чи не туди ж мітите й ви, панове? Але питати марно: хто ж зізнається в таких таємних намірах? Адже п'ята колона чи не найтаємніша! І завжди – мерзенна і продажна.

І вони ж, як дійде до порубу, –
Не змигнувши оком, без сум'ять
Обмінюють вашого тризуба
На місця в колоні номер п'ять.

.....

.....

А тепер – хором:
– Голубаво-жовті і червоні,
Чуєте: під маршів перегуд
Коммутанти п'ятої колони
З яничарами навперегони
Україну на торги ведуть!

Кого обстрікуєте, лукаві! Чи не пора вже злазити з сідел розбрату та відпускати підпруги злопыхательства?! З 1991-го ви і ваша газета зводите рахунки, спеціалізуючись на Борисові Олійникові. І що з того вийшло? Де він, а де ви, «свідомі» та «пильні»?

Він написав найвидатнішу поему останнього десятиліття «Трубить Трубіж», видав збірку «Таємна вечеря», відзначену Міжнародною премією імені Шолохова. А ви й ваші однодумці в Народній Раді незчулися, як позбавили Україну статусу ядерної держави – розпродали ракети, висадили в повітря пускові шахти-установки під Первомайськом та Хмельницьким та все рядитеся в шати її «захисників». Від кого? Проти кого воюєте?

Проти слов'янської єдності? Проти ідеї й програми Кирило-Мефодіївського братства, заснованого Костомаровим, Кулішем, Гулаком і Шевченком? То так і скажіть. Але перед тим подумайте: чи не скочуетесь на позиції Дубельта й графа Орлова – начальника «Третього Отделения Его Императорского величества»?! З ким же ви, майстри політики і культури: з прихильниками Кирило-Мефодіївського братства чи з його карателями? Схоже, що нині, якби попався вам Шевченко, ви б не обмежилися й десятилітнім засланням в солдатчину – загнали б пожиттєво.

Запитання не риторичне: покинули ж Тараса Григоровича напризволяще, на поталу бузинам та «різним прочим» грабовичам – «сучасно мислячим вченим», що роблять з нашого Генія і Пророка то «антисеміта» за «Гонту в Умані», то «міфотворця-брехуна», то «п'яницю» та «гомосексуаліста», а то вже й «вурдалака». А ви й слова не промовите в суді на його захист, «передовіривши» відстоювання його доброго імені Василеві Лисенкові, одинокому, як перст, та ще й без ламаного гроша в кишені. А самі кидаєтеся «захищати» Україну від слов'янського братства?!

– Теж мені «захиснички», пекло його голову! – сказали б у нас в Новоолександрівці.

Бо – чим же обурюватися? Дружбою з братами білорусами та росіянами? А ви чого хочете, панове? Розбрату? Ненависті? Ворожнечі?

Так тут ви й геть не оригінальні! До розбрату закликав і планував його Аллен Даллес ще перед кінцем другої світової війни у своєму таємному стратегічному «Плані для СРСР», розробленому навесні 1945 року.

«Хамство і нахабство, брехню і обман, пияцтво і наркоманію, тваринний страх одного перед одним і безсоромність, зрадництво, націоналізм і ворожнечу народів, *перш за все ворожнечу і ненависть до російського народу*, – все це ми будемо спритно і непомітно культивувати, все це розквітне махровим цвітом».

Впізнаєте, панове, відлуння цих настанов, цього «Плану для СРСР» Аллена Даллеса у своїй «Заяві»?

Усвідомте, нарешті, під чию дуду танцюєте, і злязьте з горбоконика люті й ненависті та зробіть щось путнє для України замість того, щоб бавитися мітинговою лексикою й фразеологією. Бо, доки ви цим займаєтеся, Україну та її народ доведено «до ручки», як кажуть в Одесі: з десятого місця серед найрозвиненіших країн світу, на якому вона була за часів «тоталітаризму», Україну пожбурено з анклаву ядерних держав у становище країн «третього», а то й «четвертого» світу.

Вона стала колонією чи субколонією, сировинним придатком «золотого мільярда», ринком «живого товару», мертвого виробництва, безробіття і найдешевшої в світі робочої сили.

А ви все «пильнуєте» – шукаєте ворогів там, де їх немає і не може бути. Чи не сняться вам лаври колишнього міністра оборони США Джона Форестолла, котрий з криком: «Росіяни йдуть!» – викинувся з вікна свого кабінету в Пентагоні.

Не можна не навести тут програмний вірш, який є подією не лише в Борисовому доробкові, а й в усій нашій поезії. Йому найперше з'явитися б на шпальтах письменницької газети. Але де там! Олійника там вносять у поминальну граматку тільки «За упокій».

ТРЕТІ

Знову чорне вивели на біле,
Біле – заплювали в чорноту.
Пики одне одному набили
За свою! За правду!! За святу!!!

Спогадали рани і зарубки.
Виставили кожному борги, –
І взялися зводить порахунки,
Ревно наминаючи боки.

Доки на мечі кували рала,
На тризуби – молоти й серпи,
Треті загребущо рвали й крали
Від ракет, ікон і до сапи...

.....

Раптом спогадали про Україну.
Глянули – руками розвели:
– Хто ж це нам побив горшки і спини,
Хто ж це нашу хату розвалив?! –

І шукають лютими очима
Ворогів нових за три межі.
А тим часом треті за плечима
Ділять між собою бариші.

Отож розплющуйте очі та подивіться незашореними очима, звідки на нас лихо звалилося. Від кого? Може, від Льва Миколайовича Толстого чи Пушкіна? Від Лермонтова й Достоевського? Від Чехова й Буніна? Від Тургенева й Фета? Від Тютчева й Купріна? Яких вилучено з шкільних програм та вузівських курсів і переведено в розряд «зарубіжної літератури»?

Той, хто їх вилучав, той і «Заяву» писав, сповнену ненависті до Росії, до російської літератури й культури, до російського народу, якому нав'язується «ментальність орди». А русичі де були – у Київській Русі чи у військах Чингісхана і Батия? Чи, може, вони були на Калці? З Дмитрієм Донським? А теперішню Росію хто розпинає? Хто загнав її у злидні, не кращі й не гірші, ніж в Україні? Подумайте, панове! Гарненько подумайте, то, може, полуда спаде з очей – і ви нарешті побачите «третьох», про яких вже відколи говорить нам Борис Олійник. А ми його або не чуємо, або вдаємо, що не чуем. Або не хочемо чути. Бо чскаємо манни вже й не з небесі, а із-за океану.

Підставляйте обидві пригорщі. Вже «дали» і на «саркофаг», і на закриття Чорнобильської АЕС, і на будівництво нових блоків Рівненської та Хмельницької АЕС. «Дали» і «дадуть» – два білих, а третій – як сніг! Казав пан, кожух дам, та слово його тепле. Так само, як відшкодували нам запобігливе, лакейське позбавлення статусу ядерної держави. Як повернули вартість вивезених в Росію ракет та ядерних боєголовок. Як відшкодували нам ще заподливіше знищення пускових шахт, яким немає ціни! Або літаків – стратегічних бомбардувальників, котрі тактико-технічними параметрами переважають американські.

Жодна з цих пекучих, навіть трагічних для України колізій не обійдена Борисом Олійником ні в публіцистиці, про яку ще

згадаємо, ні в парламентських виступах, ні на засіданнях Ради Європи. Не цурається таких «прозаїчних» мотивів і його поезія, як ми пересвідчилися з наведених прикладів. І завжди це сприймається органічно, не натужно. Віртуозне володіння словом, ритмом і мелодикою, абсолютний поетичний «слух» – саме ці якості й дозволяють Борисові вільно невимушено поводитися з будь-якою темою у своїх віршах. Тому, саме тому його палітра така багата на кольори й відтінки, а поезія – тематично розмаїта. Ось приклад:

Я спокійно б лежав під вагою століть,
Я б давно вже й землею став,
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Як це не схоже на «Марш п'ятої колонії»! Яким поетичним флером оповита сама тональність – довірлива і трохи лукава, з гумором! Тут поет ніби легенько кепкує з самого себе і запрошує й читача сприймати його захоплення не те щоб несерйозно, а з молодечею іронією, з усміхом, навіть з поблажливістю.

Вже зітліли до кореня меч і щит,
Наді мною гуде Дніпрельстан.
Але ж бісове зілля на кручі стоїть
Огорнувши вітрами стан.

Цей метафоричний рефрен, цей символ дівочої вроди й чарівності пронизує вірш «नावиліт» і надає йому дивовижної легкості й грації.

Це було зо дві тисячі з гаком літ,
Коли стрів мене вражий спис:
От як стала на кручі, так і стоїть,
І в зіницях лукавий біс.

І зове, і чарує бровою-крилом,
І п'янить, мов козацький мед,
Перехоплений в стані купальним зелом
Ворожбитського зілля букет...

...Вдумаймося у цей вірш, перечитаймо його! І нам відкриється безконечна й безмежна далечінь Олійникової поетичної натури, а не лише майстерності. Хоч би чого він торкнувся, все під його поглядом і під його пером стає поезією – чарує і кличе, манить і обіцяє нові й нові емоційні та настроєві відчуття, яких ми ніби й не знали, а тільки здогадувалися про них, а тепер зустрілися з ними віч-на-віч, впізнали їх і зраділи, як радіємо улюбленій музиці, котру давно не чули...

Ось чому його поезія так вабить найстрогішого, найвимогливішого прозаїка-стиліста Юрія Бондарева. Навіть він, надзвичайно стриманий і суворий, пише в своїй передмові до «Избранного»: «Я процитировав строфи цих прекрасних стихотворений и едва сдержал себя, чтобы не привести их текст полностью. В самом деле, мне пришлось бы цитировать автора слишком много, ибо почти в каждом стихотворении, в каждой поэме его есть чарующая сила ритма, рифмы, метафоры, не похожих на близлежащие образные структуры своей дерзостью, неожиданностью и вместе внутренним изяществом». Наводжу ще раз цей пасаж дорогого мого побратима-фронтовика, великого письменника Росії, бо й сам не можу втриматися перед спокусою щедро цитувати поезію Олійника, її не можна не цитувати! Бо йдеться ж тут не про Бога – Святого Духа, а таки ж про видатного нашого Поета, не «прочитаного» ще по-справжньому!

На моє глибоке переконання, ще й досі не сформувалося справжнє публічне, а може й національне, уявлення про значущість поезії Бориса Олійника для нашої літератури, про її масштаби і місце в житті українського народу. Бо це істинно народна поезія! Висока, правдива й прекрасна. В ній яскраво відбилася сама Україна, сучасна й історична, її мрійливий, працелюбний і скромний народ. Я вже говорив про це, але треба ще й ще раз підкреслити

саме народність. Високу художність і філософську глибину цієї надзвичайно талановитої поезії, виразної, яскравої, самобутньої. В особі Бориса Олійника маємо національного поета в найкращому, найповнішому розумінні цього терміна. З таким поетом не гріх стати й перед Європою! І перед світом.

Мати наша – сивая горлиця,
Все до її серденька горнеться:
Золота бджола – намистиною,
Небо – празниковою хустиною.
Сивий дуб – прокуреним прадідом,
Білочка – мальованим пряником,
Жура-журавель над криницею –
Чистою сльозою-водицею,
А земля – пшеницею ярою,
А літа – замисленим явором,
Що із сорок першого журиться:
«Де ж це, молодице, твій суджений?»
Місяць – непоколотим золотом,
А береза – вранішнім солодом,
Хата – ластівками над стріхою,
А туман – вдовиною втіхою.
Крашанкою – сонечко в миснику...
А вона до всіх до них – піснею.

Вище фольклору ж – тільки Бог! З нього, з фольклору, вийшли всі епоси: «Нібелунги» і «Загибель Богів», «Іліада» і «Одіссея», наше «Слово о полку Ігоревім». Думи й пісні – це ж і є фольклор, наближення до якого – найвища ознака художності. Віянням фольклору пронизана вся Олійникова поезія.

* * *

Ось він іде з перших рядів партеру по встеленому килимом проходу – гречний, зграбний, зібраний. Ще здалеку усміхається. Але

стримано і трохи сором'язливо, ніби вибачаючись. За усталеною традицією, обнімаємося й чоломкаємося по-козацькому тричі.

– Ну що ж це з Шевченка роблять лише переспівувача Давидових псалмів? – з обуренням кажу йому з ходу. – А цитують – гірше, ніж за Суслова–Маланчука: «Раби, підніжки, грязь Москви!» – і обривають в найкращих традиціях тоталітарного контролю!?

– Сан-Санич, – заспокійливо бере мене під руку, – ви ж не хочете, щоб ми знову сварилися з Варшавою? Бо що таке «Варшавське сміття – ваші пани, ясновельможні гетьмани»?! Це ж образа суверенної держави, що має нас вивести в Європу! Віце-прем'єр з гуманітарних питань не може дозволити собі такої вольності. Як ви не розумієте?

Дивлюсь на нього, дивуюся, захоплююся лукавою дотепністю і мовчу.

– Скажіть спасибі, що хоч це сказано. Що підкреслено Шевченкову освіченість, його захоплення біблейськими мотивами. А ви що ж хочете, щоб тільки «я пас ягнята за селом»? – питає цілком серйозно.

І я не розумію: жартує, іронізує чи й справді виправдовує доповідача? А в очах – бісики. А на губах – натяк на усмішку. Трохи поблажливу, а трохи й іронічну. Стоїть переді мною – рівний, з гарно розгорнутими плечима. Щось зухвале, навіть задерикувате вгадується в усій його доладній постаті, в отій недбало засунутій в кишеню руці. А навколо нас, у проході, зразу виникає натовп:

- Доброго вечора, Борисе Іллічу!
- З Шевченківським святом вас!
- Раді вас бачити!

І всі тягнуться до нього, щоб потиснути йому руку, всі, ніяковіючи, намагаються засвідчити свою приязнь – чоловіки, жінки, старі й молоді. Обступають Бориса все тісніше, відтирають від мене чи мене від нього все далі. Забивають прохід. А дівчата намагаються протиснути поміж руками Борисові книжки й блокноти для автографів. Радісно дивитися на ці вияви приязні і слави, бачити, як спокійно, з яким достоїнством сприймає все це Борис,

неквапливо й спокійно тисне руки й ледве вклоняється, дивлячись у вічі тому, хто вітає його.

І всі ті обмови, закиди й «шпильки» здаються зараз, перед виявом такої одностайної прихильності й визнання, далекими-далекими й дріб'язковими, нікчемними й осоружними. І гордість за побратима, а також за нашу поезію переповнює душу. Ховаю її, ховаю. Намагаюся нічим не виявити – Борис цього просто не зносить.

Так було не раз і не два. Так є й тепер. І завжди. І усвідомлювати, бачити це радісно, радісно, й край! Ще й як радісно! Бачити отого зачепилівського хлопчика «у полинялому картузику» в славі й визнанні.

«Все минає», – сказав цар Давид.

«Нічого не минає безслідно», – поправив Соломон Премудрий свого мудрого батька.

І з тих далеких, навіть не біблейських, а доісторичних часів дві оці незаперечні констатації супроводжують людство на його етнографічному, етичному й естетичному шляхах беззмінно. Хоч за метушнею і повсякденним дріб'язком іноді, а тепер все частіше, забуваються.

Борис Олійник, здається, про це не забуває ніколи! А ніби вивіряє кожен свій крок саме цими мудрими постулатами: їхній відблиск осяває всю його поезію, кожен крок його і вчинок. Бо інакше як би ж він, комуніст, що «не витер чоботи об прапори», удостоївся не лише честі очолити парламентську делегацію України у Раді Європи, а й обиратися її віце-президентом? Тричі!

Вдумаймося в цей факт. Вслухаймося в його слова, мовлені з трибуни Верховної Ради, на форумі слов'янських народів Білорусі, Росії, України, на парламентській асамблеї Ради Європи, – і ми зрозуміємо всю абсурдність злопихательських закидів на його адресу. Відчуємо і усвідомимо дріб'язковість і ницість переляканих хуторян, що хотіли б відгородитися від світу не крилами, як Драчів дядько Іван, а чванливою самодостатністю, запобігливим догоджанням Заходів та заокеанському «хазяїну».

Ось один з його найсвіжіших виступів: подаю в оригіналі, щоб не пропустити, як заповідав нам Шевченко, «ані титли, ніже тії коми».

Выступление Бориса Олейника на форуме славянских народов Беларуси, России, Украины (Москва) 1 июня 2001 года.

«Высокодостойные беларусы, русские, украинцы, славяне и всяк суще народы на земле!

Фронтальная атака на славянство и, прежде всего, на его православное крыло особенно ожесточилась в последние два столетия. На острие этой атаки – Сербия и Россия.

Международная закулиса последовательно создавала образ врага в лице русского народа, который, мол, то и делал, что давил, угнетал и запрещал. А посему эти и подобные спекуляции мы обязаны дезавуировать не только и даже не столько ради защиты русских (они сами справятся), сколько во имя чистоты самой идеи славянской солидарности.

Так вот – касательно запретов. Да, запрещали. В частности, украинский язык – десятки раз. Но причем здесь русский народ? Он что – собирал вече и принимал решение по сему поводу? Или где-то в российской глубинке собрались крестьяне и, «взяв на грудь», постановили: а давайте запретим эту, понимаешь, украинскую мову?

Примитивное до наглости смещение понятий! Россией-то, за редким исключением, правили, извините, не весьма русские. Подвизались на троне в советские времена и мои земляки, которые, дабы их не обвинили в украинском сентименте, основательно топтались по «рідній мові». Но все иезуитство в том, что сии мерзости учинялись разномастными временивиками от имени русского народа, который сам пребывал под их жесточайшим прессингом. Мы же помним времена, когда малейшее стремление украинца к родным истокам обзывалось «буржуазным национализмом», а сыновнее чувство русского квалифицировалось не иначе как «великодержавный шовинизм».

Мы же помним, как в период развала Союза, приклеив козацкие усы, первыми бросились защищать неньку от «москалей» особи, которые едва могли объясниться ей в любви на

«українській мові». А ныне многие из тех же, одев окладистые бороды, обвиняют украинцев в притеснении русских. Более того, отъявленные русофобы из закордонных голосов вдруг превратились в ревностных москвофилов! К чему бы это?

Давайте, братья и сестры, в конце концов, дружить без посредников, которые, столетиями сталкивая лбами славянские народы, за нашей спиной делят мир и барыши!

Скажите, отважилось бы НАТО во главе с Олбрайт, Блером, Саланой и К^у учинить агрессию, если бы трехсотмиллионное славянство единым фронтом встало на пути этих «технологических варваров»?

А ведь мы, по существу, оставили югославских братьев один на один с волчьей стаей. Если и впредь будем трусливо отсиживаться по своим углам – любого из нас ждет подобное. Наглядное подтверждение сего – Македония.

В этом сумрачном контексте нынешний Славянский Собор – событие воистину светоносное, обнадеживающее. Земной поклон всем его высокодостойным инициаторам и тем скромным пахарям, которые взвалили на свои плечи подвижнический труд! Пусть этот форум станет благовестием и призывом ко всем славянам мира сплотиться во имя добра.

Среди множества неотложных я бы плакатным кеглем выделил вопрос о СМИ. В опасно глобализованном мире журналистика превратилась в планетарную «четвертую власть», которая не столько правит, сколько вправляет мозги.

Как эти пиаровские холдинги зомбируют и стравливают народы – нам известно. Как наемные киллеры пера идеологически обслуживали бомбардировки в Боснии – Герцеговине, Косово и всей Югославии – свидетельствуют сотни безвинно убиенных и искалеченных, тысячи сирот и вдов, миллионы беженцев. Да не будет прощенья во веки веков тем, кто продал душу и перо дьяволу!

Поэтому создание всеславянских издательств и газет надлежит вывести во главу угла. И, естественно, нам не обойтись без своих радио- и телеканалов!

Наконец, мы должны четко ответить на вопрос: почему мировое сообщество спокойно воспринимает солидарность и взаимовыручку, скажем, мусульман, католиков или евреев, но

даже малейший намек на славянскую солидарность вызывает просто-таки озноб озлобленности? Тут вам приклеют и «панславизм», и даже «большевизм» вкупе с тоталитаризмом, и, конечно же, «долгорукую Москву». При всем уважении к Москве мы должны объяснить дезориентированной общественности, что идея славянского объединения берет свои истоки из Киевской Руси и оформилась она концептуально не на Волге, а свыше полтора столетия тому назад на берегах Днепра, где родилось Кирилло-Мефодиевское братство, в конституции которого и заложена модель единения свободных (читай – суверенных) славянских народов.

Об этом прекрасно знают наши недруги. Но им ведь надо чем-то маскировать истинную причину своей ненависти. И мы эту причину обязаны поведать миру. А суть ее в том, что славянство по своей природе, по своему менталитету, по духовности, вольнолюбию и категорическому неприятию стандартизации всегда было, есть и пребудет естественным и непреодолимым препятствием, барьером на пути тех, кто рвется к мировому господству. Начисто лишённое чувства богоизбранничества, славянство искони принимало под свое крыло мировые религии всех племен и народов.

И мы гордимся этим космическим предназначением, ибо оно – по воле Божьей!

Чистоту и горный дух сего предназначения мы должны беречь как зеницу ока не только от закордонных лукавых. К глубокому сожалению, и в предлагаемых нашему Собору декларациях не обошлось без политической пиротехники типа «триединый народ», «великороссы, малороссы», а потом, гляди, появятся и «еще менеероссы». Мы должны исходить не из романтики абстрактных кабинетных умозаключений, а из реального факта жития трех равновеликих и равноправных народов – белорусского, русского и украинского. И, вообще, заявление и другие документы требуют основательной доработки.

Да, независимость – священное право всяк сущего на Земле народа. Но мы же видим и чувствуем, как международная закулиса – так называемый «золотой миллиард» – использует это природное право не во благо, а для размежевания славян по хуторам и резервациям, дабы поодиночке, как и планировал незабвенный

*фюрер, більшу частину нашого люда просто ліквідувати, а
оставшихся превратити в рабочий скот.*

*Две мировые, гражданская и нынешняя балканская войны уне-
сли жизни десятков миллионов славян. Сегодня приведен в дей-
ствие план по очистке наших территорий для хозяев нового ми-
ропорядка. И главные поставщики конвейера смерти – опять же
славяне, теряющие ежегодно миллионы своих граждан.*

*Гей, братья славяне! Если мы не опомнимся и утратим исто-
рическое чувство локтя – мы все потеряем, все, вплоть до неза-
висимости!*

*Так отринем же сатану разбрата, и да воскреснет Бог и рас-
точатся врази Его!*

Благодарю за внимание».

Що ж тут ще коментувати? Що додати до цього полум'яного і сповненого національного достоїнства виступу? По-моєму, тільки «загумінкові» і перелякані хуторяни, що видають себе за «свідомих українців», відмовляючи в цьому іншій частині великої нації, можуть вбачати в самому Слов'янському форумі, в участі в ньому української делегації та у виступі Бориса Олійника якусь загрозу, «зраду інтересів», а то й «пошуки іншої батьківщини».

Подібний виступ, тепер уже на червневій сесії Парламентської асамблеї Ради Європи, був виголошений і в Страсбурзі 28 червня 2001 року на термінових слуханнях щодо ситуації в Македонії.

Рідко кому з поетів випадає така доля – бути ще й виразником інтересів своєї держави на міжнародних форумах в ООН і Раді Європи. Відстоювати справедливість по відношенню до братів слов'ян Балканського півострова, помітно впливати на прийняття рішень загальноєвропейського характеру. Завоювати авторитет у найвищих політичних сферах. Оце вам і рідкісне поєднання Поета і Політика в одній особі. Щасливе поєднання!

Гордитися б, що у нас є такий Поет! Ні, не вміємо, не хочемо, не доросли до того, щоб радіти успіхові кривого, рідного співвітчизника. Одного з нас. «А чому не я?» – ось наш рівень, Господи. . .

* * *

...А як радував він нас усіх, коли 9 березня в Києві, а через два тижні – в Москві проголошував слово про Шевченка. І ні разу не повторився, і щоразу дивував своєрідністю й глибиною погляду на постать Кобзаря та на його геніальну творчість.

Віддав належне у своїх проникливих роботах і Пушкіну, і Некрасову. Відзначив теплим і щирим словом і Павла Грабовського. Написав він і про Тичину, Сосюру, Рильського, Гончара, Бажана – тобто віддав шану своїм учителям.

Але ж написав і «Молитву», якою ми й завершимо оце припізніле, може, й недосконале слово про Бориса Олійника. Бо саме вона краще, ніж будь-хто з колишніх поетових «аналітиків», яких до біса було за його розквіту, і теперішніх мовчунів, а то й замовчувачів і навіть злопихателів, а також майбутніх дослідників, яких у Бориса, я певен, буде ще більше, – саме «Молитва», на моє глибоке переконання, скаже все:

...Відпусти гріхи, Великий Боже,
Пройдами ошуканому люду.
Втретє відпусти, молю, бо схоже,
Що вчетверте випадку не буде!..

Навіть кривовірові прощаю
За Твоїми приписами, Отче,
А собі єдиного благаю:
Не прости, як на криве ізбочу!

Відпусти, Всеволодний, безголовим,
Що могили потоптали отчі.
Не прости мені, коли хоч словом
Предківські могили опорочу!

Змилуйсь над братами, що в гордині
І мене затоптували в сажу.

Праведний, не попусти й зернини,
Коли навіть недругові зраджу!

За Твоїм священним заповітом,
Всім дарую заблукалим в пущі:
Виведи їх благовісним світлом
На дорогу правди невмирущу!

Оце й усе, братове і сестри, що хочеться сказати про недооціненого великого нашого сучасника сьогодні. А завтра і післязавтра про нього і як про поета, і як про політика казатимуть інші, і, напевне, краще, ніж тут мовлено. Бо й приводу побільшає, і поживи для їхніх писань додасться з Борисової поетичної та політичної діяльності.

А я все – про отой вірш, з якого почав:

Тільки квітом своїм при моєму вікні
Не опав соняшник.
Я несу його в світ, щоб не тільки мені,
Щоб і вам – сонячно...

Здається, любий наш друже, ти й жив для того, щоб і нам, і братам нашим, слов'янам, а з-поміж них і нещасним, зацькованим «цивілізованим світом» сербам було сонячно. Таки сонячно! Ти ж так цього прагнув.

Конча-Озерна, 7 липня 2001 року
<Скорочено>

ДУХОВНЫМИ ЦЕННОСТЯМИ НАДО ДЕЛИТЬСЯ БЕЗ ПРОЦЕНТОВ¹

К 80-летию Бориса Олейника

Дорогой Борис! Поздравляю тебя с 80-летием!

Но какие наши годы? По советским меркам, ты наконец достиг возраста члена политбюро, а до этого возраста только кандидат.

Мы довольно старые знакомые, еще с 50-х годов по Киевскому университету. Ты частенько рассказывал мне про Полтавскую родную Зачепиловку, а я про миргородскую Камышню, где я жил после войны, разные истории.

С одной из таких историй я начал свою книгу «Листая версты дней» (ссылаясь на тебя, чтобы, не дай бог, не обвинили в плагиате). Так вот, одна из них была о том, что в Зачепиловку приехал земляк после окончания здесь школы и международного факультета в университете. Он побывал за границей и даже в ООН. При встрече с обступившими его в Зачепиловке мужиками пустился он рассказывать о своих поездках, о дальних странах, о Нью-Йорке. Рассказывает десять минут, полчаса, час, и тут один мужик докурил сигарку, бросил ее на землю, растер сапогом и хрипловатым голосом сказал: «Багато ти, Васю, знаєш, та ще не все». И Васю словно обожгло... Он мучился потом всю жизнь, как же он так, что же не расспросил земляков, какая у них жизнь, какие у них радости и горести, а «все про себе, про себе». Другой мужик, правда, тоже растерев сигарку, подошел к жизни попроще: «А ото, Васю, з утра стакан кинув, і пійшов».

¹ Поздравление с 80-летним юбилеем Б. Олейника. Опубликовано в ежедневнике «2000». К 80-летию Б. Олейника.

Много всяких историй, почти притч подарила родная земля Борису, как дарила в Михайловском, Миргороде, Вешенской, Моринцах нашим духознатцам родная земля. Так вот эта народная струя пронизала и творчество выдающегося поэта современности Бориса Ильича Олийныка. Нынешнее литературоведение редко вспоминает это качество – народность как основу и фундамент поэзии, да и всего литературного творчества. Говорят о стилевых особенностях, аллитерациях и ассоциациях с предшественниками, о модернистских исканиях и т. д. (все это может быть). Но история показала, что истинная поэзия живёт долго только тогда, когда она близка народу, когда в ней внутренне преобладает народность.

Лет десять назад к нам обратился секретарь Нобелевского комитета и попросил выдвинуть кандидатуру на соискание лауреата. Секретариат Союза писателей посоветовался и представил кандидатуру Валентина Распутина с его «печальным реализмом» («Прощание с Матерой», «Живи и помни» и др.). Конечно, не присудили. Года три назад мы узнали, что на Украине выдвинули на эту премию кандидатуру разбогатевшего на нефти и динамите миллионера. А мы, в Союзе писателей, не получая никаких просьб извне, высказались за поддержку поэта Олийныка, за его народность и дух единства славянства. Конечно, он тоже не получил. Там в последнее время, по-видимому, думают, что вот если бы автор был всемирно узнаваемый модернист и космополит, диссидент или хотя бы исповедовал нетрадиционные ценности, назвал бы отца, который у Бориса погиб на войне, родитель №1, а маму – родитель №2, то, может, и дали бы.

Над пронзительным восклицанием из стихов и песни Бориса о том, как уходит мать за горизонт: «Куди ж ви, мамо!» – рыдала моя незабвенная жена Светлана, зная, что наступит час прощания с детьми, родными людьми. Думаю, что Борис Ильич не особенно сокрушался по поводу нобелевки, ведь у него своя, особая премия – народное признание и любовь, уважение и восхищение многих собратьев, да и нас, грешных.

Рассказывал и я Борису, что, окончивая Камышинскую школу, я хорошо знал украинскую мову и литературу, хотя был русский человек. Я был благодарен двум светоносным своим учителям: учительнице русской литературы Надежде Васильевне и учительнице украинской мовы Ганне Никифоровне.

Требовательной Надежде Васильевне, преподававшей великую русскую литературу, прививавшей восхищение и восторг простым сельским хлопцам и девчатам, любовь к Ломоносову и Державину, Пушкину и Лермонтову, Гоголю и Тургеневу, Достоевскому и Толстому, Чехову и Есенину, Шолохову и Твардовскому, да и всем, кто сеял «разумное, доброе, вечное».

Ведь и классик украинской литературы Иван Франко громкогласно заявлял: «Мы любим российских писателей. Мы все русофилы, слышите, повторяю еще раз, мы все русофилы. Мы любим великорусский народ и желаем ему всяческого добра, любим и учим его язык, и читаем на нем нового, наверное, не меньше, а может, больше, чем на своем... и русских писателей, великих светочей в духовном царстве мы знаем и любим...»

Даже повидавшая на своем веку, прошедшая через многие изменения политические и в личной жизни, выдвинувшая себя в президенты госпожа Клинтон и та в беседе с Познером, вполне добросовестным глашатаем Запада, в ответ на его вопрос сказала, что читала, знает и любит Достоевского, Толстого. Во как! Может, забудет после избрания, ведь заявила же на очередной встрече о «традиционном враге США», забыв о Второй мировой войне и войне за независимость, когда Россия была союзником США. Память – что флюгер.

Вторая наша любовь в школе была с горящими глазами – Ганна Никифоровна. Она научила меня украинской мове, её духу, славянской корневой сути, той красивой музыке полтавско-киевского диалекта, не загаженного австро-венгерскими, польскими словечками, что внедряются ныне в сознание и произношение. Радость от познания сочинений от Котляревского, Нечуя-Левицкого, Панаса Мирного, Леси Украинки, Великого Кобзаря Шевченко,

Коцюбинского до поэтов советского времени – Тычины, Сосюры, Рыльского, Малышко, других, была безмерна. Думаю, как же искусно и возвышенно вкладывали наши учителя великое и вечное в наши головы и сердца, выстраивая платформу любви и дружбы между людьми и народами.

Позднее мы это чувствовали не раз, приезжая в Киев по приглашению Фонда культуры Украины по разным литературным случаям.

Вот, например, в 2007 году мы приезжали и отмечали годовщину Николая Васильевича Гоголя и выход полнового тома писателя в «Библиотеке Черномырдина». Тогда Борис Ильич был не только хозяином встречи, но и духовным толкователем значения Гоголя для наших народов.

В 1989 году на Славянской встрече в Киеве раздавались возмущенные голоса: «Очистить Украину от гоголизмов». Слава богу, нынче, в том числе после встреч в Фонде культуры, Гоголь признан и даже провозглашен украинским писателем.

В ответ на обращённый ко мне вопрос председателя правительства Украины Кинаха после Сорочинской ярмарки: «Дак, чей же писатель Гоголь: русский или украинский?» – я ответил, думаю, правильно: «Поделимся как Гоголем, так и Пушкиным и Толстым, как и вы Шевченко и Лесей Украинкой». Да, духовными ценностями надо делиться без процентов.

Запомнится и выдающаяся встреча, посвященная 825-летию «Слова о полку Игореве», той нашей общей сверкнувшей и сияющей звезды, пришедшей к нам из XII века. Разговор шёл на Украине, в Новгород-Северском и Путивле. Два великих украинца, академики Олійнык и Толочко, как и мы, сделали свои сообщения. Казалось, откуда-то оттуда, издалека, прозвучали из «Слова о полку Игореве» предостерегающие нас слова, которые прочитал Борис Ильич: «Рекоста бо брат-брату: «Се мое, а то мое же». И начаша князи про малое «се великое» молвити, а сами на себе крамолу ковати». Юбилей «Слова» мы отметили словесно, хотя нашим министерствам культуры было не до этого.

Борис известен как защитник славянского братства и дружбы, которые отстаивал не только в праздничные дни, но и под бомбами в Белграде, зачитывал слова Шевченко «Слава тобі, Шафарику, во віки і віки, що звів еси в одно море слов'янські ріки».

И еще славное событие, которое мы отметили с Фондом культуры в 2009 году. Выпуск великого романа XX века М.А. Шолохова «Тихий Дон» с переводом на украинский язык. Переводы были и раньше, но в связи с найденными и выкупленными двумя первым томами рукописи решили внести правки и исправления, вернее, уточнения автора в последние годы его жизни. А также представить всех художников «Тихого Дона». Шолохов был широко известен на Украине. Его мать была украинка, с Черниговщины были ее родители. Читали роман на русском и украинском.

Помню, как в 1967 году мы, издательство «Молодая гвардия» и комсомол, проводили в станице Вёшенской, на родине Шолохова, встречу молодых писателей Советского Союза и зарубежья. Вышли на холм, под которым протекал Тихий Дон, кругом переливался ковыль и лазоревые цветы, внизу виднелся изгиб реки. И вдруг я увидел, что у молодого писателя Юрия Мушкетика, с которым я тоже учился в Киевском университете, на глазах слезы. «Что с тобой, Юра?» – «Та я ж все це бачив. Про все читав!» Так всплывало время, природа, события из великой книги.

Больше года переводил «Тихий Дон» Володя Середин, тоже выпускник КГУ. Андрей Черномырдин в память о своем отце, бывшем после России на Украине, оплатил выпуск книги.

Назначили презентацию и вдруг узнаем, что главный организатор встреч, председатель Фонда культуры Борис Ильич болен и лежит в больнице. Катастрофа! Но ехать надо. Презентация назначена в Парламентской библиотеке в центре города. Заходим. Зал полон, немало знакомых лиц – по университету, по литературе. Идем к своим местам, и вдруг... Борис Ильич? «Сбежал из больницы, врач кричит вдогонку «под Вашу личную ответственность».

Борис открыл вече, сказал блистательное слово о романной форме, о «Тихом Доне», о кровавых драмах и истории. Обливаясь

потом, он был буквально выдворен нами и друзьями, это уже была наша общая ответственность за его здоровье. А дальше была встреча и разговоры в Фонде Л. Кучмы о книге, времени, наших культурных связях. Встречу вёл сам Кучма. Я и Иван Драч ему как бы ассистировали.

А вот второй пласт наших встреч с Борисом. Я – директор издательства «Молодая гвардия», перед этим заведомо в ЦК комсомола. Звонит Борис: «Валера! Ось тут вірші Василя Симоненка. Знімають». – «За что?» – «За буржуазний націоналізм». Я говорю: «Да что они придумывают? У нас ни одного порядочного буржуа на Украине сейчас нет». (Думаю, нынче их пруд пруди.) Стихи Симоненко тогда только появились у нас в обиходе, Светлана привезла книжечку из учебной поездки с молодыми педагогами зарубежья на Черкащину. Декламирую по памяти: «Можна все на світі вибирати, сину, / Вибрати не можна тільки Батьківщину». Так вроде?» – «Да, так!»

Звоню Юрию Ельченко, тогда первому секретарю ЦК комсомола Украины: «Юрий Никифорович, что там на «Зміну» нападают по поводу стихов Симоненко? Никаким махровым национализмом там не пахнет, просто поэт любит свою землю и людей». – «Ты так считаешь?» И звонок из «центра» помогает ему принять решение. «Да нет, всё пойдёт. – Я ехидничаю: – вы там за бывшими бандеровцами следите, а то оживают, из нор выползают». – «Нет, этого не будет никогда. До побачення».

В издательстве же «Молодая гвардия» украинцы были постоянно издаваемыми авторами. Тут и Олесь Гончар, и Павло Загребельный, и Сизоненко, и Иван Драч, и Яворивский, и Стельмах, и Олійник, и Лубкивский, и Мих. Шевченко, да и тот же Симоненко. Ясно, что из всех союзных республик писателей Украины было больше всех. Мы этим и гордились. Олесь Гончар меня любил, приглашал в гостиницу «Москва» побеседовать, пообедать. Говорили об именах молодых и старых, о литературе и истории.

Да и сам я переводил для «Советского писателя» книгу полтавчанина Малика «Червленые щиты» (о «Слове о полку Игореве») и «Каштаны на спомин» Артамонова и др.

Ещё: Борис Ильич всегда был человек остроумный и «юморной». Я даже выпустил книжку «Всякая всячина», где порассуждал о природе смеха. «Юмор и гумор» – называлась одна статья, где написал, что юмор и гумор – понятия одного смысла и ряда. Юмор широк, разливист, может касаться всего. Иногда тоньше, иногда покрепче, на грани. Гумор хитроват, часто кажется наивным, но столь же задирист и глубокомысленен, смешлив и поучителен.

Два народа умели пошутить и над собой, и друг над другом, а уж над врагом – пощады не давали. Чего стоит одно письмо турецкому султану от запорожских казаков всех национальностей! Вот и получал я хохочущий и целебный нектар с цветков России и Украины, от хохлов и кацапов, чьи прозвища выражали задиристую насмешку. Украинцы и русские давно создали улыбчивый союз, а может, даже всепобеждающий блок, что посильнее всякого НАТО.

Приехал в Киев в связи с 60-летием Бориса. Поздравляю в громадном зале. Годы напряжения, с одной стороны – «свідомі незалежники», с другой – «отпетые патриоты». А плоды народного труда делят «новые русские» и «нові українці», в основном – «старые евреи». Я начинаю: «Приветствую Вас, Борис Ильич, от имени секретарей Союза писателей России – Бондаренко, Дорошенко, Барановой-Гонченко и ...» В зале, разумеется, ехидный смех: «Вот на каких человеческих ресурсах живут москали». Я продолжаю: «А также от Сергея Михалкова, Валентина Распутина, Юрия Бондарева, Михаила Алексева, Василия Белова, Владимира Карпова, Петра Проскурина...». В зале аплодисменты.

На фуршете Борис благодарит: «Я тобі бажаю щастя, Валера. Повну хата добрих людей, щоб стіл був повний смачного, а сала було багато, – потом хитро прищурился и закончил: – хай у мене буде все це, та я ж хохол, хай у мене буде трошки більше».

Хохочем. Я тут же отомстил: «Вот недавно позвонил в Союз писателей Михаил Шевченко (мы его знали как поэта и секретаря Спилки письменников Украины) и спросил: «Ну як там у вас в

Москві?» – «Плохо, Миша, плохо!». – «Ой, та й у нас погано». – «А як влада?» – «Да какая там власть – бандиты с большой дороги». – «Ой, та у нас те ж саме! А як президент? (Ельцин недавно расстрелял парламент, в стране олигархический разбой. – Авт.) – «Хуже некуда». – «Ой, і у нас такий же». Потом помолчал и сказал: «Ні, у вас ще гірше». Всё-таки патриот Миша.

Да, чего только не было! Вот из последних, привезённых с Украины: «Сидит старый галициец и говорит внуку: «Ой, внуче, як ми добре жили, все у нас було, все було, але прийшли москалі і нав'язали нам оцю самостійність». Горько смеёмся.

Посмеялись мы как-то и над одной историей. В Крыму отмечали 200-летие Пушкина. Были делегации Украины, Белоруссии, России. Почитали стихи, потом возложили цветы к памятникам Пушкину, Лесе Украинке, Максиму Богдановичу (классику белорусской литературы).

Потом возложили цветы к Степану Руданскому. У нас дома его песня «Повій, вітре, на Вкраїну» звучала постоянно. Пели мы её и в Москве. Делегацию Украины возглавляли энергичный Дмитро Павлычко и монументальный Иван Драч. Знаю обоих давно, издавал. Говорю Павлычко: «Помнишь, я издавал тебя в «Библиотеке избранной лирики» 500-тысячным тиражом?» – «Ото була казка!» – «Да, було і минуло, улюбленець культури України». – «А зараз заспіваєм «Повій, вітре, на Вкраїну» у могили Руданського. Оксана, заспівай!» Запела дружно вся делегация. Второй куплет мы уже пели вдвоём с Оксаной, а третий я заканчивал один. Профессор Казарин из Симферополя давился от смеха. «Ты чего?» – «Хохлы мовчать, а москаль співає». Я успокоил: «Да у нас многие патриоты в песнях третий куплет не знают». «Це вірно», – подтвердил Борис.

Ну и последнее. Оставив литературоведческие размышления на будущее, скажу, что мне очень близки слова Бориса Ильича, сказанные им в одном из предисловий к книге «Избранное».

«Со времён Великой Отечественной войны, – писал он, – во мне живёт непоколебимое презрение ко всяким отступникам и

перебежчикам, одним словом, к предателям. И сам никогда не менял своей ориентации, уже хотя бы по той причине, чтобы не пополнять собой их ряды, тем более что идеи социализма – от самого Господа Бога, ибо проповедуют равенство, братство и свободу личности. А сама идея несколько не виновата в том, что её так исказили. Но нет прощения тем, которые её, эту идею, деформировали».

В 1980 году я был снят с поста главного редактора «Комсомольской правды» с её 12-миллионным тиражом. В «инстанции» мне сказали: «Вы хотите доказать, что у нас в стране есть коррупция?» Защищаюсь: «Но есть же факты». – «Вы приводите «фактики» и хотите обобщить. В такой массовой газете это допустить нельзя».

В общем, «выгнали», «сняли», «освободили» – назвать можно как угодно: за разоблачение коррупции. Хотя тогда это были лишь «цветочки» по сравнению с сегодняшними «ягодками».

Но сняли-то, конечно, не за это. К тому времени я прослыл известным русофилом, даже ярким националистом и, что ещё хуже, шовинистом – за то, что любил свой народ, свою страну. Шовинистом я, конечно, не был, ибо считаю слова Достоевского «Русский человек – всечеловек, которому близки все радости и горести мира» очень правильными. Короче, освободили, да ещё в придачу после этого были странные автомобильные катастрофы и увечья.

К «снятому» человеку людей заходит немного, а то и совсем мало, звонки прекращаются, на другую сторону дороги переходят, когда встречаются. Опускаюсь на «дно» литературной работы, пишу роман, исторические очерки. Вдруг звонок: «Валера, это Шолохов, кто там клюет, чем помочь?» – «Да нет, проживём, вот посоветоваться бы». – «Приезжай в Вёшенскую». Затем следующий звонок (Борис Олийнык): «Валера, я ось тут із Зачепилівки одну історію привіз, приїжджай у Київ». Нет, есть немало соратников, друзей, товарищей – живём дальше.

Слова Бориса из этого же предисловия: «Всегда выше злата и дороже, чем самые дорогие каменя, я ценю чистое золото дружбы и побратимства», – считаю самыми близкими и заповедными для меня.

Мой предшественник Сергей Владимирович Михалков, возглавлявший Союз писателей двадцать лет, одаривший нас немалым количеством афоризмов, оставил мне в назидание одну фразу: «Валерий, ты должен помнить, что если у нас в многотысячном Союзе писателей отдадут команду: «на первый-второй рассчитайсь» – вторых номеров не будет. Так что у нас с тобой нет второстепенных товарищей-писателей – все первые или никчёмные». Ну, так вот в 90-летний юбилей Михалков сказал мудрые слова: «Вот когда отмечали 85 лет, все говорили «здорово, давай до 90». Глупо было бы обещать, а дожил умно!

Вот так, Борис Ильич, продолжай «умно» до 90 лет, хотя и тут услышишь мудрые слова: «Не надо ограничивать милость Божию». Итак, до 90 и не ограничивай милость Господа дальше.

А закончить хочу полюбившимися мне на Украине словами: «Хай щастить!»

21 октября 2015 года

«СЕБЯ И ВРЕМЯ ОБОГНАТЬ НЕЛЬЗЯ»¹

Памяти Бориса Олейника

Борис Ильич Олейник всегда был равен самому себе. При том, что людям посторонним зачастую казалось, будто он совершает непредсказуемые политические шаги, делает неожиданные заявления, которые способны развести его даже с близкими друзьями.

В советскую эпоху он занимал разные высокие должности, – от секретаря партийной организации Союза писателей Украинской ССР до заместителя Председателя Верховного Совета СССР. В постсоветские времена он неоднократно избирался депутатом Верховной Рады, руководил Украинским Фондом культуры, участвовал в разных политических баталиях.

Чтобы прожить такую жизнь, нужно было обладать завидным умом и тонким чувством текущего момента. Но неслучайно, когда вспоминают его работу в Союзе писателей Украины, делают акцент на том, что за годы его партийного секретарства ни один из писателей не был изгнан из этой организации за свои политические или художественные взгляды, за свою приверженность традициям национальной украинской культуры. Кстати сказать, на XIX конференции КПСС в своем докладе о сталинском терроре именно он впервые особо остановился на теме голода в СССР в 1932-1933 гг.

Борис Олейник не скрывал своих убеждений и в новой украинской реальности, в новой украинской государственной жизни. И даже, когда я не мог согласиться с его оценками тех или иных героев политической жизни (прежде всего, М. С. Горбачева), тех

---

¹ Terra poetica: альманах. – К.: Саміт-книга, 2017. – 191 с. ; іл. ISBN 9878-617-7560-70-7

или иных событий и явлений, — всегда высоко ценил силу его слова и его талант.

Потому что при всех обстоятельствах своей жизни Борис Олейник был поэтом-художником, который глубоко чувствовал боль своего народа, его стремление к справедливости, к осмысленной, одухотворенной жизни. Поэт всегда побеждал чиновника. Он, как и многие его коллеги по государственной деятельности, точно знал, что политика — это искусство возможного. В то же время, как писатель, как творец, он хотел невозможного, выходящего за рамки обыденности.

Борис Олейник виртуозно владел украинским языком. Он отстаивал его права и в ту пору, когда партийное руководство с провизорской тщательностью отслеживало соотношение русского и украинского языков в советской литературной практике. Он защищал его и тогда, когда язык испытывал деградирующие влияние новых электронных СМИ.

Сохранение украинского языка, его развитие и обогащение было для Бориса Олейника синонимично сохранению самого украинского народа, его идентичности. Но как поэт, привыкший жить в огромной многонациональной стране, чьи стихотворения и публицистические строки многократно переводили на языки всего мира и, прежде всего, на русский, он прекрасно понимал и чувствовал, что литература не может развиваться в изоляции, в гетто, что национальные культуры обретают силу во взаимодействии с себе подобными. Он верил в силу украинской культуры, украинского языка, и именно поэтому не боялся их открытости миру. По этой же причине он стал одним из инициаторов сохранения творческих и человеческих связей со своими коллегами из Белоруссии и России. Международный проект «Минская инициатива», объединивший художественную и научную интеллигенцию трех соседних славянских стран, литературный проект «Тетта Poetica», — это и его детище, которое он завещал всем нам.

Мне не хочется писать о Борисе Олейнике в прошедшем времени. Он будет жив, пока будут живы его стихотворения. А им, уверен, уготована долгая жизнь.

БОРИС ОЛІЙНИК: ПОЧАТОК ВІЧНОСТІ

Віддай усе, що взяв, – і освятись.
Ще більше, ніж узяв – зумій віддати...
А ти гадав: безсмертя – річ проста?

Борис Олійник. «ДИПТИХ»

I

Такий, як є ...

Він завжди був на видноті.

Його любили й ненавиділи.

Завжди був різним, але все своє життя, довге й непросте – був незламно *цілісною* людиною.

За всієї своєї «ліричної м'якості» душі Борис Ілліч Олійник залишався твердим, непохитним з точки зору моральних імперативів, захмарно високих в нинішньому «світі без правил». Він міг помилятися – і помилявся, але завжди думав та чинив самостійно, і на його рішення вплинути ззовні було важко, щоб не сказати – неможливо. Міг швидше надривно промовчати, ніж потурати брехні, міг відбутися жартами, замість скаржитися на свої біди (а їх, як і успіхів, щедро вділила йому доля ...), – але завжди залишався *справжнім*. «Такий, як є ...». Без масок, без лицемірства. Доля ... Вслід за своїм учителем, класиком української радянської літератури Олесем Гончарем, автором знаменитих колись «Прапороносців», тепер незаслужено забутих «новими українцями» прехимерного «некультурного простору» сучасної України – міг би повторити: «У справедливих армій доля завжди прекрасна!» Як чесний воїн цієї справедливої армії, що захищав слово Правди.

... Ось і рік минув, як нема з нами Бориса Ілліча... Біографія його пройшла «крізь щільні шари атмосфери», як точно й дотепно сказав він в останньому своєму інтерв'ю. А взагалі-то не на жарт «шліфували» його особистість ці пекучі «шари» – від сиротливого й голодного воєнного дитинства до остракізму 90-х – з боку «фарбованих лисів», які вічно ненавидять себе за низьку сквернодушність, які понині не можуть пробачити йому безкомпромисності, вірності принципам, непродажності та металевій стійкості; до трагедії українського перевороту, що досі руйнує Батьківщину – катастрофи тільки зовні суспільно-політичної, а за внутрішнім змістом – духовної: апокаліптичного знаку, другого Чорнобиля ... (Так, Олійник і тоді бив на сполох, закликаючи говорити правду про Чорнобиль-1986...) А до кінця життя хвороби, старість і втома, знайома навіть металу – вже залишали йому нішу хіба що «просто лишатися собою». А невже цього – мало?! Невже це не здатне здивувати читача, зокрема, молодого, – що є такі люди і в нашій абсурдній добі?!

Та й чим, навіщо дивувати?.. Хоча життя поета, підкреслимо, було різноманітно-багатим до дивовиж. Незвичайне, «нетиражне» життя... Він побував у донецькій шахті і в кремлівському Палаці з'їздів, на Чорнобильській АЕС і в гарячих точках конаючого СРСР, розплавленого ворогами внутрішніми й зовнішніми; стояв у живому ланцюгу на Бранковому мосту в Сербії, а над слов'янськими головами з похмурим ревом пливли натовські бомбардувальники-яструби; представляв Україну на урядових трибунах тоді ще всесоюзної столиці Москви і в ООН; зводили його обставини з Черномирдіним і Арафатом, зі знаменитим тенором Козловським і знаменитим академіком Лихачовим (за рекомендацією останнього, до речі, Олійник став академіком РАН...). Так, а ще – Горбачов. Це – далі, це дуже окрема тема...

Будучи майстром слова першої руки, прекрасним поетом, публіцистом, критиком, Борис Олійник не міг в напружений час вітчизняної історії ухилитися від обов'язків громадського діяча. Ще в досить ранню так звану «перебудову» він на найвищих форумах

вимагав повернути в культурний ужиток імена, біографії, творчу спадщину репресованих, офіційно «анафеметствуваних» українських письменників (тоді ще досить «небезпечних!»...). Закликав озвучити імена жертв і катів свого народу. Проте, в «рухівські» 80-ті, а особливо – у продажні 90-ті його безпардонно й безперервно поливали брудом «щирі патріоти», які в один вечір 24 серпня 1991 року з «ідейних комуністів» стали «ширими націоналістами». До того – боязкі, як миші, після того – вони узурпували, *закріпили за собою* «право на Україну ...». «Найбільше не люблю зрадників», – не раз казав Борис Ілліч. Його шельмували, таврували «комунякою» і «пережитком». Його настирливо відсували в тінь ті, кого він рятував свого часу, 12 років будучи партторгом Спілки письменників України – в часи В. Щербинського. «За роки мого комісарства, – як, посміхаючись, називав цей період Борис Ілліч, – нікого не вигнали, не посадили». А правду сказати, увага до українських письменників з боку партійного керівництва республіки тоді було пильною. Наплете дурниць майстер пера за чаркою – а партторгові донос. «Ілліч» терпляче висиджує в коридорах «верхів», оббиває високі непривітні пороги, благає за свого безпутного колегу... Під власну відповідальність.

Забули!..

Але він стільки зробив для української культури, що навіть у макабричних постмайданних часах його, далеко не цілком «зручного», не посміли не провести в останню путь заслужено. Широка реакція ЗМІ. Співчуття влади. Некрополь класиків – київське Байкове кладовище. Визнання заслуг, квіти, вінки, свічі і щирі сльози багатьох ... Проте практично в кожному новинному сюжеті про похорон Поета якась торохка синиця на ТБ (що не мала ані зеленого поняття про його творчість, про цілі прожиті ним епохи, про перенесені випробування...) програмно вкручувала фразу: «Але Олійник так і лишився до кінця життя переконаним комуністом»... Ах, як жахливо! Не став усущіль проклинати минуле та вихвалити «нове чудове життя!»).

... А час відходу був після Великодня, звучало на нашій землі всепереможне, гучне, вічно-весняне й живе: «Христос

воскрес! – Воістину воскрес!». Як чимало людей, вірних духовній Триєдиній Русі, не бачив раб Божий Борис особливих суперечностей між православ'ям і комунізмом – з ідеями братства людей, благородної праці, справедливості, добра. Він виводив усе зі спільного знаменника – совісті людини ... Мабуть, тому такою чистою, високою була і його поезія – виключно шира, пісенна, живомовна ... Нас покинув унікальний митець, можливо, найпотужніший поет сучасної України. «Велику людину втратила Україна, довго буде пам'ятати вона її добру роботу» – так і хочеться сказати словами Горького про Коцюбинського. Мало не сім десятиліть у Слові ... Перестало битися серце великого сина Слов'янщини...

... Рік тому, після почутої гіркої звістки, я схопився за папір і ручку (так, саме за них, тому що інстинктивно не захотілося використовувати щось технічно-неживе в оповіданні про живого, та й зараз – так ...). Але не лягали на папір неслухняні рядки, і все написане здавалося не вартим пам'яті невимовно дорогої мені, великої людини... Чіє серце було дивовижно чуйним до Добра і Правди. Непідкупно чесним – перед власною совістю, ближніми й дальніми, перед предками, сучасниками і нащадками, перед рідним українським народом, всією Руссю та й цілим метафізичним Всесвітом, коли хочете ... Поет – уже «на березі вічності», кажучи його ж словами. А нам тепер, уже з деякої дистанції, коли вщух найгостріший, найперший біль душевний, – слід би згадати про його життєвий шлях, творчість, людяність...

II

Доля

«Добрі люди і життя вчили мене, що нашивки і відзнаки не роблять людину кращою. Головне – щоб вони її гіршою не зробили ... Твердо стою на цьому базисі», – писав Борис Олійник.

Мені пригадуються слова однієї київської письменниці: «Талант – завжди щедрий». Але – кому більше дано, з того більше і спитається...

«Нашивки-відзнаки» Олійник міг би почати колекціонувати з підліткового віку, хоча не це ставив за мету. Більше – вчитися у життя, брати з нього краще, і ... віддавати примножене *краще* – іншим.

... Але перейдемо до звичайної фактографії, до подій, дат і цифр.

Почати друкуватися в 11 років і потім бути 70 років в літературі – це не випадковість.

Борис Олійник народився 22 жовтня 1935 року в селі Зачепилівка на Полтавщині. Кілометрів за три з чимось – райцентр Нові Санжари, варто було тільки пройти лісок, луг та місток через річку Ворсклу. Батько, Ілля Іванович, був не просто грамотною людиною, а навіть працівником районної газети. У перший місяць війни вже виконував обов'язки редактора. Була у нього травмована на шахтових заробітках рука, але все ж добровольцем пішов на фронт. Йому Олійник потім присвятить чимало поетичних рядків... Мама, Марфа Никонівна, була з бідної хліборобської родини – але багатство внутрішнє її душі і свою гарячу синівську любов поет оспівував у творах взагалі шедевральних. Ніхто, абсолютно ніхто так не розробив в українській поезії ХХ століття тему Матері, як Борис Олійник. Для свого часу – конгеніально Тарасу Шевченку... І навіть бабусі Катерині присвячено розділ в монументальній поемі «Дорога». Не було для художника «простих» людей, він дивовижно бачив незвичайне в звичайному, розпізнавав красу і «під лахміттям», як Кобзар, як Олександр Довженко, як однокурсник його по майбутньому журфаку Василь Симоненко, як – кожен справжній, що володіє «додатковим знанням», талант.

Але повернемося до біографії. Не хочеться повторювати «довідкові матеріали», їх не проблема знайти де завгодно в інформаційну епоху. А ось моральні моменти, які формували, огранювали алмаз цього таланту – вкрай важливі.

Батько перед відходом на фронт загорнув у провощений папір друкарські шрифти, сховав їх у висохлому колодязі. Не сумнівався: після перемоги знадобляться ... А дехто вважав інакше ... Ті, які з розряду – «наші / ваші»...

У перші ж дні фашистської окупації якийсь землячок, якого батько Бориса взяв до редакції, шрифти вийняв і «залучив до роботи» – почав випускати газетку для потреб «нової влади». І в одній зі статей поет уже на схилі віку написав, виділивши курсивом, то ж і ми так виділимо: *«З того часу і по сьогоднішній день в мені живе рішуче презирство до всіляких відступників і перебіжчиків, одним словом – до зрадників»*. І навіть уточнив: тому і не змінюю своїх підвалин ... для того хоча б, щоб не поповнити собою ряди таких...

А батько з війни не повернувся... Без вісті пропав у 1943-у під Харковом.

В 1948 році було опубліковано перший вірш п'ятикласника Бориса. Йшли роки... Нові віхи, досягнення... Спілка письменників (одним з тих, хто в неї рекомендував молодого поета, був Володимир Сосюра, жива читацька легенда 1920-60-х!). Київський університет. Робота в виданнях і видавництвах ... Сотні віршів, десятки поем, збірники, публіцистичні статті. «Великими синами України» справедливо вважав Б. Олійник своїх вчителів у житті й літературі – прапороносця-фронтовика Олесея Гончара, видатного історика Петра Тронька, академіка Бориса Патона, – які працювали на благо рідного народу, але не впадали в екстаз від хуторянсько-ізолятивного розчулення-самомилування, розуміли, що Україна – самотня, органічна частина слов'янського світу... Теплим словом згадував російських побратимів: Леоніда Леонова, Дмитра Лихачова, Юрія Бондарева, Валерія Ганичева і багатьох інших. До останніх днів був у складі журі Патріаршої літературної премії імені святих рівноапостольних Кирила і Мефодія. Багато років очолював Комітет із Шевченківської премії України. Втім, його все більше гнітило, що Комітет послідовно поповнювали «відбиті» націоналісти, схиблені на «ідеалах» бандерівщини, він подавав заяви про відставку – не погоджувались президенти Неньки. «Хто, крім Вас?..» – і крапка.

Зрадівши проголошенню незалежності в 1991 році, як національний романтик і патріот, Борис Олійник, втім, з усе меншим

оптимізмом, а потім і «без оного» дивився на навалу дикого капіталізму, суцільне лихо народу, одурені надії. За маскуванням оперетковими декораціями, шароварами, вишиванками, за безживними байками про «особливий шлях нової України» – впізнавав «рило» банальних інтересів Заходу, якому не потрібні були ані людина наша, ні культура, ні народ ... Формувався проєкт «анти-Росія», а не «розбудовувалась» Україна. Нові господарі життя, маріонеткова куплена «еліта» безсоромно грабували экс-УРСР, прогресивно вдосконалюючись в хитросплетіннях нацдемагогії та неплідних обіцянок...

Але повернемося до початку кризи – «перебудови», рубежу 80-90-х.

Багато хто пам'ятає з українських словолюбів, гуманітаріїв, узагалі інтелігенції, – взимку 1988 року в письменницькій газеті «Літературна Україна» була опублікована багатопальтова програма «Українського народного Руху за перебудову» – повну назву сеї аморфної організації не люблять ниньки згадувати: ну чисто як після чорнобильської аварії газети «забули», що ЧАЕС була «імені В. І. Леніна»... Всі охочі можуть почитати той створений «патріотичними письменниками» документ, гугл їм у поміч! Що цей Рух був зорганізований за рознарядкою ЦК КПУ (!) – зараз і кротові видно. Замиготіли небачені жовто-сині прапори, завирували мітинги, на яких лунали гучні обіцянки, що на (тоді ще не «в») Україні росіяни заживуть краще, ніж у Росії, євреї – ніж в Ізраїлі... та інші «безумні глаголи». Прибалтійські й галицькі майстерні пустили на конвеєр «національні» значки, включаючи червоно-чорні, бандерівські; прапорці, стрічки, тризуби. Без зусиль можна знайти в Інтернеті і тодішні листівки – які віщали, скільки всього є у нас, і тільки ось відділимось – так і *заживем!*...

Коротко кажучи, Борис Іллєч із самого початку відсторонився від цієї вакханалії. Очевидно, Бог дає совісним поетам дар прозріння. На відміну від «побратимів-спілчан», тих, хто кинув писати, хто із жалем в сутінках розходилися з мітингів і з радістю вранці на них бігли – Олійник ейфорії не піддався. За найлютішою

іронією долі, саме інтелігенція, ті ж письменники, наприклад, – через пару років виявляться чи не найбільшими маргіналами суспільства. Шезнуть професійний престиж і радянські гонорари, «здуються» горді мільйонні тиражі журналу «Огонёк» і триста-тисячний – «Літературної України» (виконали свою «перебудовчу» справу!..); карбованець/рубль, який презирливо іменувався дерев'яним, змінять взагалі фантикового вигляду нічого не варті «купонокарбованці». Ціни будуть рости по днях, а то й по годинах. Як колись – комунізм, усе більше недосяжним горизонтом стане «велика вільна держава». З гіркою іронією про це написав покійний Володимир Дрозд у повісті «Музей живого письменника»...

Розруха, фальш, обман.

Мені здається, поет це передчував.

Але навіть ера брехні, навіть мільйонні юрби продажних, найвних, обдурених – не заступили для нього України й народу. Він не мітингував – він продовжував працювати заради Вітчизни...

У 1988 році, в Москві, будучи делегатом ХІХ Всесоюзної партконференції (а подія ця, нагадаю, було вельми значною за загальнодержавними масштабами), Олійник і закликав з кремлівської трибуни, на весь Радянський Союз – створити «Білу книгу» про Великий голод 1932-1933 рр. і, повторю, поіменно назвати в ній жертв і катів.

(До речі, примітна врізка. Стоячи біля готелю «Росія», делегат Борис Олійник побачив призсміснення на Красній площі «іграшкового літачка» – в серці СРСР присів «пасажир» з натовської ФРН Матіас Руст... Це було симптомом і знаком. Це – дозволили. Смішно думати, що радянські системи ППО не помітили даний об'єкт у польоті до самої Москви. Потім, про людське око, зняли з посади міністра оборони ...). Але стало зрозуміло, а Олійнику – безумовно: величезну багатонаціональну Країну *здали без бою*.

Олійник першим назвав прізвища репресованих українських письменників, наприклад М. Хвильового (взагалі іменованого до того в енциклопедіях «фашистом»), Володимира Винниченка – ані генія, ні не нездари, проте, письменника непересічного,

хоч і з тавром Леніна: «Архискверное подражание архискверному Достоевскому, махровый дурак». Думаєте, «побратими», які тоді ще багато про що мовчали, оцінили?.. Еге! ... У двотомному підручнику української літератури 2-ї половини 90-х (коли хоч на якісь книжки «обгорткової» поліграфії «кучмістська» Україна змогла знайти гроші), – все та ж «мантра»: «На жаль, талановитий письменник лишився з тими, хто нищив український народ – з комуністами» ...

А український народ – був тоді окремо від комуністів? А комуністи – все нищили та нищили?! Ну, кіно ...

Були і протести (почуті!) проти антискологічних проєктів під Каневом, що загрожували руйнацією Чернечої гори й могили Тараса Шевченка. Було кілька поїздок до Чорнобиля. Уже за рік перед смертю, мнучи заборонену лікарями легку сигаретку на лавочці санаторію під Києвом, Борис Ілліч тихо стогнав: «Ноги ж болять, щоб йому ... Це все Чорнобиль ...». Були спроби, і резонансні, через рупори всесоюзних ЗМІ озвучити викладки (зокрема, академіка Б. Патона) про причини й наслідки аварії. Багато що вирізала цензура.

Сам «перший і останній президент СРСР» дзвонив у Київ Щербицькому: «Что твои поэты здесь в Москве вытворяют?!».

А далі – 1999. Бомбардування Югославії, перебіжки між траншеями – а вже ж не юнак ... І згадане стояння на Бранковому мосту. І робота «народним парламентарем» – десять років Олійник очолював українську парламентську делегацію в Раді Європи і відстоював інтереси країни-легенди – Сербії. Такої маленької, такої незламної й настільки нещасливої в земній історії. Згадували вже ми і гарячі точки зникаючої наддержави ... Авторитетне слово письменника, депутата, громадянина запобігало будівництву АЕС в Криму і під гетьманським Чигирином – що можна прочитати не раз в біографіях поета. Він вважав, що коли людина має якусь вагу, авторитет – злочинно це «пустити на себе», не допомогти суспільству, людям.

А в «точки кипіння» вело його не бажання слави, не «байронічний комплекс», не тяга до пригод. Він хотів, щоб ніколи, ні за

що не лилася безцінна людська кров. «Кров людська – не водиця, проливати не годиться», – мовить українське прислів'я. В автобіографічному нарисі щодо цього автор пише про страшне враження воєнного дитинства. (До речі, спогад той і в одній із поем)... Як у вересні 1941-го, під час сумного для нас і тріумфального для німців наступу, маленького Бориска з мамою захмеліли від радості окупанти випустили з полону під Полтавою – йдіть, мовляв, на всі чотири. «... І коли ми опинилися на галявині якогось лісу – нашому погляду раптово відкрилося поле, все засіяне загиблою радянської кіннотою. Та апокаліптична картина живе в моїй пам'яті досі. Так що в гарячі точки мене вела зовсім не відчайдушність, а бажання зробити все для того... щоб не була пролита кров».

Як було поетові і громадянину з 2014-го до самої смерті спостерігати братовбивство на південному сході України? – можна лише здогадуватися ...

Понад чверть століття Борис Олійник очолював Український фонд культури. Це його дітище. Це був осередок культурного життя столиці, «місце зустрічі», перетину талантів різноманітних творчих професій, націй, різного віку ... Що нині чекає його? Прогнози неможливі...

Без крику про шалені знуцання «клятих москалів», без директивної русофобії, яка стала «генетичною програмою» гангренозного руйнування народу – Борис Олійник чесно відстоював інтереси України, її культури, мови. Інтереси кожної української людини.

І, мабуть, він один (підкреслю – один-єдиний!) – не проміняв цінностей слов'янської православної цивілізації на сумнівній якості славу серед тимчасових політичних протягів, на срібняки братопродавства, на дивіденди за брехню і лицемірство... Але – не чекайте, не буде сусального іконного лику. Ось – він у 2004 виступив за Ющенка. Довірився, помилився, хоч і в помилках – залишався собою, не міг «продиміти цигаркою на чужій губі», – як писав ще в ранню пору. Розчарувався. Ну що ж... Тим гірше для Ющенка.

А багато хто похитнувся, відступився – не хочу називати, це неоднозначні люди, *краще* зі зробленого ними, звичайно ж, залишиться і буде цінним. Ну, а з моральним вибором ... Як уже самі вирішили ...

От і дав нам Бог людину таку, щоб залишився хоч один козак серед яничарів-бусурман безпам'ятних ...

Щоб люди, які приходять у життя, знали: так можна. Так треба!
Ось вам і доля ... Доля.

III

«Ти весь – у Слові...»

Дивна річ, але говорити про поезію Бориса Олійника одночасно легко і важко. Легко – бо його слово не ускладнено «розцяцьковане», йому чужі штучність і штукарство, воно *загальноприйнятне* в хорошому, всенародному сенсі. Важко – бо це абсолютно неповторний світ, в якому завжди можна знайти щось нове, світ, колосальний за кількістю і якістю, якщо такі категорії правомірно застосувати до характеристики поетичної спадщини ... Крім того, існує багато спеціальних досліджень її, а найбільш фундаментальні – віриться, попереду.

Що ж залишається нам зробити у відведених для цього рамках? Ймовірно, зупинитися, хоч би пунктирно, на фундаментальних основах цього Всесвіту. На головних принципах і піднятих проблемах.

... Звичайно ж, Олійник удосконалював і різноманітив свій «стилос» усю творчу біографію. Звичайно ж, не уник помилок початківця... Хочу згадати розповіді колег: як покритикував його заспівний однойменний вірш дебютної збірки «Б'ють у крицю ковалі» (1962) «космічний геній» Павло Тичина – поет багато в чому неоднозначний, але – зірка першої величини (вказав на невідповідність «танцювального» хорея епічному змістові...) Втім, громадянська лірика поета завжди була вибуховою, потужною, зрощеною на кращих класичних традиціях.

А 1978 рік позначений творчим вибухом – збіркою «Сива ластівка», Книгою про матір. Ми звикли зазвичай вважати, що інтимна лірика – лише про кохання: дівчата-юнаки, жінки-чоловіки. Але ж це лірика про людські почуття взагалі – синівські, материнські-батьківські, дружні. Втім, теоретико-літературні постулати навряд чи повально всім будуть цікавими. Суть в іншому: ніхто, підкреслимо, не створив такої приголомшливої сили образ Матері у ХХ столітті, як Олійник.

Так, а ще 70-і роки – це період становлення Олійника-поєміста. (Можливо, і в цьому аспекті він – чи не найвидатніший майстер серед українських шістдесятників, та й пізніших ...). Його перу належить не один десяток поем, найвідоміші – «Дорога», «У дзеркалі слова», «Доля», «Сиве сонце моє» (ось – «вершина вершин», якщо говорити про тему любові до матері), «Крило», «Урок», і найпомітніший фінальний акорд – «Трубить Трубіж» (1997).

Всі поеми Бориса Олійника пронизані мотивами любові до України, осмисленням історії і сенсу людського буття, думами про Вічність; людина з принципами (ідеалами), людина-трудівник, творець, будівничий життя – ось головний герой.

Окрема тема – взаємозв'язок епох, явищ, поколінь. Ми всі неодноразово згадуємо Геракліта з його набридлим, зізнаємося чесно, афоризмом «про річку», і нас дратує часто, що в неї не можна увійти двічі ... Але Гераклітові належить ще й інший, малознаний більшістю вислів: «Істинно мудрий той, хто бачить світ як ціле».

Все на цьому світі, сину,
Тонко зв'язанс у сутнім...
(«Урок»)

«Урок» – дивовижна поема, хоча не менше вражає і монументальна «Дорога» – про геть різні дороги життів людських; і раниць серце неминушим болем синівської розлуки з мамою «Сиве сонце моє»... І «Доля», в якій доля людини зростається з історичним буттям народу. А «Трубить Трубіж» – гнівний, нещадно-правдивий,

протиставлений офіційній ідеології псевдосуверенітету та базиканню про «позитиви капіталізму» діагноз деградованій, хворій, нездоленій Україні ...

Але «Урок» – це справді твір про зв'язок усього з усім. Іншого мудреця згадаймо, Конфуція: «Вчителем може бути лише той, хто в старому знаходить нове». Поет – Учитель народу. Але вчитель, перш за все, який – болісно, надривно, буває, що з потом та сльозами, – вчиться сам...

– Спасибі, мій тату, тобі за урок.

– Спасибі, мій сину, тобі за урок...

Скільки сказано про стосунки й суперечки між батьками і дітьми! Про конфлікт поколінь!..

Поет (або герой ...) несподівано виявляє, що його день народження збігається з днем розстрілу гітлерівцями 300 гімназистів разом з учителем в сербському (!) містечку Крагуєваць. І замислюється... Оскільки поет «за все відповідає в цьому світі» (а це основоположна ідея поетичного світогляду Олійника, а не «красивість»; він це всім життям підтвердив...), то батько-поет просто зобов'язаний сказати безтурботному підлітку-синочкові, що історія – не порожняча, не щось відсутнє («раз було – то вже нема»...). Вона жива і часто кровить... Вражає поетичний пасаж: коли на в'єтнамські джунглі заходить з бомбардуванням американський «Фантом», «то у нас, як в сорок першим, // у хатах летять шибки» ...

Батько зрозумів: зло не змінюється, не зникає, змінюються його носії. І не припиняється боротьба з ним. Зброєю, словом, ділом. Пам'яттю.

Син же збагнув – що байдужим не проживеш: це ілюзії. І що нейтралітету, компромісу між Добром і Злом бути не може. *Злочинна* бездіяльність уб'є в тобі людину...

І в цьому вони зійшлися, пройшовши загальний Урок Пам'яті.

Для нас немає чужого болю. Так, такими ми колись були ... А поети вмiли це передати...

Думаю, ще важливий момент – про два типи олійниківських поем. Критик Микола Ільницький поділяє їх на такі види:

а) поема-цикл і б) поема, в основі якої – якийсь наскрізний центральний образ. До першого розряду можна віднести ту саму «Сиве сонце моє» (як відомо, дуже ліричний, мелодійний заключний розділ став піснюю – «Мамо, вечір догоря ...»). Та й взагалі чимало пісень створено на вірші Бориса Ілліча.. До другого – наприклад, «Крило». Любов до Батьківщини – це й любов до її природи. Вбитий журавель стає символом похмурого торжества нелюдяності («Ти ж найсвятіше – небо, дядьку, вбив...»). Творить Любов, ненависть – нищить... Начебто банально, але найголовніші, фундаментальні, вічні істини нашим оглухлим, загрубілим серцям так часто видаються банальними ...

А ще – «Рух», «Віч-на-віч», «Поворотний круг», «Заклинання вогню»...

І кожна з поем наповнена життєвою мудрістю, по-народному нехитрими, але найглибшими судженнями; алузіями на світову і слов'янську класику (Сковорода, Франко, Пушкін, Лонгфелло, Гете... Шевченко: взагалі – «опорна арка» поетичного слова Олійника).

... Син ХХ століття Борис Олійник ніколи не був закостенілим догматиком, тому перейшов і в пострадянську епоху, і в століття ХХІ, і в вічність перейде... Жива «неправильність» живої природи, яка, втім, існує за власними непорушними законами.

Він з гордістю писав, що – комуніст. Але з тих комуністів, які, як вічний Політрук на знаменитому фото, першими на всезіріст підіймалися з окопу в атаку; не з тих, хто підривав храми і перш за все шукав сите корито – він відрікся б краще від партквитка, ніж від Совісті.

Чи писав він про Леніна? Дуже багато. Але від згадки про залатаний під серцем костюмчик Леніна і чорний шматок кремлівського хліба, які вразили українського гостя-селянина – можна і сльозу пустити. Його «Гора», «Кредо (Я комуніст)», «Істина» – речі великої художньої сили, тому що віра його в ідею комунізму була людською, непідробно живою, майже релігійною. Хотіти Добра для кожного і для цілого світу. До кінця життя Олійник вважав комунізм відлунням християнських ідей.

... На хвилі «відлиги», – скоріш за все довірливо-юним – Олійник написав ряд віршів у дусі всезагального розвінчання «культу особи». Ну, як влучно сказав Михайло Шолохов, – «був культ, але була й особа!» Покійний московський протоіерей Димитрій Дудко, який відбув тюремне ув'язнення за часів Сталіна, на схилку літ визнав: «Так, можна всіляко дивитися ... Але Сталін створив державу, яку понині не можуть розвалити». За спогадами моєї матері, студентки Київського університету в хрущовські часи, Костянтин Симонов, який приїхав із групою московських літераторів до Києва (а молодь дивилася на них, як на небожителів!..) на питання про Сталіна, помовчавши, задумливо відповів: «Это был великий... И страшный человек». Так ось, Борис Олійник тоді теж писав про «тирана, що дрімає в саркофазі», про рабів, які «створили тиранів» ... Але через десятиліття він переосмислив і культ, і особу. Це – його власний погляд. Одна з поем 2000-х років – «В замкнутому колі» – про самотність Сталіна на вершині необмеженої влади, про його останні дні і роздуми ... про версію отруєння, про смерть. Про вождеві розуміння, що після нього залишаються дрібні і підлі...

Що ж, вождів, як і всіх нас, людей малих і грішних, судитиме Історія ... Судитиме Бог в останній день.

Але я – про еволюцію. Про адогматизм.

... А якщо кинутися в море в сотень, якщо не тисяч, віршів Бориса Олійника то – можна потонути ... Ще добре, що дана площа не дозволяє! (Тут би молодь поставила усміхнений смайлик-мордочку із соцмереж).

Мені ж одним судженням хочеться підсумувати ці, йй-право, дуже скупі філологічні штрихи ... Почуття і роздум – ось два крила поезії Олійника. Що ж на першому місці? Гадаю, почуття. Глибоке, непідробне, невідкупне. Любов до життя, світу, рідної землі, людини.

Траекторія ж польоту – пошук Істини. Він її знайшов, це у нього був край чутливий і точний навігатор.

IV

2016: Останній портрет

«Мій погляд, як бінокль, багаторазово посилюється, і бачу я людину, таку схожу на мене, тільки мало не вдвічі молодшу. Господи!.. Та це ж батько!

Він хрипко кричить мені через півстоліття:

– Синку! Як же ти міг?.. За що тебе судять, скажи?!

– Так ось, батьку... Ти вже прости мені... Оспівував.

– Що ж ти... оспівував?!

– Так ось Батьківщину... Леніна... Україну... Росію... Братство народів... Незалежність...

– Але ми ж, сину, за все це боролися і гинули?!

– Так вийшло, батьку. Що вдіяти? Ви за це воювали, а нас за це... судять...

Грізний окрик перериває це інфернальне видіння:

– Встати! Суд іде!

Ну що ж, починайте: я і так стою.»

... Суд по-грецьки – «кризис». Звідти ж латинське, сухо-математичне: «дискримінант». Розрізнення, поділ, виявлення. Вівці – одесною вишнього Судії, «козлища» – ошуюю... І нездоланна прірва, за Євангелієм, між вічним життям творців Добра і вогнем негасимим для клеветів диявольських.

Сцена цього інквізиторського суду відступників, перевертнів – над тими, хто не мав сумніву в совісті, в Істині – взята з книги Бориса Олійника «Два роки в Кремлі». Є думка літературознавців, що в читацькій *братній* (так-так, з некуцого досвіду кажу!..) Росії (в крайньому разі, пострадянській) Олійника більше знають як публіциста й «культурного посла», ніж поета. Це і так, і не так: тому що відкриття, «пригадування» великого масиву його поезії російським читачем – справа майбутнього. Може, й недалекого.

... А тепер скажемо абсолютно дивовижну річ. Ця цитата, як і багато інших подібних цитат і коментарів, наведена в останній прижиттєвій для Бориса Ілліча книзі по олійнікознавству – фантастика

майже, але видана вона в 2016 році в Києві! У післямайданній Україні. Провідним столичним видавництвом «Український письменник». Авторі – відомі українські діячі культури: доктор філологічних наук, професор, педагог Наталія Костенко і поетеса, критик Людмила Скирда, чії твори перекладено не на одну мову світу, знавець мистецтва України, світового Сходу, людина з тонким естетичним смаком. Як же стало можливим у розваленій (перш за все морально!) країні, де за рік перед тим мало не «за держзамовленням» вбивають Олесе Бузину, видати таку сміливу книгу – історія майже конспірологічна. Ну, нехай до часу збережеться інтрига... Будь-яка незначна людинка, вибачайте на слові, погань, яка, кажучи словами «Репіна як письменника» (Чуковський) – «шавкала из подворотен», сміла йменувати тоді великого сина України, Героя України Олійника «хворим на голову сталіністом». Ну, де «хвороба» – на п'ятому році прогресивного майданного паралічу очевидно...

Абсолютно необхідно сказати нам хоч коротко про цю книгу, яка є найсучаснішим і найповнішим нині дослідженням творчості Бориса Олійника. І в РФ вона представлена... щоправда, тільки у двох примірниках. Один – у Фундаментальній бібліотеці МДУ імені М.В. Ломоносова, другий, з дарчим написом мого наставника й дисертаційного керівника, прекрасного теоретика літератури, віршознавця Наталії Василівни Костенко – у мене ... А непогано було б її й перекласти, донести до російського читача «СТОЮ НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ. Борис Олійник: лірична та епічна творчість».

Власне, вся ця ґрунтовна книга на 250 сторінок, яка насичена фактографією, яка поєднує академічну науковість і популярний виклад, є пошуком відповіді на поставлене самими авторами питання при самому «старті»: «Що ж дало цьому поетові силу протягом більш ніж півстоліття – від початку 1960-х аж до середини 10-х років ХХІ століття – на всіх поворотах історії не тільки не втратити, але й примножити свою творчу енергію, уберегти від корозії власну людську індивідуальність, моральну чистоту і порядність, віру в перемогу добра над злом, глибоку любов до свого

народу, унікальну працездатність у всіх сферах – літературної, громадської, наукової, культурно-просвітницької роботи?.. »

«Великий поет, великий українець», – пишуть автори, посилячись на слова давнього друга і соратника Бориса Ілліча – поета й публіциста Михайла Шевченка. І шукають відповідь на поставлене «питання, що складається з питань», у витоках біографії, в ході творчої еволюції, в моральних якостях самого літератора.

Мало не сто років тому знаменитий радянський (український і російський) філолог, академік Олександр Білецький у роботі «В майстерні художника слова» запропонував термін «психографія» – опис особистості письменника, його внутрішнього світу. В книзі Н. Костенко і Л. Скирди психографія Бориса Олійника представлена з позицій правдивих, об'єктивних і сучасних. «Був проти течії» – такий переважно провідний психографічний мотив дослідження. Справа не в амбіціях вже замолоду помітного поета й публіциста, не в бажанні виділитися, покрасуватися. Не будемо забувати, що більшість завжди вірить у те, в що легше вірити, що нібито так просто, зручно лягає в русло обивательської логіки. Але – часом «правда неправдоподібна», – за Достоевським. Не всім дано її розпізнати, особливо – хто не бажає цього...

Такі, як Олійник, могли б реально, чесно, «для загального добра», а не заради шкурних інтересів, реформувати таки зношений доволі СРСР, потужною командою виправити помилки й перекоси в ідеологічній, економічній, національній та інших сферах. Суверенітет? Добре. Але він виявився *гаданям!* І Олійник розпізнав це одним із перших.

1992 року, зазначають співавтори-дослідники, була опублікована книга Б. Олійника про державний переворот в СРСР. Одночасно українською і російською мовами, найбільше вона відома під заголовком «Князь тьми, або Два роки в Кремлі». Також її видали азербайджанською і сербсько-хорватською. Костенко і Скирда пишуть: «Це книга символів і знаків – біблійних, філософських, літературних, яку потрібно вміти читати не тільки в рядках, але і між ними». Написана у формі послання-звинування «відступнику

всіх часів і народів», першому й останньому президенту Радянського Союзу Михайлу Горбачову, єдиному правителю, який «розпустив» власну країну(!) – вона вражає розчаруванням, гнівом і гіркотою.

Як читач (тоді ще студент-філолог) я був трохи здивований, пригадую, введенням до книги публіцистичного настрою апокаліптичних образів і мотивів; «таємниця ся велика» і для авторів дослідження. Але три десятиліття підтвердили: так, інтуїція поета відчула, що йдеться не просто про політичні події і постаті – на світовій арені в небувалому після Великої Вітчизняної війни поєдинку зішлись незримі духовні сили Світла і темряви... І ми були на певний час переможені. «Сатана замахнувся на світ православний» – як писав Олійник у поетичній присвяті сербським братам-сестрам... Триєдина православна Русь, непокірна Сербія, та й весь Божий світ стали мішенню для розв'язаного за наші гріхи Сатани: однак, знову закує його Господь на 1000 років – час близько. «Чадом Сатани» називає Михайла Відступника обвинувач Олійник.

Автори пишуть: «В інфернальному освітленні є не тільки образ екс-президента М. Горбачова, але і сцена суду над компартією, де одні комуністи (вчорашні, наприклад, Єльцин Б.М.) судять інших (нинішніх), того ж поета». (Ми почали розділ з цієї сцени, яку названі літературознавці ретельно аналізують ... Нагадаємо тільки, озвучимо, що в свідки для обвинувачених (а їх мільйони) поет запрошує і живих, і мертвих, загиблих на фронтах великої війни.)

Однак, відзначено в монографії, фінал «листа глухої туги і болю» (листа Горбачову – *О.Я.*) нагадує нам про прийом композиційного кільця: все тією ж містико-фантастичною тональністю, що і на початку, – хоча вже з більш обнадійливим висновком: «... Колосся благовістує – врожай буде. Важко доведеться, сказано в Писанні: жнива багато – женців мало... Але – здолаємо... Треба здолати».

... Як відзначають автори книги «Стою на своїй землі», хudoжня публіцистика Бориса Олійника охоплювала не тільки

внутрішньо-політичне життя колишнього Союзу, України, але – сягала і в параметри зовнішньополітичні. Перш за все – сербська тема... Макротема. Адже Сербія – «аванпост Православ'я», який століттями стоїть на шляху німецьким амбіціям, агресивному окатоличуванню або ж – «османізації» Європи. І, звичайно ж, на момент, коли вибухнула югославська трагедія, географічне серце югославів – Сербія – заважала єдиній після розпаду Союзу РСР наддержаві, США, відчуті себе остаточним господарем диявольського світопорядку... Автори згадують відомі, кілька разів видані в 90-х есе Олійника – «Час подвійних стандартів» (про лицемірні «цінності» Європи, що байдуже дивилася на вбивство Югославії, 1994)); «Сатанізація сербів – кому вона потрібна?» (1995); «Хто наступний?» (1999) та інші ...

Говорячи про публіцистику поета-громадянина, Костенко і Скирда сумно резюмують: «Україна все більш незможна і все менш незалежна... Мабуть, ми погано захищаємо Сербію. І мало читаємо поезію Бориса Олійника» (С.228).

Ми свідомо «вихопили» з книги «Стою на своїй землі» тільки публіцистичне «ядро» – а книга досить багатопланова, «багатоядерна». Але «вихопили», як найгостріший і вкрай безстрашний аспект. Так що книга – певною мірою диво і подвиг у несвободі сучасної України, трагіфарсовому заповіднику бідолашних, знедолених власним безголов'ям «нерабів»... Раритет!

І звичайно ж, у ній сказано і про витoki творчості поета, про глибоко національну і високозагальнолюдську міру його лірики, при епічній майстерності, музикальності, образності, розмаїтті змісту ...

... Інтерв'ю, що вивершує книгу, записали Наталія Костенко і Василь Соловій – молодий поет, перспективний критик, був у Києві моїм студентом – одним з найбільш старанних, зазначу, обдарованих і порядних!.. Що теж далеко не дрібниця в нинішній час ...

«...Мені пізно мінятися», – жартома (та одночасно і всерйоз!..) говорить поет в інтерв'ю на 80-му році життя. Втім, щодо кардинальних моральних питань – він міг це сказати і в 50, і в 20 років...

Вже після прірви Майдану, що розколола історичне буття України на ДО і ПСЛЯ, Борис Ілліч відповідає на фінальне питання інтерв'ю – про подолання страшної кризи, системного розвалу: «Здолаємо і цю руїну... пафосно звикли ми говорити про народ ... А все ж у народі, в людині – живе надія на майбутнє». Проживи він ще трохи – не сумніваюся, написав би правдиву книгу про Майдан... І багато прекрасних віршів... Але – вже комусь іншому ставати в козацьке стремено Білого Коня – символ Долі в однойменній Олійниковій поемі.

... Є у Бориса Ілліча книга не такого вже й поширеного жанру, назвемо – «поет про поетів»: збірник статей «Планета Поезія». «Поезії підвладно все», – з роздумливою категоричністю пише в ній Олійник.

І що б ти у нього не читав, і що б не трапилося, що б ти не пережив – дивлячись на його світлий образ, на його життя – віруєш безсумнівно, що так воно і є.

V

Світла пам'ять

День не спить і вночі ...

Б. Олійник

... Тому, врешті, наприкінці нашої розмови, напевно, маю сказати особисто про Поета. І говорити буду багато.

«... Мы не умрём мучительною жизнью. Мы лучше вечной смертью оживём!» – Борис Ілліч незрідка любив цитувати Володимира Висоцького.

Біля великих завжди багато «якающих». Я сам раніше тінню думки їх засуджував, каюся. Мовляв, виходить на тему не «N і я», а «Я і n». Тепер, коли, за висловом відомого радянського мемуариста, «мої друзі вже пам'ятники», – для мене, принаймні, старші друзі і, принаймні – хрести та бюсти на письменницьких алеях цвинтарів, в інших місцях присутності Вічності, – думаю: не все

так просто. Занадто значний, помітний слід на душі залишають великі, щоб відмовитися від особистого сприйняття і все того ж частого «якання». Але слід і намагатися не впасти в раж панібратської «хлестаковщини».

Не бачу особливої містики, а лише закономірну мудрість Буття, спадкоємність культурних поколінь, в одному примітному для мене факті.

У моїй досить великій, як на епоху модерних гаджетів, «паперовій» бібліотеці зберігаються дві книги поезії Бориса Олійника (звичайно, його видань у мене чимало, можна виділяти окрему «олійниківську полицю», але ці – підписані). Одна – збірник поем 1984 року, напівкишенькового зручного формату, в обкладинці кольору дозрілої української черешні. Її подарував і підписав мені батько: «Дорогому Сашкові в день публічного визнання успіхів у поезії... 4.11.1983 р.» (Коротко про подію: мова йде про «розбір польотів» поета-семикласника на зборах чернігівського обласного літоб'єднання «Сонячні кларнети...»). Лише через багато років, до речі, звернув увагу на дату: адже це свято Казанської ікони Божої Матері, «Одигітрії-Путеводительниці», серед іншого... Чи випадково?!) Але з цього дня і почав мені відкриватися дивовижний світ поезії Олійника. За цілковитої відсутності кричущих зовнішніх проявів – приголомшливо-своєрідний, неповторний; у спокійно-безпристрасній формі – динамітної сили образи, почуття, думки ...

Друга ж книга – «Таємна вечера» – поезія сучасного Олійника першого десятиліття XXI віку. І на ювілейному вечорі в столичному палаці «Україна» автор підписав її моєму старшому синові Сергію, тоді 8-річному хлопчику ...

«Батьки і діти... Діти і батьки... – нерозділиме та одвічне коло...».

«У всьому шукайте великого смислу», – говорили святі. Ми в слові, слово в нас – речі дуже загадкові ... Такий ось перегук поколінь, обставин, епох!

... Мені пощастило, ще не дійшовши на цей момент до півстолітнього життєвого рубежу, взнати багатьох чудових людей, за що

невпинно дякую Богові. Це розкіш, неспівмірна з убогим фальшивим «сяйвом» багатств, комфорту, розваг та іншого *минуцього*, про що так настирливо мріють маси людей нудно-споживчого дня сього. (У дужках зауважу: читаючи в початкових класах повість «Між добрими людьми» Юрія Збанацького – партизана, Героя Радянського Союзу – чи міг я подумати, що через кілька літ з ним зустрінуся в тому ж Чернігові, він підпише свої книги, ми будемо листуватися – Герой, живий класик дитячої літератури, твори якого зараз, на жаль, «затерті» за тоскними продуктами розфарбованого «під дітей» «нацреалізму»... «З вас будуть люди», – делікатно поплескав мене по плечу Юрій Оліферович. На «ви»! До підлітка-початківця! А «люди»... Так і хочеться сказати, за батьком Тарасом: «Які з нас люде?..» Ну, подивимося ще... Або – читаючи «Слово після страти» Вадима Бойка, чи знав, що двічі почую вживу цього письменника, в'язня Освенціма, який у вісімнадцять став фронтовиком і чудом порятувався в пеклі нацистських концтаборів? Як зараз перед очима – тагуажно-порохового кольору 6-значний освенцімський номер на руці ...)

... Я навмисне відійшов від теми. Для характеристики епохи. Знову і знову: «Да, были люди в наше время...» (Лермонтов, якого не знає сучасна Україна...) Хоча ми вже доводилися дітьми й онуками цим людям ...

Так що дивовижним чином книги приводили мене до тих Людей, хто їх написав. І коли на межі 1980-90-х я навчався на філологічному факультеті Київського університету (тоді назва – «університет» – для Києва була в однині, це зараз будь-яке перепрофільоване ПТУ в райцентрі – вже «університет», «академія» ... – все девальвується, а шкода...) – я мріяв і Бориса Олійника побачити. Тоді відкривалося багато нового, життя вирувало, ми були сповнені ентузіазму! Хотілося жити, любити, творити! Ювілеї, вечори, кінопрем'єри, концерти – все ми жадібно вбирали в молоді душі. Багатьох і різних ми слухали поетів. Олійник так і не виходив. Вперше я побачив його в Київській філармонії. Спокійно і впевнено читав поезії, характерним хрипкуватим голосом – таким він і уявлявся, закодований в поліграфічні знаки.

Потім, у перерві якоїсь студентської конференції, я вийшов прогулятися на вулицю. Повз фасад Оперного театру неквапливо, «не по-зірковому», а як усміхнено-добродушний «дядько» сільським городом, ішов видатний письменник. Незвичайна людина у звичайному сірому пальтечку і такому ж картузику-кепці. Цікаве враження: він одночасно все помічав пильним поглядом і якимось невідлучно перебував у собі... Я вихопив з кишені програму конференції та попросив дати автограф. «Наукових успіхів!» – посміхнувшись, написав Поет і пішов далі, непомічений і неспійманий тоді ще порівняно спокійним середовищем пізньорадянського мегаполісу ...

Ні, не будуть з Бориса Ілліча писати життє! Ні, не був він святим!.. (А ось чесну, чисту біографію... – я мріяв би про неї в перспективі... І думаю, що настане та Україна, в якій усе ж безборонно засяє істинний образ поета). Так ось... Може, це вже влітається професійна фантазія, але мені не раз думалося: існують люди, що володіють, так би мовити, даром «мирського благословення». У сенсі – розпочата ними справа має незламне продовження, сказане ними слово, кажучи по-фольклорному, – стає мов «оберегом» на життєвих шляхах. (Вони можуть бути й атеїстами, прости Господи – як Василь Сухомлинський, Антон Макаренко – педагоги, яких зараз більше пам'ятають Росія і світ, ніж рідна Україна). Жив учитель в моєму селі на Київщині, півстоліття тому організував один із перших в області краєзнавчих музеїв. Уже різні вітри віяли, вже додали туди децицію політизованого сміття – але від первісної Добраничівської стоянки до великого подвигу Перемоги, до трудових звершень односельців – усе, в основному, зберігається... Така була епоха! Такі бувають люди!

Ось подібним напівсакральним благословенням, хочеться думати, володів і Борис Олійник.

Благословенням, вважаю, котре не назвеш звично – «з легкої руки»: швидше, за мудрим висловом селянського філософа Григорія Сковороди – «Аще любиш сладость, люби прежде горесть» ... Але – міцне благословення! Цими бідами-випробуваннями і загартоване.

...2005 рік. Переповнений людьми столичний Палац «Україна». Михайло Шевченко дав мені півтора десятки квитків для студентів-літераторів – як вони були раді і вдячні!.. 70-літній ювілей відзначався масштабно. Велична ораторія за поемою «Трубить Трубіж». Задушевне читання поезії неповторним Анатолієм Паламаренком ... Безліч яскравих зірок культури... І звичайно ж, сам поет з новими віршами, які неголосно, але виразно читав завмерлій п'ятитисячній (якщо брати до уваги людей поза місцями, що стояли – то й більше...) залі. І після шквалу аплодисментів широко перехрестився, поставив урочу крапку на заході: «... Да воскресне Бог і розбіжаться вразі Його...».

Він прославився виразом: «Я – український (підкреслюю), православний (підкреслюю), комуніст (підкреслюю)». В Україні такого не розуміли, не зрозуміли так боюся, не скоро і зрозуміють! А ось, наприклад, Росія – зрозуміла, усвідомила і... простила свою історію. І якщо Василій Блаженний дозволяє по сусідству з собором перебувати Леніну – то ми не розумніші за святого, правда?.. (Росія, до слова, – як Біблія людської історії, все в ній було. І пророки, і мученики, й лиходії. І праведність, і безбожництво. І навіть – Бог в безбожній державі ... В людях! Люди руські розуміють уже, що це – єдина Книга: буття єдиної Вітчизни. І безглуздо виривати сторінки або заклеювати рядки: відростуть знову сторінки і проступлять літери. Але це – вже інша розмова ...)

Україна ж сучасна із її вандальською «декомунізацією» і, pardon, дебілізацією народу, з брехнею і безпам'ятством, зведеними в культ – поки того не зрозуміє. Розумів далекоглядний Олійник, який писав у згаданій автобіографічній статті: не поспішайте засуджувати солдата, який іде не в ногу з усіма – як знати, може, він чує марші грядущих часів ...

Якось дивно, з «неправильними», нерівними інтервалами в кілька років мерехтіла в моєму житті ця дивовижна особистість. Але – фатально, сказав би, будь я древнім греком ...

У 2012 році назріли потреба і можливість випустити мені книжечку вибраних віршів моїх різних років – «Небесна твердь».

Професор Н. Костенко переглянула рукопис, дала кілька порад і, напевно, – найголовнішу: звернутися до Бориса Ілліча з проханням написати... передмову. «Він таке сонечко! Він не відмовить...».

А я замислився. Один мій добрий знайомий і навчитель, талановитий і своєрідний поет, також лауреат Шевченківської премії, як і Б.І.О., якось мені сказав: «На пальцях однієї руки можна перерахувати, кому Ілліч передмови написав!...» (у цього поета, до речі, вона теж була – в 1980-х).

Борис Олійник погодився. І написав. «Поезія як знак». Не буду вже цитувати компліменти Маестро мені грішному (хоча ці оцінки дорогі-коштовні, багато варті!), але гадаю, йому заімпонувало, що я, зі всіма хибамі моїми – не зрадив нашу загальну всенародну Пам'ять... Яка не буває «вибірковою», під «смак і колір» епох...

А події прискорювалися ... Загрозово визрівала українська катастрофа.

Вибухнув Майдан.

Не буду вдаватися в подробиці, скажу тільки, що виступи проти повального божевілля дивної, ініційованої Заходом «революції» в Києві коштували мені роботи в моєму улюбленому Київському університеті імені Тараса Шевченка, університеті святого Володимира. Де з 1987 по 2014 я пройшов шлях від абітурієнта до доцента ...

Думаю, трагедія Майдану вкоротила життя і поетові, досить міцному нащадку козаків і хліборобів.

А дні самого перевороту ми «зустріли» в Москві. За несповідимим збігом обставин на 19-22 лютого 2014 року в Москві було призначено російсько-українську конференцію до 200-річного ювілею Тараса Шевченка. Від Українського Фонду культури, очолюваного Борисом Олійником, поїхала представницька делегація, більше двох десятків людей: письменники, вчені, критики. Знайомилися між собою, з російськими колегами, спілкувалися на заходах і в кулуарах. Я познайомився з лауреатом головної української премії того року – закарпатцем Мирославом Дочинцем. Хочу згадати його відомий українцям роман «Вічник» – може, не в тему,

але... Філософська проза Дочинця – мабуть, одне із дуже небагатьох «притомних» літературних явищ, номінованих на найвищу нагороду колишньої УРСР ...

Як відомо, всі «домовленості між владою і опозицією» в Києві, підписані президентом Віктором Януковичем у присутності лицемірних «європейських партнерів», були в черговий раз порушені, озброєні бойовики пішли на штурм урядових кварталів. Як пізніше згадував прем'єр (уже колишній) Микола Азаров, півтори-дві тисячі підготовлених озброєних бандитів «захистилися» буфером з 15-25 тисяч «мирних протестувальників». Деякі безумці привели на нічний Майдан навіть дітей ... Ось тому не було розгону вуличних безчинств, і Майдан перетворився на пекло.

Обдурений народ отримав те, що... хотів. І те навіть, чого не хотів... Скинув «тиранію», а разом з нею – хоч відносні стабільність, порядок і добробут. Тепер, через більш ніж 4 роки – навіть те, чого ніякі провидці б не передбачили... Але – що вже говорити?! Невимовно гірко. Але сталося, як сталося.

Борис Олійник, і ми всі дивилися на величезний плазмовий екран і розуміли, що це – війна. Що точка неповернення пройде. Що руйнується історія, осипається, мовби стіна розбомбленого будинку... «Югославський варіант», – скрушно хитав головою поет. А він знав, що говорив ... Печаль у його очах була безмірною.

Нам співчували, нас втішали ... 21 лютого посольство України скасувало всі наші заходи в зв'язку з жалобою. Моторошний танець смерті почався. Безрадісна для самих тріумфаторів «перемога» ... Труни на помості Майдану, де недавно співали й танцювали... Пачки провокаційних документів, прийнятих у Верховній Раді «переможцями» ... Похоронні вінки на київській ялинці, що простояла до серпня 2014 ... Світ не бачив досі подібного абсурду.

Борис Ілліч і так погано себе почував, а тут подався ще більше. Його підтримували під руки. «Двома поддержан казаками ...» – як у «Полтаві» Пушкіна – полковник Палій. У будинку-музеї Пастернака сказав: «Ех, отут би прилягти»... «Не треба, – кажу, – Борисе

Іллічу. На цьому ложі Пастернак... помер». «А, – сумно посміхнувся. – То хоч хитнуся, об одвірок головою зачеплюся та вдаюся. Об'язательно!.. ». Рятівний гумор його не залишав ніколи... Але було невесело.

В очікуванні від'їзду ми, хто молодші та грішніші, безрадісно розливали склянками горілку в письменницькій їдальні й мовчали. «Та хоч не так демонстративно!» – обурювалася переделкінська офіціантка. Я простягнув дівчині київський магнітик. «Це з Майдану!» – похмуро жартував талановитий поет і колись мій студент Олександр Стусенко. «Це з Лаври», – пояснив я...

... Київ 23 лютого був несвятковим і небувало похмурим. У метро гидко смерділо горілими шинами. Міліція розбіглася. Хто не розбігся – чіпляли на форму «єврострічки» – щоб, не приведи Боже, не подумали, що «Беркут» ... Чи – що «проти Європи».

Далі – багато говорити, та мало слухати.

Весна вже в березні нагадувала літо: можна було в футболці гуляти. (І гриби того року, кажуть, небувало вродили. Все ніби готувало, пом'якшувало: ох, попереду тяжко буде, поки зміцнюйтеся...). Фонд культури (а тоді це було – як синонім до «Олійник») допоміг мені, вже благополучно безробітному (і – аж полегшало, не зважаючи на особисту драму – не той уже стававав головний університет України...) поїхати до Москви, відчитати курс про російсько-українські зв'язки в МДУ імені М.В. Ломоносова. Ось і викладаю, слава Богу...

... За два роки до перевороту я брав інтерв'ю у поета. «Ми жили, бо мали надію», – запам'ятав його слова...

В нечасті мої приїзди до Києва я обов'язково заходив до затишного Фонду на вулиці Липській, чудовій алеї. Зараз він – як сирота. «А, москвич!..» – жартував голова Фонду, радісно пригощав кавою, цукерками, коньячком, розпитував про справи робочі й особисті... Навіть у найгіршому стані (зокрема, гостро наростав діабет) – він не відмовляв у зустрічі, приймав відвідувачів, виступав, бесідував, жартував, – усе, як завжди... Але чим далі – ясніше я усвідомлював, що надірваний він уже безповоротно. І вже

останнє, що він підписав мені – «Избранное», добротний зелений томик, виданий російською мовою 2014 року (Москва, видавництво «У Никитских ворот») і на тій самій пріснопам'ятній конференції презентований. Прекрасні переклади В. Середіна, Л. Вишеславського, Л. Смирнова, Н. Котенка, Н. Ушакова, В. Крикуненка, Е. Нефедова, інших ...

Літери автографа – ще тверді, хоч і місцями роздвоєні, падав його зір, слабла рука, що написала стільки прекрасних речей ...

Настане день скорботи світової,
І попливе у лодії труни
За вічний круг і пруг
Останній воїн
Великої, Священної війни ...

Син солдата тієї війни сам був солдатом. У війні ще більше, можливо, тяжкій і небезпечній – духовній. Війні за Правду. В якій і ми зобов'язані перемогти. І переможемо!..

30 квітня 2017 Борис Ілліч Олійник помер.

Мені повідомив це син з Києва, і я заплакав. А якою могла бути ще реакція? ..

Так-так, в більшості календарних випадків на річницю його відходу буде звучати радісне христосування, 40 днів після Великодня. Як *завжди* звучить на його улюблене свято – День Перемоги.

... В черговий мій від'їзд до Первопрестольної Борис Ілліч виїняв п'ять двохсотгривневих асигнацій, які тоді ще щось там значили, вручив: «На, Сашку... Оце – зібрана тобі громадою тисяча... На дорогу».

Більше ми не бачилися. І на землі вже не побачимося. Від мене йому передали в Києві білу троянду...

«Громада», «ми», «рід», «народ», «Батьківщина» – були для нього святими словами, твердою речовиною, а не коливанням повітря чи друкованими знаками. Навряд чи хто після нього скаже настільки могутнє «ми» від такого потужного «я»...

Борисе Іллічу, залишаюся боржником... Буду відпрацьовувати на нашій святооруській православній землі – де і скільки судить Бог.

Але між нами – як кажуть архітектори, «безбар'єрний простір». Між Небом і землею. Між нами усіма: батьками й дітьми, предками і нащадками – від козаків-нетяг, селян-гречкосіїв до ветеранів, учителів, поетів, робочого всього люду; між рідними українцями, росіянами, білорусами, сербами ... Людьми.

Цей простір – буття в Слові.

Низький уклін Вам і вічна пам'ять! Дякую Вам за все.

Поет і Людина... Учитель, чие ціле життя – урок.

Квітень 2018

Москва

БОРИС ОЛІЙНИК: «МИ ВИЖИЛИ, БО МАЛИ НАДІЮ»¹

Добрі люди і життя вчили мене, що всі ці нашивки й відзнаки не роблять людину кращою. Головне – щоб вони не зробили її гіршою. Твердо стою на цьому базисі.

Борис Олійник

Те, що Борис Олійник – прекрасний і глибокий поет, багатьом відомо зі шкільної лави. А ще – політик, громадський діяч, голова Українського фонду культури, лауреат численних премій і нагород... Поет-академік. Журналіст, критик, публіцист... Але всі ці штрихи не будуть давати вичерпного портрету, якщо забути про вирішальне: передусім це – людина совісті.

Бути оригінальною, неповторною особистістю зараз і вкрай легко, і неймовірно важко. Легко, бо треба «всього-на-всього» говорити й робити не те, що тиражно вимагає одурена масова свідомість. А важкість у тому, що доводиться стояти в непримирному двобої з облудою. Як по лінії етичній – протистояти глобальній пошесті цинізму й безпринципності, так і з плюсклими «модами» на зрізі естетичному – себто писати так, як промовляють душа і талант, а не як велить оплачувана кон'юнктура.

Я сію й жну.
Хай спека їсть дощі,
Хай палить сніг ще не окріплу прорість, –

---

¹ Оpubліковано в тижневику «2000»: №48 (584). 2–8 грудня 2001.

Я йду!

Мені не дозволяє совість
Негоду пересидіти в купці.

Я чую, як мішух мене пасе

Очима, що одвік не знали неба:

«Чого спішиш? Тобі найбільше треба?!»

Відповідаю:

«Не найбільше – все!»

Мета правди – щоб усе було... по правді. Перед правдою зачиняють двері. На неї зводять наклепи... Але людині, яка її не зраджує, правда щедро віддячує. Як казав Олесь Гончар, ті, хто стоять за правду, перебувають під особливим Божим покровом. Отож наведені рядки, написані Борисом Іллічем більш ніж третину століття тому, можуть бути епіграфом і до його теперішнього життя. Він не змінився – у вимірах совісті. Як і в масштабах таланту!

Перед вами, шановні читачі, запис розмови із видатним митцем і мислителем сучасності, визначною людиною та громадянином своєї Вітчизни, чие культурологічне значення давно вийшло за обшири України і навіть усього слов'янського світу.

– Борисе Іллічу, ви патріарх української поезії і, як на мене, центральна постать в ній сьогодні. Вас висувують на здобуття Нобелівської премії... Як людина, для якої слово є способом існування, скажіть: чому ми стали глухими до віковічних істин словесної мудрості, а література припинила грати колишню значну роль у суспільстві?.. Як можна повернути довіру народу до літератури?

– Стосовно Нобелівської премії, то тут ми з вами, мабуть, все-таки на Україні лишаємось двоє з почуттям гумору. Хай світове співтовариство посміється. Тим паче, може, кому здасться дивним, але Нобелянка мене не особливо хвилює.

– Чому?..

– Та тому, що в основному, за винятком кількох фігур, дається за етнічною схожістю або за «кон'юнктурний момент». Тому, звичайно, престижно, але не особливо...

А якщо серйозно, то ми «промазали», коли можна було висунути Олеса Гончара – тільки поговорили, і все (далі ж ми, українці, не йдемо)... Потім – Миколу Руденка: абсолютний номінант, який би пройшов по лінії політики, літератури і суто по своїй долі неординарній. І лишається Ліна Василівна Костенко – це поет такого високого класу, що проблем не буде. Але, знаючи характер Ліни Василівни, я б радив запитати у неї дозволу (сміється).

– З цим пунктом ясно. Але ж і Ліна Костенко, й інші видатні поети – чи настільки вони все-таки відомі в суспільстві? Як повернути лицем до поезії наш бідний народ?

– Це процеси, що вимірюються не одним десятиліттям... Оскільки література, хоч як не парадоксально, у так званому авторитарному, тоталітарному чи ще якомусь режимі відігравала особливу роль. І це справді був прихисток, щоб боронити якусь ідею, бо статус письменника був освячений якимсь ореолом незвичайності. А тепер прийшли молоді та ранні ремісники, які взагалі занизили статус письменника як такого. Вони працюють на комп'ютерах ...

– І мислення в них «комп'ютерне»?

– Комп'ютерне мислення! Це ремісники чистої води, за винятком небагатьох, не про них говорю. Ремісники процвітають зараз, тому таке й ставлення до літератури. Якесь «середньостатистичне», як до, скажімо, фінансових структур чи промислових – у такому сірому ряду... Тому і занизили роль письменника – справжнього, я маю на оці. І природно, що справжність письменника оцінюється не тільки нинішнім кон'юнктурним моментом, а й часом. Ну вже є приклади: це той же Гончар, той же Руденко, та ж Ліна Василівна – вони пройшли випробування часом. Можливо, в когось будуть інші кандидатури... але в мене вони такі.

– Ви немало їздили по світу, знали відомих людей. Яку зустріч, подію чи постать запам'ятали найбільше?

– Справді, доля судила так, що мене, «инока нищелюбивого и скромного», поводило чи не по всій планеті, довелося побувати в різних ситуаціях... Ну й потім, я ж народження першої половини минулого століття, я знав і пережив період Сталіна. Як і інші, писав вірші (починав у школі) – і про Сталіна. Бо – вірили! Це зараз розкаже той чи той, що він ще з дитинства «не вірив». Ні, вірили, не треба цього боятися... Бо там були й високі ідеї! Як вони виконувались – інша справа. Я пережив хрущовську «відлигу», потім «заморозки» Леоніда Ілліча. Перебув, нарешті, «перестройку» (тяжкий період!), знав Михайла Сергійовича Горбачова (стикався з ним і по роботі, і в дискусіях)... І переживаю нинішній період – хотілося б сказати: розквіту суверенної України. На превеликий жаль і журу, не можна цього сказати, позаяк ви бачите, що вийшло. Ті благородні лицарі, які боролися за самостійність України, відсиділи в тюрмах, а коли вийшли, ділки, які за будь-яких ситуацій знаходять потрібні щілини, прихопили завойовані ними висоти. Відсунули ліктями тих, хто мав би, за моральним правом, нами зараз правити, бо вони вистраждали... А ділки працюють ліктями, ніби саме вони виборювали цю незалежність, до якої абсолютно ніякого стосунку не мають. Тим паче, щоб ви знали, та ви знаєте чудово, – тоді не тільки саджали, а й підсаджували. Це я сказав одному «герою», який там десь мені закидав, що от ми страждали, а ви не сиділи...

– То був пан з дисидентського руху, так би мовити?

– «Так би мовити»! Тому я й передав для нього: «Скажіть йому, що одних саджали, а других підсаджували. І подивіться, що з ним буде робиться, тому що ми теж дещо знаємо...» Як казав Багрянний: а з кого ж будете вербувати будівників незалежної України, якщо ми всі виїдемо за рубіж? Отож шукайте їх у лавах партії чи того ж комсомолу...

– Багряного «били» в діаспорі за це твердження...

– Він був правий – чого ви, мовляв?.. А тільки ж «ложно трактований» суверенітет нас довів до ручки, оскільки певний контингент спекулянтів і провокаторів на цій благородній темі зробив

свій капітал, обплювавши минуле. Якщо ж нема минулого, з чого тоді починати?

– **Ваша поезія вичерпно дає відповідь на питання про сповідувані цінності та моральні імперативи. А що сформувало вашу систему цінностей, причому дало сили оборонити її у середовищах, часом геть несприятливих?**

– Справа в тому, що я сам походженням із села, а там є свої традиційні правила і вимоги до особистості як такої. Ну не можеш ти легковажити, коли це стосується твого батька-матері, їхнього доброго імені і – твоєї Вітчизни. Десь ми можемо жартувати, особливо на Полтавщині, десь ми можемо полукавити, безневинно схитрувати, але є домінанти, з якими не жартують. Так мене вчили. Не такими словами, як я зараз, обтічними, редагованими, а своїм прикладом. Всі мої родичі пішли на фронт, більша половина з них – не повернулися. Все на наших очах відбувалося... Матері наші запрягалися і в плуги, і в борони, по цілих тижнях ми їх не бачили. Але вони, зморені, ідучи з поля – співали.

– **От цитата з поеми «Сиве сонце моє»: «Як ви гарно співали, йдучи із далекого поля...». Це прикметно.**

– Тому що була надія попереду. Ви зараз почуєте пісні трудящих?

– **Ні, не чув.**

– Бо вони й не збираються разом! Сизі, як свинець, вікна вечорами – працює телевізія. Роз'єднані всі, сидять по хатах... А ожорсточення неймовірне. Ви ж бачите, що робиться? Убивають... Моральна деградація – повна.

А в нас була надія, ми в щось вірили. Деякі розказують: я, мовляв, ні в що не вірив... То чого ти тут перебуваєш, на цій тричі грішній і праведній землі?!

Особистим прикладом формували нашу точку зору й світогляд предки, предтечі наші. Сподіяли вони те, що не кожен би народ спромігся: післявоєнну розруху подолали, як і після громадянської... Так що треба, засуджуючи справді важкі речі доби, які непростимі, все-таки пам'ятати те, що було позитивне. Підвалини були

позитивні. Ми йшли у світ з надією, що буде краще. Ми вижили, бо жили надією на краще. Зараз ви запитайте, куди всі йдуть...

А в нас не можна було померти покинутому. Як самотні бабусі нині. Оскільки їх доглядали піонери. Може, хтось їх посилав «для галочки», а от піонери йшли до бабусі води їй подати, допомогти те, се. І тій легшало, бо вона знала, що потрібна комусь. А зараз може три місяці лежати мертва, і ніхто не загляне... Так є якась різниця? Може, все ж узяти краще з тих часів, а не обплывувати все?

– Політичні перефарбуванці 90-х років і просто безпринципні люди, чиє нутро все одно виразно постає перед усім чесним народом сьогодні (не будемо називати прізвищ, але їхні ганебні справи «промовляють»), на схилку минулого століття вчинили вам просто умови морально-інформаційної ізоляції. Ми пам'ятаємо наклепницький галас новоявлених «патріотів» навколо вашого імені. Це зараз вже прозріваємо, кажучи цитатою із вашого вірша: «Народ не візьмеш на макуху...», і він, народ, таки починає розуміти справжній стан речей – хто насправді будував і будує, а хто руйнівники й опуканці. Як вам було в тій кричущо несправедливій ситуації спланованої обструкції?

– Ну, ви знаєте, я ж пройшов серйозну школу життя. І я знав усіх тих, що на мене «ллють». Я натякнув, що вони десь повинні зупинитись, бо я розкажу, хто вони: десять років я був секретарем парткому Спільки. Я знаю, хто куди доносив, на кого. І слава Богу, що за десятиліття мого «комісарства» жоден не був посаджений (а чоловік сім по доносах мали посадити...), і жоден не був виключений, за винятком одного (ну, то він комусь щелепу перебив)... Так оце ті говорили, хто стукав! Вони ж діяли методом перепілки: знаєте, як вона відводить від гнізда? Десь підпадьомкає – здалеку, збоку... Щоб на них не вийшли, вирішили цькувати мене. Це не лякало, хоча, звісно, не було приємно. Я попередив по радіо, що це вже мені починає набридати, відтоді змушений буду виступити і розказати, хто є хто, – як метод оборони. Так затихли всі, «тільки дівчата та соловейко не затих...».

– Як би ви оцінили культурну дійсність в часи УРСР? Що ми могли б узяти з неї корисного? Зокрема, у форматі стосунків держава – культура.

– Ну, бачите, там була Держава. У нас же зараз нема її у тому класичному розумінні жанру. Бо держава – це літак, на фюзеляжі якого з цього боку записано: що за чим, хто за ким, себто ієрархія відповідальності. З другого боку – виробнича, партійна дисципліна. Ні того, ні того немає. Ви не можете знайти крайнього, хто за що відповідає... Вас можуть об'єгорити, вам можуть прибрехати, і ви ж не знаєте, скільки в кого є статків за рубежем, на який вони моляться. Там до centa перевіряють, і якщо ти десь хитнувся, то заплатиш кар'єрою, а то й всім життям, бо там, за бугром, такий режим. А в нас можна об'єгорювати будь-кого...

У ті часи ми сповідували принцип: один за всіх – всі за одного. Принцип же капіталізму – один проти всіх! Ми не готові були одразу перейти на це. Прибалти були більш готові, бо вони вдвічі менше були в соціалістичній системі.

А ті «жучки»... вони при всіх владах існують... Для них головний принцип: ubi bene, ibi patria – «де добре, там і вітчизна». Отож ми до цього не готові, тому зараз і борсаємося сюди-туди. Хто нами править, я вже писав про це, подивіться на місцеві влади... Ви там багато знайдете українців?

– А минуле в культурному аспекті? Тобто були колись тиражі, вечори, те ж Бюро пропаганди художньої літератури при Спілці. Те, що згинulo, на жаль...

– Був такий принцип: щоб не «гавкали» з-за рубежа – 60 на 40. 60% українських книг, 40% – інших. Уявляєте? А зараз на книжкових розвалах ви хоч 10 відсотків української продукції знайдете? Ви пам'ятаєте, які тиражі були, яка система книгорозповсюдження? Її по суті розвалили. Ну що там тепер – по 200 примірників, 1000... 1500 – це вже великий тираж!.. Держава піклувалася про своє реноме принаймні. Так, була цензура. З перехльостом...

– Але ж зараз крайність інша...

– Так. Вас не надрукують і зараз без «цензури» – якщо ви йдете не в той бік, куди правлять можновладці...

А Шевченка якими тиражами видавали!

– **Не було року без видання «Кобзаря»...**

– Тому що держава, борючись за своє реноме, водночас підтягала культуру до вищого рівня. Спілки творчі грали свою роль, особливу роль. Ну наприклад, я ж міг захистити тих чоловік сім, яких хотіли замкнути. Ішов напругу, до Віталія Врублевського – помічника Щербицького... От Толя Москаленко, царство йому небесне, був помічником Соколова – другого секретаря ЦК. Оце такі люди, з якими я міг говорити. І Врублевський хитав скрушено головою: «Що там знову?» – «Розсипали набір Васі Симоненка...» – «Ну що оце? Знову йти до Володимира Васильовича?» – «Треба йти», – так само зітхав.

– **Ви, здається, були однокурсниками із Симоненком?**

– Ні, я на рік пізніше, але жили в сусідніх кімнатах гуртожитку... Мої походеньки до начальства неоднораз були успішними. Вдавалося «пробивати» не тільки Василя Симоненка і Ліну Костенко, а й багатьох інших. Все залежало (і зараз залежить) від особистості. І не гоже свої недоходи прикривати системою. Якщо був підляком, він і в тій системі, і в Африці... таке сиділо в нього в генах.

– **Відомо, що ви активно стежите за сучасним літературним процесом. Чи бачите в ньому обнадійливі тенденції?**

– Нормальний іде процес. Єдине що... звичайно, комп'ютеризація – і тому насторожує скоропис. Поезію, я думаю, треба писати все-таки не на комп'ютері, тому що має ж прийти якийсь момент... натхнення. Ми ж і досі не визначили, що таке натхнення. Разом з Іваном Яковичем Франком... Не визначили! Якщо його переводити у дозування «по екрану», тоді це вже не поезія від серця, а ремесло елементарне. Я вам зараз можу заримувати будь-що. Але ж це ще не означає, що я гарний поет. А оскільки не вистачає таланту, то я додаю матюки. І не ставлю ком, бо не знаю, де їх ставити...

Але процес таки нормально йде. Є прекрасні поети. Вибуховості, правда, немає тієї, що в шістдесятих роках. Там – зрозуміло. Переломна епоха. Вона завжди дає рівень! Але й сучасний рівень, якщо брати по вершинах, – пристойний. І я не бурчу на цих поетів, а на ремісників – бурчу.

– В Київському національному університеті ім. Т. Шевченка вже півтора десятиліття існує спеціальність літературна творчість – готують письменників, літературних працівників, редакторів... Чи можна взагалі вивчити на письменника? Що б ви порадили студентам-літераторам і взагалі людям, які набралися мужності пов'язати долю з літературою?

– Ну якщо ми беремо ремісника, то на нього можна вивчитись. Я не тільки поет, я – журналіст. Але це – «дві великі різниці», як кажуть в Одесі. Якщо хтось плутає журналістику з поезією (чи зі справжньою прозою), то... Ви б ніколи не примусили Григора Тютюнника написати скоропис на коліні, як я це робив, видаючи газетну інформацію... Але я не зможу написати так тонко новелу, на лапідарній площі якої розкриті характери і навіть епоха. На дві-три сторінки друковані. Ми не вміємо цінувати свої таланти. А Григір, переконаний, увійде в десятку кращих новелістів світу за густотою письма. І за розробкою характеру.

– Отже, нехай студенти навчаються на подібних авторитетах?

– Абсолютно так: якщо хочуть вони писати коротку прозу, як писав Стефанік і Григір Тютюнник...

– А якщо це поети?

– А поети... Я вважаю, серед наших шістдесятників за «валютним запасом» обдарування, «золотим запасом» – звичайно ж, перед веде Вінграновський. Він писав, як дихав, і зберіг у собі вибуховий характер довженківського плану (під омофором Довженка був і Іван Драч, дай йому Бог здоров'я), і водночас був дитиною: він так умів говорити з дітьми, що я ніколи в житті так не зміг би... Він уже лишився в літературі, витримав випробування часом.

Або з Віталієм Коротичем...

– **Оце ж стосовно Коротича: в мене не входило в плани, але... Він таки фігура неоднозначна у сприйнятті...**

– Це один із перших урбаністів. Він і Юра Щербак. Слава Богу, що є такі. Хто як не ставиться, але... Коротич блискуче знає англійську мову, з ним не соромно вийти у світ... Він вас не покине в біді, він лікар, душевний, подільчивий – скільком він допомагав з дефіцитними ліками. Дай йому Бог здоров'я витримати удари долі...

– **А яким є Борис Олійник у повсякденному побуті, у звичайному житті? Чи маєте якісь захоплення, усталені звички, хобі, власні методи творчої праці та відпочинку?**

– Про себе, «конешно» б, треба... Але я настільки самозакоханий, що не можу навіть ділитися з кимось!.. (сміється)

– **Темарій вашої поезії – колосальний. Але про що ще мрієте написати? Яка тема є вкрай важливою, хвилює вас? Класично-банальне питання – творчі плани?**

– Цікавить взагалі... з приводу кінця світу. Посилилися такі чутки. Мені здається, що настає якийсь проміжний етап, «кінець часів». Ми переходимо на якусь іншу лінію...

– **Кінець певного циклу, може...**

– От і на небі щось робиться. Потім – збило земну вісь на кілька сантиметрів, після чілійського землетрусу тощо... Але я вірю, що все воно стабілізується.

– **Така метафізика... Ну, дай же Боже, щоб усі ми зустрілися в крапцях вимірах!**

– Так. Я певен, що буде краще.

– **Це несподівано і прекрасно!**

– ...Я певен, що Україна буде.

Ох, оці свистуни, які заламують руки над її сирітською долею, тільки шкодять їй. Ще ці адепти «расової чистоти» дійшли до того, що примусили вивчати російську літературу як іноземну... І це при тому, що російську класику творили добра половина етнічних українців. Отже, іноземцями стають по суті наші співвітчизники!.. Починаючи від Гоголя – й до Чехова, Шолохова, Маяковського і далі за списком.

– А про кого (чи про що) ви б ніколи не стали писати? Що б ви не висвітлювали, не давали йому життя у творчості?

– Єсть у мене один герой... Викінчений цинік, який може... і заплакати, коли йому треба, як писав Іван Франко («Лис Микита»): «Знав, де треба посміхнутись, де піднести очі в небо, де пустить сльозу гарячу – от Журавлик був який». До таких людей я маю відразу. Вони нам дуже шкодять, оці люди з подвійним, або й потрійним обличчям. Фальш дуже небезпечна. Ви, мабуть, розумієте... Але про них треба писати і таки «вивертати» їхнє ну-тро. Хоч і гидко.

– Як ви оцінюєте з висоти житейської і творчої мудрості майбутні перспективи людини, України і світу? Яким відкривається для вас ХХІ століття?

– Якщо ми переходимо на «інший вимір», коли буде «кінець часів», то думаю, що Україна – всією своєю долею трагічною – вже тут, на землі, пережила пекло. Отже, завоювала право на рай. Бо таких страждань, як наш народ переніс (хоч не треба, звісно, міряться стражданнями...), але таких страждань, плюс іще зверху Чорнобиль... Це нам випробування дано. І ми його пережили. Отже, у нас великі перспективи.

– Що б ви побажали колективу і читачам «2000»?

– Я побажав би газеті, щоб трималася тієї лінії, яку обрала, бо вона все ж сильна об'єктивністю і до симпатиків, і до своїх антиподів – і це підкуповує.

В ІДЕЮ СЛОВ'ЯНСЬКОГО СОЛІДАРИЗМУ, СФОРМОВАНУ КОНЦЕПТУАЛЬНО НА БЕРЕГАХ ДНІПРА, ВАРТО БУЛО Б СПРОБУВАТИ ВДИХНУТИ НОВЕ ЖИТТЯ

Який статус, на Ваш погляд, найбільш раціональний з огляду на національні інтереси України (блоковий-позаблоковий)?

Поза всіляким сумнівом, багатостраждальна Україна виборола право вибору. Маючи за плечима трагічний досвід громадянської та двох світових війн, остання з яких двічі пройшлася бульдозером смерті не лише по її просторах, а й по людських серцях, – їй би варто перевести подих у позаблоковому статусі. Позаяк належність до будь-якого угруповання априорі засвідчує, що суб'єкт опонує котромусь з інших блоків.

Панацеєю од всіх загроз і тривог багато хто вважає НАТО. Як правило, найревнішими сповідальниками цієї інституції виступають кабінетні «теоретики», які наївно вірять очільникам НАТО, що це – об'єднання рівновеликих суб'єктів для захисту демократичних цінностей. Але після розпаду Варшавського пакту дозвольте запитати: для захисту від кого? Від терористів? Так для цього є силові структури, Інтерпол, зрештою. Тоді для чого у цих «захисників» нуклеарна зброя? Її що – будуть використовувати, скажімо, проти терористів чи бойовиків Бін-Ладена? Згодьмося: щось тут не так.

Отже, це – версія «теоретиків», які знають про Північно-Атлантичний альянс зі слів його очільників, з рекламних кліпів

та буклетів. Я ж, котрий безпосередньо, на практиці відчув цих «мироносців», навч бачивши, як вони спершу «килимовими» ракетно-бомбовими ударами вкривали сербські позиції в Боснії-Герцеговині, вдруге – як бомбардували Косово й усю Сербію, як поцілювали у телецентр, посольство Китаю в Белграді, дитсадки й лікарні, як ракети йшли над нашими головами, спрямовані на мости через Дунай у Нові Сад.

Так що не мені розкажіть про «мирні ракети» НАТО, доводячи, що Альянс це – усього лиш структура для захисту. Вкотре з реальними фактами в руках стверджую: НАТО – це бойова колона Пентагону і агресивний реалізатор усіх його заявок.

Відтак, виступаю за європейську модель колективної безпеки, але без американців, яку намагалися започаткувати Ж. Ширак і Г. Шрьодер. Причому, таку модель, яка б об'єднувала всіх суб'єктів материка. Пробачте, але я теж з'їхав на романтику: США ж ніколи не дозволять такої європейської самостійності.

Який вектор розвитку в умовах світової кризи вигідніший для України?

Той, що відповідає нашим національним інтересам, не заважаючи далеким і ближнім сусідам сповідувати навзаєм свої.

Що на цей момент заважає розвитку взаємовигідної співпраці між Україною та Росією?

Заважає багато що. І в економіці, і в політиці, й у сфері культури.

Незаперечно те, що економіку треба пускати поперед політики. Але тричі істинно й те, що поперед і економіки, і політики має йти культура, себто, духовність, позаяк все, включаючи й кризи, починається в головах, коли слово з об'єднуючого начала обертається на меч розбрату.

З цього посилю виходячи, перш аніж взятися за економіку, маємо з'ясувати причини нинішньої кризи російсько-українських відносин.

І почнемо з аксіоми, що здобуття незалежності – священне право всяк суцього народу. Якщо, звичайно, йти до суверенітету

цивілізовано. І коли б ми вийшли з колишнього Союзу, не руйнуючи економічних, передовсім, духовних зв'язків, ми б уже давно утвердили реальну, а не нинішню віртуальну, незалежність на хуторах.

Отже, перше запитання: то хто ж нас так послідовно і вперто веде до загумінкової герметизації? Але що там хитрувати: ми ж коли й не знаємо достеменно, то, принаймні, здогадуємося хто.

Пам'ятаєте, як на першопочатках суверенізації, нашвидкуруч приклеївши козацькі вуса, першими кинулися захищати ньеньку від «москалів» ті, хто найревніше славив їх, хто ледве міг освідчитися в любові до матінки ламаною «укр-мовою» з певним акцентом? А нині ті ж самі, одягши косоворотки і відпустивши окладисті бороди, істерично звинувачують українців у зневажанні інтересів росіян. Паче того, заматерілі русофоби із закордонних голосів раптом обернулися на ревних москвофілів.

Час, гадаю, чітко відповісти на питання: чому так зване світове співтовариство спокійно сприймає солідарність і взаємовиручку, скажімо, мусульман, католиків чи євреїв, але найменший натяк на слов'янську солідарність, на православ'я у тому ж товаристві викликає прямо таки зашпори озлоби? Тут вам пришиють і «панславизм», і, звичайно ж, «довгоруку Москву». Пробачте, але за всієї поваги до Москви, ми зобов'язані роз'яснити світовій спільноті, що ідея слов'янського солідаризму сформувалась концептуально не на берегах Волги, а на берегах Дніпра, де в конституції Кирило-Мефодієвського братства була закладена модель конфедерації вільних (читай – суверенних) слов'янських народів. Оце ж і страшить наших одвічних ворогів. Позаяк слов'янство за своєю природою було, є і пребуде природнім і неспреборним бар'єром на шляху поборників ідеї світового панування. І стратегічне завдання «стипендіатів» НАТО – будь-що роз'єднати слов'янство, аби поодиноці легше кожного осібно загнати в кошару.

Як об'єктивно оцінити проблемні питання нашої спільної історії?

(Чи була, скажімо, Україна «колонією» у складі Російської імперії? Чи є привід звинувачувати РФ в трагедіях, що Україна

пережила у складі СРСР (голодомор, репресії, русифікації й т.п.)? Як оцінити той факт, що свої сучасні кордони Україна отримала у складі СРСР?).

Чи була Україна «колонією» у складі Російської імперії? Сто-совно рідної мови, яку забороняли десятки разів, а найменший порух до національного кваліфікувався як «націоналізм» і «не-благонадійність», – політика центру була однаковою в усі часи. І царський режим, і режим сталінський у цьому сенсі поводитися як колонізатори. Але ж і найменший порух до рідного російського не менш жорстоко побивався як «великодержавний шовінізм».

І як кваліфікувати той факт, що люди в так званій метрополії, себто в Росії, жили значно бідніше, ніж в «колонії», себто в Україні? Це – якщо оцінювати об'єктивно.

Повернемося до 30-40-х років минулого століття.

Будьмо одверті, сьогодні навіть найкрутіші націонал-патріоти не змогли б впорядкувати державу в нинішніх її межах, як це було зроблено в ті часи, позаяк вступив би в дію основоположний між-народно-правовий принцип територіальної цілісності держав, ре-гіони яких, де одвічно жили українці, тоді прилучили до материн-ської родини. Так що, дякуймо Богу за Україну в нинішніх межах, цілісність якої оберігає той же становий принцип територіальної недоторканості. Дякуймо і – шануймося!

Водночас, шануймо і своїх сусідів. Далеких, а, особливо, ближніх, примножуючи симпатиків, а не виплоджуючи абсцинен-тів. Народна мудрість закликає не до консервації навіть найболю-чіших проблем, завданих сусідом чи сусідами, а в подоланні їх, утверджуючи свій не декоративний, а реальний суверенітет. І ні-коли не квапитися роззброюватися, пафосно оголошуючи на увесь світ свою територію без'ядерною зоною, оскільки бути голим не лише серед вовків, а й серед овець, – цюнайменше, непристойно.

Отже, придивимось уважніше до тих, хто вчиняє рейвах, об-винувачуючи Росію, а отже – її народ у геноциді українців у го-лодних 1932-33 роках? Тільки поведене на фобіях здатне на таке збочене звинувачення цілого народу! І після цього ще й вимагаємо

від обпльованого сусіда енергоресурсів за пільговою ціною, і репетуємо стосовно такого ж рівня придуркуватих наскоків на нас з боку псевних ЗМІ, що іменують себе «руськими». Ми повинні орієнтуватися не на затуліних, а на офіційний Кремль, а вони – не на наших провокаторів, а на офіційний Київ, і відповідати тільки на заяви владних верхів.

І в установленому порядку вимагати в того ж таки офіційного Кремля, як вони ставляться до антиукраїнських, шовіністичних викидів, так званих, «крайніх патріотів» типу вже згаданого Затуліна чи Лужкова. І не забувайте формулу Леніна, який ще до 17-го зазначив, що найбільшими росшовіністами завжди були інородці!

Який Ваш прогноз на подальший розвиток українсько-російських відносин?

Мій прогноз оптимістичний. Так, на історичному шляху наших взаємин були і трагічні сторінки непорозумінь, але ж чимало й позитивного було. До того ж, сусідів не вибирають. З ними треба жити в мирі й добрі. І, боронь Боже, не схиблюватись на націонал-егоїзм в міждержавних стосунках! Пам'ятаючи, що ми не єдині на цьому білому світі. І не вправлятись у Богообранстві в тому сенсі, що ми – ідеальні, а всі решта – винні.

Треба, часом, і поглядати на себе збоку: хто ж винен, що нам сідають на голову, хто винен в сучасному непевному стані нашої Вітчизни? Хто винен, що міська влада буквально цинічно знущається з киян? Та ми ж самі, продавши свою національну гідність за пригорщу гречки!

Із цього приводу наведу такий витяг: «На превеликий сум і жаль, коли оглянутись назад, на пройдене життя, треба визнати, що все, що зазнав я кращого в своєму творчому житті і в своєму, навіть, становищі, все я зазнав у Москві посеред руського, а не українського суспільства. Од своїх я знав, здебільшого, образу і провінціальну дику зневагу». Це – Довженко, якого аж ніяк не запідозриш у русофільстві.

Від себе додаю: мені неоднораз доводилося рятувати видання книг після доносів на авторів їх наших «рідних», охочекомонних.

Рятувати не в Києві, а в Москві, дякуючи нинішньому голові Спілки письменників Росії В. Ганічеву, колишньому міністру культури Російської Федерації В. Єгорову, ще багатьом і багатьом справжнім росіянам, які і обороняли своїх колег від доморослих донощиків, і «розконвойовували» до видання затримані рідними опричниками їхні книги. Але це не заважає мені рішуче реагувати на будь-який викид будь-якого шовініста. Нагадаю, я перший різко на сесії Верховної Ради СРСР відреагував на статтю Солженіцина «Как нам обустроить Россию», позначену старою хворобою побутового шовінізму.

Хто, на Ваш погляд, винуватий в українсько-російському «газовому» конфлікті?

Винних чимало. Але найперший висновок, який треба було б зробити після всіх цих подій навколо газового питання – давайте, братіє і сестри, дружити без посередників, котрі століттями, зіштовхуючи лобами слов'янські народи, за нашою спиною ділять світ і бариші.

І чи не час, врешті-решт, перевірити повноваження тих, хто виступає від імені російського і українського народів? Аби ми це вчинили раніше, нас би не звели лобами у так званій «газовій війні» на горе нам і на посміх усього світу. Отже, маємо спільно витурити посередників не лише з газової сфери.

І не плазувати перед «старшим братом», як ще вчора колінкували нинішні мальовані русофоби, а з високо піднятим чолом національної гідності дружити з росіянами, як рівні з рівними.

Знайомлячись з літературознавчими працями про творчість видатного поета землі української Б. Олійника, я неодноразово ловив себе на думці, що автори зосереджують свою увагу, переважно, на громадянській його поезії. Відзначають її епічну глибину й історизм, національну самобутність і незбагненно ширю злободенність. Здається, немає в нашій історії таких «зболених ран», котрими б не переймався Поет і не висловив про них свого громадянського ставлення. Його поетична муза не мирилась з несправедливостями минулого, але й не сприйняла його одномірного очорнювання в наш час. На відміну від більшості своїх колег по перу. Б. Олійник не зрікся нашої історії, далекої і близької, не піддався прибутковій спокусі відступництва. Він з пророчим передчуттям біди відкинув і засудив ідеологію так званого «нового цивілізаційного вибору» України, лишився вірним православній вірі, слов'янській співдружності, пам'яті своїх пращурів.

Коли б Борис Іллєч обмежився тільки цією соціальною тематикою, то і тоді він посів би найчільніше місце в історії української поезії. Але ж крім того, він був ще й незрівнянним ліриком. Його ліричні поезії сяють небесними зорями, шепочуть вербовим листям, п'ють веселками воду з далекого моря, пропливають срібними човнами в саду, шугають ластівками над стріхою, в'ються сиво-згорьованою ниткою у карій косі, курличуть журавлиним гомоном.

Десятки віршів Б. Олійника покладені на музику кращими українськими композиторами – П. Майбородою, О. Білашом, І. Карабицем, І. Покладом та іншими. Їхніми виконавцями стали такі видатні українські співаки як Д. Гнатюк, А. Мокренко, Н. Матвієнко, Ю. Богатіков, Т. Повалій.

Ліричні поезії Б. Олійника заворожують читачів емоційною пристрасністю, метафоричною і алегоричною образністю, занурюють їх у власні переживання. Можна сказати – очищають наші душі. Роблять їх добрішими. Ось чому мені здалося доречним вмістити частину ліричних шедеврів Поета у збірнику, присвяченому його пам'яті.

«СТОЮ НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ»

*М*вердо, непохитно стоїть ось уже вісімдесят літ на рідній землі поет-академік Борис Олійник. Здійснив він своє мистецьке самовизначення і обрав свою громадянську позицію в далекі шістдесяті, в період політичної «відлиги» — час оновлення суспільної атмосфери, сподівань на національне відродження, віри в торжество історичної правди й соціальної справедливості.

Прості й задушевні поезії митця швидко набули неабиякої популярності серед читачів. Секрет літературного успіху Бориса Ілліча — насамперед у його внутрішній гідності, в щирості, у прагненні діяти самої суті тих речей і явищ, про які він пише.

Поетові властиве загострене почуття громадянської відповідальності. Відкривши надзвичайну значущість історичної пам'яті як духовної категорії, він прагне збагатити нею мислення сучасника, суспільні настрої й почування.

Поет володіє рідкісним даром поєднувати впродовж багатьох десятиліть творчу діяльність із громадською, політичною. З особливою теплотою згадує наше спілкування під час депутатської роботи у Верховній Раді СРСР і Верховній Раді УРСР. Не раз переконувався, як депутати з усіх республік колишнього Союзу РСР уважно вслухалися в його спокійний, виважений, часто приперчений іронією, а то й сарказмом голос. Борис Олійник мав високий авторитет як у вищого керівництва держави, так і у звичайних селян і робітників, неодмінно намагався почути голоси простих людей, митців, учених, відреагувати діяльно, допомогти. Він творив і діяв у гущі найгостріших проблем нашої доби, в самому вирі неспокоїного життя країни і планети.

Головним для Бориса Олійника в усі часи було не відступити від морально-світоглядних засад, базованих на любові до рідної землі — України, пам'яті роду і народу, на невтишимій тривозі за долю всіх гноблених і принижених, травмованих насильництвом і людиноненависництвом.

Політична і громадська діяльність академіка НАН України Бориса Олійника завжди вирізнялася високою продуктивністю, активним виборенням правди й справедливості, обстоюванням прав та свобод людини і України. Його повсякчас тривожила доля інших народів, він переймається проблемою порозуміння й злагоди між народами на теренах і колишнього СРСР, і Європи, бо вважає себе «всесвіту боржником» і радіє, що має «у вселенському домі свої борги і місце у строю...».

Борис Олійник непомітно стоїть на сторожі інтересів звичайної людини, вболіває за свою Вітчизну, заради якої він готовий стояти на своєму слові до останку, бо Україна для поета — імператив віри й незрадливої любові.

Президент
Національної академії наук України,
академік НАН України

Борис Патон

«НЕМАЄ У ЖИТТІ СЕРЕДИНИ. Є ТІЛЬКИ ФЛАНГИ, Й ТІЛЬКИ — ЦЕНТР»

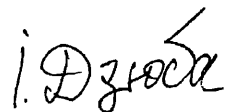
Багатофранна постать Бориса Олійника добре відома й шанована в українському суспільстві. Та для мене він насамперед Поет. Поет, чия громадянська масштабність, чутливість до життя світу, народність почування й мовлення, інтелігентність мислення, широта гострих публіцистичних реакцій (яких не втрачав навіть у часи соціологічного німування літератури) і водночас нахил до філософічності, історіософічності забезпечили йому місце одного з яскравих речників спершу шістдесятницького покоління, а потім і пізнішої доби. Поезія його перейнята гуманістичним переживанням перипетій нашої історії і становища людини в ній. Неповторний Олійників стиль може зблискувати і патетикою, і романтичною експресією, і по-народному великодушно-в'їдливим сарказмом, а то й гнівом, коли йдеться про фальш, який він розпізнає за різними ідеологічними одежами. Його ж власні погляди й уподобання завжди щирі й заслуговують на поважливе ставлення, навіть якщо ти з ними не погоджуєшся.

Борис Олійник — людина широких літературних, мистецьких, загальнокультурних інтересів. Він — автор численних публіцистичних виступів, нарисів, літературних портретів та есеїв, що засвідчують дбайливе ставлення до колег і до всієї національної культурної спадщини. Уже майже три десятиліття він — голова Правління Українського фонду культури, де послідовно проводиться велика робота, як популяризаторська, так і відкривача й дослідницька.

Окрема сторінка громадянської і літературної біографії Бориса Олійника, яка, можливо, ще потребуватиме об'єктивної розмови, — це його робота на керівних посадах у Спілці письменників ще радянської доби. У періоди, коли режим намагався показати себе терпимим до творчої молоді, Олійник бував і заступником голови Правління Київської організації Спілки письменників, і заступником голови Спілки письменників України, і один час, здається, секретарем парткому Спілки. Як повелося, дехто про це згадує тихим, не завжди незлим, словом. Можна згадати й інше. Наприклад, як він добився видання забороненої раніше книжки Ліни Костенко. Я можу згадати, що він був серед тих, хто в 1971 році на засіданні бюро Київської організації СПУ проголосував проти його виключення зі Спілки, за що його усунули з посади заступника голови. Або як він, будиши секретарем парткому, в середині 70-х допомагав мені повернутися до літературного життя — адже спілчанські ортодокси цього не дуже хотіли. Так він, скільки міг, допомагав багатьом, усупереч тискові казенщини.

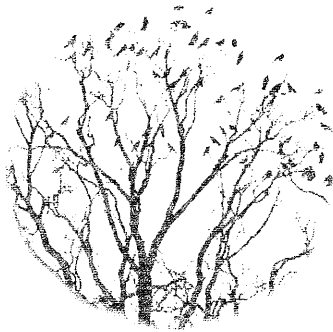
Багато що можна було б пригадати. Але не це головне. Головне — той внесок у нашу літературу й наш культурний розвиток, який робив і робить Борис Ілліч Олійник, талановитий поет, чесний громадянин і патріот України.

Хай йому пишеться і працюється, хай здоровиться!

Академік НАН України

Іван Дзюба

Визначному Поетові сучасності, академіку НАН України, громадському діячеві, голові Українського фонду культури та голові Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка Борисові Іллічу Олійнику в жовтні 2015 року виповнюється вісімдесят. Саме в Комітеті й народилася ідея підготувати до цієї події ювілейне видання. Назву книжки — «Синівське» — підказав однойменний вірш поета, написаний ще в 1980-х роках.

Порадилися з Борисом Іллічем. Він, із хвилику повагавшись, погодився: «Це ніби мій звіт? А чому б і ні? Відміряв чимало літ. Немало й зроблено. Я готовий стати перед моїм народом, перед матір'ю-Україною (хай вибачають за такі пафосні слова) на тиху відверту розмову».

Справді, кожен вірш, кожна книжка без перебільшення класика сучасної української літератури сприймається багатьма читачами як пророче одкровення, прихований душевний біль за рідну землю, рясно скроплену людськими кров'ю й сльозами. Поетове слово лине до «сивої ластівки»-Матері, торкається крилом полеглих у вирі визвольних змагань, зморених голодомором, фіксує стрімкий лет часу, відгукується на трагічні події другої половини ХХ — початку ХХІ століття.

Борис Олійник ніколи не шукав легких доріг. З відкритим забралом він ішов туди, де обстоювалися правда й гідність. Син своєї доби, плоть від плоті українець, Борис Ілліч завжди був і є оборонцем свого народу, його історії й мови...

Упорядковуючи ювілейне видання, ми прагнули відійти від традиційності, шаблонності. Тож поезії, вміщені в нього, згруповано не за хронологією, як робиться зазвичай, а за тематикою, за основними мотивами творчості, до яких поет, справжній майстер художнього слова, повертається впродовж усього свого життя.

Так утворилось одинадцять розділів книги: «Біла хата», «Щоб жить», «Сива ластівка», «Коли ще місяць загравав з вербою», «Стою на землі», «Маршрутами тривоги», «Рух», «Трубить Трубіж», «Затули мене крилом», «Із окупаційного зошита», «Сяйво Соборів», до яких увійшли кращі вірші різних років — від ранніх поезій до створених останнім часом.

Книга дає уявлення не тільки про поетичний доробок ювіляра. У ній читач знайде чимало світлин, що ілюструють його багатогранне громадське і творче життя. А в уміщеній наприкінці статті відомого літературознавця Наталії Костенко дано ґрунтовний огляд творчості митця.

Свого часу патріарх української літератури Олесь Гончар назвав Бориса Олійника «поетом мислячим, гострим, глибоким...». Справді, Борис Ілліч — відомий майстер дошкульних публіцистичних звернень і соціально значущих інвектив. Але про них ми свідомо не згадуємо. Хотілося, щоб своєрідний поетичний звіт Сина перед народом відбувся у формі відвертого діалогу — ніби це він, мудрий, «битий», веде розмову зі своїми земляками із Зачепилівки, з тими, хто творив далеку і близьку історію, а ще — з молодим поколінням, яке тільки-но береться за відбудову незалежної України.

Землякам болить, болить і Поетові засміченість духовних скрижалей нації, яка переживає «новітні» труднощі, потерпає від олігархічних рейдерських атак, «прихватизаційних» зазіхань. Відгукується душевним шемом і занепаданню моралі в українському суспільстві, викликає тривогу демагогія нинішніх «суперпатріотів», котрі в критичний для країни момент виголошували з Трибуни гучні гасла, а зійшовши з неї, одразу забували, про що рекли.

Були у Вас, Борисе Іллічу, на довгій життєвій ниві дні, коли задрісники цькували Вас, тим самим демонструючи власну слабкодухість і ницість. Кажуть, що велике бачиться з відстані. З Вами сталося інакше: Вам не треба відстаней і дистанцій, бо йдете за біблійними законами, сповідуєте давню українську правду і мораль, витворюючи цілий материк кришталево чистої поезії, синівськи утверджуючись у ній. На «маршрутах тривог» Ви розкрили світові гуманну душу українського миролюбного народу...

У пам'яті спливає фрагмент зі статті Бориса Олійника «З позицій моральності», опублікованої в «Літературній Україні» 2 квітня 2008 року: «Нині Україна — це всього лише територія, розділена між кланами для визиску. І все ж, я твердо вірю, що ми таки збудуємо воістину суверенну державу. Бо, якщо, маючи за плечима півтисячолітній трагічний досвід бездержавності, українці і за нинішнього безладу працюють так, ніби у них є справжня держава, — такий народ безсмертний!»

З роси Вам і з води!

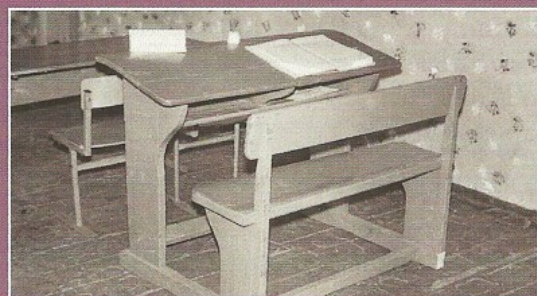
Вікторія Костюченко,
*керівник Секретаріату Комітету
з Національної премії України
імені Тараса Шевченка*

З найріднішою людиною —
матір'ю Марфою Никонівною.
1938 рік

Додому на канікули.
З матір'ю та бабусею Єфімією Яківною.
1958 рік

Шкільна парта, за якою сидів майбутній поет

«Є СЕЛО МОЄ — ЗАЧЕПИЛІВКА!»

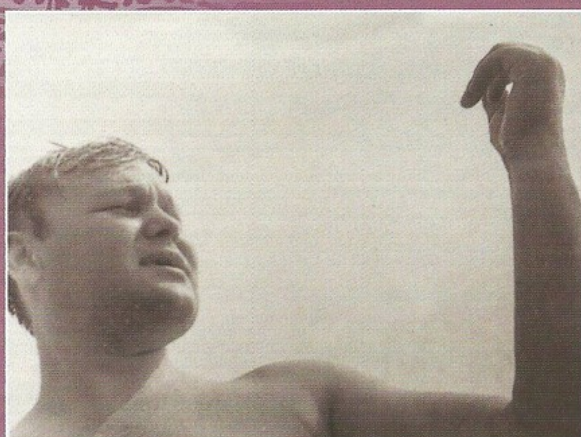
Фрагмент фото кінця 1930-х років, на якому другий ліворуч у верхньому ряду —
батько Бориса Олійника Ілля Іванович

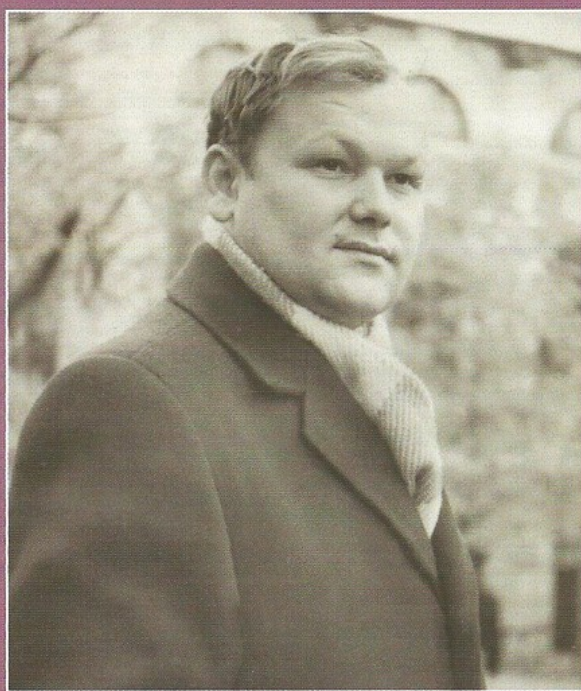
У колі друзів-односельців. 1966 рік

Перша відпустка. 1960 рік

На риболовлі. 1956 рік

А думка знов додому лине... 1967 рік

Рідна школа лишилася в серці назавжди.
Зустріч випускників через 30 років.
Нові Санжари. 1983 рік

Серед учителів і учнів Новосанжарської школи.
1996 рік

З педагогами Зачепилівської школи.
2003 рік

З першою вчителькою.
Зачепилівка. 1983 рік

Біля могили матері.
2003 рік

«Студентське нев'януче братство» біля пам'ятника Тарасові Шевченку.

Київ. 1957 рік

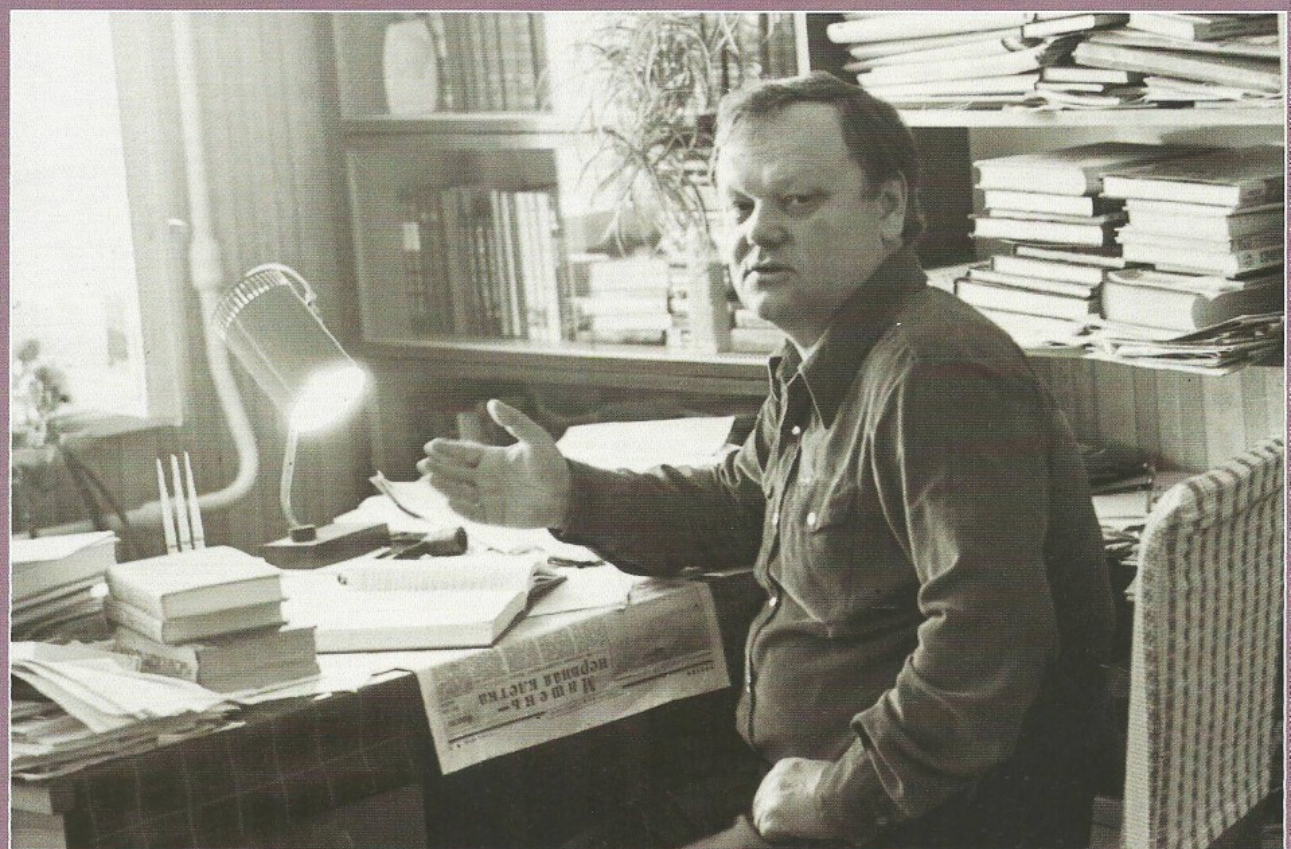

Нові вірші. Київ. 1974 рік

Поету — від поета. Київська область. 2009 рік

«БО ТІЛЬКИ СЛОВО БЕРЕЖЕ В ОСНОВІ БЕЗСМЕРТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДУШІ»

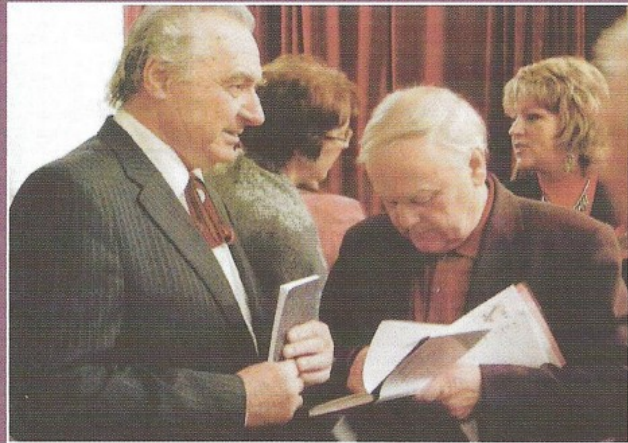
У робочому кабінеті. 1985 рік

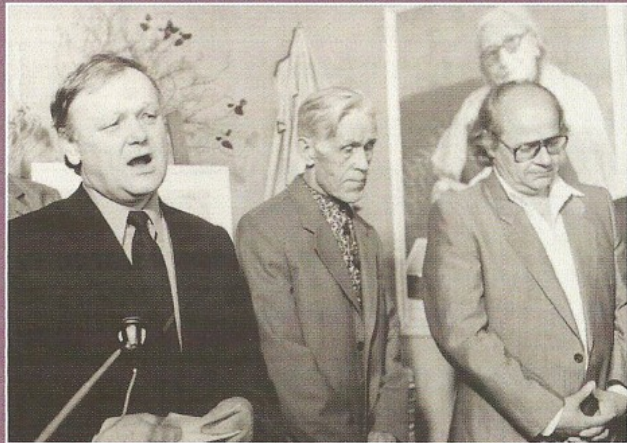
Серед шанувальників таланту. Київ. 1987 рік

Дерево на згадку дружній Вірменії. 1997 рік

Автограф Анатолієві Паламаренку.
2008 рік

З двома Іванами — Гончаром і Драчем.
1986 рік

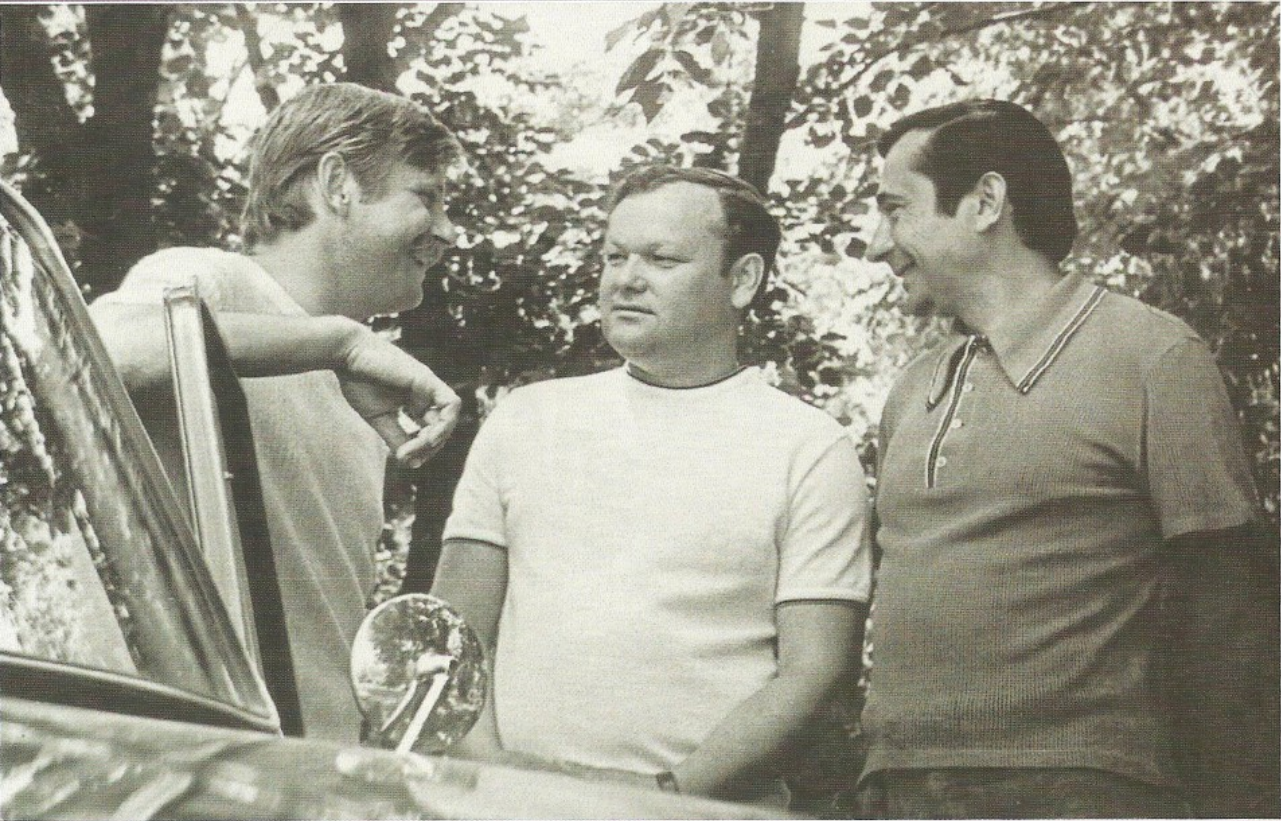

Борис Олійник отримує нагороду «Срібний вітязь».
На фото ліворуч — Валерій Ганічев, праворуч — Валентин Распутін.
Москва. 2010 рік

У письменницькому гурті.
На фото (зліва направо): сидять — Л. Вишеславський, Б. Олійник, С. Олійник, О. Гончар, В. Коротич;
стоять — Л. Куліш, П. Ребро, І. Драч і М. Зарудний.
Кінець 1960-х років

Які були ми молоді... З Леонідом Горлачем (ліворуч) і Віктором Кавою.
1972 рік

Академіки НАН України Іван Курас і Борис Олійник.
1995 рік

На землі Давньої Еллади.
На фото (зліва направо): Борис Олійник, Лорелла Фраскона,
Данте Маффтя з дочкою, Іван Радоев.
1987 рік

У сонячній Італії.
З Анджелою Бауччо і Володимиром Дроздом.
1987 рік

З Євгеном Пашковським на з'їзді письменників України.
2006 рік

У редакції газети «Сільські вісті» з Іваном Сподаренком
(тодішнім головним редактором) і журналістом Олександром Біленком.
2008 рік

Зі співачкою Діаною Петриненко.

Київ. 1975 рік

Борис Олійник і Расул Гамзатов — делегати ХХVI з'їзду КПРС.
Москва. 1981 рік

З Володимиром Яворівським перед з'їздом народних депутатів СРСР.
Москва. 1989 рік

Серед делегатів з'їзду народних депутатів СРСР.
Москва. 1989 рік

Реєстрація народних депутатів СРСР.
Москва. 1989 рік

Між засіданнями.
Москва. 1989 рік

У День Перемоги серед ветеранів.
На фото ліворуч — перший Президент України Леонід Кравчук.
Київ. 1993 рік

На мітингу в Бабиному Яру.
Київ. 1990 рік

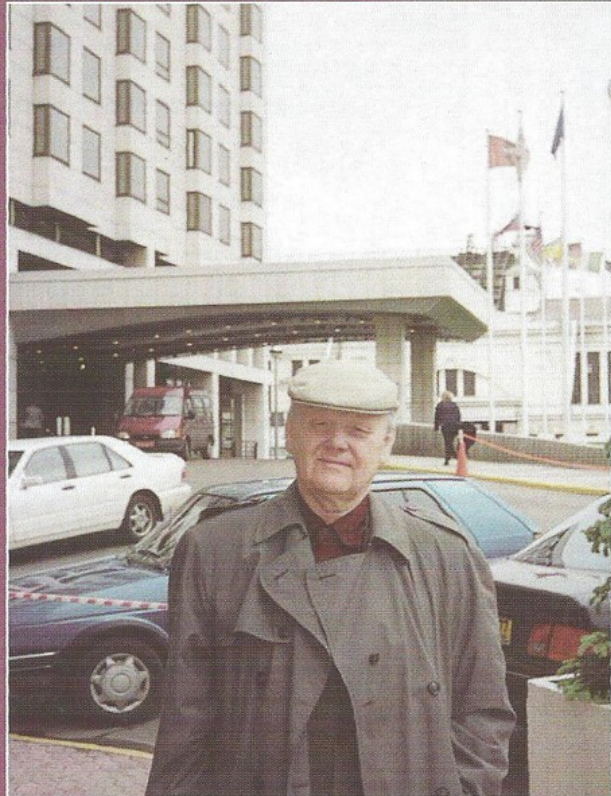
З працівниками Чорнобильської АЕС.
1993 рік

Серед шахтарів перед спуском у шахту.
Донецьк. 1984 рік

Зустріч із Ясиром Арафатом у Рамаллі
(Західний берег річки Йордан).
1997 рік

Біля будинку Ради Європи у Страсбурзі.
2001 рік

На прийомі в Президента Білорусі Олександра Лукашенка.
Мінськ. 1998 рік

На сесії Генеральної Асамблеї ООН.
Нью-Йорк. 1975 рік

Зустріч із головою Комісії з іноземних справ сенату Парагваю.
1991 рік

З російською дитячою письменницею Аллою Потаповою і колишнім Послом Російської Федерації в Україні Віктором Черномирдіним.
Київ. 2008 рік

Після отримання почесного звання «Посол Миру».
На фото ліворуч — Діана Петриненко і поет Микола Луків.
Київ. 2009 рік

Члени Українського фонду культури і його незмінний голова — Борис Олійник.
1995 рік

«ТИ В МОЄМУ СЕРЦІ, УКРАЇНО, ДУМОЮ ШЕВЧЕНКА ГОМОНИШЬ»

У майстерні скульпторів Адріана Балова і Костянтина Добрянського
біля макету пам'ятника Матері-вдові. 2013 рік

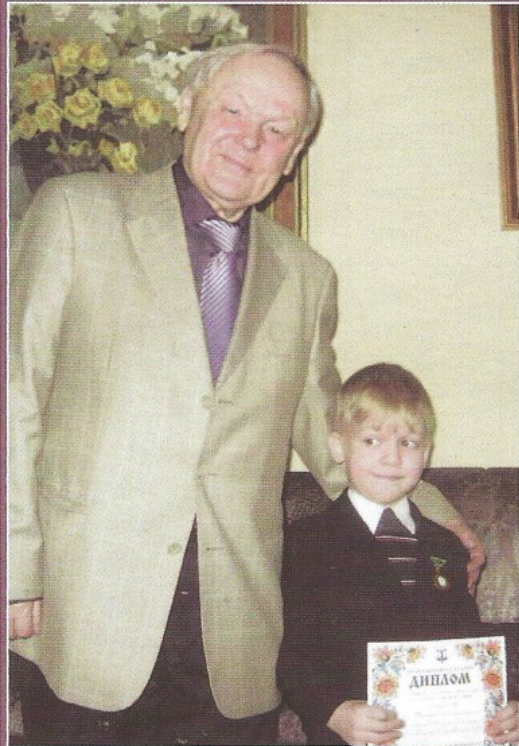
Дипломи лауреатів Міжнародної премії імені Володимира Винниченка отримують письменник Микола Руденко (вгорі, 1991 рік) і Володимир Толочко (2012 рік)

На творчому вечорі молдавського письменника Бориса Маріана (в центрі).
Праворуч — Гриць Гайовий. 2011 рік

З французьким письменником Морісом Дрюоном.
2006 рік

З наймолодшим переможцем конкурсу
«Нові імена України» Мишком Варченком.
2011 рік

Вітальний коровай до дня народження голови Фонду.
2009 рік

Раїса Горбачова і Рада Щербицька (перша праворуч)
в Українському фонді культури.
1987 рік

Голова Шевченківського комітету.
2014 рік

З членами Шевченківського комітету перед засіданням.
На фото (зліва направо): Борис Олійник, Дмитро Іванов, Олександр Сизоненко,
Богдан Ступка, Євген Станкович.
2010 рік

Вітальне слово під час урочистостей із нагоди 50-річчя Національної премії України імені Тараса Шевченка в Національній філармонії України.
Київ. 2011 рік

Іван Драч і Борис Олійник з лауреатами Шевченківської премії 2013 року.
На фото (зліва направо): художник Петро Печерний, режисер Дмитро Богомазов і поет Леонід Горlach. 2013 рік

Шевченківську премію 2014 року отримує письменник Мирослав Дочинець.
На фото праворуч — Президент України Петро Порошенко

Борис Олійник та Шевченківські лауреати Володимир Рутківський і Тетяна Кара-Васильєва передають у дар Шевченківському національному заповіднику свої книжки.
Канів. 2012 рік

І знову біля пам'ятника Великому Кобзареві.
З Шевченківськими лауреатами різних років. Київ, 2011 рік

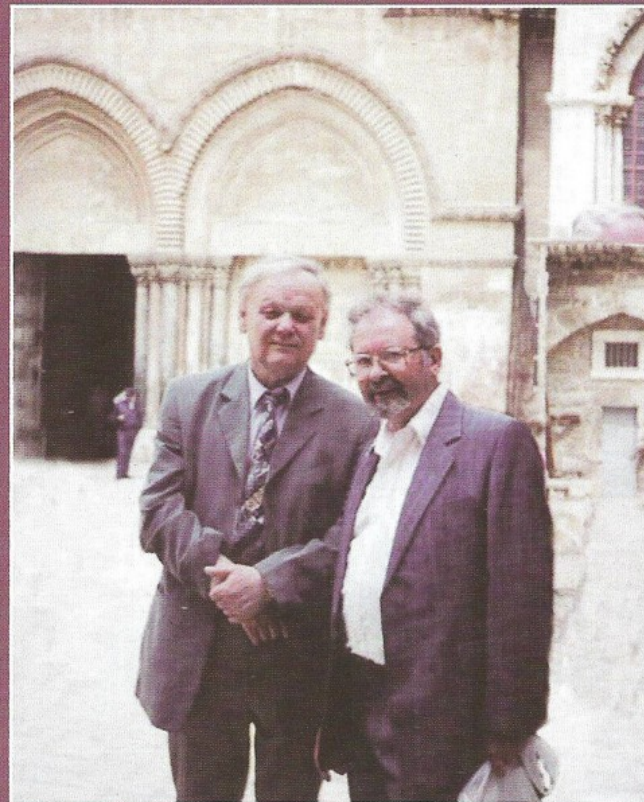

«РОДЯТЬ ЩЕДРО ПІСНІ
ТІЛЬКИ В ЗЛАДІ-ДОБРІ...»

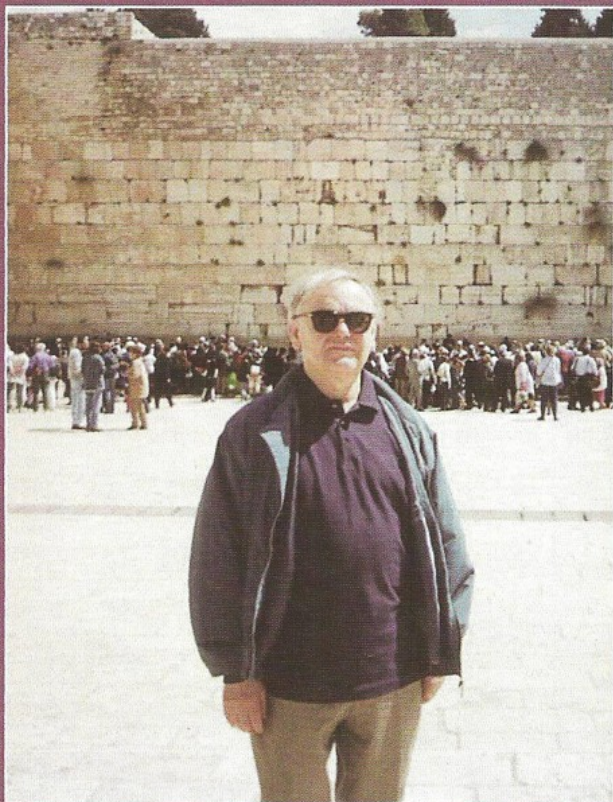

У гостях в Євгена Товстухи (в центрі).

Яготин. 2005 рік

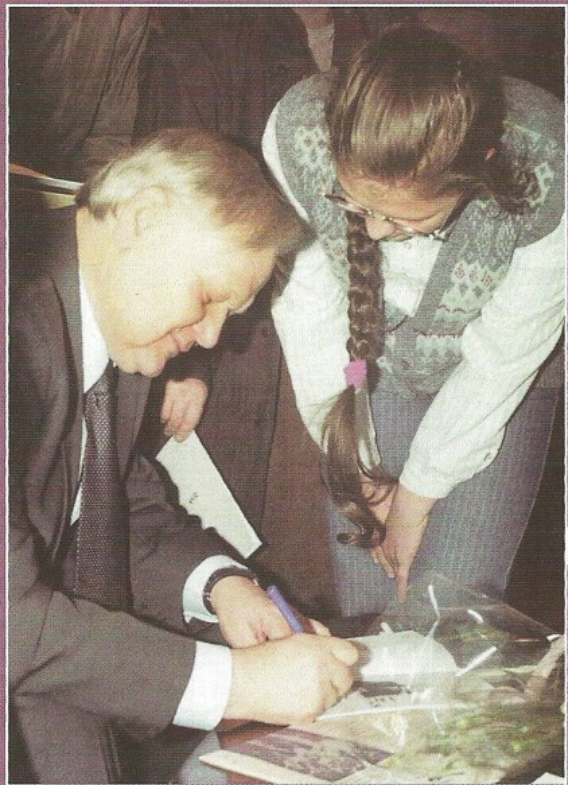
На Святій Землі. Біля входу до Храму
Гроба Господня. Єрусалим. 1997 рік

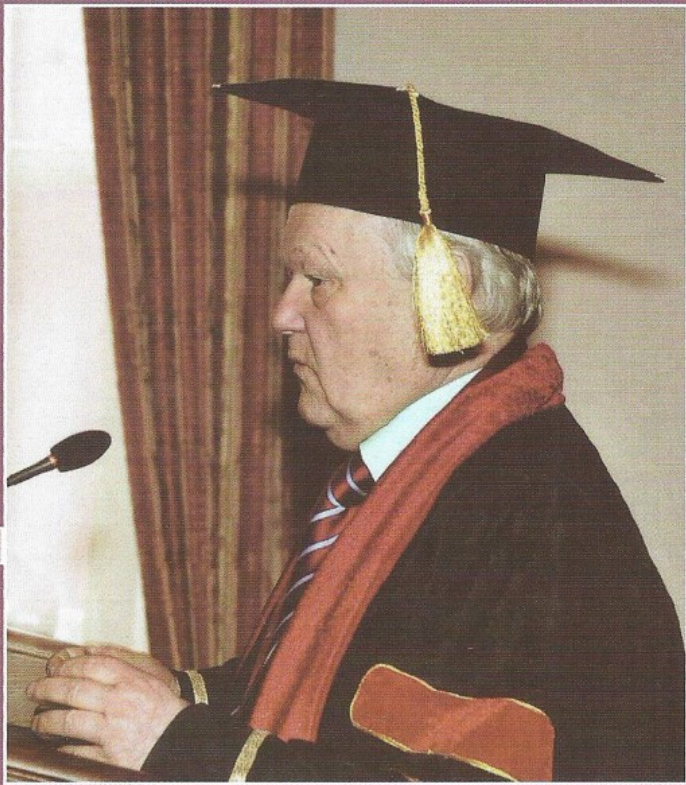
Біля Стіни Плачу.
Єрусалим. 1997 рік

Зустріч із мером Віфлеєма.
1997 рік

Автограф-сесія в Українському Домі.
Київ. 1997 рік

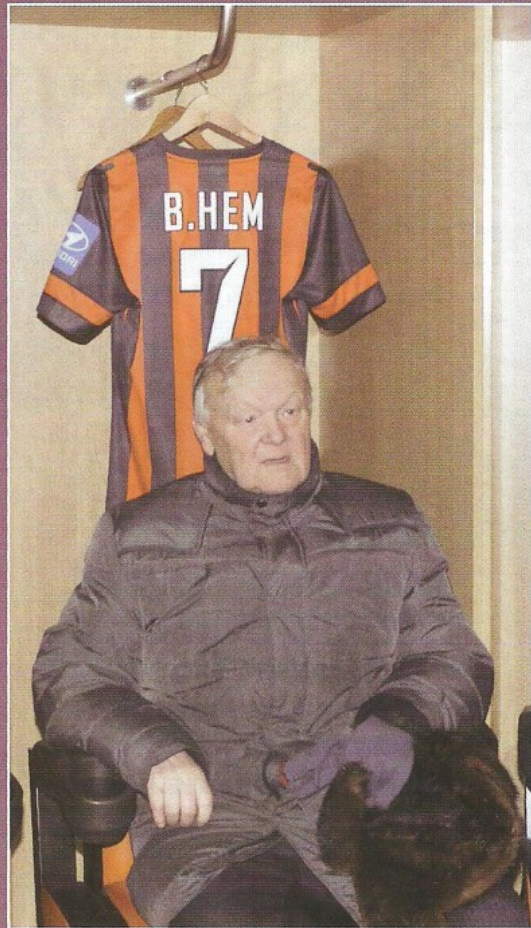
Почесний доктор Київського університету.
2009 рік

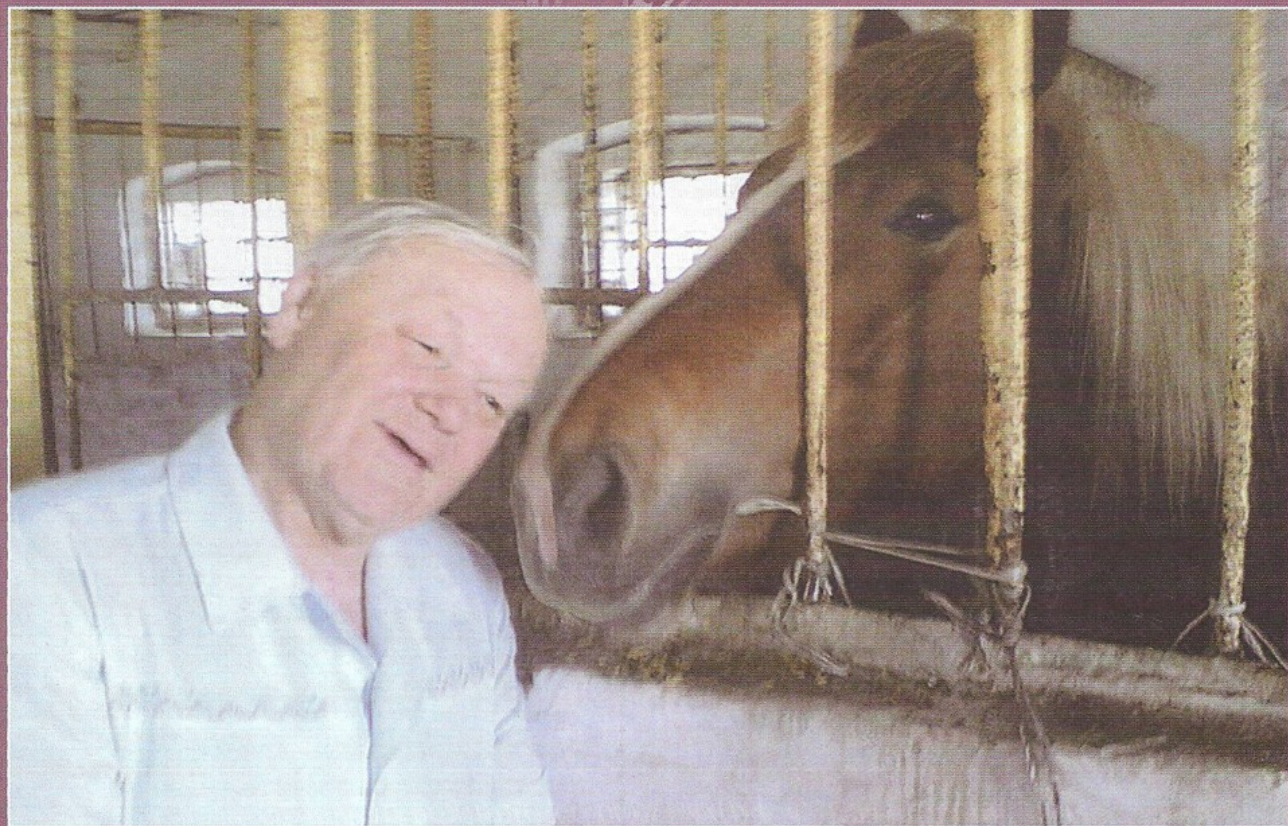
Інтерв'ю турецькому інформгентству «Джихан».
Київ. 2011 рік

На стадіоні Донбас-арена.
На фото (зліва направо): Вікторія Костюченко,
Борис Олійник, Віктор Гуцал і Євген Савчук.
Донецьк. Січень 2014 року

У роздягальні клубу «Шахтар»

«Ой, чий то кінь стоїть...»

*«І я повернуся у пору мою світанкову...
...І вернуться в осінь з тієї весни ластівки»*

Борис Ілліч Олійник

Вітання Б. Олійника з 75-річчям.
Ю. Н. Сльченко (в центрі), І. Бокий, П. Рудяков

Б. Олійник з Расулом Гамзатовим

Б. Олійник з О. Сизоненком і Г. Крючковим

Б. Олійник з П. Троньком (праворуч), В. Стрілком і П. Толочком (зліва)

Б. Олійник з О. Морозом, Б. Патонем, П. Толочком та ін.

Б. Олійник з Б. Буркінським, Б. Патонем, Ю. Глебою, П. Толочком (праворуч)
і Б. Стогнієм, В. Тимчиком, В. Кремінем (зліва)

Б. Олійник з П. Троньком і П. Толочком

Б. Олійник з О. Сизоненком, Б. Ступкою і Є. Станковичем

Б. Олійник з П. Рудяковим і П. Толочком

Б. Олійник з П. Поповичем, П. Троньком (зліва)
і Г. Крючковим, П. Толочком (праворуч)

Б. Олійник, В. Богуслав, П. Толочко
на відкритті пам'ятника князю Святославу (м. Запоріжжя)

Б. Олійник і Г. Крючков

Б. Олійник і П. Толочко

Б. Олійник з послом Югославії в Україні Раде Филипповичем (зліва)
і П. Рудяковим (праворуч)

Б. Олійник і Н. Костенко. Під час інтерв'ю з поетом про шляхи його життя і
творчості. 20 квітня 2015 р. Український фонд культури

* * *

Та скільки ж ще можна себе убивати?
Мина вже не перша весна,
Як ми брат на брата

звели автомати.

А мова ж у нас — одна.

Чужинці нас водять по замкненім колі
вражди

ще з поганських часів.

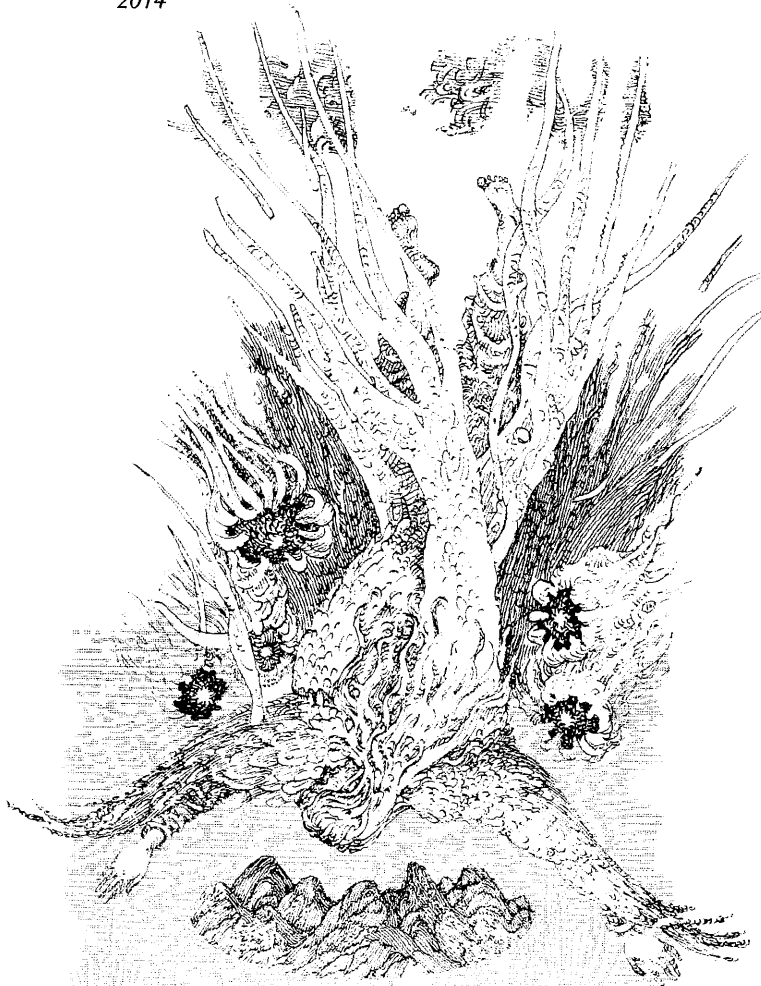
Допоки ж ми будем на власному полі
Замежних вгодовувать псів?!

Давно вже пора знахабнілого зайду
Нагнать кочергою —

і сплюнуть вдогін.

Вставай, Україно, планеті на задрість
На повну потугу Карпатських вершин!

2014

* * *

Під череп очі загнані натужно,
Де лють зелена згусла в динаміт, —
Скількох же ти заклав усім спецслужбам
Синів України
ще із юних літ?!

Вони ж молились в захваті на тебе,
А ти їх продавав за півціни.
Та правда в тому,
що вони — на небі,
А ти уперто йдеш до сатани.

Ще сподівались: може, хоч на старість
Спохопиться,
та Бога спом'яне.

Гай-гай...
Яким ти був — таким зостався:
Куди б не йшов,
а пекла не мине.

А ти й сьогодні, весь у гріховинні,
Мудруєш в Божі прошмигнуть сади.
Та душі проданих, поставши воедино,
Замкнули тобі небо назавжди!

2012

ХТО Ж ЦЕ НАС ПОСЛАВ...

Журавлі вертають понад зими —
Радісно озвалась далина.
Лиш для хлопця,
вбитого своїми ж —
Вже остання випала весна.

Він лежить зі смертю наодинці
На нейтральній смузі горілиць.
По обидва боки українці
Зиркають по-вовчи із бійниць.

І за кого ж ми
в одній державі
Самовбивство чинимо собі?!
Та пригляньмось, врешт,
хто ж нами править,
Всівшись на нашому горбі?!

Та вони ж чужі нам і по мові,
І по Заповіту не зрідні.
То допоки ж нам у безголов'ї
Бути в наймах в рідній стороні?

Бо вони у власні палестини
Випурхнуть з пожеж, як горобці.
Тільки ми на згарищі України
Не збагнем ніяк у сірячині:
Хто ж це нас послав під хвіст вівці?

2014 — *квітень* 2015

...І ВСІ НАМ ВИННІ

Струснуло світ:
із потойбіччя
Вже зводиться роковий князь.
А ми ховаємо обличчя
Від правди
за систему фраз,

Об тім, як любимо Україну...
Тимчасом цупимо собі
З її вінця в узвар калину
І навіть груші на вербі.

І, не дотримуючись посту,
У Бога вимагаєм зиск,
І нам тринадцятий апостол
З петлі показує язик.

А ми все плачем попідтинню
Та долю клянємо навскид,
Що, обминувши Україну,
Вона у іншого гостить.

І всі нам винні.
Ми ж — нікому.

І в янголиній чистоті
Слугуєм, плачучи, чужому
У власній хаті в срамоті.

На вражу силу повноросто
Так довго подвигають нас,
Що вже й тринадцятий апостол
Удруге вішатись зібравсь.

2012

... І ВІЧНИЙ БІЙ

На судний виклик:

"До бар'єру!"

За честь і лицарські права
По кризі нетривкій паперу
В двобої сходяться слова.

За ними — вибір на відплату:

Стилет, кинжал чи пістолет.

Між ними — в роковім квадраті —

За свідка і суддю — поет.

Він хоче звестися над правом,

Як жрець — над марнотою слав.

Він наклика ганьбу — лукавим

І славу — праведним словам.

Та в мить, як зійдуться на пружі

І розпочнуть слова двобій, -

У нього ж першого —

і друзі,

І недруги

вженуть набій.

... Коли ж утихне поле бранне,

Слова,

вжахнувшись дивині,

Побачать, як на тій же грані
Стоїть поет при знамені.

І тільки небові одному
Відома таїна земна,
Що цей двобій у нім самому,
Допоки світу — не мина.

І знов до лицарського герцю —
За честь, і правду, і права —
У трепетнім овалі серця
В двобої сходяться слова.

*Високодостойному
Левку Лук'яненку — на роздум*

* * *

Довго гризли...

Таки прогризли.

Влізли в корінь, мов хробаки.

І регочуть на нашій тризні,

Спорожнивши носи ослизлі

В решетилівські рушники.

Дуб всихає і просить: "Пити!"

Ми ж на стогін —

у дві руки

Обрізаємо з нього віти,

Щоб сокирою підгострити —

В лютім розбраті —

на кілки.

Ділим хату та межі краєм:

Праві... Ліві... І — напролом!

І незчулись, як в ріднім краю

Опинились у сінях скраю,

А вони вже — за отчим столом

Хліб їдять наш,

від поту білий,

Часом, кинуть шмат за поріг.

«Я в центрі кола, визначенім сонцем...»

Борис Олійник — знакова постать в українській культурі й літературі. Понад півстоліття, на всіх поворотах вітчизняної історії, він був і є стійким оборонцем свого народу, при тому не тільки не втратив, а й помножив творчу енергію, вберіг від корозії свою людську індивідуальність, моральну цноту, порядність і незрадливість, віру в перемогу добра над злом, унікальну працездатність у всіх царинах літературної, наукової, громадської, державної і культурно-просвітницької діяльності.

Почавши як один із шістдесятників, він виріс у поета загальнонаціонального масштабу, поета-громадянина й філософа, який бере на себе біль свого народу, шукає істину, правду, якою б гіркою вона не була, поета, в якого національна ідея невіддільна від ідеї соціальної справедливості, поета-Майстра, творця точного, афористичного, влучного, що потрапляє в самісіньку ціль, художнього слова. «Великим поетом, великим українцем»¹ назвав його Михайло Шевченко.

Поетична творчість Бориса Олійника глибоко закорінена в національному ґрунті. Його батьківщина — співуча Полтавщина, колиска багатьох видатних діячів української культури — від Івана Котляревського й Миколи Гоголя до Олеса Гончара.

Борис Іллів Олійник народився 22 жовтня 1935 року в селі Зачепилівка Новосанжарського району Полтавської області. Увесь його рід — і батьків, Олійників, і материн, Зубахи, — походить із цього благословенного, з веселою назвою села. Батько — Ілля Іванович — був грамотним, рано почав писати до районної газети і зрештою став її відповідальним редактором. Навчив грамоти й свою дружину Марфу. Так що родинні обставини сприяли літературній творчості майбутнього поета.

Батько з юнацьких років мав контрактуру правої руки. Тому, коли почалася війна, на фронт потрапив не з першого, а з другого призову. До окупації району ще кілька місяців підписував газету, а потім заховав шрифти в колодязь і пішов до військкомату. Ілля Олійник загинув під Харковом у 1943 році.

«У спадок від батька, — згадував поет, — мені залишилися його вишита сорочка голубим по білому, кишеньковий годинник з римськими цифрами на циферблаті. Та ще пам'ять, розмита часом і відстанню в сотні літ. А ще — загострене почуття обов'язку та залізне правило і право: не спекулювати на доброті держави і людській співчутливості. Батько пішов на фронт, хоч міг скористатися "білим листом"...»

Ще він залишив мені найдорожче — книжки, які бабуся Катерина якимось чудом зуміла вберегти від ворожого ока в часи окупації.

¹ Шевченко Михайло. Великий поет, великий українець // Борис Олійник. Вибрані твори: у 6 т. Т. 1. За четвертою хатою. К., 2007. С. 9.

А що читати я почав як на ті часи вельми рано — в п'ять років, то проштудіював їх ще до школи...»²

Хоч як важко було вдові, але вона зробила все, аби син здобув повну середню освіту (спочатку — шість класів у сільській школі, потім — старші класи у Новосанжарській десятирічці). Щодо вибору майбутньої професії сумніву не було — син пішов слідами батька.

Писати й друкувати в районній газеті вірші Борис Олійник почав зі шкільної парти. І коли в 1953 році закінчив школу, не роздумуючи подав документи на факультет журналістики Київського університету. В приймальній комісії поетичні публікації початківця було сприйнято позитивно, і, отже, Борис Олійник став студентом. Навчався з ентузіазмом. Активно публікував свої поезії і статті в університетській газеті. Був навіть відзначений грамотою КДУ за наукову роботу «Нарис у газеті».

Закінчивши університет, працював на журналістській роботі. Проїшов усі її щаблі — від літпрацівника до завідувача відділу газети «Молодь України»; підготував і опублікував нарис «За Сіверським Дінцем» (1959) про будівництво Сіверсько-Донецького хімкомбінату. Був кореспондентом дитячого журналу «Ранок», головним редактором журналу «Зміна». Згодом працював у журналах «Дніпро» (заступником відповідального редактора) і «Вітчизна» (заввідділом); також старшим редактором видавництва «Дніпро». Далі — спілчанська робота (ще в 1963 році його прийняли до Спілки письменників України). У 1971—1974 роках обіймав посаду заступника голови правління СПУ; у 1976—1991 — секретар правління СПУ, секретар правління СП СРСР та ін.

Журналістська діяльність не обмежувала, а стимулювала поетичну творчість Бориса Олійника. Тільки в 1960-ті роки вийшло більш як півдесятка збірок його поезій. А загалом за всі роки творчості він видав не менше ніж півсотні поетичних книжок, не враховуючи публіцистичних і літературно-критичних творів.

Воістину «неосяжний огро́м роботи», за висловом Миколи Луківа, виконав і виконує — у свої вже вісімдесят років — «цей невтомний і невгамовний трудівник»³. Значною часткою цієї роботи є його громадська і політична діяльність. Насамперед треба назвати Український фонд культури, правління якого Борис Олійник очолює — на громадських засадах! — близько тридцяти років (з 1987-го). Чимало часу — по сей день — вимагає й робота в Комітеті з Національної премії України імені Тараса Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва, де поет головує всі роки Незалежності (з 1991-го). Вражають масштаби його політичної кар'єри — від де-

² *Олійник Борис*. Співати своїм голосом // *Борис Олійник*. Планета Поезія. Роздуми, статті, портрети. К., 1983. С. 177.

³ *Луків Микола*. Епоха, увічнена в слові // *Борис Іллєч Олійник*. Біобібліографічний покажчик. К., 2005. С. 4.

путата Верховної Ради СРСР, заступника голови Ради національностей Верховної Ради СРСР (1989—1991) до народного депутата Верховної Ради України чотирьох скликань (1992—2006), Голови постійної делегації Верховної Ради України у ПАРЄ (1995—2006), віце-президента ПАРЄ (1996—2006) та ін.

Та все ж головний сенс його напруженого, подвижницького життя — не в політиці і не в громадських справах, а в поезії.

* * *

Справжній талант потребує для свого розвитку, як писав французький письменник І. Тен, певного творчого середовища й відповідної «моральної температури»⁴. І те, і друге на початку Олійникової творчості визначалося літературно-ідеологічним рухом шістдесятництва, одним із центрів якого був Київський університет.

Ще у 1950-х роках на гуманітарних факультетах КДУ (переважно журналістики й філології) сформувалося ціле покоління ініціативної й талановитої творчої молоді. Борис Олійник не раз добрим словом згадував імена своїх колег, з якими розпочинав шлях у літературі — Василя Симоненка, Тамари Коломієць, Миколи Сома, Василя Діденка, Василя Захарченка, Станіслава Тельнюка, Бориса Мар'яна (в майбутньому відомого молдавського поета Маріану). Товаришував він з Борисом Мар'яном (до його арешту) і Василем Симоненком. З Василем, як згадує поет, вони «робили університетське радіо», жили в одному гуртожитку й ходили до однієї літературної студії, якою тоді керував аспірант, згодом видатний український прозаїк Юрій Мушкетик. Дух університетського вільнодумства пануватиме і в наступні роки, на межі 1950—1960-х, коли з'являться інші імена, серед них — Іван Драч.

Пам'ятаю, як у довжелезній, на півкоридора, стіннівці філфаку ми вперше прочитали знамениті рядки Драчевої поетичної «симфонії» «Смерть Шевченка»:

*Вишневий цвіт
З вишневих віт,
Вишневий вітер
Звіває з віт.
...І доки світ
У плині літ —
Вишневий вітер,
Вишневий цвіт...*

А трохи раніше, у квітні 1957-го, університетська багатотиражка надрукувала вірш студента-журналіста Бориса Олійника «Б'ють

---

⁴ Тен І. Философия искусства. М., 1933. С. 30—31.

у крицю ковалі», що за кілька років по тому дав назву його першій поетичній збірці (1962):

*Як у нашому селі
В крицю вдарять ковалі,
Як у небі голубому
Закурличуть журавлі,
Так і знай: не за горами
Із пахучими вітрами,
З солов'їними піснями
Йде весна по всій землі.*

Якими світлими, сонячними були сподівання творчої молоді на те, що після розвінчання сталінщини суспільство оновиться й запанують соціальна справедливість, верховенство закону й свобода слова! На жаль, не так сталося, як гадалося. Після короткої хрущовської відлиги вдарили суловсько-брежневські морози, хоча спроби продовжити демократичні тенденції шістдесятництва в суспільному житті робилися й згодом, за часів так званої перебудови.

У 1960—1970-ті роки визначаються художньо-естетичні й стилеві форманти поетичної творчості Бориса Олійника. Його філософські й морально-етичні принципи втілюються в певні понятійні категорії і образи-символи. Деякі з них стали назвами збірок («Двадцятий вал», 1964; «Вибір!», 1965; «Коло», 1968; «Відлуння», 1970; «Рух», 1973; «Гора», 1975; «Істина», 1976) або окремих творів чи циклів («Мати», «Межа», «Батьки і діти», «Ринг», «Робота», «Дорога», «Хліб», «Сіяч», «Мелодія», «Досвід», «Від Білої хати до Білого дому», «При гончарнім крузі», «Сиве сонце моє» та ін.). Навряд чи треба бачити в цих категоріях і символах декларативність або абстрагування. Символізація — одна з найважливіших рис поетичного стилю Бориса Олійника, в якій виявляються характерні особливості його художнього мислення — тяжіння до широких узагальнень, сприйняття світу в його розмаїтті й багатозначності, вміння за окремим фактом побачити ціле явище. Основні символи повторюються, взаємопов'язуються й утворюють систему, набуваючи ознак індивідуального міфу, центром якого є Земля (своя, рідна) — Україна — Мати — Хліб.

Наскрізним образом поезії Бориса Олійника є коло — колесо, круг, кругообіг, круговерть, цикл — знак вічності й безкінечності, початку й кінця, народження і смерті, добра і зла, роду—народу... Коло — одна з основних категорій історії, що передбачає перехід у спіраль. Історичний рух народу забезпечується спадкоємністю поколінь — від батька до сина:

*Батьки і діти... Діти і батьки...
Нам нічого ділить на спільнім полі.*

Філософська проблема кругообігу, колообігу в долі окремої людини й цілого народу справді є постійною смисловою домінантою творчості поета. Той або інший поворот, на його думку, залежить від моральних імперативів людей. Про це, зокрема, йдеться у вірші «Все в цім світі відоме: за щастям — біль...». Так, усе повертається, повторюється — від народження до смерті, і

*Планета виконує свій колобіг
По давно вже награній схемі;*

шлях людський окреслило «вічне *circulus vitiosus*» (замкнене коло). Але циклічність — життєва, історична, — на відміну від природної, не є фатальною. Завжди для людини залишається можливість стати на шлях добра, честі й подвижництва.

А що значить бути в центрі кола? Відповідь на це питання поет дає в притчі «Про середину», нагадуючи «довічну мудрість»:

*Немає у житті середини.
Є тільки фланги, й тільки — центр.*

Бути в центрі означає сміливо дивитися світові в обличчя, не ховаючись за спину інших, брати відповідальність на себе, викликати на себе вогонь. У циклі «Коло» поет формулює свої застереження: людина мусить залишатися в центрі, і таким центром є не науково-технічний прогрес, а рідна земля, Україна, людина на своїй землі — не запрограмована, цілісна, одухотворена, жива.

До речі, форма ліричного циклу не випадково узвичаїлася в етичній творчості Бориса Олійника буквально з першої збірки. Мабуть, тому, що відповідала якійсь дуже суттєвій особливості його художнього бачення, філософічного за своїм характером, що прагне, як уже йшлося, за окремим фактом відкрити ціле, виявити загальну тенденцію його руху і складні метаморфози.

Морально-етична проблематика домінує в громадянській ліриці 1960—1980-х років, причому десь із середини 1970-х у ній посилюється сатиричне начало. Одним зі зразків поетичної сатири є написаний 1965 року короткий вірш «О, як ми ревно клянемо тиранів» зі згаданого циклу «Коло», де поет торкається важливої, ще недостатньо осмисленої й сьогодні теми вини самого народу у виникненні тих або інших історичних катастроф. З розвінчанням у другій половині 1950-х років культу особи Й. Сталіна в суспільстві склалася парадоксальна ситуація: люди, які вчора запопадливо творили цей культ, почали валити всі гріхи на свого вчорашнього кумира, не бажаючи замислитися над тим, що численні репресії стали можливими з вини не однієї, а багатьох «осіб». Цю думку поет утілює в надзвичайно гострий і влучний завершальний силогізм:

поета цілком конкретно йшла врозріз із одночасним визнанням глибокої філософичності його творчості. Журналістський хист до точного, докладного описання конкретних фактів та епізодів не суперечив тяжішню поета до філософського розмислу, що чим далі, тим більше давався визнаки, не витісняючи заглиблення у сферу почувань.

Непереконливими були й докори з приводу нібито зайвого фольклорно-пісенного традиціоналізму, особливо в інтонаційному ладі й ритміці, взагалі оцінка поняття традиції зі знаком мінус. Звісно, якщо порівняти першу збірку Івана Драча «Соняшник» (1962), де її автор продемонстрував блискуче володіння верлібром:

*В соняшника були руки і ноги,
Було тіло шорстке і зелене,
Він бігав наввипередки з вітром,*

із першою збіркою Бориса Олійника «Б'ють у крицю ковалі» (того самого року), то перший видаватиметься авангардистом, а другий — традиціоналістом, але поняття традиції при тому примігивується. Тим часом традиція, зокрема й літературна, — це причетність до культури, до історії, національної й світової. У традиціоналізмі була і є сила таланту Бориса Олійника. Він володіє дорогоцінною здатністю бачити сучасний світ як фрагмент історії свого народу й інших народів — близьких і далеких. Принагідно доречно процитувати міркування англо-американського поета й ученого, лауреата Нобелівської премії Т. С. Еліота про смисл поняття «традиції». «Традиція, — вважав він, — насамперед передбачає чуття історії, абсолютно необхідне кожному, хто хотів би залишитися поетом, перейшовши рубіж двадцятип'ятиліття; своєю чергою, це чуття історії передбачає відчуття минулого не тільки як перейденого, а і як теперішнього; воно спонукає людину творити, відчуваючи в собі не лише власне покоління, а й усю європейську літературу, починаючи з Гомера (а всередині її — і всю літературу своєї власної країни), як щось існуюче одночасно... Це чуття історії — чуття неминущого й минулого — якраз і визначає належність письменника до традиції»⁶.

Глибоке «чуття історії — чуття неминущого й минулого» — надиало поета на створення цілої низки поем і віршів — у межах циклів і поза ними — про солдата минулої війни — по суті, головного героя (в буквальному розумінні слова) його поезії. Як син батька, що загинув на полі бою, Борис Олійник упродовж усієї своєї творчості, від перших до останніх книжок, повертається до цієї героїко-трагічної теми, справедливо вважаючи, що причини багатьох наших піднесенень і падінь повоєнного періоду слід шукати саме там, на фронтах тієї кривавої війни.

---

⁶ *Еліот Т. С.* Традиция и индивидуальный талант // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX—XX вв. Тракаты, статьи, эссе. М., 1987. С. 170.

Однією з перших спроб осмислення воєнної теми є цикл поезій «Смертію смерть здолавши...» зі збірки «Вибір!». Уже сама назва циклу, що є біблійним висловом про безсмертя Ісуса Христа, несе в собі ідею освячення подвигу героїв. Вражає монолог відроджених силою постичного слова солдатів, які запитують в кожного з нас: чи не забули їх, чи шанують про них пам'ять? Поет знаходить пронизливу деталь — вони не дійшли до нас «рівно на відстань дула»:

*Смертію смерть здолавши,
Ми говорити хочем:
— Ви
    не забули
                    наші
Спалені порохам
                    почі?*

*Ви,
    що родились в мирі,
Після останніх залтів?
...Наші шинелі сірі
Сушаться десь на Альпах.
<...>
Не доповзли на ліктях...
Трахи...
                    останні...
                                    дюймами...*

*Ви ж не забудьте тільки:
Рівно на відстань дула.*

Змальовуючи трагічні й героїчні сторінки минулої війни, поет робить сучасників свідками подій, спонукає замислитися над мотивами й витокami масового героїзму. Він підводить читача до головного висновку: перемога у кривавому двобої з ворогом була забезпечена не технічною, а моральною зброєю: хоробрістю, честю, гідністю, совісністю, мужністю, любов'ю до рідної землі.

Серцевиною циклу «Смертію смерть здолавши...» є його найбільший вірш «П'ятий член трибуналу». Тут поет вирішує досить складну морально-етичну проблему (згодом її досліджував видатний білоруський письменник Василь Биков, на що звернув увагу Микола Ільницький): чи можна вважати героєм того, чия легковажність (боєць на кілька хвилин залишив пост, щоб зустрітися з дівчиною) призвела до загибелі його товаришів? Ситуація ускладнюється ще й тим, що чотири члени трибуналу не встигли здійснити вирок — під час обстрілу їх убило снарядам, вижили тільки засуджений і комісар. Випадок зберіг бійцю фізичне життя, але не моральне — «п'ятим членом трибуналу» став для нього не комісар, а його власні серце і совість. Він шукав смерті в бою, першим ішов в атаку,

*А за ним у конвертах —
Нагородні листи.*

Однак

*П'ятий член трибуналу —
Серце його —
Не підписало
Касації.*

У всіх частинах твору поет по-різному повертає тему, але висновок, як вирок, той самий: у справедливій визвольній війні найсуворішими суддями є людське серце і совість.

У зарубіжній пресі часто висловлювалася думка про надмірну й уже нібито не актуальну увагу літератур народів колишнього СРСР до теми воєнного лихоліття: мовляв, «ваша література постійно стріляє, — чи не досить? Чи не час залишити цю тему минулому?» Це питання хвилювало й Бориса Олійника, про що свідчить поетичний диптих «Синівське» зі збірки «Міра» (1984):

*Чи не досить, поете?
Війна рокова
Сорок літ, як в траншеях дріма.
І в солдатських листах вигасають слова,
Та й самих адресатів нема.*

Чому ж ця тема й досі бентежить душу? Чи не тому, що війна «не списує» нічого — навпаки, до краю оголює людську сутність? Добро завжди залишається добром, а зло — злом. Такі «категоричні імперативи» властиві народній психології й моралі, і це головне джерело Олійникового морального максималізму, його ненависті й зневаги до зрадництва і благоговіння перед подвигом солдата:

*Я вклоняюся вам по-синівськи доземно, солдати.
Я молюся на ваші святі перемоги і втрати.
Тільки ж ви не сурміть
ув останній похід.
Тільки ж вічно живіть.*

Перемога в найжорстокішій в історії людства війні піднесла до найвищих моральних висот героя — захисника й визволителя і до найнижчої межі опустила тих, хто знищував або зраджував народ.

Зрадництво, як і криваві злочини фашистів-окупантів, не має терміну давності, йому не може бути ні прощення, ні забуття. Це — наскрізна думка ліричної й ліро-епічної творчості поета:

*Честь осквернивший воїна,
Кров'ю затям про те:
В пам'яті нашій пробойна
Доти не заросте,*

*Доки на пагорбі Слави
На мироносну синь
Падає з-за халяви
Зради твоєї тінь!*

Загалом тема зради була характерною для європейського, приміром польського (у Міцкевича) або російського (у Лермонтова), романтизму. Однак поети-романтики зосереджували увагу на трагічних суперечностях окремої особистості, яка ставала на ганебний шлях зради в ім'я ідеалу — кохання чи любові до вітчизни. У Бориса Олійника це зрада всього — і суто особистих, і суспільно-патріотичних ідеалів. Зрада свого народу. Таку зраду, з позицій народної моралі, він виносить за межі людських понять — в антисвіт, у потойбіччя, в пекло.

Щодо особистих мотивів цієї теми, то поет не раз розповідав, що це огидне явище спізнав іще дитиною в роки окупації, коли сховані його батьком друкарські шрифти (він, як уже згадувалося, до війни був редактором місцевої газети) «один землячок» дістав зі старого колодязя й узявся за випуск газети «для потреб нової влади». Як пише поет у вступній статті до останнього російськомовного видання своїх творів: «Відтоді й до сьогодні в мені живе непохитна зневага до всіляких відступників і перекидьків, одним словом, — до зрадників. І сам ніколи не змінював своєї ідейної орієнтації вже хоча б з тієї причини, щоб не поповнювати собою їхні лави»⁷.

Заслужуючи людське відступництво й зрадництво, поет сповідує «ідею єдності й безперервності поколінь» і «вище за злото й дорожче за найкоштовніше каміння» цінує «чисте золото дружби й побратимства»⁸.

На тих самих засадах викристалізовується й національна ідея поета. У вірші «Мій борг» (його початковий рядок — «Я тим уже боржник, що українець зроду» — став крилатим висловом) він знаходить історичний зв'язок між героїчними походами козацтва Запорозької Січі й науковим подвижництвом генерального конструктора космічних ракет Сергія Корольова. Річ не в національній винятковості, тим більше — в якійсь національній вищості, а в умінні почути історичне відлуння — голос пращурів, звернений до сучасників:

*Ні, я не обраний на роллю месіанську.
Усе, що мав, і все,
що на віку
Дісталось мені від долі-посіванки,
Несу його на спільну толоку.*

⁷ Олейник Борис. Новая жизнь нового жажлет слова // Борис Олейник. Избранное. Стихи и поэмы: пер. с укр. М., 2014. С. 6.

⁸ Там само. С. 7—8.

*Це щастя — мати у вселенськiм доми
Свої борги і місце у строю...
Я всесвіту боржник!
Але комусь одному —
Не був. Не є. Й не буду.
І на тiм стою!*

Вiдомо, що на межi 1960—1970-х рокiв в України й iнших республiках колишнього СРСР розпочалися полiтичнi репресiї проти iнакомислячих. «Самособойнiсть» Бориса Олiйника, а надто його критичнi виступи й повчальнi алегорiї, як, наприклад, у «Притчi про ноги», почали драгувати багатьох пильних людей — i у владi, i серед лiтераторiв.

Як пише Михайло Шевченко, «йому згадали голосування проти виключення iз СПУ Iвана Дзюби, i всi гострi мiсця з його публiчних виступiв. 1974 року силою таємних махiнацiй його вивели iз секретарiату СПУ. I саме тодi Борис Олiйник “очолив” список пiд промовистим грифом “Только для первих лиц” — письменникiв, заборонених для друку. Другим був Григорiй Тютюнник. Достойне сусiдство.

Майже два роки просидiв поет на домашньому самоарештi (знав, якi провокацiї чекали на нього за порогом)⁹.

Згаданi подiї не сприяли здоров'ю нi самого Бориса Олiйника, нi його рiдних та близьких. Наприкинцi 1970-х, не доживши й до 65 рокiв, померла мати поета.

...В українськiй поезiї образу матерi присвяченi кращi лiричнi твори багатьох майстрiв слова — вiд Тараса Шевченка до Андрiя Малишка. Але в лiрицi Бориса Олiйника розробка цiєї теми вирiзняється особливою «сердечною концентрацiєю». Мати в його творчостi була i є центром свiтобачення, його малого й великого свiту, точкою вимiру всiх речей i явищ. Олександр Мороз звернув увагу на постiйну присутнiсть матерi в мисленнi поета «незалежно вiд того, що вiн пише, що думає»¹⁰. З матерi, з любовi сина до матерi почалася його любов до села, де народився, й до всiєї рiдної землi, й до самої iстини. На думку Миколи Iльницького, «вимiр правдою дає можливiсть поетовi пiднести образ матерi до найвищого суспiльного рiвня. Мати виступає в поета як вiчний критерiй»¹¹.

Постiйна присутнiсть матерi вiдчувається в багатьох творах майже кожної збiрки Бориса Олiйника. Серед них є справжнi перли-

⁹ Шевченко Михайло. Основи основ // Борис Олiйник. Основи: Поезiї. Поєми. К., 2005. С. 11.

¹⁰ Мороз Олександр. Вiчна присутнiсть матерi // Борис Олiйник. Вибранi твори: у 6 т. Т. 4. Сива ластiвка. С. 85.

¹¹ Iльницький Микола. На спокiй права не дано. Поезiя Бориса Олiйника. К., 1980. С. 70.

ни, такі зразки сучасної сповідальної української лірики, як «Мати сіяла сон...», «Пісня про матір» («Посіяла людям літа свої, літечка житом...»), «Мати наша — сивая горлиця...», «Ти — зорею. А я — кленом...»). Усі ці твори покладені на музику й стали піснями.

Пам'яті матері поет присвятив віршовий цикл «Сиве сонце моє» («Чорний вітер. Жовтий смерч»), що увійшов до збірки «Заклинання вогню» (1978). Це — поетичний реквієм, багатоголосний ліричний твір, що складається з дев'яти частин, у яких символічно відтворено трагічний шлях поета від фізичної втрати матері до її ідеального повернення, вічної присутності — у природі, в пам'яті, в душі.

Трагічний мотив розгортається за логікою психологічного стану сина: приголомшення раптовою страшною звісткою, шалений біг до рідного порогу в сподіванні встигнути проститись і ... запізнення. А далі — каяття, відчуття непоправної вини за те, що не врятував, не сказав якихось головних слів... Переживання апокаліптичного дня поховання:

*Вирваний день. Мінус.
Зворотного відрачулку.
Був ти чи ні? О, краще б тебе не було!
Оnde стоїть. Я чи не... я?*

Згодом — «*тиша глуха. Тиша сира*». Самота. І могила матері.

Початковий мотив «чорного вітру, жовтого смерчу» повертається в п'ятому вірші циклу. Але через філософське осмислення вічного коловороту людського життя і смерті тональність його змінюється: мати залишається в серці, продовжується життя материнського й багьківського роду. Ця філософська думка мистецьки втілена в афористичних рядках:

*В чорнім горі і жури
Віру нашу не підтяти:
Умирають матері,
Та не вмере ніколи
Мати!*

Фінал — за контрастом — пронизливо ліричний. Елегійний мотив у восьмому вірші починається стиха, з образу протоптаної до могили матері стежки. Її добре серце пам'ятає не тільки син. Ця лірична нота переходить в останній, дев'ятий вірш, досягаючи такої духовної і чуттєвої концентрації ніжності й любові, що цих синівських слів не можна читати без сліз:

*Мамо, вечір догоря.
Вигляда тебе роса.
Тільки ж ти, немов зоря,
Даленіш в небеса,
Даленіш, як за віями сльоза.*

*Сад вишневий на порі.
Повернулись журавлі.
А мені, як до зорі,
Долітати на крилі
Все до тебе, як до вічної зорі.*

*Там, де ти колись йшла,
Тиха стежка зацвіла
Вечоровою матіолою,
Житом-долею світанковою.*

*Дивом-казкою,
Юним соняхом, —
Сива ластівко,
Сиве сонечко.*

За збірки поезій «Сива ластівка» (1979), «У дзеркалі слова» (1981), «Дума про місто» (1982) Борису Олійнику було присуджено Державну премію УРСР імені Т. Г. Шевченка 1983 року.

1970–1980-ті роки — період розквіту різножанрової поезії Бориса Олійника. Поряд зі зразками громадянської лірики (скажімо, в циклах «На тривожній струні (Чилійський триптих)» або «Від Білої хаги до Білого дому») з'являються здобутки в жанрі інтимної лірики — мабуть, тому, що у справжніх поетів глибина, щирість і ніжність почуття любові до рідної землі органічно випливають з любові до матері й коханої жінки. «Любов як апофеоз людини в людині у поезії Олійника з віком наростає в могутності, — пише Іван Бокий, — і я не особливо гадав би, перемагає в його ліриці громадянське інтимне чи навпаки — мені здається, злиття обох суголосностей настільки органічне, що якраз і творить одну з прикмет Олійникового голосу і Олійникового чину як поета, художника слова, власне і забезпечує його успіх у читачів різних поколінь»¹². Великий успіх мали, зокрема, вірші зі збірки «Гора» (1975): «Мелодія» («Заболю, затужу, заридано... в собі, закурличу...»), «Був я вітром, був я лютим, був я нордом...», «Парубоцька балада» («Я летів красивим чортом...»), «Я спокійно б лежав під вагою століть...», «О дивна ніч, о дика ніч жаги...» — це справжні шедеври любовної лірики поета.

З роками в поезії шістдесятників поглиблюється аналітичне — соціальне й філософське — начало. Так, в Олійниковій збірці «У дзеркалі слова» на аналітично-проблемний характер указують уже самі назви творів: «До проблеми часу», «До проблеми добра і зла», «До проблеми “Шевченко і народ”», «Ще раз про досвід». Кожний із названих творів — це притча, зазвичай критичного або сатиричного змісту.

¹² Бокий Іван. Видюгца совість // Борис Олійник. Вибрані твори: у 6 т. Т. 1. За четвертою хатою. С. 116.

Найбільшою гостротою критично-сатиричного висвітлення теми вирізняється притча «До проблеми “Шевченко і народ”». Твір складається з двох віршів, двох частин — оповідно-ілюстративної й публіцистично-памфлетної. Осмислюючи долю великого народного поета, чи не вперше так відверто й різко Борис Олійник кинув в обличчя тодішнім і теперішнім лібералам правдиві й гнівні слова зневаги до їхнього фальшивого народолюбства. Цей памфлет (другу частину твору) варто навести повністю:

*З народом заграватъ не треба.
Він добре бачить з-під брови:
І що ви корчите із себе,
І хто есте насправді ви.*

*Коли світили в нього ребра,
Коли товкли пророки злі:
Мовляв, куди йому до неба,
Як він по вуха у землі.*

*Життям і канчуками вчений,
Він, загнаний під самий низ,
Останній гривеник Шевченку
На перший пам'ятник приніс!*

*Народ не візьмеш на макуху,
Він зоддаля розрізнить чин:
І хто є син його по духу,
І хто — по духу! — сучий син.*

Художня сила цього вірша — в цілковитій відповідності його змісту і форми, точності ідеї та образу, які відразу влучають у ціль — жодного зайвого слова! — а також композиційній та інтонаційно-синтаксичній завершеності. Вибух експресії, народна фразеологія — на рівні Шевченка. Кінцівка — ніби ляпас по обличчю. Чи треба говорити про актуальність цього твору вчора й сьогодні?!

...Коли 26 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС сталася найбільша в історії людства ядерна катастрофа, Борис Олійник одним із перших письменників поїхав у зону, звідки вів репортажі для Центрального телебачення СРСР. Тоді ж у союзній «Литературной газете» було надруковано його статтю «Испытание Чернобылем», де він «викрив злочинців-тимчасовців при владі в час Чорнобильської трагедії»¹³. Тривогою і співчуттям до постраждалих та зневагою до провладних шкурників, які, втративши честь і совість, рятували не опромінених людей, а себе й свою рідню, пронизані й Олійникові вірші чорнобильського циклу. Починаючи зі збірки «Поворотний круг» (1989), тема Чорнобиля стане постійною у творчості поета.

Привертає увагу пізніший вірш, «Крик Чорнобиля» («В цих лісах безборонно гасають вовки, наче рейнджери...»), що увійшов до

¹³ Шевченко Михайло. Основи основ. С. 9.

збірки «Знак» (2003). Цей поетичний твір вражає точними деталями в зображенні понівеченої землі, перетвореної на зону, що випадає з нормальних природних зв'язків:

*Заблоковану зону
обходить здаля навіть дощ.
Лиш тутешні
зозулі, що зветься «лічильники Гейгера»,
Не роки обіцяють,
а числа рокованих доз.*

Борис Олійник освячує імена тих, хто, ризикуючи життям, намагається ще когось урятувати, щось зберегти, і називає дороге йому ім'я видатної сучасної української поетеси Ліни Костенко:

*Так оглухло і тоскно.
І так одиноко-пустельно.
Тільки раптом із ночі
дитям заголосить сова.
Тільки Діва Пречиста
із профілем Ліни Костенко
У простудженій церкві
собою маля згріва.*

У своїх постчорнобильських статтях і виступах Олійник вимагав від влади «говорити правду, тільки правду, якою б гіркою вона не була. І не замовчувати, посилаючись на найвищі державні інтереси»¹⁴. «Щоб загасити це небезпечне для всього людства джерело», він пропонував «прийняти єдине розумне рішення — остаточно ліквідувати Чорнобильську АЕС»¹⁵.

Проголошення 24 серпня 1991 року державної незалежності України Борис Олійник сприйняв як могутній чинник оновлення й реформування всіх сфер суспільного й економічного життя країни, запоруку процвітання українського народу. «Благословіння» — так назвав він програмну поезію збірки «Шлях» (1995):

*В горньому граєві
райдуга
в сім кольорів не згоря.
Світе, Європо,
возрадуйся:
Сходить новітня зоря!
<...>
Світе єдиний, не куплений, —
Руки, мов крила, здійми,
Ніжно, як батько, із купелі
Юну державу прийми!*

¹⁴ Олійник Борис. З істиною не може бути торгу (З виступу на з'їзді товариства «Знання» (1987) // Олійник Борис. Криптиці моралі та духовна посуха. К., 1990. С. 173.

¹⁵ Олійник Борис. Право на правду і справедливість (Виступ на I з'їзді народних депутатів СРСР, 1989) // Там само. С. 235.

Відомо, що за найактивнішої участі Бориса Олійника, ще за часів Радянської України, 28 жовтня 1989 року, Верховною Радою УРСР було прийнято Закон про мови, що надавав державного статусу українській мові й гарантував права всіх інших мов. На початку 1990-х, після проголошення незалежності, подальший шлях держави багатьом уявлявся як сходження на вищі щаблі економічного й культурного розвитку, власне, як продовження перебудови. Але з наростаючою руйнівною силою почали діяти «непередбачені наслідки». Як зауважив поет, «склався незбагнений альянс, який поєднав і чесних людей, що вистраждали перебудову, і аутсайдерів суспільства, котрі в усі часи прагнули, за відсутністю таланту, звернути на себе увагу бодай скандалом»¹⁶. Люди «нечисті на руку» кинулися не тільки до «кафедри гласності», а й до народного добра, розкрадаючи все, що можна було вкрасти або захопити в рейдерських атаках.

Не дивно, що за таких непередбачуваних обставин Борис Олійник надавав перевагу художньо-публіцистичному слову, а також безпосередній громадсько-політичній діяльності.

Упродовж 1992—1995 років з'явилося кілька видань його художньо-публіцистичної книжки «Два роки в Кремлі» (в російському перекладі — «Князь тьмы. Два года в Кремле»), а також інші публіцистичні твори, серед них — «Сатанізація сербів, кому вона потрібна?». Не полишає митець і поетичної творчості.

Зокрема, до вже згаданої збірки «Шлях» (1995) увійшли кращі ліро-епічні твори кінця 1980-х — початку 1990-х років — «Сім» і «Таємна вечеря». «Сім» — це поема про біль Чорнобильської трагедії, який за десятиліття й навіть століття не відійде в минуле, залишаючися для прийдешніх поколінь страшною теперішньою реальністю. Внутрішня, духовна вагомість цього твору в тому, що побудовано його на споконвічних моральних засадах, яких не спроможні похитнути ні радіація, ні кримінальна революція, ні навала маскультури. «Для мене найважливіше, — пише поет у передмові до збірки, — не погрішити супроти своєї совісті, сумління і честі. Ця триада для мене уособлюється в Україні»¹⁷.

У ліро-епічній композиції «Таємна вечеря» («День був якийсь непевний...») Борисові Олійнику вдається відтворити те, що є майже не відтворюваним і не виразимим — тривожну, непевну атмосферу останньої перед розп'яттям біблійно-міфологічної «таємної вечері», коли Іуда вже зрадив Христа, і про це знає Він, але не знають Його учні. І водночас — передати гнітючу атмосферу 1990-х — початку доби «дикого капіталізму».

¹⁶ Олійник Борис. Національна гідність. I — національне нальбація // Борис Олійник. Крилиці моралі та духовна посуха. С. 269.

¹⁷ Олійник Борис. Шлях. Вірші та поеми. К., 1995.

Автор зупинився тільки на одному епізоді з Писання, коли на третій день після розп'яття й поховання з печери зникло тіло Христа, а потім з'явився Янгол, який «суворо прорік: «Хто шука серед мертвих живого?»» Через цей пророчий мотив поет переходить до сучасних реалій, де

*...Мертві піють і п'ють.
Тягнуть цвяхи з хреста
На колекції та сувеніри...
<...>
грають в політику, «водять козу»
Та дівок загряницею манять.
Оббирають, як липку, народ і казну,
Обирають себе на гетьмаїв.*

Смислу твору не можна зрозуміти, не врахувавши авторової іронії, висловленої в запитанні: «А чи й справді повісивсь... Іуда?» Сумнів закрадається тоді, коли біблійний ракурс змінюється сучасним, переміщуючись у просторову точку України — в Київ, на Хрещатик, до елітного ресторану, де «нові хазяї» обмивають черговий «удатний оброк»; серед них опинився Іуда:

*«Добривечір», — сказав.
Свій крават розв'язав.
(Децю й справді на зашморг подібний.)
По-свояцьки окинувши поглядом зал,
Сів до столу.
Як рівний.
І — рідний.*

Поет створює сучасний іронічний парафраз (переспів) біблійного міфу, де вже не в оселі Христа, а в шинку, і не апостоли, а теперішні нувориші правлять свою таємну вечерю й зустрічають на порозі нових Іуд.

Приклади підступної змови й зрадництва в сучасній історії поет бачить і в спровокованому Заходом наприкінці ХХ століття розбраті між народами Югославії, що супроводжувався приниженням і нищенням православної церкви і віри. Про це йдеться у вірші «Гей, слов'яни!». Відомо, що Борис Олійник брав найактивнішу участь у протестних акціях проти бомбардувань Белграда, проти наступу на православ'я західних хрестоносців. Йому належить низка публіцистичних виступів на захист сербського народу, зокрема вже згадувана книга «Сатанізація сербів...».

У 1990-х роках уповні розкрився талант Олійника-сатирика, його дорогоцінне вміння розпізнавати психологічні й соціальні типи людей, бачити їхні світлі й темні сторони, виявляти приховані морально-етичні якості. Яскраві зразки гострої сатири увійшли до наступної збірки поета — «Трубить Трубіж» (1998). Це насамперед вірші «Треті» («Знову чорне вивели на біле...»), «Марш

п'ятої колони» («Де ви днесь, панове коммутанти...»), балада «Сон» («Зайшов у сон, як у чужі палати...») та ін. Сила сатиричного пера Бориса Олійника є такою, що назви цих творів («Треті», «Марш п'ятої колони») й деякі словообрази, наприклад «коммутанти» (сполука «комуніста» з «мутантом», тобто перевертень), невдовзі стали символами руйнівної доби. Хто такі «треті»? Це ті, хто має зиск від розбрату, політичних і національних чвар: нехай б'ються супротивники, а «треті» в цей «неповторний час» обчистять комори й украдуть усе, що погано лежить:

*Доки на мечі кували рала,
На тризуби — молоти й серпи,
Треті загребущо рвали й крали
Від ракет, ікон — і до сапи.*

Поет застерігає: істинних винуватців руйнування держави треба шукати не за її межами, а у власному недоумстві, в національній та ідеологічній нетерпимості:

*Раптом спогадали про Вкраїну.
Глянули — руками розвели:
— Хто ж це нам побив горшки і спини?
Хто ж це нашу хату розвалив?!*

*І шукають лютими очима
Ворогів нових за три межі.
А тим часом треті за плечима
Ділять між собою бар'єри.*

Щодо «Маршу п'ятої колони», то вже сама жанрова форма натякає на масовість, типовість такого явища, як «коммутантство», тобто хамелеонство, продажництво, пристосуванство, що було надзвичайно характерним для України 1990-х років.

Поетичний доробок Бориса Олійника кінця 1990-х — початку 2000-х років — вершина його творчості, а можливо, й усієї української поезії останніх десятиліть. На тлі «глобального безплоду» Олійник постає як справді народний поет, майстер великої художньої потужності, поет-громадянин, у творах якого ідея національної свободи підноситься до ідеї соціальної справедливості.

Ні дисиденти, які своєю протестну діяльність цілком підпорядкували національній ідеї, ні шістдесятники, які намагалися злитися з колишнім дисидентством, — ніхто не зміг поряд з ідеалами національної гідності обстояти й підняти як знамено народні, справді демократичні, Шевченкові ідеали соціальної справедливості й рівноправ'я. Це зробив Борис Олійник. Від цих ідеалів він ніколи не відступав (нагадаю, що за часів перебування він пропонував об'єднати всі ліві сили в нову Партію Соціальної Справедливості — ПСС). Сама його присутність у сучасному літературному й політич-

ному житті є свідченням нескореності духу нашого народу, який не можуть поставити на коліна ні Чорнобиль, ні олігархічні режими. «Лідером духовного опору» назвав його Іван Бокий¹⁸.

Незбориме сходження поета по нових щаблях творчості не може не вражати. Після певної паузи на початку 1990-х років, що сприяла концентрації творчих сил, — як продовження героїко-драматичного пафосу поеми «Трубить Трубіж» — одна за одною з'являються збірки нових поезій: «Таємна вечеря» (2000), «Знак», «Стою на землі» (обидві — 2003), «У замкненому колі. Із окупаційного зошита» (2007), книжка для дітей та юнацтва «Очима добра» (2010), «Трубить Трубіж. Вірші. Уривки з поеми» (2012) та ін.

Справді вибухова творча продуктивність! Особливо зважаючи на той факт, що саме у 1990-ті — 2000-ні роки поет зазнає цькування з боку колишніх соратників по перу: «Ні на кого з політиків, державних діячів чи культурників, — пише у своїй блискучій передмові до збірки «Таємна вечеря» Іван Бокий, — в останні роки не велася така масована атака, як на Бориса Олійника, переконаного українського державника. Хіба що в період розгулу сталінських репресій та в роки перебування в Україні Кагановича по війні. Вправлялися на ньому відомі й маловідомі автори, висувалися як політичні звинувачення, засновані на облуді й перекрученнях його позиції, так і побутів, в більшості своїй анекдотичні, а то й безглузді.

Борис Олійник зберігає спокій, добрий гумор і не вважає за потрібне втягуватись у полеміку. Дуже вже специфічний запах має вся ця загониста кампанія, і яка ж людина, котра поважає себе, стане відповідати на звинувачення, абсурдність яких очевидна?

Борис Олійник багатьом стоїть на перепоні. На перепоні, власне, стоїть народ, совість якого і уособлюють такі чисті люди, як Олійник¹⁹.

Давши одній зі збірок назву опублікованої раніше поеми «Таємна вечеря», поет зосередився на темі віровідступництва й зрадництва. Жанровий діапазон сатиричних творів розширюється: читач знайде тут шарж і переспів, марш і пародію, інвективу й послання. Для більшості з них характерна різка, гостро негативна, майже обструкційна тональність, наприклад у вірші «Шарж» («У гиблий час глобального безплоду...»), адресованому Б. Єльцину. Цей вірш і інші подібні до нього можна розглядати як різновид політичної сатири. Блискучим майстром цього жанру, як відомо, був великий німецький поет Генріх Гейне, який не приховував своєї прихильності до ідей Великої французької революції, виступав як борець проти реакції й філістерства (у збірках «Сучасні вірші», «Романсеро», в поемі «Німеччина. Зимова

¹⁸ Бокий Іван. Не похитнувся у вірі і слові // Борис Олійник. Таємна вечеря. Поезії 1989—2000. К., 2000. С. 23.

¹⁹ Там само.

казка»); він не боявся говорити німецькому народові всю правду — не тільки солодку, а й гірку — і про його історію, і про його вдачу, використовуючи всі засоби романтичної іронії й сатири — містифікацію, гротескні сновидіння й пряме публіцистичне слово.

Подібно до Гейне, Борис Олійник найгостріші інвективи також адресує власному народові. У таких творах, як «Інвектива–1», «Інвектива–2», «Як ховали патріарха», «Верлібр з коментарями», «Роздум», під приціл сатири потрапляють не кращі, а то й прикрі риси українського національного характеру — заздрість, пиха, індивідуалізм, байдужість, хугорянство, гречкосійство, плачливість, холопство, продажність, які сам народ висміяв у влучних сатиричних прислів'ях і приповідках на кшталт: «Щоб у сусіда хата згоріла!» Звісно, всі ці риси породжувались об'єктивними причинами — драматичними, а то й трагічними сторінками вітчизняної історії, але зі здобуттям державної незалежності вони стають на заваді подальшому розвитку країни.

Багато ліричних і сатиричних творів поета (наприклад, у збірці «Знак») побудовані у формі апеляцій (звернень, відозв), запитань, діалогів, розмов («Де ж ти, Хмелю?», «Розмова з учителем», «Зустріч з Архістратигом», «Прозріння» («Вже триста з гаком штатні муедзини...»), «Прокиньсь нарешті!...» та ін.). Ліричний герой намагається знайти відповіді на «прокляті» питання в минулому України та її сьогоденні. Настав час запитати не тільки увесь народ, а й владу, так звану еліту, тих, хто, як пише поет у вірші «Прозріння»,

*Так гучно скімлиють у куцах калини
Над крученою долею України,
Що, схоже, мають з того інтерес.*

Якщо проголошення незалежності асоціювалося з квітучою весною, то наступ дикого капіталізму — із сірою осінню. У вірші «Осінь» («Облітає листя, пане-брате...») поет уводить нас у прозаїчну реальність сьогодення, де

*З прапорів пошили камізельки
У два кольори, два кольори,*

а

*Лицарів пречистої душі —
Відгорнули на задвірки чемно
Замашні дебелі торгаші.*

У поета, вважає Борис Олійник, «є одне головне право — право на правду, з яким він може стояти за свій народ. Якщо він цим правом не користується хоч одну мить — він не поет»²⁰. Правом на правду він скористався сповна й у наступній, можливо, най-

²⁰ Цит. за: Шевченко Михайло. Основи основ. С. 12.

революційнішій своїй збірці «У замкненому колі. Із окупаційного зошита» (2007). Відповідно до заголовка, збірку оформлено як «окупаційний зошит», тобто хроніку «беспредела», який чинять від початку свого «пришестя» нові «господарі» — крамарі-окупанти, новоукраїнці.

Відкриває «зошит» вірш «Прийшли» — сатирична замальовка того «проклятого» моменту, коли вони вперше з'явилися:

*Прийшли.
Розсілись, як у власній хаті,
Обчистили до нитки всі кутки.
А вже до них біжать, як в ті роки,
Найп'ятісь чимскоріш в поліціянти
Мої блаватно-жовті землячки.*

«Все, як було», — каже поет; так було вже в роки минулої війни, коли деякі землячки зустрічали німецьких окупантів хлібом-сіллю на вишитих рушниках.

*Все, як було. Хіба одна різниця:
У ті часи під рейвах канонад
Везли чорнозем наш у фатерлянд,
А нинішні похитливі ординці
Вивозять наших — як товар! — дівчат.*

Найгірші рядки автор адресує землячкам-поетам, які поперед усіх побігли прислужувати гендлярям. Якщо наївно-боягузливому обивателю можна якось пробачити рабську покору, то цим поетам нема прощення.

В «Окупаційному зошиті», як і в інших збірках останніх десятиліть, поет звертається до мови символів, шукаючи «точних знаків нашого часу». Найчастіше це знаки застороги, попередження про можливі катастрофічні наслідки безголів'я й холопства; поет чує загрозливі звуки якоїсь біди, що насувається, і якої ще можна уникнути. Ці знаки відкриваються йому і в реальних речах, і в міфологічних та релігійно-філософських образах, як, наприклад, у вірші «Передчуття» («Ти чуєш здвиг залізної стопи?») з епіграфом із відомого «Послання» Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим...»: «Німець скаже: “Ви моголи.” / “Моголи! Моголи!”»

У розробленні апокаліптичних образів, антитез, що символізують боротьбу між Христом та антихристом, українська література має давні традиції — від Григорія Сковороди до Павла Тичини. Особливістю Олійникових інтерпретацій є їхня гостра публіцистична спрямованість на сучасних «моголів» і водночас — патріотичний (справді патріотичний, не фальшивий, не декларативний) заклик до відродження. Поет кличе народ реалізувати свій останній історичний шанс — не зганьбити славних батьків і дідів:

*З навприсядок піднятися, нарешті,
Згадавши, що були ж ми козаки!
І вже хоча б у Другому Пришесті
Зустріти Господа синами честі,
Зустріти ж українцями таки!*

«Circulus vitiosus» — замкнене коло — це явище тимчасове. Якщо історичний процес повертас по колу, то, значить, коло неминуче перейде у спіраль. У вірші «Прокиньсь нарешті...», присвяченому майстру воєнної прози, видатному українському письменникові Олександрові Сизоненку, Борис Олійник закликає не чекати, що «хтось у царській багряниці» впровадить Новий, справедливий Закон, а самим навести порядок у державі. «Зрештою самим собою стати», як заповідав Тарас Шевченко.

Так, поет своєю творчістю кличе співвітчизників шанувати пам'ять батьків і дідів, споконвічні традиції свого народу й не відступатися від них сьогодні. Його наснажена синівським почуттям любові до Батьківщини поезія реабілітує в сутності головну функцію української літератури — бути джерелом правди — й надає їй нової потужності.

І нехай прожито багато літ, сходжено чимало доріг, Борис Олійник залишається вірним своїм ідеалам. Набувши з роками жигтєвої мудрості й досвіду, він, як і раніше, сповнений молодечого завзягтя і творчих планів.

Тож нехай калиновим цвітом усміхається Вам, Борисе Іллічу, доля, Дніпровою хвилею лине натхнення, щоб із Вашої сопілки ви-летіла ще не одна жива пісня!

Наталія Костенко,
доктор філологічних наук,
професор Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Літопис життя і творчості

- 1935** Народився 22 жовтня у селі Зачепилівка Новосанжарського району Полтавської області
- 1943** Учень першого класу Зачепилівської школи
- 1948** Надруковано перший вірш «Краю мій!» у Новосанжарській районній газеті «Ленінським шляхом»
- 1953** Випускник Новосанжарської середньої школи
- Студент факультету журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка
- 1957** Переможець Всеукраїнського поетичного конкурсу
- 1958** Випускник Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка
- Завідувач відділу республіканської газети «Молодь України»
- 1959** Документальна повість «За Сіверським Дінцем»
- 1962** Перша поетична збірка «Б'ють у крицю ковалі»
- 1962—1973** Кореспондент журналу «Ранок»
- Завідувач відділу, заступник головного редактора журналу «Дніпро»
  - Старший редактор видавництва «Дніпро»
- 1963** Член Спілки письменників України
- 1964** Поетична збірка «Двадцятий вал»
- Премія імені Миколи Островського (за збірки «Б'ють у крицю ковалі» і «Двадцятий вал»)
- 1965** Поетична збірка «Вибір»
- 1966** Поетичні збірки «Поезії» і «Гонг»
- 1968** Поетична збірка «Коло»
- 1970** Поетична збірка «Відлуння»
- 1971—1974** Заступник голови правління Спілки письменників України
- 1972** Поетична збірка «На лінії тиші»
- 1973** Збірки «Рух» і «Стою на землі» (у російських перекладах)
- 1974—1991** Завідувач відділу, член редколегії журналу «Вітчизна»
- 1974** Поетична збірка «Ми знаєм, для чого жити!»
- 1975** Державна премія СРСР (за збірку «Стою на землі»)
- Поетична збірка «Гора»
  - Член делегації УРСР на XXX сесії Генеральної Асамблеї ООН
- 1976—1991** Секретар правління Спілки письменників України та Спілки письменників СРСР. Член ЦК КПУ і ЦК КПРС

- Упродовж одинадцяти років очолював парторганізацію київських письменників і пишається тим, що за цей час нікого з його колег не було виключено з її лав і тим паче — посаджено за ґраги
- 1976** Поетичні збірки «Істина» і «Кредо»
- 1977—1979** Поетична збірка «Стою на землі» (в перекладах російською і вірменською мовами)
- Поетичні збірки «Кредо», «На лінії тиші», «В центрі кола» (в перекладах російською мовою)
  - Поетична збірка «Земля» (в перекладах естонською мовою)
- 1978** Поетична збірка «Заклинання вогню»
- 1979** Поетична збірка «Сива ластівка»
- 1980—1991** Депутат Верховної Ради УРСР 10-го і 11-го скликань, голова Комісії Верховної Ради з питань освіти і культури
- Виступив у Верховній Раді УРСР проти спорудження мосту через острів Хортицю, що змусило урядовців відкласти реалізацію цього небезпечного для довкілля проекту. По суті, зупинив будівництво промвузла в Каневі, що загрожувало меморіальному комплексу Тараса Шевченка. Був одним із тих, хто своїми виступами в пресі заблокував будівництво АЕС у Криму і під Чигирином
- 1981** Поетичні збірки «Доля» і «У дзеркалі слова»
- Ювілейна медаль Всесвітньої Ради Миру
- 1982** Поєми «Дума про місто», «Золоті ворота» (в перекладах російською мовою)
- Поєми «Крило», «Заклинання вогню» (в перекладах словацькою мовою)
  - Поєма «Урок» (у перекладі грузинською мовою)
- 1983** Державна премія УРСР імені Т. Г. Шевченка (за поетичні збірки «Дума про місто», «Сива ластівка», «У дзеркалі слова»)
- Поетична збірка «Поєми» та публіцистична книга «Планета Поєзія»
- 1984** Поетична збірка «Міра»
- 1985** «Вибрані твори» (у двох томах)
- 1986** У статті «Випробування Чорнобилем» («Литературная газета», м. Москва) викрив злочинну діяльність корумпованих партійних функціонерів. Одним із перших побував у зоні відчуження, звідки вів репортажі на ЦТ СРСР і телебаченні України
- 1987** Один із засновників Українського фонду культури, який донині очолює на громадських засадах
- Дійсний член Міжнародної слов'янської академії
  - Грамота «Учаснику ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС»

- 1988** Делегат XIX конференції КПРС у Москві. У доповіді, зупинившись на сталінському терорі 1937 року, несподівано для присутніх завершив цю тему так: «А оскільки в нашій республіці гоніння почалися задовго до 1937-го, треба з'ясувати ще й причини голоду 1933-го, який позбавив життя мільйони українців, назвати поіменно тих, із чияї вини сталася ця трагедія». Запропонував створити «Білу книгу» про трагічні події 1932—1933 років
- 1989** Поетична збірка «Поверотний круг»
- Брав участь у створенні «Народного Руху України за перебудову», Товариства української мови імені Тараса Шевченка, першої єврейської всеукраїнської організації — Товариства єврейської культури України
- 1989—1991** Народний депутат Верховної Ради СРСР
- Голова Комісії зв'язків Верховної Ради СРСР із громадськістю
  - Віце-голова палати національностей Верховної Ради СРСР
- 1990** Академік Академії наук України
- Публіцистична книга «Криниці моралі та духовна посуха»
  - Ініціював спорудження пам'ятника жертвам Голодомору 1932—1933 років поблизу Мгарського монастиря (Полтавська область)
  - Від імені інтелігенції України вручив тодішньому міністру оборони СРСР Дмитрові Язову клопотання про звільнення історичних приміщень Києво-Могилянської академії від військово-морського політичного училища й отримав позитивну резолюцію
  - Ініціював заснування Міжнародної премії імені Володимира Винниченка
- 1991** Голова Комітету з Державних премій України імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва при Раді Міністрів України
- 1992** Книга «Князь тьми. Два роки в Кремлі» (російською мовою)
- Стаття «Коммутанты» в газеті «Правда», де вперше використав термін «коммутанты» як зневажливе визначення «перекрашених комуністів»
  - Академік Української екологічної академії наук
- 1992—1994** Народний депутат Верховної Ради України 1-го скликання
- Провідний науковий співробітник Інституту національних відносин і політології НАН України
- 1993** Книга «Князь тьми. Два роки в Кремлі» (українською, російською, азербайджанською, угорською мовами)
- 1994** Міжнародна премія імені Григорія Сковороди (за есе «Час подвійних стандартів, або Хто і з якою метою сатанізує сербів?»)
- Книги «Будьмо взаємно точні, колеги: Нотатки до бесіди зі справжніми демократами», «Князь тьми. Два роки в Кремлі» (у перекладі російською мовою)
  - Поетична збірка «На лінії тиші» (у перекладах сербською мовою)

- 1994—1998** Народний депутат Верховної Ради України 2-го скликання
- 1995** Поетична збірка «Шлях»
- Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня
  - Звання «Почесний громадянин Канева»
- 1995—2006** Голова Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи
- 1996—2006** Віце-президент Парламентської Асамблеї Ради Європи
- 1996** Есе «Час подвійних стандартів, або Хто і з якою метою сатанізує сербів?» (надруковано окремою книгою українською і сербською мовами в Югославії)
- З перших днів югославської трагедії рішуче виступав у пресі, Верховній Раді України та Раді Європи проти ембарго Сербії. Неодноразово бував у гарячих точках Боснії і Герцеговини. Під час перебування в Сербії потрапив під бомбардування авіації НАТО. Вражений побаченням, написав есе «Хто наступний?». Матеріали на захист сербів і чорногорців від бомбардувань Північно-Атлантичного альянсу опублікував в українській, російській і югославській пресі
- 1997** Премія «Дружба» Української екологічної академії наук
- 1998** Всеюгославська премія «Лицарське перо»
- Поетична збірка «Трубить Трубіж»
- 1998—2002** Народний депутат Верховної Ради України 3-го скликання
- Голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах і зв'язках із США
- 1999** Поетична збірка «Біла мелодія», історичний нарис «Жорстока правда»
- Орден князя Ярослава Мудрого IV ступеня
  - Міжнародна премія імені Давида Гурамішвілі
- 2000** Поетична збірка «Таємна вечеря»
- Поема «Трубить Трубіж» (у перекладі російською мовою)
- 2001** Міжнародна премія імені М. О. Шолохова (за збірку «Таємна вечеря»)
- Премія імені В. І. Вернадського Фонду України «Україна — XXI століття»
- 2002—2006** Народний депутат Верховної Ради України 4-го скликання
- Орден Миколи Чудотворця
  - Звання «Почесний громадянин міста Києва»
- 2003** Поетичні збірки «Стою на землі», «Знак» і книга «Князь тьми. Два роки в Кремлі» (у перекладі сербською мовою)
- 2005** Звання «Герой України»
- Книга «Основи» (поезії, поеми)

- 2006** Орден Нестора-літописця I ступеня
- «Вибрані твори» у двох томах
- 2007** «Вибрані твори» у шести томах
- 2009** Орден Свободи
- Звання «Почесний доктор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка»
- 2010** Голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка
і донині (на громадських засадах)
- Поетична збірка для дітей та юнацтва «Очима добра»
- 2011** Стаття «Первородний гріх?» у тижневику «Дзеркало тижня», присвячена морально-етичним аспектам сучасного культурно-мистецького життя в контексті присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка
- Представлений НАН України на здобуття Нобелівської премії в галузі літератури
  - Очолив журі Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка
- 2012** Орден Ярослава Мудрого III ступеня
- 2013** Голова оргкомітету зі встановлення пам'ятника Матері-вдові у парку Перемоги в Києві
- 2014** Поетична збірка «Избранное» (у перекладах російською мовою)
- 2015** Літературна премія «Прохорівське поле» Спілки письменників Росії

Резюме

Борис Олейник — выдающийся современный украинский поэт, киносценарист, публицист, общественный деятель, академик Национальной академии наук Украины, Герой Украины.

Родился 22 октября 1935 года в селе Зачепиловка Новосанжарского района Полтавской области. После окончания в 1958 году учебы на факультете журналистики Киевского государственного университета имени Т. Г. Шевченко сотрудничал с редакциями газеты «Молодь України», журналов «Ранок», «Дніпро» и «Вітчизна».

Первая книга Бориса Олейника, документальная повесть «За Северским Донцом», вышла в 1959 году, а начало поэтической карьеры положил сборник стихотворений «Бьют по стали кузнецы», ознаменовавший собой приход в современную украинскую литературу молодого самобытного поэта.

60—70-е годы прошлого столетия были очень плодотворными в творчестве Бориса Олейника. Практически ежегодно появляются новые сборники его стихотворений: «Выбор», «Поэзии», «Круг», «Эхо», «На линии тишины», «Движение», «Истина», «Седая ласточка», в которых автор продемонстрировал природное поэтическое дарование, создав неповторимую лирику гражданского, морально-этического и интимного звучания.

В течение трех последних десятилетий Борис Олейник совмещает творческую деятельность с активным участием в общественной и политической жизни страны. Он неоднократно избирался секретарем правления Союза писателей Украины и Союза писателей бывшего СССР, возглавлял в начале 1990-х и возглавляет в настоящий момент Комитет по присуждению Национальной премии Украины имени Тараса Шевченко, был народным депутатом нескольких созывов Верховного Совета СССР и Верховной Рады Украины, более двух десятилетий является председателем Всеукраинской общественной организации «Украинский фонд культуры».

Гражданская позиция Бориса Олейника как народного избранника особенно ярко проявилась в осуждении вооруженных межэтнических

конфликтов на территории бывших СССР и Югославии, в освещении последствий аварии на Чернобыльской АЭС. Он сыграл важную роль в предоставлении украинскому языку статуса государственного, увековечении памяти жертв голодомора 1932—1933 годов, восстановлении исторической справедливости, сохранении культурного наследия и т. д. Его решительные выступления за соблюдение экологической безопасности и защиту окружающей природной среды во многом способствовали запрету строительства объектов атомной энергетики в сейсмически опасных регионах страны.

Тектонические социальные изменения, произошедшие во второй половине XX столетия, подтолкнули поэта к переосмыслению их в поэзии, публицистике и литературной критике, в которых больше всего проявился его неординарный талант. Такие сборники, как «Истина», «Судьба», «Мера», «Планета поэзия», «Крыло», «Трубит Трубеж», «Белая мелодия», «Тайная вечеря», «Основы» и др., сделали Бориса Олейника прижизненным классиком современной украинской литературы и являются сегодня национальным достоянием.

В течение всей творческой карьеры Борис Олейник издал более сорока авторских книг поэтических, прозаических, публицистических и литературоведческих произведений. Многие из них переведены на языки народов бывших республик Советского Союза и других стран мира.

В 1983 году за сборники стихотворений «Седая ласточка», «В зеркале слова» и «Дума о городе» поэт был удостоен наивысшей государственной награды в гуманитарной сфере — Государственной премии Украины имени Тараса Шевченко.

За значительный вклад в развитие отечественной литературы и активную общественную деятельность, которая продолжается не одно десятилетие, в 2005 году Борису Олейнику было присвоено звание Героя Украины.

Сегодня поэт по-прежнему полон сил и внутренней энергии, которая вдохновляет его на создание новых творческих проектов.

Summary

Borys Oliynyk is an outstanding modern Ukrainian poet, screenwriter, publicist, public character, member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Hero of Ukraine.

He was born on the 22nd of October, 1935 in the village of Zachepilovka, Novosanzharskiy district, Poltava Region. After graduation from the department of journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv he started cooperation with the editorial offices of *Youth of Ukraine* newspaper, *Morning, Dnieper* and *Motherland* magazines.

In 1959 a book of essay *Behind the Seversky Donets* was published, and in 1962 the first collection of poems *Against the Rock Hit Blacksmiths* was published witnessing arrival of a young unique poet in a modern Ukrainian literature. In the 60—70's of the last century collections of verses *Choice, Verses, Circle, Echo, In the Silence Line, Movement, Truth, Silver Swallow* were published. There the author demonstrated masterly his natural talent in poetry writing by creating his unique lyrics of civil, intimate, moral and ethical sound.

Over three decades Borys Oliynyk combines creative work and active participation in social life. Many times he was elected for position of the Secretary of Directorate of the National Writers Union of Ukraine and the Union of Writers of the former Soviet Union. In the beginning of 1990's, he was (and currently is) a head of the Committee of Shevchenko National Prize, a people's deputy of some convocations of Verkhovna Rada of Ukraine and the USSR. For more than two decades he has been a Chairman of the All-Ukrainian Non-Governmental Ukrainian Cultural Fund Organization.

Public position of Borys Oliynyk as the people's deputy was especially clearly manifested in

condemnation of the armed ethnic conflicts in the territory of the USSR and Yugoslavia, as well as overcoming consequences of the Chernobyl accident, entrenchment of victims of Holodomor of 1932—1933, providing status of the state language to Ukrainian, prohibition of nuclear power facilities construction in seismically dangerous regions of the country, ecology safety performance and environment protection, restoration of historical justice, cultural heritage preservation etc.

Tectonic social changes of the second part of the XX century have made the poet reconsider them in publicistic writing, literature and critical literary practice, where his unique talent revealed itself best of all. Such his collections of poems as *Truth, Destiny, Remedy, Planet Poetry, Wing, Trubezh Blows, White Melody, The Last Supper, Fundamentals* and others have made Borys Oliynyk a living classic author of the modern Ukrainian literature and are national treasure nowadays.

In total, during his creative career Borys Oliynyk has published more than forty books of poetry, prose, publicistic and literary works translated into the languages of people of the former Soviet Union republics and other countries worldwide.

In 1983 the writer was awarded with the highest non-science state award — Shevchenko National Prize — for collections of verses *Silver Swallow, In the Mirror of Word and Thought about the City*.

In 2005 Borys Oliynyk was awarded with the title Hero of Ukraine for considerable contribution in development of national literature and active social work lasting for decades.

Today the poet is charged with power and inner energy which feeds him up, hardens him, makes him happy of knowing what was done and motivates him to continue creation of inspired poetry.

Zusammenfassung

Borys Oliynyk ist nicht nur ein hervorragender moderner ukrainischer Dichter, Drehbuchmacher, Publizist und eine Persönlichkeit des öffentlichen Lebens, sondern auch ein Akademiker der Nationalen Akademie für Wissenschaft der Ukraine und ein Held der Ukraine.

Er wurde am 22. Oktober 1935 im Dorf Zatschepilowka des Nowosanzarsk-Bezirkes des Poltawskaja-Gebietes geboren. Nachdem er sein Studium an der Kiewer T. G. Schewtschenko-Staatsuniversität im Fach Journalistik abgeschlossen hat, begann er mit den Redaktionen der Zeitung *Mołodj Ukrainy* (deutsch: *Die Jugend der Ukraine*) und der Zeitschriften *Ranok*, *Dnipro* und *Wittschysna* (deutsch: *Der Morgen*, *Der Dnjepr* und *Die Heimatland*) mitzuarbeiten.

Im Jahre 1959 ist eine Skizze *Jenseits des Flusses Simersjkyj Donez* als ein einziges Buch veröffentlicht worden und im Jahre 1962 hat die erste poetische Gedichtsammlung *Die Schmiede schlagen auf die Eisenklumpen* im Druck erschienen, die eine Entstehungstatsache des jungen eigenartigen Dichters in der ukrainischen modernen Literatur bestätigt hat. In den 60–70-er Jahren des vergangenen Jahrhunderts wurden die lyrischen Gedichtsammlungen *Die Wahl*, *Der Kreis*, *Der Nachhall*, *Auf der Linie der Ruhe*, *Die Bewegung*, *Die Wahrheit*, *Die Silberschwalbe* herausgebracht. In diesen Werken hat der Autor seine Begabung im Dichterschaffensbereich meisterhaft nachgewiesen, indem er einzigartige Lyrik der öffentlichen, moralthischen und intimen Richtungen geschaffen hat.

In den nächsten 30 Jahren verbindet Borys Oliynyk seine Schaffensfähigkeit mit der aktiven Teilnahme am gesellschaftlichen Leben. Mehrmals wurde er als Sekretär der Leitung des Nationalen Schriftstellervereins der Ukraine und des Schriftstellerverbands der ehemaligen Sowjetunion gewählt. Am Anfang 90-er Jahren stand er und steht gegenwärtig an der Spitze des Komitees für Verleihung des Taras-Schewtschenko-Preises der Ukraine, war ein Volksabgeordneter der einigen Einberufungen der Ukraine und der UdSSR. Im Laufe von mehr als 2 Jahrhunderten ist er der Vorsitzende der Allukrainischen gesellschaftlichen Organisation Der Ukrainische Kulturfonds.

Die Bürgerposition von Borys Oliynyk als Volkswahlter hat sich besonders stark nicht nur bei

der Verurteilung der zwischenethnischen Militärkonflikte auf dem Territorium der UdSSR und von Jugoslawien, sondern auch bei der Überwindung der Unfallfolgen auf dem Tschernobyl-Kernkraftwerk geprägt. Auch hat er an der Verewigung der Holodomoropfer in den 1932–1933-er Jahren, an der Gewährung der ukrainischen Sprache den Staatssprachestatus, am Bauverbot der Atomkraftobjekten in den Erdbebenzonen des Landes, an der Einhaltung der ökologischen Sicherheit und am Umweltschutz, an der Wiedereinrichtung der geschichtlichen Gerechtigkeit, an der Erhaltung der Kulturerbe teilgenommen.

Die tektonischen sozialen Veränderungen, die in der zweiten Hälfte des XX. Jahrhunderts passiert sind, haben ihn angeregt, diese in der Publizistik, in der Literatur und der Literaturkritik neu gedanklich zu verarbeiten, wo sich seine außergewöhnliche Begabung gezeigt hat. Solche seine Werke wie *Die Wahrheit*, *Das Schicksal*, *Die Maßnahme*, *Der Poesieplanet*, *Die Schwinge*, *Trubiz trompetet*, *Die weiße Melodie*, *Die Gründe* und andere haben dazu beigetragen, Borys Oliynyk als Klassiker der modernen ukrainischen Literatur noch bei seinem Leben zu machen. Diese Werke sind jetzt das nationale Gemeingut des Volkes.

Im Laufe der ganzen Schaffenskarriere von Borys Oliynyk wurden insgesamt mehr als 40 Autorbücher mit den poetischen, prosaischen, publizistischen und literaturwissenschaftlichen Werken, die in die Volkssprachen der ehemaligen Republiken der Sowjetunion und anderer Länder der Welt übersetzt worden sind, veröffentlicht.

Im Jahre 1983 war der Schriftsteller mit dem höchsten Staatspreis im Humanität-Bereich – mit der Taras-Schewtschenko-Nationalprämie der Ukraine für die Gedichtbücher *Die Silberschwalbe*, *Im Spiegel des Wortes*, *Das Volkslied über die Stadt* ausgezeichnet worden.

Für den hervorragenden Beitrag zur Entwicklung der vaterländischen Literatur und für die öffentliche Aktivität, die immer weiter fortsetzt, wurde ihm der Titel des Helden der Ukraine im Jahre 2005 verliehen.

Heute ist der Dichter mit der Kraft und Innerenergie voll, die ihn hegen und verstärken. Das kann ihn glücklich von Handlungen begreifen machen, es erregt ihn die begeisterte Poesie weiter zu schaffen.

Résumé

Borys Oliynyk est un remarquable poète ukrainien moderne, scénariste, publiciste et homme public, académicien de l'Académie nationale des sciences d'Ukraine, Héros d'Ukraine.

Il naquit le 22 octobre 1935 dans le village de Zatchépylivka du district Novosanjarsky dans l'oblast de Poltava. Après avoir terminé ses études au département de journalisme de l'Université nationale Taras-Chevtchenko de Kiev, il commença à travailler avec les rédactions du journal *La jeunesse d'Ukraine* et des revues *Matin*, *Dniepr* et *Patrie*.

En 1959 l'essai *Au-delà du Severski Donets* parut en tant qu'un livre individuel, et en 1962 le premier recueil poétique *Les forgerons battent dans l'acier* fut publié. Il annonça l'arrivée d'un jeune poète authentique dans la littérature ukrainienne contemporaine. Dans les années 60—70 les recueils lyriques furent publiés: *Choix*, *Poésies*, *Cercle*, *Échos*, *Sur la ligne du silence*, *Mouvement*, *Vérité*, *L'hirondelle grise*, dans lesquels l'auteur mit habilement en lumière le talent naturel dans l'art poétique, en ayant créé un lyrique unique de caractère citoyen, éthique, moral et intime.

Durant trois décennies Boris Oliynyk combinait son activité artistique avec sa participation active dans la vie publique. Il fut élu à plusieurs reprises secrétaire de l'Union nationale des écrivains ukrainiens et de l'Union des écrivains de l'ancienne Union soviétique, a présidé depuis le début des années 90 et jusqu'à maintenant le Comité d'attribution du Prix national d'Ukraine Taras Chevtchenko, a été député à plusieurs convocations du Conseil suprême d'Ukraine et de l'URSS; il a également présidé l'Organisation publique panukrainienne Fonds ukrainien de la culture.

La position publique de Boris Oliynyk comme élu du peuple se manifesta particulièrement dans la condamnation des conflits ethniques armés sur le territoire de l'URSS et de la Yougoslavie, ainsi que dans l'amélioration des conséquences de l'accident

de Tchernobyl, dans la commémoration des victimes de la famine ukrainienne des années 1932—1933, dans l'attribution du statut de la langue nationale à l'ukrainien, interdiction de construire de centrales nucléaires dans les régions sismiquement dangereuses du pays, le respect de la sécurité écologique et de la protection de l'environnement, la restauration de la justice historique, la préservation du patrimoine culturel, etc.

Les changements sociaux fondamentaux survenus au cours de la seconde moitié du XXème siècle motivèrent le poète de les réinterpréter dans le journalisme, la littérature et la critique littéraire où son talent extraordinaire se manifestait le plus. Des œuvres comme *Vérité*, *Destin*, *Mesure*, *Planète poésie*, *Aile*, *Le trompettiste joue*, *La mélodie blanche*, *L'ultime cène*, *Les fondements* etc. firent de Borys Oliynyk un auteur classique vivant de la littérature ukrainienne contemporaine et sont à présent un patrimoine national.

Globalement, durant toute sa carrière artistique, Borys Oliynyk a publié plus de quarante livres avec des œuvres poétiques, prosaïques, publicistes et de critiques littéraires qui sont traduits dans les langues des peuples de l'ancienne URSS et des autres pays du monde.

En 1983 l'écrivain reçut le prix suprême de l'État dans le domaine humanitaire — le Prix national Taras Chevtchenko pour les livres de poésie *L'hirondelle grise*, *Dans un miroir du mot* et *Un poème de la ville*.

Pour la contribution significative au développement de la littérature nationale et pour l'activité publique extensive qui dure quelques décennies, Borys Oliynyk reçut en 2005 le titre de Héros d'Ukraine.

Aujourd'hui le poète est plein de forces et de l'énergie intérieure qui le nourrit et fortifie, le fait heureux de ce qu'il a accompli et l'incite à créer davantage la poésie inspirée.

«Га скільки ж ще можна себе убивати?» 324

«Під череп очі загнані натужно...» 325

Хто ж це нас послав... 326

Чи простить Україна? 327

Михайлівські дзвони 329

...І всі нам винні 336

«Я в центрі кола, визначенім сонцем...» (Наталія Костенко) 347

Літопис життя і творчості 369

Резюме 374

Summary 375

Zusammenfassung 376

Résumé 377

Видавничий дім Дмитра Бураго
ФОП «Бураго Дмитро Сергійович»
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
ДК № 4558 від 05.06.2013 р.
04080, Україна, м. Київ-80, а / с 41
Тел. / факс: (044) 227-38-28, 227-38-48;
e-mail: info@burago.com.ua, site: www.burago.com.ua

Публіцистичне видання

Незрадлива совість України

Борис Олійник

спогади, статті, інтерв'ю, поезії

Редколегія:

П. П. Толочко, Н. В. Костенко,
П. М. Рудяков, Д. С. Бураго

Художнє оформлення
та комп'ютерне верстання: *О. Л. Мумінова*

Підписано до друку 01.11.2018 р.
Формат 60 x 84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Обсяг 14,41 ум. др. арк., 11,55 обл.-вид. арк.
Наклад 1000 прим. Зам. № 1754